

מערכות

ניסון תשכ"ו • מרס אפריל 1966 • קע"ד קע"ה

מערכות

תוכן הענינים

2 מי זמה בחוכרת? — יזכור צה"ל הללו

3 בפרוס יום העצמאות לזכרו של רפאל לב ז"ל — ממניחי יסודות ההדרכה

9 פרשת-קרב יומה של ניצנים

10 מפקדים ופקודים

17 מיומנו של מג"ד — כיצד ליצור ההזדהות בגדוד פשוטות "גולני" — תאופיק ונוקיב דמותם של קציני-מטה

18 אל"מ מ. גור סיוור עוצבתי — דגמים ומגמות מה צפוי בחוברות "מערכות"

24 קול' ג'. מראזק פניו המשתנים של החימוש החדש

26 אורית מלחמה - אורית-הצבא של בריטניה אל"מ י. שריאל

31 זרקור על המזה"ת

32 מרד הכורדים הזינוק שלי איש צבא שחרג מהמקובל פגע במטוס — לקחי ויאט-נאם וישומם (קטעי כתבות) מה חדש בספרי מערכות חידושי נשק ומכניקה מה בצבאות?

39 רס"נ א. יעקובס

48 אל"מ ד"ר י. ולאך

49 מוסף

50 כוחות המגן הישראליים — מן האתמול להיום אלוף יגאל אלון צמלון (לקט תרגומים) צבא ערבי חדש

54

55

56

עורך גרפי: דב קרפטי תצלום השער: אליהו קמינר

מערכות בית ההוצאה של צבא הגנה לישראל

עורך ראשי: אלוף-משנה אלעזר גלילי
 סגן עורך ראשי: סגן-אלוף גרשון ריבלין
 צות המערכת: שרגא גפני
 סגן שמואל בולוצקי
 אסתר גולדברשט
 מרכזת המערכת: מרים נתנאל

"מערכות-שריון": קצין-עריכה רבי-סרן מאיר איזנטל
 "מערכות-הפלס": קצין-עריכה רבי-סרן ברוך ספיר
 "מערכות-חימוש": קצין-עריכה רבי-סרן יעקב להט
 "מערכות-ים": קצין-עריכה רבי-סרן עזריאל טל

המערכת והמנהלה: הקריה — ת"א, רח' ג' מס' 1, טל' 69237

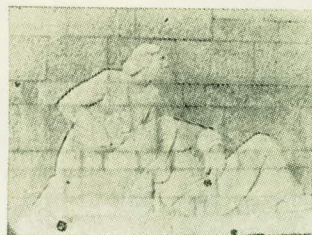
עורך: סא"ל צבי סיני
 עורך-משנה: רס"נ ל. מרחב

הודפס באמצעות משרד הבטחון — ההוצאה לאור
 מדור המנויים: הקריה, רח' ב', מס' 29, טל. 247185
 "הדפוס החדש" בע"מ

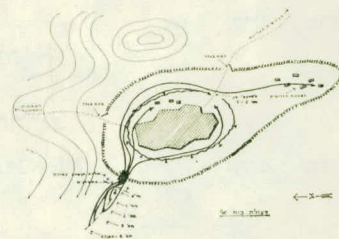
174-175 (ד' כרך מ"ח) ניסן-תשכ"ו

מי ומה בחוברת? מי ומה בחוברת? מי ומה בחוברת?

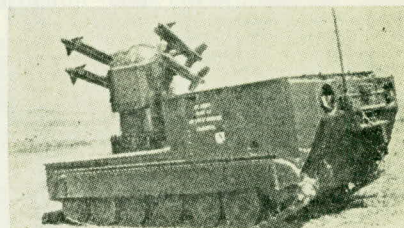
הקורא בתיאור „הצד הצמאי” שכימיה האחרונים של ניצנים בראשית יוני 1948 (עמ' 10) — אי־אפשר לו להשתחרר ממחשבה אחת, ה„נדבכת” ממש ומלוח אותך כל העת: עד כמה גורלי, תכופות, במלחמה כל מצב של „דבר זה נוכל בודאי לסדר מחר”; ועד כמה כל דבר, אשר משומימה לא היה סיפק לזכרו, או לטפל בו, או להשיגו, אתחול־שלשום, הופך למציאות קובעת, שלרוב לא ניתן עוד לשנותה, ביום הקרב עצמו.

שלושה אספקטים של מלאכת־מספר ניבטים מתוך המדור „מפקדים ופקודים” שבגליון זה: המחשבה, היוזמה והמופת לקראת הקרב, ובניהולו — של מפקד מתכנן־מנהיג־חבר („פשיטות גולני”, עמ' 18); דאגתו, טיפולו והשפעתו של מפקד־היחידה, המכשיר והמחנך („מיומנו של מג”ד — כיצד ליצור הזדהות בגדוד, עמ' 17); שקידתו, נאמנותו, עצמאות־מחשבתו וריסונו העצמי של קצין־המטה, העוזר והמסייע למפקד, הנושא באחריות המלחמה („דמותם של קציני־מטה”, עמ' 24). הכותבים שבכל אחד מתחומים אלה חזו מבשרם את הבעיות והצרכים, והם מצביעים לקורא לא רק על הלכות אלא גם על פרי נסיונות.

בזמננו, פיתוחו של כל־יחידה חדש מצריך, לרוב, כון 6 ל־10 שנים. הודקנותו מתחילה, בדרך־כלל, לאחר זמן מועט מזה. מכאן הצורך המתמיד לשאול: „מה חדש בתחום כושרו של החימוש?” מגמות נשקנו, הפושטי־דגמים ולובש־צורות — מגמות ל־8, 10 ואף 15 שנים — מוצגות במאמרו של אל”מ י. שׂראל (עמ' 32). לא כל הנסיגות הנעשים בעולם ישאו פרי; לא כל התחזיות יתגשמו כמחשבתן־תחילה; אך בקיים כלליים ניתן להסיק ממגמות אלו לקראת־מה יש לפתח צבאות, ולהכשיר מפקדים וגייסות. והרי ראייה־מראש כזו — היא החייבת להנחותנו כבר כיום.

כשאומרים „ויאטינאם” — מתלוח מיד המחשבה: „ג’ונגל”; ואולי גם — „מארב”. שני הדברים נכונים. אך ישנו לקח מ„מלחמת ויאטינאם”, שבקצת יישום והתאמה ערכו יהיה רב מאוד לכל צבא ובכל זירת־פעולות: הגנה נ”מ עצמאית של כוחות־שדה; ובראש־ראשונה — כוחות־רגלים. ויש ענין נוסף בכך, שהסקירה המוגשת הפעם (עמ' 50) לא באה, כפי שקורה לרוב, בגלל מציאות מקורות מתאימים — ממקור אמריקאי, כי אם „מעבר למסך” — מן הצד הזקוק להתגוננות נ”מ. הידיעות שאובות בחלקן ממקור פולני — שהרי פולין (עם קנדה והודו) משתתפת ב„ועדת הודו־סין” הבין־לאומית, ונתאפשר על כן לקצינים פולניים לשהות „באופן רשמי” גם בלאוס וגם בויאטינאם (הצפונית!). אך ישנן ידיעות גם ממקור סובייטי. אלא שכאלו כן אלו מרבית להשתמש גם בחומר־ידיעות אמריקאי... מכל מקום, טעות רצינית לא לנסות ללמוד מכך משהו, ולו מעט, על דרכי ההתמודדות אויר־רקע ועל ראשית לקהיה.

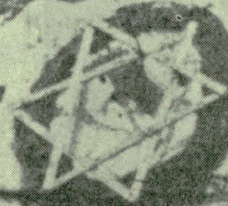

מי ומה בחוברת? מי ומה בחוברת? מי ומה בחוברת?

למנו
צמח
חדש

ישראל - הגדוד
14.3.1948

באב אל-ואד

פה אני עובר, נצב ליד האבן,
כביש אספלט שחור, סלעים ורכסים,
ערב אט יורד, רוח ים נושבת,
אור פוכב ראשון מעבר בית-מחסיר.

באב-אל-ואד!

לנצח זכר נא את שמותינו,

שירות פָּרְצו בדרך אל העיר.

בצדי הדרך מטלים מתינו

שֶׁלֶד הַבְּרִזָּל שוֹתֵק כְּמוֹ רֵעִי.

באב-אל-ואד!

לנצח זכר נא את שמותינו,

באב-אל-ואד, בדרך אל העיר.

פה רתחו בשמש זפת ועופרת,

פה עברו לילות באש וספינים,

פה שוכנים ביחד עצב ותפארת —

משרזן חרוף ושם של אלמוני.

ואני הולך, עובר כאן חרש-חרש

ואני זוכר אותם אחד-אחד,

כאן לחמנו יחד על צוקים וטרש

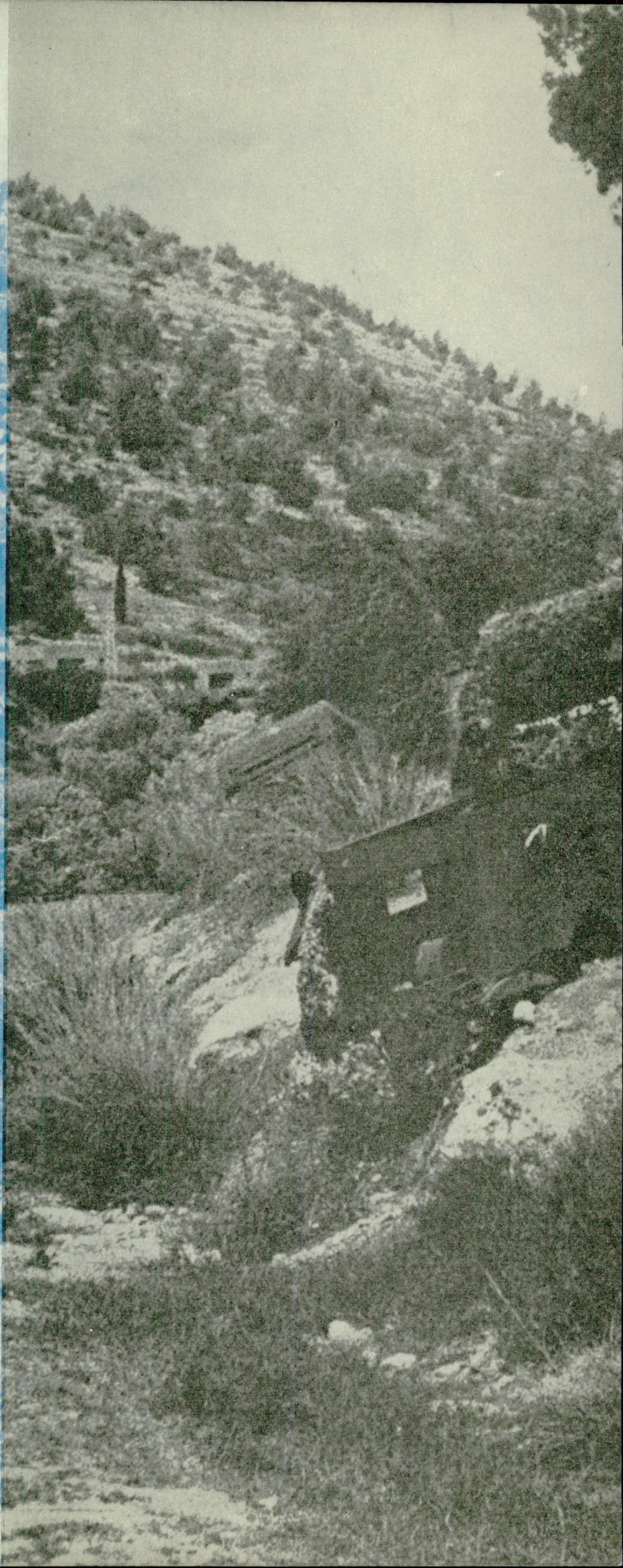
כאן היינו יחד משפחה אחת.

יום אביב יבוא — רקפות תפרחנה,

אדם כלנית בקר ובמורד,

זה אשר ילך — בדרך שהלכנו —

לא ישפח אותנו — אותנו באב-אל-ואד.

בפרוס יום העצמאות

אגדת מאת לוי אשכול
ראשיהמשלה ושרהבטחון

ברכתי למפקדי צה"ל וחיליו מעל במת, "מערכות", בטאון שראה אור לראשונה בתקופת ה"הגנה", ובהופעתו הקבועה מאז רושמים דפיו בנאמנות את המעבר מגוף מחתרתי בטרם-מדינה לצבא ממלכתי בישראל העצמאית. בבמה זו השתקפו מלחמת הקוממיות לשלביה, קביעת ריבונות ישראל בארצו והדיפת התקפת צבאות ערב, שהיתה מכוונת להחניק המדינה באיבה, פעולות התגובה של צה"ל נגד קני מסתננים ומחבלים למיניהם ומבצע "קדש". "מע-רכות" רושם בכל שנה את התקדמות צה"ל בידע ובטכניקה. הבטאון גם סוקר את ההתפתחויות הצבאיות בעולם, העשויות לשמש לקח להגנת ישראל ולחיזוקה.

שנה שנה ויבולה בידע, באימון, בנשק חדיש ובהגנה על אינטרסים חיוניים של המדינה; שנה שנה ופריה בבנית כוח ההרתעה וההגנה מזה, ובחתירה מתמדת לשלום הנכסף מזה.

בגליון יום העצמאות ה-18 של מדינת ישראל ושל מערכות ישראל ראוי לרשום ארבע התפתחויות עיקריות מהשנה החולפת:

● צה"ל השכיל לשמור על מפעל המים הישראלי, שהופעל ביוני 1964, לאחר שתוכנן במשך שנים רבות ונבנה במשך כשש שנים. צה"ל גם הצליח לסכל, בטקטיקה נבונה ובכושר-פעולה ראוי לציון, ראשית פעולות הטייה בארצות השכנות, שהיו מיועדות לגזול מאתנו מים המגיעים לנו על-פי הצדק האלמנטרי, החוק הבינלאומי ולפי הסדר חלוקת המים בין ישראל לבין שכנותיה, המכונה "התכנית המאוחדת". צה"ל יוסיף לשמור על נכס המים החיוני לקיומנו.

ממשלת ישראל מקפידה ותקפיד ליטול מים בכמויות המגיעות לה על-פי ה"תכנית המאוחדת" בלבד, בתנאי שהערבים אף הם ישארו צמודים לשיעורי החלוקה בהתאם למוסכם.

בסוגיית המים, ברצוני לציין, כי אנו ממשיכים בהתמדה לטפל בחקר הכור הגרעיני דו-התכ-
ליתי, שתכליתו לספק לנו מים מומתקים ולהניע גלגלי המשק.

● צה"ל הבהיר במעשים למדינות השכנות, שעם כל רצוננו להימנע מפגיעה בהן ועם כל שאיפתנו העזה לשלום, לא נוכל להרשות חצית גבול על-ידי חבלנים, שודדים ורוצחים, שלי-
חי מזימות זדון. ממשלת ישראל רואה את הממשלות השכנות אחראיות לכל פעולות „אל-
פתח" או ארגוני טרור אחרים, שינסו לפעול משטחן נגד ישראל — ותפעל בהתאם.

● המשכנו לפעול לשמירת מאזן הציוד במזרח-התיכון. במאזן זה יש משום ערובה ראשו-
נית וחיונית למניעת תוקפנות באיזור ולשמירה על השלום. אנו רואים חשיבות רבה בהבט-
חת של סיוע לישראל בעתות חירום, אך בסופו של חשבון, או ליתר דיוק, בראשיתו של
חשבון — רק צה"ל, מצויד כהלכה, מסוגל להבטיח את בטחון ישראל ולמנוע תוקפנות.

דומני, כי ההכרה בצורך החיוני לשמור על מאזן הכוחות באיזור נקלטת והולכת בתודעה
הבין-לאומית. בכל התייחסות לתולדות הרכש הישראלי תיזקף זכות ראשונים וזכות התרומה
המכרעת לצרפת. היא סיפקה לנו נשק חיוני להגנתנו בשעה שעמדנו בצל איום התקפה
מידית. מאז ועד היום מתמידה צרפת במדיניות זו.

בביקורי בואשינגטון בקיץ 1964 שמחתי למצוא גם אצל נשיא ארצות-הברית הבנה לעקרון
זה. בעקבות משא-ומתן לאחר הביקור נחתם בשנה האחרונה הסכם על אספקת טנקים
מארה"ב לישראל. הסכם זה יש בו תרומה בטחונית ומדינית חשובה לחיזוק שמירת מאזן
הכוחות במזרח-התיכון. הטנקים מגיעים כבר לישראל, וזה אף התפרסם בעתונות.
גם מבריטניה רכשנו נשק, כך ששלוש המעצמות הגדולות של המערב משתתפות במידה מסו-
ימת, כל אחת בחלקה, בקיום העקרון של שמירת האיזון הצבאי באיזור.

שנים רבות נאלצה ישראל להיאבק נגד הסתייגויות מפני אספקת נשק לנו בגלל רגישות ממש-
לות לתגובות ערביות. היתה מעין „חומת רגישות", שנאלצנו להבקיעה שלב-שלב. דומני, כי
היום מותר לומר, שביחס העולם המערבי הוסר במידה מסוימת המחסום. אולם חוסר
האיזון בגישה הבין-לאומית לא יוסר סופית, כל עוד מוסיפה ברה"מ לשגר כמויות עצומות
של נשק לעולם הערבי. אין ברצוני להתנבא על המועד, שבו תיתן ברה"מ ידה למגמה זו.

● המשכנו לשכלל את אמצעי ההגנה וההרתעה של המדינה בכל הדרכים האפשריות. עשינו
זאת תוך הקדשת תשומת-לב מרובה להתפתחויות החדשות במדע ותוך שמירה מלאה
וקפדנית על ריבונות ישראל.

ההצטיידות בנשק במצבנו היא מהדברים שאין להם שיעור, ובמיוחד בימינו, כשהתמורות
בנשק מסחררות בקיצבן ובאיכותן. דומני, כי מותר אולי לומר בכל העונה והצניעות, כי
עושים כל מאמץ שלא לפגור בענין זה.

אם הפעילות הבטחונית מטרתה המידית היא הגנה על המדינה והבטחת האינטרסים החיו-
ניים שלה, הרי במובן היותר עמוק משמשת פעילות זו נקודת-מוצא מרכזית לקידום מעמ-
דה של ישראל באיזור ובמישור הבין-לאומי בכלל. לצערנו אין דרך קצרה לשלום. כנגד סימנים
במקומות שונים בעולם הערבי, שמהם משתמע, כי הרעיון להכחיד את ישראל בכוח אינו
נראה כה מציאותי כפי שסברו לפני שנים, שמענו שוב, רק בימים אלה, את הצהרתו של
נשיא מצרים, שמלחמה עם ישראל היא בלתי נמנעת. מוטב, כי נשיא מצרים יחדל מלהסית
את עמו ואת העולם הערבי להתמודדות, שממנה יסבול התוקף אולי יותר מאשר הנתקף.
עלינו לבקש דרכים להחדיר לתודעה הערבית את ההכרה, כי כוחנו עמנו להדוף תוקפנות,
ובאותו זמן להבהיר, כי מעבר לרעיון המלחמה, אשר נושא בחובו הרס וחורבן קודם כל
לתוקף, פתוחים אופקי שיתוף-הפעולה והשלום, הטומנים ברכה לכל עמי האיזור.

בפרשת המים סיכלנו המזימות. סיכול זה היה מלווה מצדנו בקיום קפדני של המוסכם
בשטח חלוקת המים בינינו לבין שכנינו. ביסוד מדיניותנו — ההכרה בזכויותיהם ובאינטרסים
החיוניים שלהם, אולם עליהם להכיר בזכויותינו אנו על אדמת מדינה זו — זכויות החוב-
קות היסטוריה, ואשר אינן נופלות מזכויותיהם לארצותיהם. ברגע שהערבים יכירו בזכויו-
תינו, יחול ראשית המפנה, ובעיות, שנראות כעומדות מעבר לפתרון, מצוא ימצאו את פת-
רון תוך הבנה ושיתוף-פעולה הדדי.

כאן המפתח, כאן התקוה וכאן היעוד, וסודו ותמציתו בשכלול כוח ההרתעה מזה ובמדיני-
יות שכנוע מזה. אף אם הדרך ארוכה, נגיע לסופה, אם רק נתאזר בסבלנות ובמשמעת הדרו-
שות. „קמעה קמעה כעלות השחר" תבוא גאולת ישראל, כמאמר קדמונינו.

גם בזירה הבינ-לאומית הכללית שימש ומשמש מעמדה הבטחוני של ישראל מושכל ראשון. ממושכל זה צומחים ועולים יחסינו עם כמאה מדינות, שוררים בינינו לבין עשרות ארצות שיתוף-פעולה כלכלי וחברתי, גובר קולנו בזירה הבינ-לאומית, וישראל מהוה גורם מזרח-תיכוני חשוב ומובהק.

בפנותנו מהזירה האזורית והבינ-לאומית אל המסכת הפנימית של חיינו, נחזור ונציין, כי צה"ל משמש כור היתוך למיזוג גלויות, בית יוצר לחינוך למופת, סדנא לחישול המשמעת ולפיתוח נכונות ההקרבה למען הכלל. מבלעדי כל אלה — מיזוג אמת, חינוך הדור, משמעת נאמנה והקרבה ללא סייג — יגברו הסכנות והמכשולים לאחדותו של העם ולהתקדמותו הבסיסית בכל מערכות חינו.

אנו רוצים, כי דמות החייל והמפקד בישראל תהא נערצת בעיני העם לא רק כסמל לבטחון, אלא יהיה בדמות זו גם מופת ליזמה, לעבודה מסורה ולידידות אמיצה. איש הצבא הישראלי, בשירות סדיר ובמילואים, צריך לתת כתף לתהליך של הבראה כלכלית — כי צו החיים הוא להתקיים מיגיע כפינו ולהקטין תלותנו באחרים. אנו אומה קטנה, ולמען התקיים והתפתח באיזור זה, מול האתגרים הבלתי-פוסקים, צריך כל אחד ואחד מאתנו לשאוף לשלמות, להרמת התפוקה ופריון העבודה, כל אחד במקצועו ובעבודתו. תהליך זה מתחיל בגן-הילדים ועובר דרך שלבי החינוך היסודי, התיכוני והאוניברסיטאי, שכולם יפתחו בהדרגה להמוני העם. אסור לנו לפגור בשטחי המדע והטכניקה. עלינו לפצות את מחסורנו באוצרות טבע על-ידי שפע של ידע, של כושר ושל תפוקה. עצמאות בטחונית שלובה וכרוכה בחיזוק עצמאותנו הכלכלית, ואין האחת יכולה לעמוד לאורך ימים מבלעדי השניה.

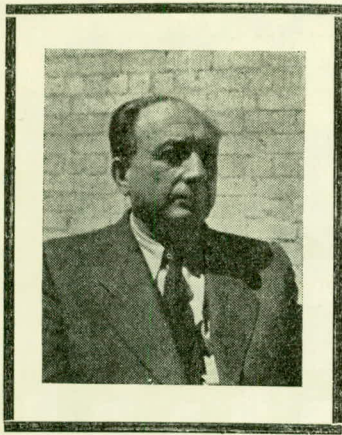

בפרוס יום העצמאות הי"ח צפה ומזדקרת לעומתנו שלשלת הגבורה והכיבוש — מראשית התנחלותנו המחודשת בארץ ועד היום. אנו נזכרים בגאווה ובהכרת תודה בחלוצים, בבונים ובמגינים מימי ראשונים ועד ימי הקוממיות הממלכתית. חיילי צה"ל מוסיפים נדבך אחר נדבך על אבני יסוד שהניחו הראשונים.

מאז ראשית המפעל הציוני, דרך כל המשברים, התלאות, המצוקות, התקוות, ההישגים והנצחונות, מאירה לנו דמותו של הלוחם העברי והמגן העברי — דמות, שאולי יותר מכל מסמלת את עצמאות ישראל במולדתו. גם בתקופת ההתפתחות המדהימה בכלי מלחמה ובציוד רב-גוני מוסיפה הצלחת צה"ל להיות תלויה באיתנות רוחו ועמידתו של האדם — החייל והמפקד.

בימים אלה, מלאת ח"י שנים לעצמאות ישראל, שאורנא, חיילים יקרים בכל הדרגים, ברכה מקרב לב ממני ומן העם כולו. עמדו על המשמר והיו נכונים, כי תקות העם ובטחונו בכם.

לזכרו של רפאל לב

ממוניחי יסודות ההדרכה

חבר ומפקד, מבוני מפעל ההגנה העברית בשנות התגבשותו הצבאית ויציאתו למרחבי תפקידים חדשים.

היה בין משתתפיהן של אחדות מן החוברות הראשונות של "מערכות". חיוה דעה, השמיע עצה, תרם מנסיונו הצבאי הרב.

זקנם ומפקדם של ה"ארבעים-ושלושה" — קורס מפקדי-מחלקות, שחלק חשוב של הכשרתו קיבל בין כתלי כלא-עכו.

יהי זכרו שמור בקורות התקומה ושיבת המגן והרומחה לקרב אלפים בישראל.

רפאל לב רצה אולי להיות אלמוני. רצונו של אדם — כבודו. במה דברים אמורים? — בחייו. אך עם מותו קיימת היסטוריה של עם, השוקלת ודנה את מהות האנשים. רפאל לב לחם אתנו, סבל אתנו וניצח אתנו. אין הוא אלמוני — ולא יהיה אלמוני. מדבריו יהושע אשל ז"ל

מפקד, מורה ואח גדול היה לנו רפאל לב, בכל הדרך הארוטה שעשינו יחד. לכאורה, אחד מהרבים ועם זאת בעל ייחוד בקרב אנשי ההגנה.

רפאל לב בא אלינו מעולם רחוק וזר, איש צבא ומפקד מנוסה, שביקשנו ללמוד ממנו על שיטות-הדרכה ודרכי לחימה של צבאות סדירים — וללישמן לתנאינו המיוחדים. בראשית דרכו בארץ התהלך בינינו יותר כלומד מאשר כמלמד. התעמק בבעיותינו הסגוליות ותוך כך אף גילה כושר נדיר לסגל את תורתו הצבאית אל מציאותנו המיוחדת. אנו — שהסתופפנו בצלו שלשכת-ההדרכה, בהשתלמויות למ"מים, לקצינים ובבית-הסוהר — שאבנו ממנו ידע צבאי ולמדנו ממנו רבות; ורענו ידע בלב המ"מים, בקרב הקצינים, ודרכם — במחנה הרחב והגדול של ה"הגנה", אף מבלי שידע אולי המחנה כי מקורו של ידע זה — במפקד רחב-הדעת ומוצק-הרצון — רפאל לב.

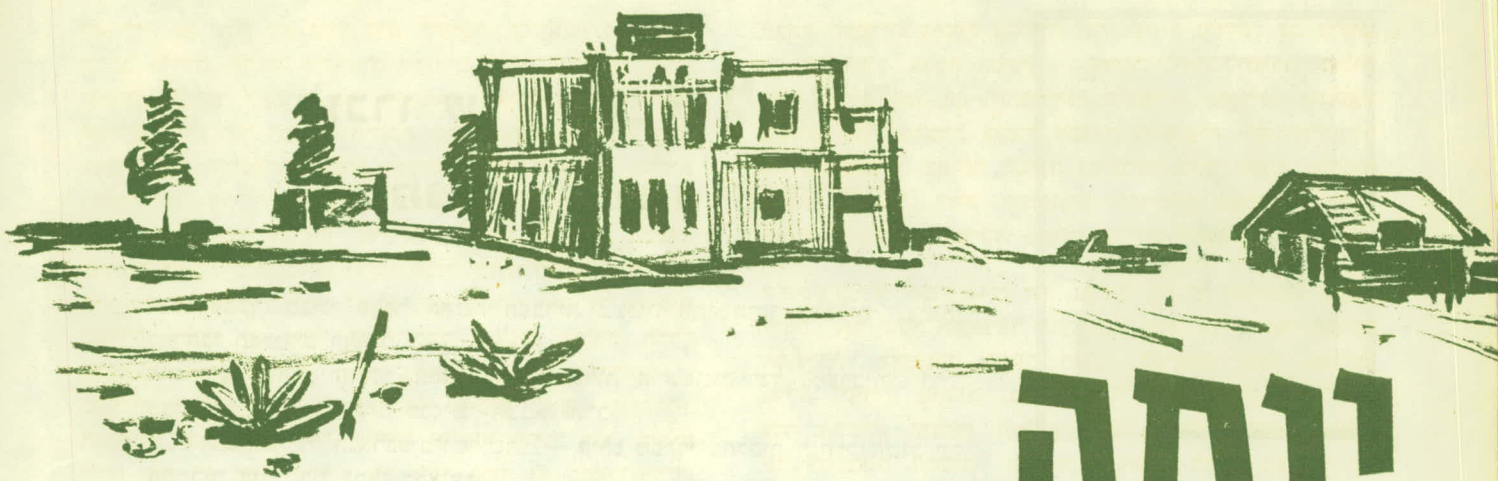
זכורני, באותו קורס ביבניאל, ב-1939, קיבלנו (המדריכים והתניכים גם יחד) את המושגים הראשונים בארטילריה וזאת בלי שראינו תוחח בעינינו. לא היה תרגיל בשדה שלא היה בו נתון של ארטילריה, כי ר. לב טען שאין עוד להכין קצינים לפי מושגי המאורעות שנסתיימו והלכו ושבערכות העתיד לא נוכל לתפקידנו ללא יסוד של ארטילריה.

פעילותו של לב השתרעה על שטחים רבים בתכנון, בהדרכה, בפקוד ובקביעת תוכניות הגנה של ישובים פרובלמטיים במיוחד. הוא עשה הכל ביסודיות רבה, בידע ותוך חדירה להבנת עניינינו המיוחדים.

מעמד מיוחד במינו היה ללב בבית הסוהר — מעמד שהיתה בו רוממות רבה ועצבות רבה. היו ושבי — והוא נקלע מחדש לכלא עם מעמסה של עשר שנות מאסר. בגילו, היה זה, בעיניו, מאחריו חיים סוערים מאוד של לוחם, איש תנועת-הפעילים, מהפכן, מפקד קרבי, חיי אסיר מעין סיום לחיי תלאה, עמל ומלחמה. אך עם זה היתה בו גם רוממות, התעלות מעל לקטנות היום-יום, זקיפות קומה. הוא היה משכמו למעלה מכולנו, תרתי-משמע. היו בו אומץ-לב פנימי, תרבות גדולה ועצה נבונה. בהופיע בעיה קשה, הלכנו לשאול בדעתו — ובדרך-כלל קבלנוה.

לא פגשתי בהרבה מפקדים צבאיים שידמו ללב ברוחב-דעתם, השכלתם העמוקה והיקף העניינים להם הנם ערים. בכל הזדמנות שהייתי במחיצתו, ושוחחתי עמו, הרגשתי שהתעשרתי, למדתי דבר מה. בהערכה ובכבוד אזכר בו כברע גדול שעמדתי עמו במערכות, בתלאות ובסבל; כביהודי גאה וכבאדם זקוף קומה.

מדבריו אלוף משה כרמל

יומה של ניצנים

מלחמתה של ניצנים וגורלה הטרגי, שפקדה ימים ספורים לפני "החפוגה הראשונה" במלחמת-ת"ש, אינו מוצג כאן כמסגרת הרגילה של "פרשות קרב" מעברנו הלוחם, הניתנות מדיפעם מעל דפי "מערכות". דו"ח זה של ועדת-חקירה מוסמכת מטעם המטכ"ל — צורתו ונוסח דבריו הם ענייניים, "יבשנים". אך סיפורי המעשה רוויים; ונשקפים מתוכו גלויי נחישותי החלטה והקרבה עצמית של מגיני-הנקודה. מבין שרי רותיו נשמע גם תיאור המסיבות; ולא מעט לקח מחייב.

חדשות לגמרי. בסוף מאי הגיע האויב למגדל והשתלט על הכביש מגדל—פלוג'ה. החטיבה היתה נתונה אז בתהליך התארגנות, וחסרה כל נסיון במאבק עם אויב סדיר. העדיפות המוחלטת של המצרים בצידו אילצה את החטיבה לבכר את קרב הלילה על-פני קרב היום. בלילות לקחו כוחותינו את היוזמה, תקפו את ריכוזי האויב והיבלו בדרכי-התחבורה שלו. בימים נאלצה החטיבה להשאיר את היוזמה בידי האויב. נקודות הישוב, אשר הספיקו כבר להתבצר במדת-מה, חייבות היו להגן על עצמן בעזרת יחידות חיל-מצב קטנות, אשר נשלחו לעזרתן על-ידי החטיבה ולעמוד בפני התקפות היום המצריות. בתנאים אלה לא היתה מידת האמון של המשקים בחטיבה רבה ביותר ומידת איתנותם הנפשית של תושביהם נשתנתה חליפות. התפקיד הקרבי, אשר נועד אז לכל המשקים, היה להגן על המשק כבסיס לכוחות החטיבה ולהדוף את האויב כדי להתיש את כוחותיו ולהשהות את התקדמותו. לביצוע משימה זו, אשר הצריכה את חיוקן והגברתן של נקודות הספר, הן בלוחמים והן בנשק, נערך גדוד 53 מחטיבת "גבעתי" ביחידות חיל-מצב במשקי הספר. בלי להשאיר לעצמו כמעט כל זרובה מבצעית הציב גדוד 53, אשר מטהו חנה בבאר-טוביה, את עיקר כוחותיו באדם ובנשק בארבעת משקי הספר של המרחב — נגבה, גלאון, גת וניצנים. בהטילה את התפקיד הזה על הגדוד רצתה החטיבה לשחרר את כל שאר כוחותיה לפעולות יוזמות.

לאחר עמידת קיבוץ ניצנים מול ההתקפות מאז ההחלטה של האומות המאוחדות בכ"ט בנובמבר 1947, והקרבות עם הכוח הפולש המצרי, נפלה נקודת-הספר.

ב-23 במרס 1949 הוקמה על-ידי המטה-הכללי ועדת חקירה, שמטרתה העיקרית היתה: "לחקור את פרשת המלחמה וההתגוננות של קבוצת ניצנים..."

ועדה זו ביקרה במשק ניצנים, למדה את תכנית הגנת המקום ואת היערכות האויב ביום הקרב, ושמעה עדויות על מהלך הקרב מפי מפקד חטיבת "גבעתי" וקציני מטה, מפי מפקד הגדוד האחראי לגזרה ומפקדי פלוגותיו, מפי מגיניה של ניצנים — אנשי החטיבה ואנשי המשק כאחד.

הננו מביאים את הפרק מתוך דו"ח הועדה, המתאר את הרקע ואת השתלשלות הקרב עד נפילת הישוב, כלשונו (יש לזכור שהדו"ח נכתב בשנת 1949).

הרקע

עם פלישת המצרים לדרום הארץ היתה עדיין חטיבת "גבעתי" עסוקה בטיהור הכפרים הערביים שבמרחב הדרום וביצירת שטח רצוף עם רשת תחבורה מובטחת. הכנופיות הערביות, שפעלו בפקוד קצינים מצריים, היו אז אויב מוכר. הצבא המצרי הסדיר, עם עדיפותו הרבה בארגון וביציוד, עם תותחיו ורכבו המשורייני, העמיד את החטיבה בפני בעיות

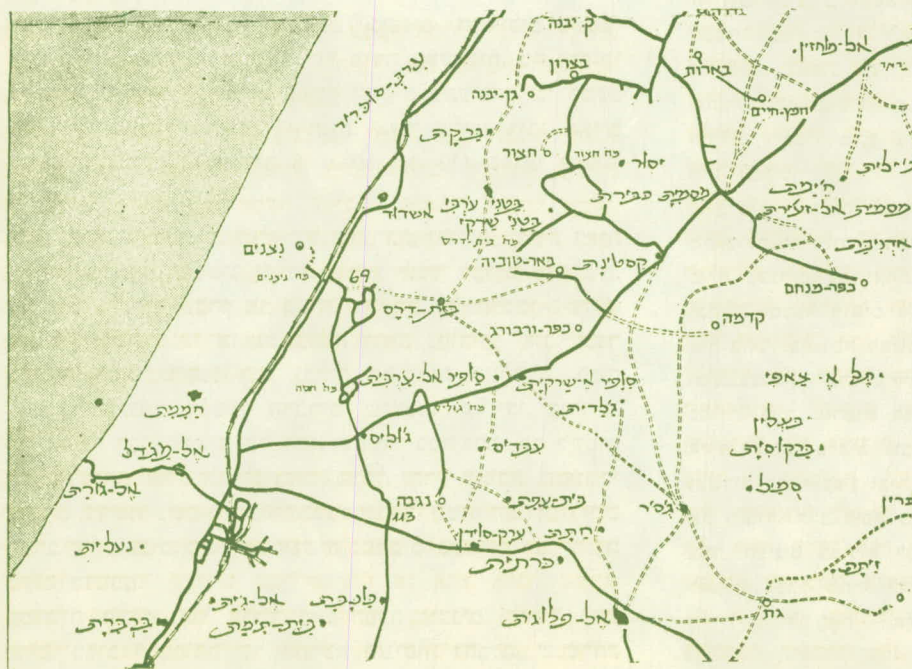
טבעת העמדות מוקפת בגדרות תיל (2-3 גדרות) עם מיקוש דל עד מאוד. אדמת המשק — כורכר, נוחה לחפירת תעלות קשר, אולם נוטה גם להתפוררות ולמפולת. התעלות, שנחפרו בקלות, היו נסתמות בנפול הפגזים והפצצות, ועורקי-הקשר היו משתבשים. מאותה הסיבה נשתבשה ביום הקרב, ולבסוף חדלה מלפעול. רשת הטלפונים הפנימית המסודרת, אשר חוטיה, הטמונים בקרקע, נקרעו על-ידי הפגזים והפצצות.

להערכת הטקטית של סביבת ניצנים הקרובה, אפשר לומר: זהו שטח המאפשר התקרבות נוחה לחי"ר עד למרחק הסתערות מהנקודה. עיקר הכוונה לשטחים אשר מדרום-מזרח (ואדי), ממזרח (מחנה צבאי עזוב והרוס הגובל עם גדר המשק) ומצפון (מכתש וואדי המוביל בכיוון מערב עד למבואות המשק). במרחק המתאים לטוח פעולתו של הנשק הכבד נמצאת גבעה 69, ומצד צפון רכס בית-הקברות. תצפית האש משני המקומות האלה על משק ניצנים, הנמצא בעמק, היא טובה עד מאוד.

נשקה של ניצנים (כולל נשק חיל-המצב אשר חנה בה) כלל ביום הקרב: 80-75 רובים, כ-30 תת-מקלעים, כמות מספקת של תחמושת, רימונים ובקבוקי מולוטוב, 4 מקלעים, 1 מרגמה בת 2" ר 1" פיאט.

מפקד איזור ניצנים, המא"ז רובינשטיין, נהרג על-ידי מארב האויב בכביש המוביל לניצנים עוד לפני פלישת המצרים. את מקומו של המא"ז מילא אחד מחברי המשק, אולם הפיקוד על כל הכוחות אשר היו בניצנים היה בידי המ"מ אברהם שורצשטיין מגדוד 53. מחלקתו של אברהם שורצשטיין הוצבה כחיל-מצב בניצנים עוד בסוף חודש מרס. המחלקה הגיעה למקום כמעט בלתי מאומנת, אולם עד יום המערכה הספיקה להתנסות ולהתאמן. טוראי מחלקה

חלק מגזרת חטיבת „גבעתי“

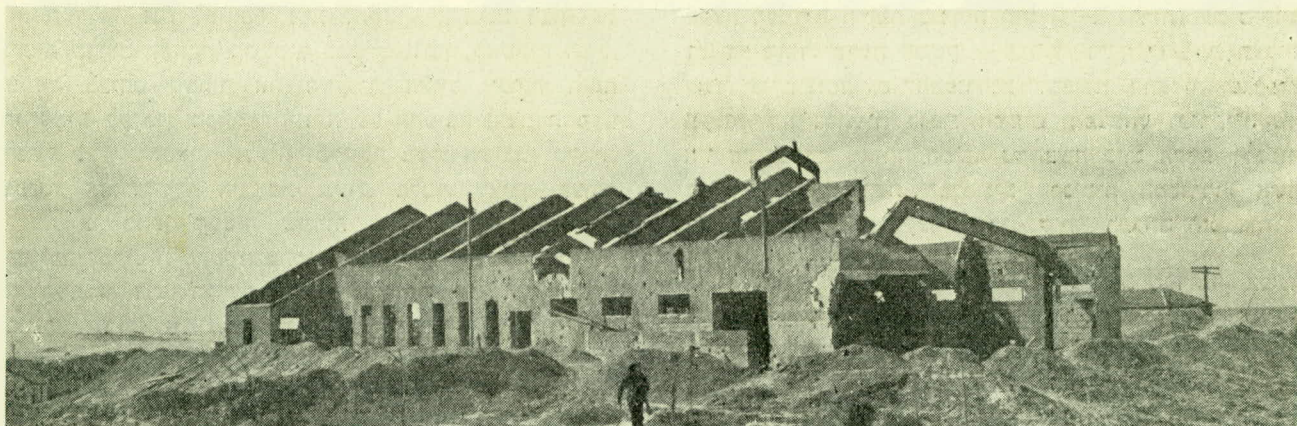
לא היה אז, וגם לא יכול היה להיוצר, קרהגנה רצוף על מרחב הדרום. החזקת משלטים סטטיים, נוסף למשקים הנ"ל, שיהיה בכוחם לשבור את התקפות האויב, יכולה היתה להיעשות רק תוך הפחתת היוזמה של החטיבה והצמדת מעט הנשק שלה והקפאתו. גבעות ומקומות בעלי חשיבות טקטית נתפסו אז על-ידי החטיבה זמנית בלבד, לצורך פעולה יוזמה או למען הבטיח שיירות הספקה לנקודות הספר. כדוגמה למקומות טקטיים מהסוג הנ"ל יכולה לשמש גבעה 69, החולשת על דרכי הגישה למשק ניצנים והשולטת על סביבתו ממזרח. גבעה זו, אשר בינה לבין ניצנים עוברת הדרך הראשית מג'דל-אשודד, היתה נתפסת ונעזבת לסירוגין. נקודות הספר, מחוץ לנגבה, היו איפוא כמעט מנותקות. ההספקה הוכנסה בלילות, בעיקר על-ידי הולכי רגל. בימים קיים היה רק קשר אלחוט עם מטה גדוד 53 בבאר-טוביה. לאנשי המשקים נאמר אז ברורות, כי החטיבה יכולה לבוא לעזרתם רק בלילות. בימים, במקרה של התקפת אויב, יהיה עליהם להחזיק מעמד בכוחות עצמם עד הלילה. בלילה תוכל החטיבה לסייע להם, אך ביום הם חייבים לסמוך רק על כוחם ונשקם.

בכמות הנשק ובכוח האש היתה ניצנים הנקודה החלשה ביותר בין נקודות הספר. בהתגבר הקרבות על נגבה הגבירה החטיבה את נשק הנקודה והציבה בה את אשר יכלה להפריש (והרבה לא יכלה).

ב-4 ביוני קיבלו גלאון וגת שתי מרגמות בנות 3" ר 2" פיאט טיס כ"א. ניצנים לא קיבלה כל נשק בעזרת הלחץ הציבורי. גדוד 53 מסר פיאט לניצנים, והפיקוד החטיבתי עודד את אנשי ניצנים להמשיך בלחץ ציבורי והעביר לאג"מ את המלצתו למתן תגבורת בנשק לניצנים.

ב-6 ביוני, יום לפני נפילת ניצנים, נתקבל במחלקת החימוש של המטכ"ל אישור על מסירת מר-גמה אחת בת 3" ופיאט אחד לניצנים. בו ביום הועבר הצידוד למטה חטיבת „גבעתי“. ממטה החטיבה נשלח הצידוד למטה הגדוד, אולם לבאר-טוביה הגיע בשעות הלילה המאוחרות. מטה הגדוד לא יכול היה לארגן יחידה, אשר תספיק עוד באותו הלילה להעביר ברגל את הצידוד לתעודתו. הוחלט לארגן את העברתו למחרת בלילה (בליל 7-8 ביוני), אולם עוד בטרם ירד הלילה נפלה ניצנים.

ביצורי ניצנים ביום המערכה לא היו שונים במאומה מביצורי שאר הנקודות באותה התקופה: טבעת עמדות חפורות וחצי סור ללחיות (14 במספר) עם גגונים דקים למדי; סוללה פנימית סביב חדר האוכל ובנייני המגורים המר-כזיים; בונקרים בשביל פצועים, אנשי הרזרבה, ומטה הפעולה.

חדר האוכל של ניצנים אחרי ההפגזה

במיוחד לתפקיד זה. מחלקה זו פגעה בדרכי התחבורה של האויב ופשטה על מג'דל וכפרי הסביבה לשם הטרדה. לאחר שהגיע הטור המצרי לאשדוד, שימשה ניצנים כבסיס לפעולות נגד ריכוז האויב בכפר זה. אנשיה השתתפו בפעולות המכוונות לניתוק הדרך מג'דל-אשדוד, בסיוע להוצאת פצועינו משדה-הקרב על אשדוד ובהבטחת העברתם לבסיס עורפי. יומיים לאחר שהגיע הטור המצרי לאשדוד, הופגזה ניצנים באש מרגמות בנות 3" (נורו כ-20 פגזים בקירוב) מאחת הגבעות שבקרבתה. מאז, מדי יום ביומו, הופגזה ניצנים באש מרגמות, ומנת הפגזים הלכה וגדלה עד אשר הגיעה לכמה מאות, אשר נורו במשך 2-3 שעות.

יומיים לפני המערכה על ניצנים, לאחר קרב עם ריכוז האויב באשדוד, נסוג הגדוד השביעי של הפלמ"ח, שהשתתף בקרב

זו היו מחומר אנושי לארע, אשר הכרחי היה ללכדו ולאמנו בתנאים קשים למדי. תפקיד זה בוצע על-ידי המ"מ אברהם שורצשטיין וסגנו משה הנפליק, תוך ביצוע המשימות האחרות אשר הוטלו עליהם. לפני פלישת הצבא המצרי עסקה המחלקה בפעולות הטרדה, בסורים ובמארבים בסביבה.

ב-4 ימים לפני הקרב על ניצנים, לאחר שהאויב היה כבר באשדוד, הועברה לניצנים כתגבורת מחלקה מגדוד 58 בפיקודו של המ"מ יוחנן מנהיים. היתה זו מחלקת טירונים, אשר קיבלה לפני-כן 2-3 ימי אימון. מחלקה זו נשלחה לניצנים במחשבה לנצל את שהותה במקום לשם אימונים, אולם מטרה זו לא הושגה, וביום הקרב לא היו אנשי מחלקה זו מסוגלים ליותר מאשר להיות אנשי-תגבורת בעמדות.

ביום המערכה נמצאו בניצנים 67 מחברי המשק (בכלל זה 10 בחורות), 30 אנשי מחלקתו של אברהם שורצשטיין ו-44 אנשי מחלקתו של יוחנן מנהיים. בסך הכל הגנו על ניצנים 141 איש.

מפקדי העמדות היו בעיקר אנשי ניצנים, והחיילים נשמעו להם ומילאו אחר הוראותיהם. על מידת העקשנות, בה הוחזקו ביום הקרב העמדות הללו, אפשר לשפוט מהעובדה, כי כמעט כל אנשי העמדות הצפון-מזרחיות, אשר עליהן ריכוז האויב את עיקר התקפתו (עמדות 8, 9, 10, 11, 12), נפגעו ונהרגו בהגינם על עמדותיהם.

על רוח אנשי ניצנים, לפני יום המערכה, יכולות להיות דעות שונות. על בעיות מסוג זה מן הנמנע לומר דברים מוחלטים. זעזועים נפשיים עברו אז בארץ לא רק על תושבי ניצנים, ורגעי חולשה פגעו אז גם בכמה וכמה נקודות ישוב, אשר בסיכום הסופי רשמו דפי גבורה בתולדות המלחמה. קשה להסיק מסקנות מקטעי הדברים שנאמרו על-ידי בודדים, ואי-אפשר לדון אנשים על חטא שחטאו במחשבה. אם לשפוט על מעשיהם של אנשי-ניצנים ככלל, הרי עובדה היא, כי ניצנים דרשה נשק ותגבורת בנשק, עד יומה האחרון, ויום הקרב על ניצנים מצא את אנשיה נערכים בעמדותיהם להגנת מקום מושבם.

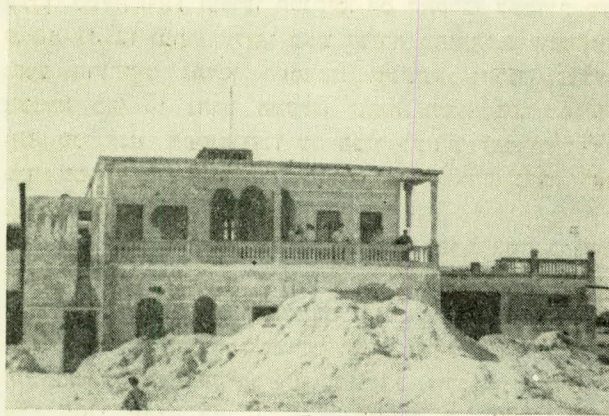
במחצית השנייה של חודש מאי הפכה ניצנים, למשך כמה ימים, בסיס לפעולתה של מחלקת פשיטות וחבלה, שנשלחה

פנוי ילדי ניצנים לבילי 17.5, היה הכרח לבצעו במסע רגלי בן 8 ק"מ, מניצנים לבאר-טוביה. תכנון הפעולה היה כדלהלן:

הילדים מניצנים ינשאו על כתפי הוריהם וכתפי יחידת האבטחה המצויה במשק, עד לנקודה מסוימת בחצי הדרך בין באר-טוביה לניצנים; במקום זה יפגשו עם אנשי הפלוגה הנפתית המקובצת שתגיע מבאר-טוביה; אנשי ניצנים ימסרו לבאים מבאר-טוביה את הילדים ויקבלו מהם ציוד מיועד לניצנים ולאחר מכן יחזור כל אחד למקומו.

...בלחישה ניתנת הפקודה ואיש איש נוטל את משאו. השורות מתישרות והרגלים מורמות לצעד ראשון. אחריו יבואו רבים. לפתע כולם נעצרים בבת-אחת. אישם במערב התרוממה דקיטה גדולה ובהירה. מספר רגעים נשארה תלויה באוויר והסביבה כולה מוארת אור בהיר. מתגנבת מחשבה ללב: האמנם גילו אותנו? מחכים ליריות והתפוצצויות; אך הרקיטה כבתה בלי שאירע דבר. אנתת רנחה כללית. שוב מורמות רגלים והטור מתקדם.

הירח שוקע. כלבים נובחים בכפרים הערבים הסמוכים — בטאני ואשדוד באגף צפון ובית דראס באגף דרום; יריות רחוקות פולחות את האויר, הלב דופק בחזקה. בעקשנות צועדים קדימה, צעד אחר צעד. העינים צמודות לכל עצם בדרך וההחלטה נחושה בלב כל: להצליח, בכל מחיר להצליח! להיפגש עם הקבוצה הנושאת את מיד ליד, זולת זאת — אף הגה לא נשמע.

ה"ארמון"

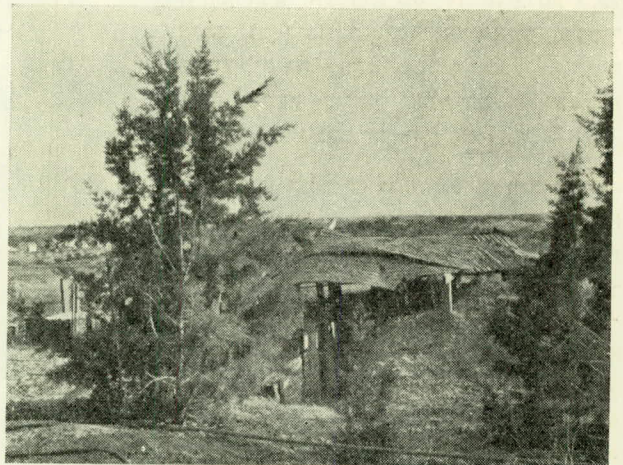
פלוגת רובאים מהגדוד השביעי ומחלקת מכונות יריה כבדות. לעזרתו של הגדוד ה-9 הועמדו 4 טנקים קלים, גדוד משוריינים (13 משוריינים) ו-4 סוללות תותחים. נוסף לכך הופעלו אוירונים, אשר הופיעו זוגות זוגות, בהפסקות קלות. להפצצת שטח המשק ולכיסויו באש מכונות-יריה. ההפגזה הקשה באש מרגמות נמשכה מחצות הלילה עד שעה 7-8 בבוקר. ניצנים לא ענתה על ההפגזה הזו מחוסר נשק מתאים. בשעה 7-8 בבוקר נעשה הנסיון הראשון של חיל-הרגלים של האויב לפרוץ לחצר-המשק. ההסתערות נערכה על-ידי כוחות חיל-הרגלים, אשר הצליחו להגיע בהסתר גמור עד לבנינים הקרובים של המחנה הצבאי העזוב, ופתחו בהתקפה על העמדות הצפון-מזרחיות (מספר 9, 10, 11, 12). הסתערות האויב נהדפה, אולם נסיגתו היתה בת כמה עשרות מטרים בלבד, באשר הבנינים והחורבות של המחנה הצבאי העזוב שימשו מקומות מחסה לעמדות טובות. בתנאים אלה, מן הנמנע היה להפוך את נסיגתו של הכוח לבריחה. מאותן העמדות, אשר תפס לאחר נסיגתו, חזר אחרי-כך וחידש את הסתערותו.

לאחר שנהדפה ההסתערות הראשונה של חיל-הרגלים, חידש האויב את ההפגזה, וביתר שאת. להפגזה נצטרפו התותחים, וזמן-מה לאחר זאת הופיעו גם האוירונים של האויב. תעלות הקשר נסתמו ונתמלאו מחדש באדמת כורכר. גגו של אחד הבונקרים נפגע מפגז ונתמוטט, בקברו תחתיו את האנשים אשר ישבו בתוכו. לעזרתם חשו האחרים והוציאו מתחת למפולת. אחד מן הניצולים נפצע, השאר נשארו שלמים. רשת הטלפונים נהרסה כליל על-ידי ההפגזה, והקשר הופעל על-ידי שליחים-רצים, אשר שניים מהם נפצעו בשעת מילוי תפקידם. מקלע אחד, אשר היה מכוון לפעולה נגד האוירונים, נפגע בפגיעה ישירה על-ידי אחד הפגזים והוצא מכלל פעולה. בהתפוצצותם העלו הפגזים אבק רב מאדמת הכורכר, ורבים מכליה-הנשק נזדהמו וחדלו מלפעול, ביניהם מקלע נוסף.

מאז שעות הבוקר המוקדמות נעשו נסיונות בלתי פוסקים להפעיל את מכשיר האלחוט. רק בשעה 1000 בערך הצליחו לשדר מהמכשיר קריאת S.O.S., אשר נקלטה ואושרה על-ידי מטה-הגדוד. לאחר קריאה זו, עד סוף המערכה, לא הצליחו אנשי ניצנים לחדש את הקשר ולהודיע דבר על הנעשה.

זה, לעבר משק ניצנים. אנשי ניצנים השתתפו בחיפוי על נסיגה זו. הנקודה שימשה בסיס לנסיגת הגדוד. יום לפני-כן השתתפו אנשי ניצנים בהתקפה על תחבורת האויב בין מג'דל לאשדוד. ניצנים דמתה איפוא, בימיה האחרונים, לעצם בגרונו של האויב, והוא החליט לסלקה.

בניצנים היה אז מכשיר אלחוט המופעל על-ידי סוללות. ביום השבת, 5 ביוני, התקלקל המכשיר, וכיתה מאנשי ניצנים נשלחה למטה גדוד 53 לבאר-טוביה, על-מנת להחליפו או לתקנו. במטה הגדוד לא נמצא מכשיר אלחוט כזה, ובמקומו ניתן להם מכשיר אחר המופעל על-ידי זרם מרשת-חשמל. אנשי ניצנים הסבירו בו במקום, כי על-מנת להפעיל את המכשיר החדש, הכרחי יהיה להפעיל את הגנרטור אשר עמד בבית הערבי הישן ("הארמון") שבנקודה וסיפק חשמל למשק. את מכשיר האלחוט אי-אפשר יהיה להפעיל מאותו הבית בו נמצא הגנרטור, משום שהגנרטור יפריע לפעולת המכשיר; הכרחי יהיה איפוא להפעיל את המכשיר ממקום אחר, במרחק מסוים מבית הגנרטור, ולהעביר חוטי-חשמל בין שני המקומות. במקרה של הפגזה חזקה עלולים החוטים להיקרע, ואז תופסק פעולת המשדר, ועל-ידי כך ינותק הקשר עם החוץ. להנמקה זו לא היתה כל תועלת, באשר לא היה במקום מכשיר אלחוט אחר. אנשי ניצנים לקחו את המכשיר החדש, אולם הובטח להם, כי למחרת ישתדלו להמציא להם מכשיר אחר או שישלח אליהם אלחוטאי, אשר ידריך את האלחוטאית שלהם בשימוש במכשיר. למחרת, יום א' 6 ביוני בשעה 2000, התקלקל המכשיר החדש. מכשיר אחר לא הגיע למשק, ולא הגיע גם אלחוטאי להדריך בשימוש במכשיר החדש. החל משעה 2000 ביום 6 ביוני הופסק הקשר האלחוטי הסדיר בין ניצנים לבין מטה-הגדוד.

אחת העמדות בניצנים

בחצות אותו הלילה התחילה הפגזת ניצנים. היתה הפגזה חזקה למדי, ממרגמות מטוחות היטב מבעוד יום, שמטרתה היתה ריכוך המטרה לקראת פעולת חיל-הרגלים של האויב.

הקרב על ניצנים

הכוח המצרי, אשר תקף את ניצנים על-מנת לכבשה, היה מורכב מגדוד חיל-הרגלים המצרי מס' 9, שהוגבר על-ידי

הנמצאת בקרבת עמדה מס' 11, נתפסה כבר ע"י האויב, שפתח ממנה באש צפופה. כיתת הרורבה הצליחה להגיע עד בנין הרפת ולתפוס עמדות מסביבו. מיד לאחר זאת ניסתה חוליה בת 4 אנשים מהרורבה לאגוף את גבעת קבר-השיח' מכיוון עמדה מס' 12. לחוליה זו לא היה כלי-נשק אוטומטי, והיא נסוגה ותפסה עמדות. לאחר שנתברר לה, כי עמדה מס' 12 נתפסה כבר על-ידי האויב. בערך בשעה 1200 פרץ אחד הטנקים את הגדר מול עמדה מס' 8, ובאש תותח בן 6 ליטראות הפסיק את פעולתה של העמדה. מתוך שבעה אנשיה, נהרגו ששה ואחד נתעור בשתי עיניו ונאסף על-ידי חברים (האיש נרפא אחרי כן, בהיותו בשבי במצרים). חיל-הרגלים, שהלך בעקבות הטנק, השתלט על עמדה זו והלך והתקרב לעמדה מס' 7. המ"מ, אברהם שורצשטיין פקד על אנשי עמדות מס' 5, 6, 7, לעזוב את עמדותיהם ולעבור למשטח אשר ליד חדר האוכל. על משטח זה, המוקף סוללה, נתארגנו להגנה אנשי הרורבה ושארית אנשי העמדות הצפוניות. במשך שעה בערך החזיקו האנשים במשטח שליד חדר-האוכל, כאשר העמדות מס' 7, 8, 9, 10, 11, 12, וגבעת קבר השיח', השלטת על משטח חדר-האוכל, נמצאו כבר בידי האויב. בתנאים אלה החליט אברהם שורצשטיין לרכז את כל האנשים בבית הערבי אשר בקצה הדרומי של חצר המשק, על-מנת לנסות לפרוץ ממנו בכיוון דרומי-מערבי (לעבר החולות). בשעה 1300-1400 התחילה הנסיגה לעבר הבית הערבי.

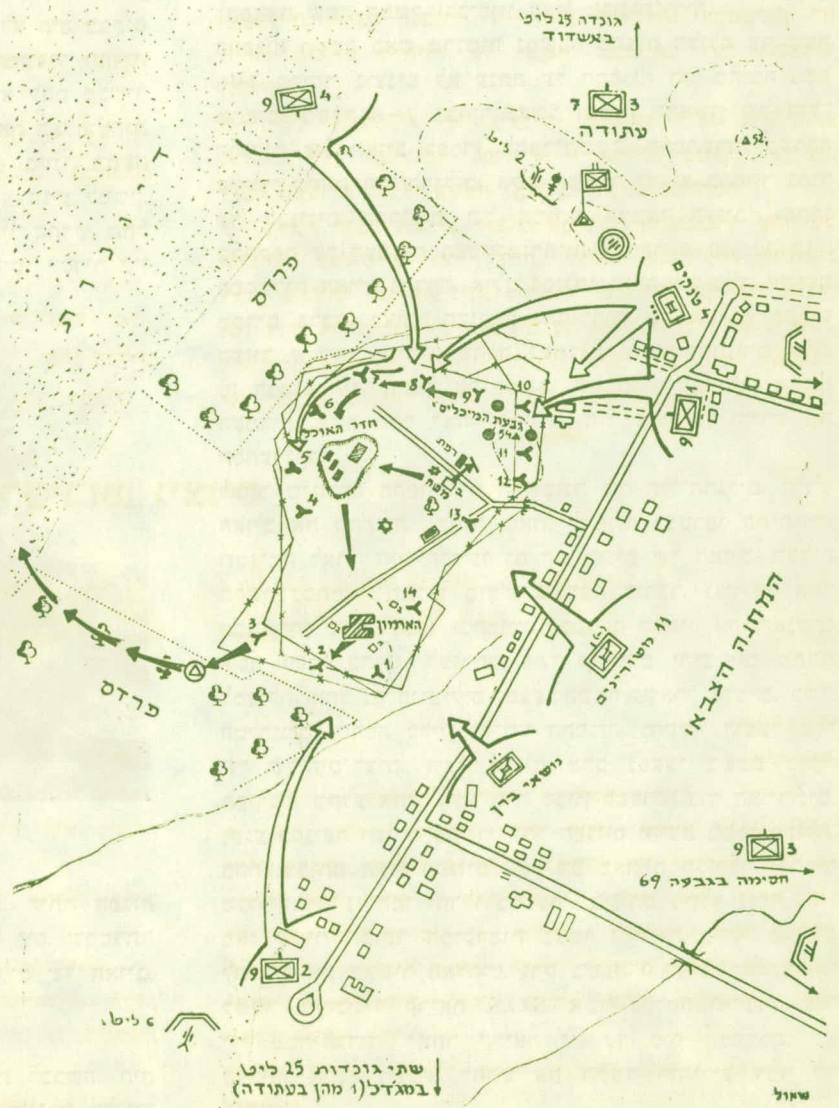
בהתרכז האנשים בבית הערבי, המשיכו אנשי העמדות מס' 1, 2, 3, 4, לאחוז בעמדותיהם. אנשי העמדות מס' 1, 2, 3, 4, פעלו כל הזמן נגד ריכוז האויב בוואדי אשר מדרום-מזרח לנקודה. גורת העמדות מס' 3, 4 היתה גורה שקטה ביותר, ואנשיהם כמעט ולא הפעילו את נשקם עד תום המערכה.

עם התרכז המגינים בבית הערבי רוכזה עליו, ועל סביבתו, כל האש של האויב. המגינים נתארגנו לפריצה בשלוש קבוצות. הראשונה לפריצה צריכה היתה להיות הקבוצה בפיקודו של אברהם שורצשטיין ואחריה הקבוצה בפיקודו של סגנו, משה הנפליק. הקבוצה השלישית, בפיקודו של המ"מ יוחנן מנהיים, צריכה היתה לחפות על הנסיגה ולעכב את התקדמות האויב, אשר השתלט על החצר והלך והתקרב אל הבית. כל הנשק הכשר לפעולה, אשר נשאר אז בידי המגינים, היה שני מקלעים, כ-20 רובים ומספר סטנים. אחד המקלעים הוצב לחיפוי הנסיגה, והמקלע השני צריך היה להתקדם בראש הפורצים. חוליית-המקלע פרצה ראשונה מן הבית לעבר הגדר, ואחריה הקבוצה הפורצת בפיקודו של אברהם שורצשטיין. חוליית-המקלע בת 4 האנשים הצליחה לעבור את הגדר, אולם מיד הושמדה.

בערך בשעה 1100 הופיעו הטנקים. הם התקרבו לעמדות מס' 9, 10, 11, 12 ופתחו עליהן באש ישירה מתותחי 6 ליטראות. מאש התותחים נהרסו העמדות, ואנשיהן נהרגו ונפצעו. בעמדה מס' 10 נהרס המקלע, שהיה מוצב בה, מפגיעת פגז. שני אנשי הפיאט חשו עם הכלי לעזרת העמדות הללו. מיד עם יציאתם מבונקר הרורבה נפגע אחד מהם, ואת מקומו תפס חבר אחר.

הפגז השני של הפיאט הצליח לפגוע בשרשרת אחד הטנקים ולהפסיק את תנועתו. אולם לאחר זאת נתקלקל הפיאט ויצא מכלל שימוש. שאר הטנקים נסוגו למרחק מה והמשיכו באש תותחיהם. חיל-הרגלים של האויב חידש את התקדמותו והשתלט על העמדות מס' 10, 11, 12. גורל אנשי עמדות אלה היה: עמדה מס' 10 — 4 הרוגים, 2 פצועים. עמדה מס' 11 — 3 הרוגים, 2 פצועים. עמדה מס' 12 — 3 הרוגים ו-3 שהצליחו לצאת לתעלת קשר ולתפוס עמדה חדשה. במקום המעשה חשה כיתת הרורבה, בנסיון להשתלט מחדש על העמדות, אולם גבעת קבר-השיח' (גבעת המיכלים)

מרשם הקרב על ניצנים

השאר נסוגו תוך אבידות. נתברר, כי אין סיכוי גם לפריצה. לאחר התייעצות קצרה החליט המ"מ אברהם שורצשטיין על כניעה. בפקודתו, הרים אחד האנשים בד לבן על קצה רובהו, אולם ברגע שהתרומם פגע בו פגז של תותח, והאיש נהרג במקום. לאחר שכמה נסיונות לא הצליחו, פשט אברהם שורצשטיין את גופיתו והרימה בידו. בהתרוממו, נפצע אברהם שורצשטיין בחזהו, אולם מיד לאחר זאת התרומם שוב, ויחד עם האלחוטאית נירה בן-ארי, אשר נשאה בידה מטפחת לבנה, יצאו למול עמדות המצרים. שניהם נהרגו לאחר שעברו כמה עשרות צעדים, אולם המצרים הבחינו כנראה בסימני הכניעה אשר היו בידיהם, וכמה דקות לאחר זאת נפסקה אש-האויב. עם הפסקת אש-האויב פקד ממלא-מקומו של אברהם שורצשטיין, הסמ"מ משה הנפליק, על כל האנשים להשמיד את נשקם. השעה היתה אז 1500 בקירוב.

מסקנות לגבי מערכת ניצנים

- א. הקרב על ניצנים נמשך כ-15 שעות (מאז התחיל האויב בפעולת ריכוך). מההסתערות הראשונה של חיל-הרגלים על המשק ועד לגמר המערכה עברו לפחות 7 שעות.
- ב. בכוח העמידה במערכה זו לא נפלו החיילים מאנשי המשק.
- ג. מגיני ניצנים הפעילו במערכה זו, פרט למרגמה בת 2", את כל כוח האש אשר היה ברשותם, והמשיכו במאבקם גם לאחר שפרץ האויב את קו-ההגנה.
- ד. הסיבות לנפילת ניצנים:
 - (1) המצב הטופוגרפי הנוח לתוקף.
 - (2) החופש בו אירגן האויב את בסיס-האש שלו, בלי שיופרע על-ידי אש-הנקודה (שחסרה את הכלים הדרושים לכך), או שיוטרד על-ידי כוח אחר מבחוץ.

(3) מחסור בנשק אנטי-טנקי.

(4) טיב אדמת הנקודה (כורכר), אשר עקב ההפגזה וההפצצה העלתה אבק דקיק רב, שזיהם את כלי-הנשק והוציאים מכלל פעולה.

ה. יתכן שעמידת ניצנים היתה נמשכת זמן רב יותר אילו:

(1) מיד עם התחלת הפגזת העמדות הצפון-מזרחיות באש ישירה של תותחי הטנקים היתה ניתנת פקודה לאנשי העמדות לעזוב, ולהיערך בתעלות הקשר.

(2) אילו היה מוכן (או לפחות מחושב ומצוין) מראש קו-הגנה שני.

(3) קשר-האלחוט עם החוץ היה תקין.

שלושת הדברים הנ"ל יכלו, כפי שסבורה הועדה, להאריך במידת-מה את זמן עמידתה של ניצנים, אולם לא היה בכוחם למנוע את נפילתה ביום הקרב.

ו. היעדרו של קשר-האלחוט לא רק מנע ממטה החטיבה את ידיעת האמת על המתרחש, אלא גם שלל את האפשרות לעודד את אנשי ניצנים במאבקם ובבידודם.

ז. יש לקבוע בביטחה, כי בהתחשב עם כמות הנשק וסוגו, אשר נמצאו או במרחב הדרום, ואויה היתה ניצנים לתגבורת, ואפשרית היתה תגבורת זו, לולא העובדה, שהחטיבה לא היתה השליט היחידי על הנשק שבמרחב ועל הספקתו וחלוקתו.

ח. מבין אבידותיה של ניצנים, שהגיעו ל-46 איש (33 הרוגים ו-13 פצועים), נפלו 4-3 אנשים בשעת הכניעה. רובם המכריע נפגעו בשעת המערכה ובזמן הלחימה.

ט. מפקד הגנת ניצנים, המ"מ אברהם שורצשטיין, פקד על המערכה מראשיתה ועד תומה, והוכיח אומץ-רוח ואיתנות רבה. פקודתו לכניעה ניתנה, לאחר שהנסיון לפריצה נכשל, וכל דרך אחרת להצלת האנשים מהשמדה ברורה לא נראתה. המ"מ הפצוע אברהם שורצשטיין צעד מול האש הצפופה של האויב, לקראת המות הבטוח, למען הצל את חיי חבריו.

מפקודת המבצע המצרית לכיבוש ניצנים

פקודת מבצע ילחנתות עס'1

סודי ביותר
7 ביוני 1948

5. תכנון — הפעולה מתחלקת לשלושה שלבים.
א. שלב ראשון. המטרה: מיכלי המים, עמדות 12-9 (צפון-מזרח המשק), בביצוע פלוגה 1, בפיקודו של היוזבאשי עבד אל מונעים אפנדי ח'ליף — ותחת פיקודו: טנקים קלים; כיתת מק"ב על רכב; כיתת מרגמות 3; סוללת 6 ליטראות; כיתת חבלנים. ההיערכות — בכביש הראשי המוביל לניצנים והעובר את המחנה הצבאי מצפון-למערב. נקודת המוצא (עמדת הסתערות): קצה המחנה הצבאי הבריטי.
הפלוגה תתקדם ותכבוש מספר בונקרים (עמדות בולטות) ליד המיכלים.

אל: גדוד רובאים 9
ידיעות

1. האויב — כוחות האויב אינם ידועים בדיוק. הוא מתבצר בבונקרים ובתעלות המחוקרות ביניהן.
2. כוחותינו — גדוד רובאים 9, ותחת פיקודו מחלקת מק"ב ופלוגה מגדוד רובאים 7.
3. כוחות סיוע — פלוגת משוריינים קלים (13 משוריינים); 2 גונדות 25 ליטראות מרגימנט שדה מס' 1 (16 תותחים); סוללה קלה נגד-מטוסית; הגונדה הרביעית של תותחים 2 ליטראות נגד-טנקים (12 תותחים) ועוד שני תותחים 3.7.
4. המטרה — כיבוש ניצנים על-ידי גדוד הרובאים ה-9.

ב. שלב שני. המטרה: גזרת הבית האדום המשופע, עמדות 3-8 (חדר-האוכל) וקבוצת הבונקרים שלידו, בצד הקרוב לים. דבר זה יבוצע על-ידי פלוגה 4, בפיקודו של היוזבאשי לואיס אפנדי חביב — ותחת פיקודו: מחלקת מק"ב על רכב; כיתת מרגמות 3; כיתת הבלנים; שני טנקים קלים; שתי סוללות של דרליטראונים.

תפקידה: לרתק את האויב לעמדותיו בזמן ביצוע השלב הראשון, גזרת הפעולה — מצפון-מערב לניצנים.

ג. שלב שלישי. המטרה: גזרת ה"ארמון" הגדול (הבית הערבי שבקצהו הדרומי של המשק). יבוצע על-ידי פלוגה 2 בפיקודו של בכבאשי חסן אפנדי עות'מן זינאתי — ותחת פיקודו: 2 כיתות נושאי-ברק; כיתת מק"ב על רכב; כיתת 6 ליטראות; מחלקת מכוניות משוריינות.

גזרת הפעולה — בניני הצבא האנגלי מצד מג'דל צ'רומה. התחלת הפעולה — עם הצלחת הפעולה של השלב השני.

6. מחלקת המכוניות המשוריינות תכבוש את הגבעות הנמצאות בין גזרת פלוגה 1 ופלוגה 2 (ממזרח למשק). תפקידה — לרתק את האויב מן המקום הזה.

7. פלוגה 3 מגדוד רובאים 9 בפיקודו של הבכבאשי אחמד אפנדי חביב, ותחת פיקודו סוללה של דרליטראונים — תכבוש את הגבעות מזרחה לדרך מג'דל-יפו, גבעת "שלושת העמידים הגבוהים" (גבעה 69). תפקידה: למנוע אפשרות פעולה של תגבורות האויב.

8. יחידת מכוניות משוריינות — תבטיח את הצד הצפוני של ניצנים.

9. רזרבה — הפלוגה ה-3 (מגדוד 7) בפיקודו של יוזבאשי יוסף אפנדי מחמוד יוסף. מקום המפגש (מקום ריכוזה) בין גבעת-התצפית ובנייני הצבא הבריטי. אנשי שתי הפלוגות האלה (פלוגה 3 מגדוד 9 ופלוגה 3 מגדוד 7) יימצאו על המכוניות בדרך המובילה

לגבעת התצפית (צפונית לניצנים).

10. תותחים — ראה נספח.

11. עזרה אווירית — ראה נספח.

12. שעת האפס — 1000.

מנהלה

13. מנות מזון:

א. החיילים יאכלו ארוחת בוקר לפני התזווה.

ב. כל חייל ישא מנת-ברזל ליום אחד.

ג. האפסנאות של הגדוד אחראית למשלוח ארוחת-הצהרים עם סיום הקרב.

14. המים — המיכלים ימולאו לפני התזווה.

15. תחמושת — כל חייל ישא 200 כדורים "303 ר"4 רימוני יד. הפלוגה ה-4, תיקח ארגז תחמושת לכל כיתה, כתחמושת רזרבה, לפני ביצוע השלב השני.

16. תחנת עזרה ראשונה — בדרך מאחורי בנייני הצבא הבריטי, הקרובים לאשדוד.

הקשר הפנימי

17. מפקדת הגדוד — בגבעת התצפית, צפונית לניצנים.

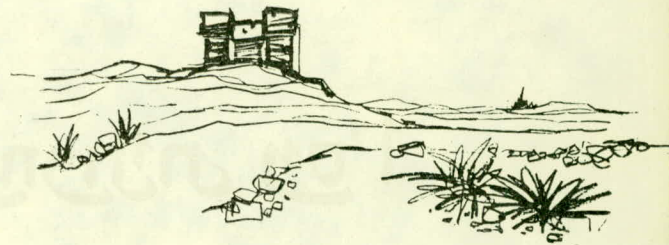
18. קצין קשר יעשה את הסידורים הדרושים במ"ק 18 ו-30, הנמצאים בגדוד.

19. הסימנים:

א. סימן הצלחה: לבן, לבן.

ב. סימן הפסקת האש, בגלל כשלון, לאוירונים ותותחים: אדום, אדום.

ג. סימן על ביטול פעולת הטאטוא של האויריה: ירוק, ירוק.

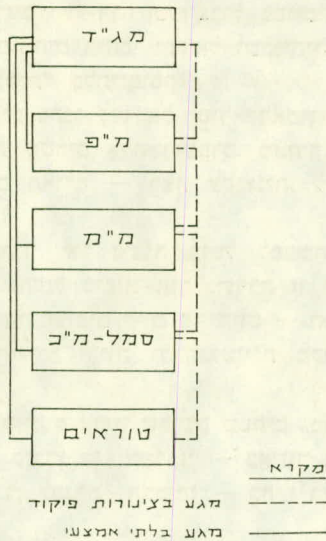

ניצוד ליצוד הזדהות בגדוד

סא"ל זאב

אותם שאלות על חיי הכיתה, המחלקה או הפלוגה, לשמוע את כל אשר בלבם, ולהציג בפניהם את הצפוי להם בשבועות הקרובים. בשיחות אלו ניתן לדלות מהטוראים פרטים חיוניים שמשום מה נעלמו מעין המפקד עד אז. בנוסף, על-ידי הסבר בלתי-אמצעי של המג"ד, הם נעשים שותפים לענין, מזדהים עם המפקד ולוקחים חלק פעיל יותר בביצוע כונתו.

צינורות הפיקוד בגדוד

לקיום מגע בלתי-אמצעי עם מפקדי-המשנה (מרב"ט עד סמ"פ) חשיבות מדרגה ראשונה, ומטרתו העיקרית להביא להזדהות מוחלטת של כל מפקד עם המג"ד. כך שבהופעתו בפני פקודיו יציג מפקד-המשנה את כונת המג"ד כאילו היו שלו. הזדהות זו חשובה במיוחד לשכבת הרב"טים. בסופו של דבר, הרב"ט הוא הנותן פקודות לכיתה, מודא ביצוע ומפקח עליו. ומאחר שהרב"ט נתון ללחץ מתמיד משני כיוונים — מלמעלה, מהפיקוד, ומלמטה, מהטוראים — עליו להכיר היטב את רוח המג"ד.

(המשך בעמוד 47)

אחד הדברים המטרידים את מפקד הגדוד הוא ללא ספק השאלה, האם כונותיו מבוצעות ברוחו בכל הרמות עליהן הוא מפקד.

באופן טבעי משנות כונותיו של המפקד את צורתן תוך כדי "ירידה" מטה. הצינורות המקובלים מוסיפים או גורעים דבר רים, תוך-כדי מילוי תפקידם. אין ספק, שזה תהליך שלילי. על המג"ד לנקוט את כל האמצעים, כדי לודא ביצוע כונותיו בלי שיפורקו לגורמים ויתפרשו בצורה שאינה תואמת את כונותיו. תופעה זו מסוכנת, ביחוד כאשר מתרגמי הכונה ומיישמה אינם מפקדים מנוסים דיים, אלא הם סגני-משנה צעירים, סמלים ורב"טים. מפקדים אלה, ייתכן שזה להם הנסיון הראשון בפיקוד על חיילים במבצע, בתרגיל, בתעסוקה או באימונים. הם יודעים את החומר בצורה תיאורטית, כפי שלמדו זאת בבתי-ספר ובקורסים צבאיים, אבל עודם ירוקים מאוד בתורת הפיקוד ועלולים, משום כך, לגרום לתקלות בעלות השפעה מכרעת לגבי היחידה ולעתים אף לגבי חיי אדם. במשך הזמן רוכשים אמנם מפקדים צעירים אלה נסיון, יוצרים שפה משותפת עם המ"פ ולומדים את "שגעות" המג"ד — אך כשהם כבר בשלים, הם משתחררים מהשירות הסדיר, ובמקומם מגיע דור חדש, על כל יתרונותיו ומגבלותיו, וכך חוזר הגלגל. כדי למנוע ככל האפשר תקלות מסוג זה, על המג"ד לקיים מגע מתמיד ובלתי-אמצעי עם הטוראים ועם מפקדי-המשנה.

קיום מגע בלתי-אמצעי עם הטוראים אינו פוגע בשרשרת הפיקוד, אם הוא מבוצע בצורה נכונה. קיום מגע בלתי-אמצעי אין פירושו מתן פקודות-ביצוע ישירות לטוראי זה או אחר. מג"ד שינהג כך יחטא לעקרונות הפיקוד באמצעות מפקדי-משנה; הוא יגרום לכך, שמפקדי-המשנה יבצעו את תפקידם בצורה גרועה, ללא כל רצון ליזום דברים חדשים.

לקיום מגע בלתי-אמצעי עם הטוראים תכלית כפולה: "לחוש את הדופק" של היחידה מצד אחד, ולאפשר לטוראים להכיר את מפקדם. אין טוב מאשר להופיע בפני הטוראים בסיכום מבצע, תרגיל או כל מאורע אחר, לגלגל אתם שיחה ולשאל

פעולות גולני

תאופיק ונוקייב

מנהיגות - תושיה - אחות לוחמים - שיתוף פעולה - מוסר לוחמים

אל"ם מ. גור

הסורים ראו בכך שינוי קיצוני מדי של ה"סטטוס-קוו" והתנגדו בכוח לעבודות אלו. בנצלם את יתרונם באיזור — היותם יושבים "למעלה", והקו הנפתל של הגבול במקומות אחדים — הצליחו הסורים אף להשיג הישגים לא-מבוטלים: הם השתלטו על איזור המעינות החמים של אל-חמה ועל שטח של הכפר נוקייב שמצפון לעין-גב.

סכסוכי הגבול הפכו לתופעה קבועה בגבול הסורי, והתנגשויות הדדיות קרו לעתים תכופות. אולם משחרגו הסורים מהגבולות שהפכו למקובלים בתקריות כאלה והרבו בפגיעות בחקלאים ובדייגים ישראליים, נאלץ צה"ל להגיב בפעולות-תגמול מתוכננות ונמרצות — ותקף מוצבים סוריים שבאותה גזרה:

● פעולת כנרת הגדולה — שבוצעה על-ידי הצנחנים בשנת 1955, ואשר על חלקים ממנה סופר בחוברת "מערכות" קע"ב.

● פעולת תאופיק — שבוצעה על-ידי יחידות מחטיבת "גולני" בשנת 1960.

● פעולת נוקייב — שבוצעה אף היא על-ידי יחידות מחטיבת "גולני" בשנת 1962.

פרשיות קרב

בשנים 56—1954 בוצעו רוב פעולות התגמול על-ידי הצנחנים. ואמנם, ביחידות אלה הצטבר הנסיון ובהן נוצרה המסורת הקרבית. במבצע סיני הוכיחו גם יחידות צה"ל האחרות כושר-ביצוע מעולה ונכונות לעמוד בכל מבחן. אין זה על-כן פלא, שכאשר החליט המטה-הכללי לבצע פעולות תגמול בגבול הצפון, נפלה הבחירה, ללא היסוס, על חטיבת "גולני". חטיבת "גולני" מורכבת מחיילים רגילים, שאינם מתנדבים. ניתוח פרשיות מנהיגות ואחות לוחמים שהועלו מעוצבה

הרקע

בהסכמי שביתת-הנשק, אשר נחתמו בין ישראל לשכנותיה עם תום פעולות האיבה במלחמת הקוממיות, נקבעו מספר "אזורים מפורזים" לאורך קטעי-גבול מסוימים. אזורים אלה היו כפצעים פתוחים ביחסי ישראל ושכנותיה, ונערך עליהם "מאבק השתלטות" בלתי-פוסק.

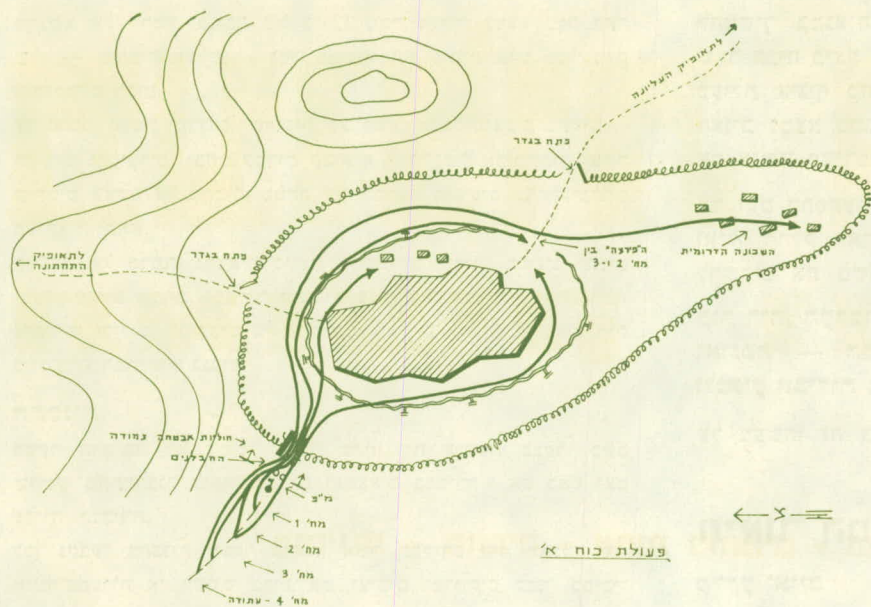
סעיפי ההסכמים נתנו לישראל יסוד להאמין, שבעתיד יוכלו אזרחיה לפתח שטחים אלה ולעבדם. מאידך גיסא, הערבים — ולצדם גם האו"ם — רצו, עקרונית, לשמור בהם על "סטטוס קוו".

"האיזור המפורז" של ניצנה בוטל למעשה זמן-מה לפני מערכת סיני, וחוסל סופית תוך מערכה זו ואחריה. האיזור המפורז שעל הרהצופים קיים עד היום — ואמנם עדים אנו, מדי פעם, לחילופי יריות ולהתנגשויות מקומיות בין שני הצדדים.

בגבול הסורי קיימים עדיין שלושה שטחים "מפורזים": הצפון-ני — באיזור קיבוץ דן; המרכזי — באיזור גשר בנות-יעקב ועד שפך הירדן לכנרת; הדרומי — בחוף הדרום-מזרחי של הכנרת.

בעת חתימת הסכם שביתת-הנשק בין ישראל לסוריה היה באיזור זה רק ישוב יהודי אחד — עין-גב. במשך כל מלחמת הקוממיות היה קיבוץ זה מנותק ומבודד, והגישה הבטוחה היחידה אליו היתה דרך הכנרת. הדרך היבשתית, לאורך החוף, עברה סמוך לישובים ערביים, וחולשים עליה, לכל אורכה, הרכסים התלולים, שעליהם שוכנים הכפרים תאופיק העליונה וחרב.

כבר בשנים הראשונות אחרי הקמת המדינה הוקמו על דרך זו שלושה ישובים: קיבוץ מעגן על גבול האיזור המפורז — והקיבוצים תל-קציר והאזן בתוך האיזור עצמו. ישובים אלה החלו, כמובן, לעבד את הקרקעות שבסביבתם הקרובה.

מרשם־קרב — כוח א' בתאופיק

זו יכול איפוא לשקף נאמנה את רובו הגדול של צה"ל ואף לשמש דוגמה מציאותית וקרובה — דוגמה "משלנו". בשתי הפעולות ביצעו הכוחות שהופעלו את כל המשימות אשר הוטלו עליהם:

בפעולת תאופיק נהרס הכפר תאופיק התחתונה; ובפעולת נוקייב נכבשו המוצב הסורי שליד נוקייב וכן הבתים בתוך הכפר, אשר שימשו את הכוח הסורי.

בסקירה זו נעמוד על בחינות אחדות בפרשיות־קרב אלו, בתחום המנהיגות ואחות הלוחמים:

● כיצד הצליח מפקד החטיבה ב־פעולת תאופיק לרכז כוחותיו ולזכות במשימה.

● כיצד איגף מפקד חסימה בתאופיק פיק מארב אויב והשכיל להפתיעו.

● כיצד שינה מפקד הכוח, שתקף את מוצב נוקייב, את כיוון הסתערותו — וכיצד פעל אישית בקרב פנים־אל־פנים בתוך התעלות והעמדות.

● כיצד השכיל המפקד שתקף את הכפר נוקייב לארגן מחדש את כוחו ולסייע לכווח אחר בהסתערותו מכיוון שלא תוכנן מראש ותוך תיאום נפלא של פעולת שני הכוחות — וכיצד מצא עצמו, לבסוף, תוקף בראש כוחותינו ונלחם פנים אל פנים — מעל לתעלות־קשר ועמדות אויב ובתוכן.

● כיצד פעלו הכוחות בתוך אוכלוסיה עוינת מבלי לפגוע באיש — ואף דחו את מועד ההסתערות כדי שלא יפגעו אזרחים.

אלעד - נכונות, כוונות וכושר ביצוע

לא פעם נשאלה בחוגים רחבים השאלה מדוע "ניתנו" פעולות התגמול שלפני סיני, ברובן, לצנחנים דוקא?

מובן שהיו למטה־הכללי סיבות כבדות־משקל, ולא כאן המקום לדון בהן. מה שחשוב לציין בסקירה זו הוא הלך הרוח ששרר אז. את הגירסה המקובלת ביותר אפשר לסכם כך, בערך:

אריק שרון, מפקד הצנחנים, הצליח, "להשיג" פעולות ליחידתו כבר בפעולות הראשונות בזכות נכונותו ללא־סייג לבצע כל פעולה — ובמשך הזמן, בזכות ההישגים והנצחונות אשר הביא לצה"ל כבר בפעולות הראשונות.

כאשר מונה אלעד כמפקדה של חטיבת "גולני", בשלה בלבו החלטה חד־משמעית ונמרצת: לא תימצא פירצה בנכונותה של החטיבה לבצע כל פעולה — בכל עת, בכל מקום ובכל קצב שיידרש.

הזרקורים של תשומת־הלב בחטיבה והדגשים באימונה הופנו כולם להשגת מטרה זו: סיורים תכופים ומעמיקים להכרת הגבולות והאויבים; אימונים יעודיים ומכוונים, ביום ובלילה, בכל צורות הקרב ובכל האפשרויות והגונים שניתן היה

לחזותם; רמת כוונות גבוהה ביותר ויכולת לכנס את יחידות החטיבה, מכל קצוות הארץ, בכל עת ובמהירות מכסימלית; לימוד יסודי של דרכי־ביצוע ולקחים מפעולות קודמות, עד שהפכו לנחלת כל רמות הפיקוד והחיילים. כל תקרית גבול שימשה הזדמנות לאמן מפקדים וחיילים ומקור ללימוד מקצועי, פיתוח יחסי־אמון בין חיילים ומפקדים ונדבך בבניית רצון־הלחימה.

היחידות, "הודבקו" ברוחו של המפקד, וההחלטה להיות ראשונים לביצוע היתה לנכס אישי של כל לוחם בחטיבה. כאשר הוטלה על אלעד משימת הפשיטה לתאופיק, קבע את מועד הביצוע ליום המחרת.

הסיכון שלקח על עצמו מפקד החטיבה היה גדול — אולם מחושב. רק האמון הרב שרחש לחיילים הסרים לפקודתו יכול היה להביאו לקבלת החלטה כזו.

ואמנם, תוך כמה שעות נמצאו הכוחות במקומותיהם המיוע־דים, מוכנים ליציאה.

חיילים ומפקדים שהיו בחופשה, אך שמעו על המתרחש, מיהרו להתייצב: הפסיקו חופשות ועזבו תפקידים אחרים, ובלבד שלא להחמיץ את הפעולה.

חטיבת "גולני" היתה מוכנה; ועל מפקדה אלעד, אשר הצליח "להשיג" בשבילה את הפעולה כולה, הוטלה המשימה.

נקדים ונאמר: הצלחת המבצע היתה שלמה — ופתחה פתח להטלת פעולות נוספות על החטיבה.

תאור המבצע

קרקע ואויב

הכפר תאופיק התחתונה נמצא במישור בקעת תל־קציר, למרגלות הרכס העולה ומטפס אל הרמה הסורית. הכפר בנוי משני חלקים עיקריים, כשבתוכו מספר תעלות קשר וכשתי כיתות של חיילי מה"ל סוריים.

מתנשא על הרמה, בגובה של כ־120 מטר מעליו, נמצא כפר האה שֶׁלו — תאופיק העליונה; כפר מבוצר, ובו כוחות אויב וכלי־נשק אוטומטיים רבים.

על הרכס, מצפון ומדרום לתאופיק, ממוקמים מספר מוצבים סוריים — חפורים ומבוצרים, ובהם עמדות קבועות לכלי־נשק ארוכי־טווח, אשר שולטים באשם על מרבית שטחה של הבקעה ומגיעים עד לקיבוצים תל־קציר והאון.

למעלה, על הרמה, נמצאים כוחות ארטילריה סוריים מסוגים שונים ובעלי טנחים שונים, ובעיקר מרגמות בנות 4.2 אינץש.

זרקורים גדולים, המוצבים על קו־הרכס, מאירים את השטח באור חזק כשגוברת המתיחות בגבול.

התכנית

מפקד החטיבה לא חשש כל־כך מהתנגדות עיקשת בכפר, כשם שחשש מהתערבות כוחות סוריים הנמצאים בסביבה — אם באש ואם על־ידי תגבורת.

לכן נקבעו בתכנית מספר כוחות, אשר תפקידם היה לאבטח את איזור־הפעולה או לשמש בסיסי־אש יציבים ומדויקים כנגד בסיסי־האש הידועים של האויב.

מתוך כך נקבעו הכוחות הבאים:

- כוח עיקרי — כיבוש הכפר ופיצוץ.
- כוחות חסימה — ב, ג, ד, ה.
- בסיסי־אש — טנקים וארטילריה.

הביצוע

בשעה 2320 נעו כוחות החסימה למקומותיהם, ומספר דקות לאחר־מכן נע הכוח העיקרי לעבר הכפר. בכפר עצמו לא נתקלו בהתנגדות מצד האויב, ואילו החסימות, גם בדרום וגם בצפון, נתקלו באויב ואף פעלו נגדו במהירות ובעוז.

חלק מהכוחות הגיעו כבר למקומם וחלק היו עדיין בדרך, כאשר פתחו הסורים, בשעה 0045, באש ארטילרית, הנחיתו פצצות נפילות ופצצות תאורה והפעילו את הזרקורים. השטח כולו היה מוצף באור ומוכה־פצצות, והתנועה בו קשתה מאוד.

אולם אש זו לא מנעה מאנשינו להתקין ביסודיות את מערכת הפיצוץ. בשעה 0320 פוצץ עיקר הכפר, ואילו הבתים הנותרים פוצצו במערכת שניה, בשעה 0350. הזרקורים וחלק ניכר מעמדות־האש של האויב שותקו על־ידי בסיסי־האש לנו, ובעיקר על־ידי הטנקים.

המשימה בוצעה, ועם בוקר חזרו כל הכוחות לשטח המדינה.

אורי - בתחבולות תעשה לך מלחמה

פיצוץ הכפר דרש זמן רב למדי. היה צורך לבודד את איזור־הפעולה ולמנוע הגעת תגבורת אויב. לשם־כך נקבעו מספר חסימות ומארכים.

על אורי והיחידה שלו הוטל לחסום את הדרך העיקרית המובילה מהכפר דרומה. הכוח יצא לדרך, כשבראשו נע כוח מאבטח. תחילה נעו בשקט, ולא היו סימנים לעירנות סורית מיוחדת. לפתע נפתחה על הכוח אש ממספר כלי־נשק אוטורי־מטיים מטוח קרוב ביותר. שניים מאנשי הכוח נפגעו מיד.

האויב ישב על תואי שולט, והסתערות חזיתית עליו היתה עלולה לגרום אבידות נוספות. האש נמשכה ביעילות.

אורי החליט לבצע פעולת איגוף. הוא הורה לחלק מהכוח

להמשיך במגע־האש עם האויב, כדי לרתקו למקומו. עם שאר הכוח ביצע תנועת התחמקות שקטה מהאיזור המוכה, וכן פעולת איגוף מהירה, ואז הופיע בעורפו של האויב. בעוד האויב נמצא במגע־אש עם כוח־הרתק — הסתערו עליו אורי עם אנשיו מעורפו, פגעו בו ולקחו כלי־נשק כשלל.

עם תום ההסתערות פינה אורי את הנפגעים עם חלק מכוחו, ואילו החלק האחר נע לעבר השטח המיועד לחסימה, כדי להשלים את משימתו.

קור רוח, הערכה נכונה של קרקע ואויב, ופעולה מהירה ואונפת — הם שסייעו לכוח להתגבר על המארכ ולמנוע אבידות מיותרות.

על מעשהו זה צוין אורי לשבח על־ידי הרמטכ"ל.

תיאור המבצע

קרקע ואויב

המשימה — כיבוש המוצב הסורי בנוקייב והשמדתו.

הפקודה, שניתנה ביום שישי בשעה 1300 במפקדת הפיקוד, נועדה לביצוע ב־רבער. החל נוהל־קרב מהיר, ובשעה 2100 עברו הכוחות הראשונים את הגבול.

המוצב נוקייב נמצא כארבעה ק"מ צפונית למשק עין־גב, על גבעה נישאה מעל לים.

הדרך אל המוצב עוברת בשפלה צרה, שרוחבה בין כמה עשרות למאתיים מטרים, המוגבלת על־ידי הים במערב ועל־ידי הרכס התלול במזרח.

כמאתיים מטר דרומית למוצב נמצא הכפר נוקייב, ובו מספר חיילים המתגוררים בכמה בתים קיצוניים.

תגבורת אויב יכלה להגיע מצפון וממזרח.

בסביבה נמצאה ארטילריה רבה, ולאור נסיון תאופיק היה חשש סביר, שהיא תופעל בסיוע תאורה, פצצות וזרקורים.

התכנית

על סמך נתונים אלה נבנו שלושה סוגי כוחות עיקריים:

- כוח אחד, מסתער — לכיבוש המוצב והכפר, וכעתודה.
- כוח שני — חסימות לאבטחת איזור־הפעולה.
- כוח שלישי — ארטילריה, לסיוע אפשרי לכוחות המסתערים ולפגיעה בארטילריה של האויב.

הביצוע

כוח החסימה המזרחי היה הראשון שנתקל באויב, אולם האש היתה בלתי יעילה, ומשה, מפקד הכוח, המשיך לנוע ליעדו, כשאש האויב מפוזרת ואינה מכוונת (אחר־כך הסתבר, שכדור אחד פגע במימיה של משה).

החסימה הצפונית, בפיקודו של יהודה, הגיעה למקומה והתמקמה ללא קשיים מיוחדים. האויב לא לחץ עליה במיוחד, אולם אחד החיילים נפגע מאש רחוקה, וצריך היה לפנותו מיד.

צביקה ובני החלו בפעולה, שתואר בהמשך.

כוח העתודה, על זחל"מים, נקרא בשלב יותר מאוחר, ונכנס תוך פעולתו לשדה מוקשים נ"ט בלתי־ידוע. תוך נסיונות ההתקדמות והחילוץ ניוקו ארבעה זחל"מים, וכל המאמצים להוציאם על־ידי

טרקטורים וחל"מים נוספים לא הועילו. החל בשעה 2230 הואר השטח על-ידי פצצות תאורה של האויב, והחלה הפגזה. שלא פסקה עד למחרת היום בשעה 0530.

תוך-כדי ההפגזה המשיכו כל הכוחות במשימותיהם: כיבוש, פיצוץ, פינוי נפגעים, חיפוש נעדרים והילוץ החל"מים.

לקראת בוקר היה הכרח לחזור לגבולות המדינה. הכאב על שני הנעדרים ועל החל"מים שהושארו בשטח מפוצצים היה, אמנם, רב. אך הרגשת הלוחמים היתה טובה, כתוצאה מהישגיהם המצויינים בקרב-המעג עם האויב.

המשימה בוצעה.

צביקה - תושיה ודוגמה אישית

על צביקה והיחידה שלו הוטלה בפעולת נוקיב המשימה העיקרית: לכבוש את המוצב הסורי שמעל לכפר, להשמיד את העמדות שבו ולפגוע בכל כוח סורי, אשר יפריע לו לבצע את המשימה. בפני צביקה עמדו בעיות אחדות:

- יחידתו היתה חדשה יחסית. חייליה היו בצבא רק חמישה חדשים, והיתה זו בשבילים פעולת-הקרב הראשונה.
- משך הזמן אשר ניתן לו להכין את יחידתו היה קצר ביותר.

● הגישה אל מוצב האויב היתה קשה ביותר. מדרונותיה של הגבעה תלולים — ונשלטים על-ידי רשת צפופה של תעלות-קשר ועמדות מבוצרות. ידוע היה, שבמוצב יושבת יחידה סורית עם כלי-נשק אוטומטיים רבים. גישה בדרך הנכונה והפתעה היו חיוניות.

צביקה הביג, שבתנאים אלה יהיו למקומו בכוח ולהתנהגותו האישית השפעה מכרעת על הצלחת הפעולה.

אכן, ההפתעה אבדה זמן רב לפני שהגיע הכוח ליעדו; שכן כוחות אחרים עלו בינתיים על מארבים סוריים והסתערו עליהם. האיזור כולו התעורר. ואמנם, בהגיע היחידה — לאחר מסע אוגף וקשה — אל איזור הפריצה אל היעד, ניתכה עליה אש-תופת ממספר רב של כלי-נשק אוטומטיים.

ביצוע התכנית המקורית היה מחייב את הכוח לרדת במורד הואדי ולהסתער במעלה הגבעה — מול הקנים יורקי-האש. מפקדה של אחת המחלקות נפצע — והמשיך בתפקידו. רב-הסמל הפלוגתי, אשר דרש להשתתף בפעולה זו ושימש בה כרץ אישי לצביקה, נפגע — ולא נמצא.

צביקה החליט לסטות מהתכנית המקורית. בהשאירו כוח מינימלי לטיפול בנפגעים, ניתק צביקה את עיקר הכוח מהאש הסורית — ובתנועת-אגוף שקטה הגיע אל הצד הצר של המוצב הסורי.

מהירות ההחלטה ומהירות הפעולה — והשקט בה בוצעה — הם שהביאו את הכוח לעמדת-הסתערות חדשה וטובה; וכך הפכו את סכנת הכשלון לפתח לנצחון.

השינוי בכיוון הפריצה וברוחב הגזרה חייב גם שינוי בסדר הכנסת הכוחות. גם דבר זה נעשה במהירות, היעד נפרץ וטיהורו החל. הפעולה היתה רצופה גילויים מופלאים של יוזמה, שליטה בנשק ועבודת-צוות למופת, בכל הרמות. קצרה היריעה מלספר את כל המעללים.

עם התקדמות הכוחות ופעולת הטיהור לאורך המוצב נלחצו הסורים יותר ויותר אל פינה אחת — ושם גילו התנגדות עקשנית ביותר. היה הכרח להילחם על כל עיקול של תעלה ועל כל עמדה — עשרות ההרוגים הסוריים מוכיחים זאת. משהבחין צביקה שהואט קצב ההתקדמות — פרץ קדימה, לברר מה קרה; וכשנוכח שיש צורך להתגבר על הסורים בתוך התעלה עצמה — החל את המלאכה בעצמו, כאשר חייליו מסייעים בידו, יורים לצדו ומספקים לו תחמושת נוספת וכלי נשק לפי הצורך.

ממקומו זה בראש התוקפים תיאם צביקה גם את פעולת הטיפול בנפגעים שלו, וגם את כניסת כוחו של בני לתקיפת המוצב — דבר שנעשה על מנת לסיים ביתר-מהירות את כיבושו.

מקומו בראש הכוח בעת לחימה קשה בתעלות והשי-תפתותו האישית כהפעלת כלי-נשק — כשתוך כדי כך מנחל הוא את פעולת הדיווח ואת התיאום עם הכוחות השכנים, וכל זה בקור-רוח מוחלט וכשקט מופתי — הם שהיו בין הגורמים העיקריים להשלמה המוצלחת של המשימה.

על מעשהו זה צוין צביקה לשבח על-ידי הרמטכ"ל.

בני - שינוס מתניים ואחות לוחמים

על בני והכוח שלו הוטל להשתלט על הכפר נוקיב ועל הכוחות הסוריים שבסביבתו. כן הוטל עליו להיות מוכן לסייע, במקרה הצורך, לכיבוש המוצב.

הכוח היה מורכב מחיילים ששירתו בצבא כתשעה חדשים.

לסיפוק על ההישגים ולהחלשת הכוננות והכוננות. מתחילים להתכנס ללא סדר, להחליף חיות ולהיות „מבסוטים“ שהכל עבר ו„יצאו שלמים“.

זה רגעו הקשה של המפקד: להתגבר על משבר הדריכות. מדיווחו של צביקה על הלחימה בתעלות, הגיעה החטיבה למסקנה, שאם יופעל נגד הסורים שביעד כוח נוסף מכיוון אחר — יביא הדבר לסיום מהיר יותר וזול יותר של פעולת הכיבוש. על בני הוטלה המשימה להסתער על היעד מהכיוון הקשה ביותר — כיוון שבתכנון הראשוני נמנעו לבוא מעברו.

זה היה רגעו הגדול. תוך רגעים ספורים נע כבר בני בראש כוחו אל משימתו החדשה.

בינו לבין צביקה הוקם קשר מידי. שני המפקדים ניצבו בראש כוחותיהם ועשו שתי מלאכות: באחת מנהלים ומבצעים אישית את הלחימה של כוחותיהם — ובשניה מתאמים ביניהם את התנועה והאש.

כיוון שהמדרון עליו טיפס בני הלך וצר יותר ויותר ככל שהתקדמו כלפי מעלה, מצאו עצמם עדי-מהרה, הוא ומפקדי המשנה, נעים במעין כוח-חוד של היחידה. הם הגיעו ראשונים אל התעלות והחלו לבצע אישית את קרב-המגע ואת טיהור האויב. הכוח כולו הודרו להתייצב מאחורי המפקדים, נכנס לפעולה והשלים את המשימה עד מהרה. פעולה משולבת זו השיגה את מטרתה: ההתנגדות לכוחו של צביקה נחלשה והלכה.

הסתערותו המפתיעה של כוח-בני ולחץ מחודש מצד כוח-צביקה — כששניים אלה מתואמים יפה בין שני המפקדים — הם אשר הביאו להכרעת הכוח הסורי ולסיום מהיר של כיבוש היעד.

בין הגורמים העיקריים לנצחון היו: מנהיגותו של בני לאחר הקרב הראשון; נכונותו לקבל משימה חדשה וקשה; וכן יכולתו להפעיל את הכוח ברגעי רפיון טכניים כמהירות ובקצב מדהימים, תוך שמירת קורי הרוח הדרוש לשם יצירת הקשר והתיאום עם צביקה — ובקוד הוא עצמו נוטל חלק בקרב הפנים-אליפנים עם הסורים.

על מעשהו זה צוין בני לשבח עלידי הרמטכ"ל.

מוסר לוחמים

גורלה של האוכלוסיה האזרחית בכפר נוקייב היה אחת השאלות הקשות ביותר שהתעוררו במבצע זה. אמנם, בגלל המתיחות ששררה בגזרה זו ימים מספר קודם-לכן, נראו מדי ערב נדידות של אזרחים סוריים מכפריהם שבאיזור „המסוכן“ אל פנים הארץ. אולם על-ידי אי-אפשר היה לסמוך. היה ברור לנו, שהכוח אשר מסתער על הכפר עלול להתקל באזרחים. ואכן, בהתאם לכך, תוכננה פעולת כוחו של בני (ואמנם, לא נפגעו אזרחים בכפר נוקייב).

כוחו של צביקה, אשר הועד לתקוף את המוצב הצבאי, לא הוכן במיוחד לאפשרות של היתקלות באזרחים. ניתן לו התדריך הכללי, הרגיל בצה"ל, המורה להימנע מפגיעה באוכלוסיה בלתי-לוחמת.

כפי שכבר סופר קודם, נאלץ צביקה, בגלל קבלת הפנים

תפקידו של כוח זה היה מסובך, שכן פעל בתוך כפר מיושב באוכלוסיה אזרחית. היה הכרח להשתלט על הכפר בגלל שלוש סיבות עיקריות:

● בתוך הכפר היו בתים מבוזרים, אשר שימשו את הכוח הסורי שבסביבה.

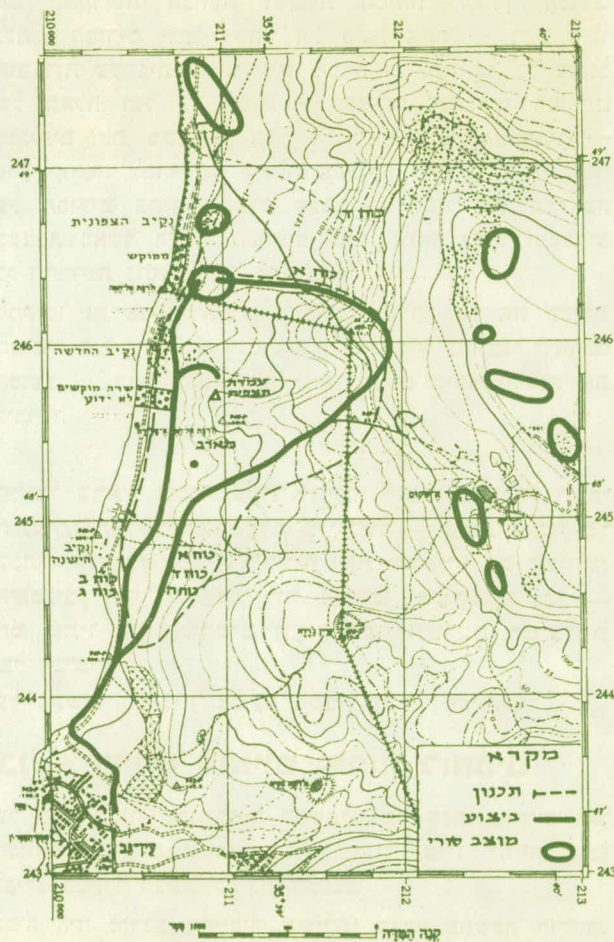
● הכפר ישב על דרך הגישה אל המוצב. אם לא היה נכבש, יכול היה לנתק את כוחותינו שפעלו במוצב וצפונה ממנו בתוך השטח הסורי.

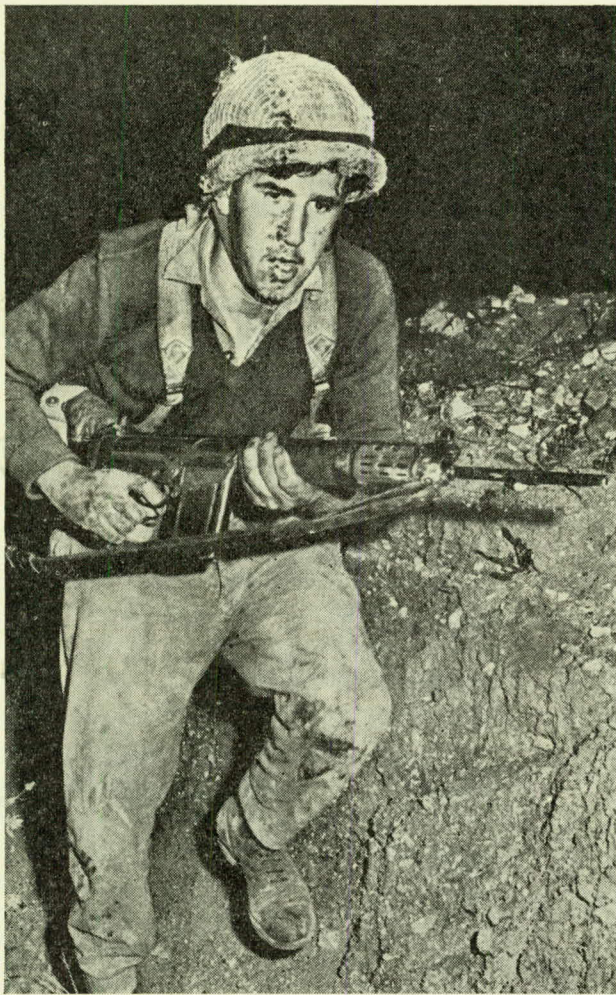
● הכפר ישב בתואי-קרקע, אשר עלול היה לשמש בסיס טוב ביותר להפעלת כוח נוסף נגד המוצב. על התנהגותו המופתית של הכוח בתוך הכפר עוד יסופר להלן.

תוך כדי תנועה אל היעדים נתקל כוח-החוד של בני במארבים, הסתער עליהם וטיהר את עמדותיהם. בהגיעם לקרבת הכפר התארגנו כוחות-המשנה בהתאם לתכנית, והחלו מטהרים את הבתים ואת מוצבי-החוץ של הסורים, דרומית לכפר. הפעולה בוצעה ביעילות ובמהירות; עם סיומה החל בני לטפל בנפגעים, לרכוזם ולהכינם לפינוי — וכן לאסוף את שלל האויב. כיוון שבשלב זה התקדמה עדיין פעולתו של צביקה ללא קשיים, החלה לפעום בקרב לוחמיו של בני ההרגשה, שהם סיימו הלילה את משימתם.

כל מי שהתנסה ברגעים כאלה יודע, עד כמה הם עלולים להחליש את הכוח. התפרקות המתח גורמת לרפיון, לעייפות,

מרשם-קרב — פעולת נוקייב

„החמה“ שבה נתקל בהתקרבו אל המוצב, לשנות את כיוון הסתערותו. צעד זה היה עליו לעשות במהירות. כל רגע מבוזבז נתן לסורים שהות נוספת להיערך לקראת ההמשך. כל אטיות בביצוע תמרונו של צביקה עלולה היתה לגרום לאסון. והנה, כאשר הכוח הקדמי של צביקה, בפיקודו של דני, היה מוכן להסתער על היעד — נשמע מהצד צלצול פעמוני־עדר ורעש צעידתם של אנשים.

התחלת ההסתערות של כוחותינו היתה עלולה להכניס את האזרחים אל תוך אש־תופת צולבת משני הצדדים הלוחמים — מצדנו ומצד הסורים שבמוצב.

ההסתערות עוכבה.

לעיני לוחמינו שבעומק שטח האויב, לפנייהם ומאחוריהם — ונוגעים בהם ממש — עברו עשרות אנשים: גברים, נשים וטף. איש מהם לא נפגע לרעה.

כשנוכח המפקד במקום שהשיירה גדולה, והזמן מוסיף „לרוץ“, הקים את כוחו והתקדם אתו, דרך קהל האזרחים הסוריים ובתוכם, אל עמדת הסתערות קרובה־יותר אל המוצב. עם עבור אחרון האזרחים ואחרוני הצאן פתח הכוח בהסתערות.

היתה זו דוגמה נאה לשילוב נכון של תמרון טקטי מושכל עם מוסר לוחמים נעלה.

סוף דבר

בשתי הפעולות הנזכרות בוצעו מעל־ליגבורה רבים הראויים לסיפור. לוחמים, נהגים, חובשים, רופאים ומפקדים בכל הרמות עשו למעלה מהנדרש מהם; ועל־כך זכתה חטיבת „גולני“ בפרס, אליו צופה כל יחידה לוחמת:

הוטלו עליה משימות קרב נוספות.

דמותם של קציני-כוטה

קול. ג' מראזק

טנקים, מטוסים, טילים, ועוצבות חי"ר הניצבים זה מול זה הם כלי-משחק הרסניים בלוחמה תלת-מימדית, המונהגת על-ידי שני מנהיגים, אשר כל אחד מהם מתכון להשמיד את יריבו. כאשר כל שאר הגורמים שוים בשני הצדדים, יהיה הנצחון נחלתו של המנהיג בעל הרעיונות הטובים ביותר.

לעתים, אפילו כאשר הגורם הכמותי הוא לרעתו, ינצח החלש (כמותית) הודות לעליונותו ברעיונות. כדי להגיע לנצחון זה, יכול וחיוב המטה להציע רעיונות מקוריים, כיון שקציני-מטה תוססים מבחינה אינטלקטואלית יכולים לתרום רבות למפקד ולהשרות תוספת של דינמיות וכוח מחץ בכל מפקדה.

כוחות חיוניים

לכוחות מחשבתיים חיוניים אלה של המטה חשיבות משנית רק לגבי מוחו היוצר של המפקד, השואף לנצח בקרב, במערכה, או במלחמה. בניגוד להשקפה המקובלת על רבים, לא יבטיחו מקורות רבים ועצומים של אמצעים וגדודים מאומנים אך נייחים את הנצחון. התוצאה מותנית במידת הפעילות ובמידת התבונה בה הם מופעלים, והשגתם של אלה היא תוצאה ישירה של חידושים מקוריים בכל דרג בשדה-הקרב, ובמיוחד במטות.

מוחות יצרניים מכילים כוחות כמוסים. כוחות כאלה הופעלו במלחמות העבר, וודאי יופעלו גם במלחמות העתיד — ולמרות זאת לא הכיר הצבא בחשיבותם. לרוע המזל, פוריות אינטלקט-טואלית מובנת בקושי על-ידי קצינים, ומפקדים ותיקים רבים אף נוטים להתייחס אל מקוריות המחשבה והיוזמה בתשדנות, כאל אפיקורסיות והפרעת המשמעת והסדר.

כל אחד מהמצביאים הגדולים בהיסטוריה — כגון: אלכסנדר, חניבעל, נפוליאון, קורטז, בוליבאר, סאן מרטין, פורסט, רומל, מונטגומרי, פאטון ומקארטור — היה מחדש מזהיר בטקטיקה ובאסטרטגיה. לכל אחד מהם היה כושר יצרני מקורי, השהו או אפילו עולה על זה של גדולי האמנים בעולם.

רעיונות חדשים

הנצחון במלחמות מושג הודות לרעיונות חדשים, אשר נוצרו על-ידי אנשים ותורגמו לפקודות, המורות לאנשים אחרים כיצד להפעיל גופי-שריון, טילים וציני-אוויר. צבא המפתח ברצון רעיונות חדשים ומשתמש באלה מהם הניתנים לביצוע במהירות, ביעילות ובאומץ, צבא אשר מפקדו מפעיל רצון חזק כדי להגשים רעיונות אלה — צבא כזה מניף חרב

חדה על ראש יריב בעל אינטלקט נרפה, אשר אומץ לבו חוסה בצילם של הררי-ציד.
לקציני מטה התחייבות מוסרית רצינית להפעיל מחשבה יוצרת. הם חייבים להעלות רעיונות חדשים ומקוריים באיכות גבוהה ולהגישם למפקד, לפני שהוא מקבל החלטה. הרעיונות יוגשו בשתי דרכים, ולכל דרך — שיטה נפרדת. המטה נוקט אחת הדרכים או שתיהן.

בדרך האחת מציג קצין המטה את רעיונו או רעיונותיו למפקד לאחר עבודה אינטלקטואלית מאומצת בשיטה הידועה כ"הערכת מצב". בשיטה זו מנותחות עובדות רבות, במגמה להגיע לפתרון בעיה. שיטה זו משיגה תוצאות ניכרות, אבל דרך זו של עבודת-צוות אף-פעם לא תיצור משהו גאוני ממש. יצרנות מקורית בשיטת היקש מסודרת זו איננה משתווה עם הסוג השני — השיטה הדינמית או האינטר-איטיבית.

היצרנות האינטואיטיבית מפיחה רוח-חיים בתכנים שמקומם עמוק במחשבתנו, באותו שטח, אשר לעתים אנו מתיחסים אליו כאל האינטלקט הבלתי-מודע. כאן נשמרות עובדות, שנצטברו במשך כל החיים, ב"יחידות זכרון", בדומה לזכרון המכני של המחשב האלקטרוני. לעתים נכנס לפעולה במוחנו תהליך בלתי-מודע, המשווה את העובדות ומגשר בין אפשרויות בלתי-שגרתיות אך ניתנות לביצוע, ומעלה אותן אל המחשבה המודעת בצורת רעיון חדש ומיוחד.

לעתים מזומנות (הדבר תלוי במידת חריפותו של מוח מיוחד זה) עשוי הרעיון לצוף באופן בלתי-צפוי, ועל-ידי-כך להציג אפשרות חדשה ומסעירה לשימוש באמצעים בהם עוסק אותו אדם. רעיון מקורי חדש באיכות גבוהה, הצומח כתוצאה מאינטואיציה, עובר תהליך פיתוח מוגדר למדי ועשוי להפוך לנושא חשוב באמנות-המלחמה.

קציני מטה יוצרים ומקוריים יהיו באמת בני מזל, אם ישרתו במטות של מפקדים, המבינים מהי מקוריות יוצרת עבור מפקדים, ומקוריות יוצרת של המטה שה בערכה לעוצמה צבאית. ככל שתפתח המקוריות היוצרת, כן תגבר הדינמיות של היחידה. מפקדים חייבים לתת למטות מכסימום של חופש פעולה — או לפחות הרגשה של חופש פעולה — מאחר שיצרנות ויוזמה גדלים בעיקר במקום בו שוררים חופש המחשבה והמעש. כן חייבים המפקדים לעתים קרובות לברור בין ההצעות השונות — תפקיד אכזרי למדי. לא בכל הרעיונות המקוריים, ויהיו טובים כפי שיהיו, אפשר להשתמש. חלק מהם עשוי אף להיות בלתי הגיוני ובלתי בשל, ובדיקתו

בצורה מושכלת תביא לגילוי הדבר ולדחייתו. אולם יש חשיבות חיונית לצורה בה ייעשה הדבר — אם ייעשה בצורה נמהרת, בצנינות, או תוך-כדי ביקורת חריפה מדי — יגרום הדבר לרוח היצרנית לגווע אחת ולתמיד.

המפקד חייב לאפשר גידולם ושכלולם של רעיונות חדשים רבים ככל האפשר, כי התפתחות כזו היא בריאה; והתפתחות בריאה זקוקה לקרקע טובה. המפקד מדרבן זאת על-ידי גילוי הבנה לכל התופעות של מקוריות יוצרת מחשבתית ועל-ידי יצירת אווירה מתאימה לפיתוח רעיונות מקוריים.

המפקד, לא פחות מכל פטרונו אחר הדואג להתפתחותם של האמנים, הינו פטרונו של אמנות המלחמה — אמנות המבצעים, המודיעין, החימוש, הקשר והרפואה. רק במידה שהוא מבין ומקבל על עצמו אחריות זו, תפרח אמנות-המלחמה, והחברה הצבאית תיעשה לכוח הרמוני באמת.

בשולי המאמר ס"ל מ. צפורי

האם קיימת דמות מסוימת ורצויה של קצין-מטה? מה טיבה של דמות זו? על נושא זה נטוש ויכוח בכל הצבאות. למעשה קיימות שתי גירסאות-יסוד:

האחת גורסת, כי קצין-המטה הוא עוזרו של המפקד בשטחים הבאים:

1. הכנת נתונים לקראת תכנון.

2. עיבוד רעיונות המפקד לפקודות.

3. סיוע בפקוח על הביצוע.

ואל לו, לקצין-המטה, להתערב בנושא "המורכב" של תכנונים. קצין-המטה הוא עוזר בלבד, ועליו לבצע פקודות, ולא ליוזם "רעיונות חדשים".

השנייה גורסת, כי קצין המטה הוא עוזרו ושותפו של המפקד, ולכן עליו ליוזם ולהציע רעיונות חדשים, לחלוף על רעיונותיו של המפקד ולקחת חלק בוויכוח. מהי הדרך הטובה ביותר לביצוע דברים.

מובן, שכל ויכוח מסתיים ברגע שנתקבלה החלטת המפקד. מרגע זה הוא אחראי לכך, שתכנית זו תבוצע על הצד הטוב ביותר.

חובתו של קצין איננה פסיבית — עליו להיות פעלתני, יוזם ומקורי ולעמוד בתוקף על דעתו.

רק קציני-מטה כגון אלה עשויים לתרום תרומה של ממש להצלחת היחידה, בעוד שהסוג הראשון איננו אלא מכשיר עזר מוגבל, אשר אינו יכול לסייע לתמורות בשדה-הקרב.

סיור עוצבתי

דגמים ומגמות

בחברות קודמות של „מערכות“ (קס"ז, קס"ט) הופיעו מאמרים הסוקרים גירסאות שונות של יחידת-סיור עוצבתי שבאחדים מן הצבאות העיקריים. המאמר הניתן הפעם הוא פרי עבודתה של קבוצת קצינים מרגימנט-סיור של צבא-צרפת, שמאחריו נסיון של שלוש שנות פעילות במסגרתה של דיביזיה מן הדגם הצרפתי החדש — „דיביזיה 59“. מוצגים בו להשוואה „דגמים“ של יחידות-סיור בריטיות, סובייטיות, מערב-גרמניות ואמריקאיות — וניתנים בו ניתוח צרכיה של יחידת-סיור וקוי-מחשבה להרכבה הרצוי. בכך משלימה ומסיימת „מערכות“ (על כל פנים — לעת-עתה) את „סידרת יחידות-הסיור“.

הדגם הצרפתי

מאז הופעתו של הנשק הגרעיני בשדה-הקרב פיתחו כל צבאות העולם שיטות פעולה חדשות והכניסו שינויים מרחיקי לכת במבניהן ובתפעולן של רוב היחידות בעוצבות-השדה. אולם בצבא הצרפתי, גדוד הסיור — המהווה יסוד עיקרי של השריון הקל — נשאר למעשה זהה לדגם שנתגבש במלחמת-העולם השנייה.

„קפאון“ זה עלול להראות תמוה, אך הוא עובדה קיימת. ניצבת בפנינו השאלה: האם יש לארגן מחדש את יחידות הסיור?

בעיתו הנוכחית של השריון הקל קשורה קשר הדוק ביעודו. הכרחי אפוא להזכיר קודם כל את יעודו זה, בלי לנסות להביע הערכה כל שהיא בדבר חיוניותן של יחידות הסיור, פן תראה משוחדת, כאשר היא מובעת על-ידי „מומחים“ מיחידות הסיור הנדונות.

השריון הקל מתמחה בחיפוש ידיעות ובאיסופן ללא הבדל ברמה אותה הוא משרת, במשימות שהוטלו, בשיטות הפעולה, באופי הקרב ובסוג האויב. ליחידות הסיור מטרה אחת בלבד: לפקד ידיעות.

הבעיה האמיתית היא אם כן: האם יחידות-הסיור מסוגלות למלא בהצלחה משימת מודיעין זו במבניהן, בשיטות פעולתן ובאמצעיהן הנוכחיים?

המשימה

המשימה העיקרית של יחידות הסיור — כפי שכבר צויין, אך חשוב להזכיר זאת שוב — היא לאסוף ידיעות ולהפיצן. לגבי יחידות הסיור, הקרב אינו אלא אמצעי להשגת מטרה זו, כאשר המצב מחייב. לפני כ-150 שנה אמר גנרל דה-ברק: „פטרול סיור תוקף לעתים, לצרכי הסיור בלבד... ההתקפה אינה מטרתו אלא אחד מאמצעיו...“ על דברים אלו

חזר גם אחד ממפקדינו הדגולים בחיל-השריון המודרני: „עבור יחידות הסיור אין הקרב אלא אמצעי בלבד, והן חייבות לשאוף לפעול בגמישות, בהפתעה ובתכססנות“.

דבר זה מחייב הקמתן של יחידות קלות וניידות, המאומנות לעבוד בצורה עצמאית. עליהן לנוע מהר ורחוק בחיפוש אחרי ידיעות, כאשר לרשותן אמצעי-קשר בעלי-עוצמה ואמינות גבוהים.

ניקח לדוגמה את גדוד הסיור הדיביזיוני. כדי שמפקד הדיביזיה המנהל קרב-הגנתי יוכל לפעול בצורה הטובה ביותר בגזרת אחריותו לפני הכנסת חטיבותיו לפעולה, עליו:

● לקבל ידיעות על התקדמות האויב, הן בגזרת אחריותו והן באגפיו — פעולת עיקוב אחר האויב ואחר היערכותו וכן פעולת קישור עם כוחות שכנים.

● לאתר את צירי המאמץ של האויב, ואם אפשר — גם את העוצמה ואת האמצעים שהוא עלול להפעיל — זוהי פעולת סיור.

● לאכן ריכוזי גייסות, בגזרת אחריותו, העשויים להוות מטרות כדאיות להפעלת נשק גרעיני — פעולה של איסוף ידיעות.

● לבטח את חטיבות-ירשלו, כשהוא משהה ומשמיד את היסודות הקדמיים של האויב, העלולים להגיע למרחב התמרון לפני המועד שהוא קבע לעצמו או שנקבע לו — פעולה של השהייה ובלימה.

מאידך גיסא, בעת ניהול הקרב של הדיביזיה, עליו:

● לאבטח את הרוחים בין יחידותיו, את המערכים העור-פיים שלו, את הבסיסים, את המפקדות, את אזורי-הפריסה של הארטילריה האטומית שלו, את השיירות וכו'...

● לשמור על עתודה, המסוגלת לחדש את המגע כאשר מתהווה פירצה במערך או כאשר נחשף אגף.

אם הוא מנהל קרב התקפי, עליו:

של הכפופים לו. בפקודו, 11 כלי לחימה (2 מהם ללא מכשירי קשר), העובדים בדרך-כלל בגזרה ברוחב של 3-5 ק"מ, ששטחה כ-10 קמ"ר. בהיותו מרותק לרכב הפיקוד שלו, כדי לשמור על הקשר עם מפקד הפלוגה, על מפקד מחלקת-הסיור לתת פקודות לגבי שטח שאינו נמצא בשדה-ראיתו ולהעביר ידיעות שאין לו אפשרות לבדוק תחילה, אם ברצונו לשמור על קצב מהיר. על מפקד זה, עם התקלה הקטנה ביותר (בחוסר-הנוחות הנובע מהזנחה מצד האחראים ל"הזערה" של מכשירינו), להיות מסוגל במינימום זמן:

◆ להאזין, להבין ואולי גם לפענח ולהשליש את הידיעה המגיעה מאחד ממפקדי הפטרולים.

◆ לעבור לרשת-קשר אחרת, כדי למסור את הידיעה למפקד הפלוגה שלו ולקבל ממנו הנחיות, אם יהיה צורך בכך.

◆ לעיין במפה (אותה אינו מסוגל אפילו לפרוס), ולנוע לנקודת תצפית חיונית לגיבוש תכנית חדשה לתמרון.

◆ לקבל החלטה.

◆ לחזור לרשת הפיקוד שלו, כדי למסור החלטה זו לכפופים לו ולתת פקודות בהתאם.

◆ לפקד על צותו — פעולה שירצה לבצע אישית.

◆ לעבור שוב לרשת-קשר אחרת, כדי לדוח על פעולתו האחרונה למפקד הפלוגה וכו'... אם נניח רגע למפקד מחלקה

שריונית AML הצרפתית

זה לפתור את בעיותיו, ונעקוב אחר הידיעה שהיא יעוד הסיור ומטרתו, ניוכה, שלא נעשה דבר לזירוז העברתה.

לאחר איסופה על-ידי פטרול החוד, מועברת הידיעה למפקד המחלקה. זה האחרון שולח למפקד הפלוגה, אשר מעבירה למפקדת הגדוד, ומפקדה זו משגרת אותה לבסוף לדיביזיה. התוצאה: נגד, אשר לעיתים קרובות הוא איש מילואים, נרגש מהקרב או מהשגת הידיעה, הוא האחראי להערכתה הראשונית של הידיעה, ויש צורך בשלושה קצינים ובשלוש רשתות קשר שונות להעברתה.

אם נניח באופן עיוני, שלא נשתרבה כל שגיאה בהעברות תכופות אלו (אשר לעתים קרובות הן נמסרות בקוד), נוכל לפחות לטעון נגד תהליך זה, שאינו מהיר דיו.

● ליצור מגע עם האויב או לחדשו במהירות האפשרית אם האויב נסוג — פעולה של גילוי.

● לקבל ידיעות על מידת העבירות ומידת החופש של הצירים העיקריים והמשניים — פעולת איכון.

● לבחון את מערך האויב ולאתר את נקודות התורפה, את הפערים, את אפשרויות ההסתגנות וכו'... ולבצע "מחטפים" בשטחים הנראים כדרושים לתמרונו — פעולת סיור.

● לאבטח את הקשר עם הכוחות השכנים או את אגפי המערך — פעולות של קישור ושל אבטחה.

כל אלה (והרשימה אינה ממצה) הם עניניו של גדוד הסיור, כשהוא מתוגבר — או כשאינו מתוגבר — ביחידות מחילות אחרים, לפי המשימה שיש לבצע.

אך האם גדוד סיור זה מסוגל לבצע את תפקידו? האם ניתן "לתבלו" בכל "רוטב" שהוא? האם עומדים לרשותו האמצעים הדרושים?...

אלו השאלות הניצבות בפנינו עתה.

האמצעים

בעיקרו של דבר, גדוד הסיור הצרפתי מורכב ממפקדה המסוגלת להתפצל לשניים, כשלושתה אמצעים טקטיים ולוגיסטיים, מפלוגת מפקדה ושירותים ומשלוש פלוגות סיור זהות במבנה ובארגון.

מחלקת הסיור, למרות שיכלול אמצעיה, נשארה עד כה זהה כמעט לדגם שנמסר על-ידי האמריקאים, בצידם את הדיביזיה של צפון-אפריקה ב-1943 — לפני 20 שנה!

מחלקה זו מתאימה לרעיון הסיור כפי שמבינים אותו האמריקאים, אך לא לרעיון הצרפתי. משום כך, חיפשו גדודים רבים, אם לא כולם, תחבולות כיצד לשנות דגם זה ולהתאימו לדעותיהם ול- יכולתם, דבר שלא נתאפשר, מכיון שהחימוש, כלי-הרכב ומכשירי-הקשר נשארו כפי שהיו.

ובכן, מהם האמצעים של מחלקה זו? לפיקודו של קצין צעיר או נגד שהוכשר לכך עומדים: שני צותי רכב-קרב-משוריין, צות אבטחה או שני צותי ג'יפים וצות סיוע מצויד במרגמה המוסעת בטנדר. במילים אחרות, המחלקה מורכבת משלושה יסודות השונים בעיקרם בצידם, במהותם וביכולתם:

◆ כלי רכב משוריינים — האמורים להיות רכב סיור, אך רצוי להוסיף להם נשק נ"ט.

◆ ג'יפים, אשר יעודם סיור וקישור, אך עליהם לאבטח את כלי-הרכב הכבדים יותר והחמושים טוב יותר.

◆ ולבסוף: מרגמה, שיעודה חיפוי ארטילרי ישרי, אך המוגבלת לפעולה מהקרעק בלבד, כלומר — אינה מסוגלת בעת ובעונה אחת לשמור על הקצב ולמלא את תפקידה.

נעיר, במאמר מוסגר, שהמחלקה המתוארת כאן שונה במקצת מהמחלקה מ"דגם" 1943, שכללה גם תותח נ"ט, תותח מתנייע בן 75 מ"מ ודרג א' שלו.

הגוף הזה, המורכב מיסודות שונים כל-כך, מהוה מעמסה כבדה מאוד לגבי מפקד צעיר, שלא עומד לרשותו נגד מחלקתי ושאמצעי-הפיקוד שלו אינם אלא כלי-רכב, כמו אלה

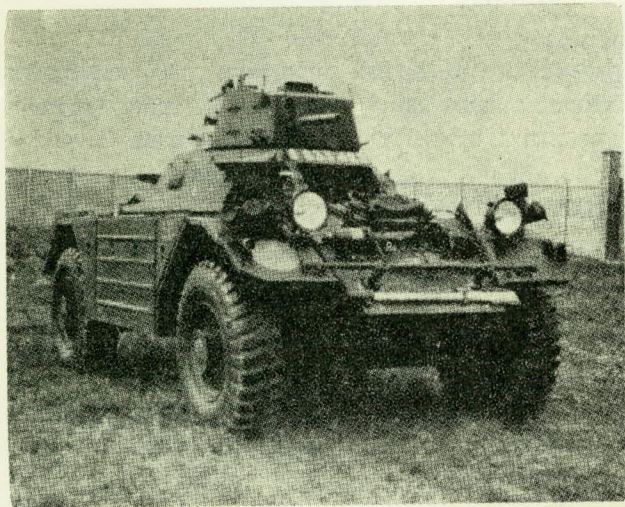
* הכנסת שינויים לגבי הרמה האחראית על התמרון.
* גיוון האמצעים כך, שיתאימו לרבי-גוניותן של המשימות.

אחדות ניהוליות השונות

נסקור פתרונות שהעלו צבאות זרים, אשר הקדישו מאז ומתמיד דאגה מיוחדת לחקר בעיות הסיוור. נסתפק, כמובן, בסקירת גופים המקבילים לשריון הקל (הצרפתי) ונימנע מלהיכנס לדיון חסר-טעם של הרכביהם המפורטים. נתעכב רק על אותן נקודות, העשויות להאיר את בעיתנו שלנו.

הדגם הבריטי

הסיוור בצבא הבריטי מכוון בראש ובראשונה לשפר את טיבן של הידיעות ולהרבות את מספרן. הבסיס הוא מחלקה קלה מאוד (4 כלים משורינים), בפיקודו של קצין, אשר לרשותו אמצעי-קשר רבי-עוצמה. מציאותו של קצין מבטיחה את

שריונית „פרט“ (חימושה — מקלע 7.62; מהירותה — 72 קמ"ש)

רמת הידיעה ואת טיבה. הכמות מושגת על-ידי שימוש בור זמני במספר רב של מחלקות. כל כלי-הרכב — משורינים ואופניים, אך אם ניידותן וגמישותן פועלתן עושות את מחלקות-הסיוור הבריטיות מתאימות באופן מיוחד למשימות איכון והסתננות, הרי שחימושן, לעומת זאת, אינו מאפשר להן „לתלוש“ את הידיעה באמצעות פעולות אלימות או למלא בייעילות משימות של השהיה או בלימה.

הדגם הגרמני

מטרת הסיוור בצבאה של מערב-גרמניה — „חדירות“ ו„נזיז לוח“ בכל סוגי-שטח, כמות ומהירות בהעברת הידיעות בטוחים קצרים, ועם זאת — בטחון ומחסה מפני הסכנה הגרעינית.

הלבנה הבסיסית היא פטרול הסיוור — יסוד קל מאוד, המורכב ממשני כלי רכב משורינים-זחליים, והקשור ישירות ברשת-קשר עם הגדוד או החטיבה. פטרולים אלה אוספים ידיעות תוך הסתננות, כשהם נמנעים ממגע עם האויב, היות שכושר-לחימתם אפסי כמעט. מאחוריהם קיים יסוד חזק יותר (מחלקת

ברור, שארגון הפיקוד ובהירותם וטיבם של השידורים מחייבים בדיקה מחודשת, כדי להגיע להפצה מהירה, ללא שיבושים. עם זאת, על כל הנוגעים ישירות בדבר לקבל את שפע הידיעות המקוטעות, אשר סיכומן מצליח בסופו של דבר לתת את התמונה הרצופה והמעודכנת של המצב — תנאי חיוני לגיבוש ההחלטות המהירות של המפקד במלחמה גרעינית וכנגד אויב נייד.

אך נשוב אל מפקד מחלקת הסיוור, אשר הספיק בעת העלאת הרהורים „טכניים“ אלה לתכנן ולהתחיל בתמרון הדרוש לאימות או להשלמת הידיעה הראשונית. כאן נצביע על עובדות נוספות, אשר ייראו מוזרות.

אפשרויות התמרון

המבנה הנוכחי של השריון הקל וכן הכיוון בהדרכת אנשיו קובעים למעשה, כי התמרון שייך לרמת מפקד מחלקת-הסיוור. זה האחרון למד לחפש ידיעות לא רק על נקודה אחת אלא על קו שלם, אך האמצעים העומדים לרשותו מרתקים אותו למעשה לרשת הכבישים והדרכים ולמעברים בנהרות ובנהלים, בשעה שאמצעיו של „האויב הצפוי“ מאפשרים לו תנועה בכל סוגי השטח.

מצב זה מחייב את מחלקת-הסיוור לעבוד לאורך ציר כמעט באופן קבוע, ולהיות ערוכה לעומק אם היא רוצה להעביר לסרוגין את מרכז הכובד שלה במפגש עם האויב. מפקד המחלקה, שעליו לא רק לספק ידיעות, אלא גם לתמרן, נקרע לעתים תכופות בין המשימות השונות. מהירות החלטתו, וכן הגמישות ומעוף התמרון מושפעים מכך; מה עוד שברי-לח, שיצטרך לעתים קרובות „להסתדר“ לבד.

ואמנם, הפלוגה היא בעיקרה מכשיר לתיאום משימות של איסוף הידיעות, ולא מכשיר לתמרון. כשנדרש המפקד לעבוד בגזרת פעולה ברוחב של כ-10 ק"מ, הוא נאלץ להפעיל מיד את שלושת מחלקות הסיוור שלו, ואחריהן את מחלקת הסייר-רים המוסעת העומדת לרשותו. מפקד הגדוד יימצא בדיוק באותו מצב ביחס לדיביזיה, אם רוחב גזרתו וריבוי הצירים שבה יאלצוהו להפעיל את שלושת פלוגותיו. ואפילו נניח, שהוא הצליח לשמור לעצמו עתודה כלשהי, הרי שיימצא במצבו של אותו שחקן שחמט, אשר לרשותו רק „חיילים“, והוא נאבק נגד יריב בעל „פרשים“ ו„צריחים“.

והנה, לא רק תנאי החדשים של הקרב הגרעיני, אלא גם ריבוי המשימות המוטלות על יחידות הסיוור וסיבוכן מחייבים יותר מתמיד עתודות לטיפול במשבר בלתי-צפוי ואמצעים המסוגלים למאמצים שונים ולשיטות פעולה שונות. דבר זה מוביל אותנו, לדאבוננו, למסקנה, שיחידת הסיוור במת-כונתה הנוכחית אינה מסוגלת לבצע בצורה נאותה את העבודה הנדרשת ממנה.

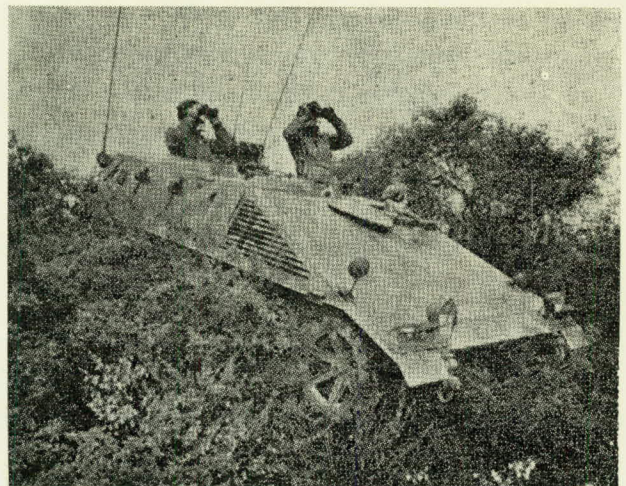
תחילתו של פתרון

ההצרות הקודמות מצביעות, לדעתנו, על הכיוונים בהם עלינו לפעול, כדי להפוך שוב את השריון הקל למכשיר תכליתי, המסוגל לבצע את כל המשימות הצפויות:

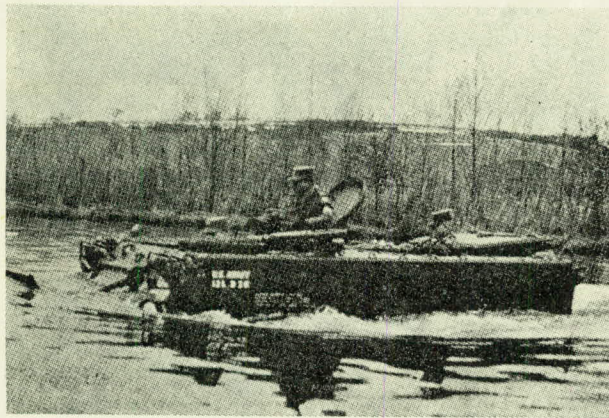
- * צמצומה של מחלקת הסיוור.
- * פישוט אמצעי-הקשר.

המחלקה תמצא את ביטויה האופטימלי במשימות של סיוור אלים או במשימות בלימה. ואמנם, נטיה זו מוכחת על-ידי הימצאותם של יסודות תגבור אורגניים של טנקים בינוניים וארטילריה מתנייעת, וכן של אמצעי תצפית אווירית (מטוסים קלים, מטוסים ללא טייסים, מסוקים) ברמות הגבוהות (פלוגה או גדוד).

יחידות הסיוור האמריקאיות יכולות, אם כן, לבצע פעולות בקנה-מידה גדול, המחייבות תמרון ועוצמת-אש, אך לעומת

נגמ"ש „הוצ'קיס" — לגילוי ידיעות והעברתן

נגמ"ש אחפיבי M-113

זאת אינן מסוגלות לפעולות הסתננות גמישות. נוסף על כך, אין הן מאובטחות לגמרי כנגד השפעותיו של נשק גרעיני וחסרות כושר-עבירות בכל סוגי-שטח.

הדגם הסובייטי

מבנה יחידות הסיוור והפעלתן בצבא הסובייטי מכוונים במיוחד למבצעים התקפיים. קיימת סדרה שלמה של סוגי יחידות סיוור בכל הרמות, יחידות אשר אחת מתכונותיהן האופייניות העיקריות היא ציודן המשוריין-הזחלי והאמפיבי. כלומר — הן בעלות כושר עבירות בכל סוגי-שטח; יתר-על-כן, יחידות אלו, בפועלן בעיקר לפני צות-הקרב, ניתנות למעשה להרכבה „לפי קריאה" בהתאם למשימה וליעד, והן יכולות לכלול יחידות מכל החילות. קשה מאוד, אם כן, להשוותן לגופים הזרים האחרים, ועיון-יתר בהן ירחיקנו מהנושא.

נציין רק, שיחידות הסיוור הסובייטיות מופקדות על איכון, ובמיוחד חד על הסיוור האלים, וכי הודות לאמצעייהן המותאמים באמת לכל סוגי-שטח, הן מסוגלות לספק לא רק ידיעות הנובעות ממגע עם האויב, אלא גם ידיעות על עורף האויב, המושגות גם במחיר פער לות אלימות ותוקפניות.

טנקים קלים), היכול לעזור להם או לפלוגה, מאחר שזו האחרונה מהווה את רמת-היסוד של התמרון. נוסחה זו נראית מושכת למדי ממבט ראשון — היא מצרפת ליכולת ההסתננות של הפטרולים בכל סוגי-השטח גם את יסוד הכוח של מחלקת הטנקים.

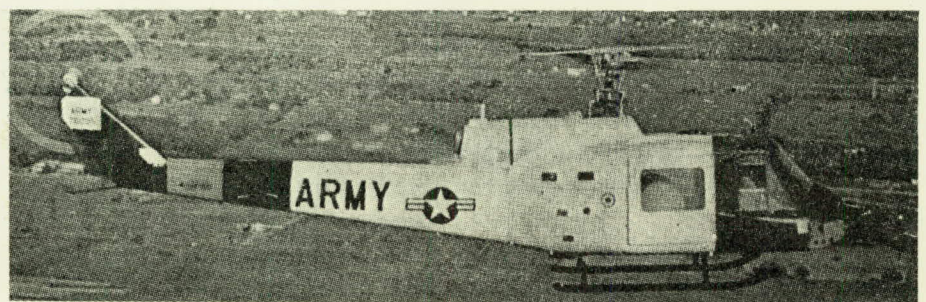
באופן מעשי, היא מתגלה כיעילה בעיקר במשימות של איכון ואיתור היערכות, מאחר שהיעדר יסודות מוסעים וכלי-נשק תלולי-מסלול אינם מאפשרים לה למלא משימות של אבטחה ובלימה.

הדגם האמריקאי

התא הבסיסי של הסיוור בצבא האמריקאי הוא מחלקת הסיוור המשורינת, שגובשה והוקמה כדי לצרף ליכולת התמרון גם עוצמה בקרב. מחלקה זו, שהיא שכלול של המחלקה מדגם 1943, מכילה יסודות איכון (2 צותים עם 2 גיפים חמושים), יסודות חיפוי (2 טנקים קלים או בינוניים, צות מוסע על משוריין M-59), ולבסוף יסוד של סיוע (מרגמה כבדה על נגמ"ש). צירוף יסודות אלה כפוף לפיקודו של קצין ותיק, אשר לרשותו מכשירי קשר „פנים" ו„חוץ", שטוח פעולתם אינו מאפשר קשר מעל 20 ק"מ.

בצירוף כזה בולטים חוסר ההרמוניה של האמצעים המופעלים וצמצום אפשרויות הפעולה באיזור מזהם (כתוצאה מהימצאות כלירכב בלתי-משוריניים). בדמותה זאת מכוונת מחלקה זו לפעולות קרביות יותר מאשר לאיכון.

טמק „אירוקוא"

ליחידות הסיוור, ולשפר את טיבן, את כמותן של הידיעות ומהירות העברתן. לשם כך מצביעות הנוסחאות החדשות על:

- צמצום מספר כלי הרכב של מחלקת הסיוור.
- תגבור באנשים והתמחותם.
- גידול במספר מחלקות הסיוור המצומצמות או גידול במספרם של הפטרולים.
- הטלת אחריות התמרון (והאמצעים) על מפקד פלוגת הסיוור.

באופן מעשי נגיע לכך, שהפלוגה תורכב משני יסודות עיקריים. הראשון — יסוד האיכון וה"גילוי", המורכב ממחלקות מצומצמות או מפטרולים, אשר יהפוך ליסוד קל, גמיש, המסוגל להסתנן או להתפזר הודות למספר ה"לבנים" שלו. לכל "לבנה" כזו תיותר רק הדאגה של חיפוש אחר הידיעה, כשהיא נתונה לפיקודו של קצין או נגד שהוכשר לכך.

כתוצאה מכך ישופרו טיבן וכמותן של הידיעות באופן ניכר. אך ה"לבנים" האלה לא יצלחו לפעולה אלימה. לשם כך יעמוד לרשותו של מפקד הפלוגה היסוד השני, המכונה "יסוד הסיוור" או "החיפוי", אשר ישמש לו כאמצעי לתמרון. יסוד זה יורכב ממחלקה מוסעת, ממחלקת מרגמות וממחלקה משורינית, המסוגלות לפעול כשהן מאוגדות, כדי להנחית את "מכת האגרוף" הנדרשת או את "מכת הבלימה" במשימה של בלימה ועצירה — או כשהן מותאמות לתגבור זמני של אחת ה"לבנים" מיסוד האיכון. לבסוף, צריך למנות את הקמתו של יסוד קטן נוסף, אשר יכיל אחד או שני "פטרולים לטוח ארוך" על כל פלוגה, להשגת הידיעות בעומק מערך האויב.

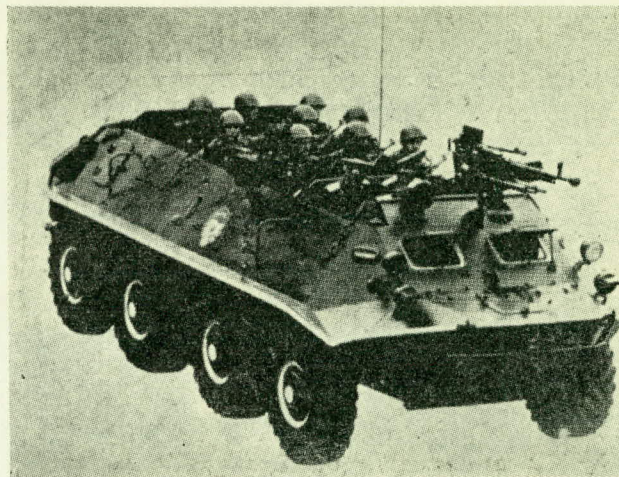
כן מובא בחשבון השימוש במסוקים לסיוור — לא רק כאמצעי זמני, אלא כחידוש חיוני, הבא להשלים את פעולתו של השריון הקל בכל משימותיו. בכל אופן, נוסחה זו אינה אלא פתרון זמני וחלקי, והיא חורגת מעבר לאפשרויות היוזמה של מפקדי צותי-הקרב. היא מוגבלת, ותישאר כזו — כל עוד לא יעמדו לרשותה ציוד חדש וארגון מקיף ותכליתי יותר.

השריון הקל של העתיד

בסופה של סקירה זו ברצוננו להניח מספר הנחות — אך לא נרחיק לכת עד כדי יצירת "מדע דמיוני"; נסתפק איפוא בקריאה לניצול האמצעים, שהטכניקה המודרנית יכולה להעמיד לרשותנו בעתיד הקרוב — אמצעים החסרים לנו כעת, ואשר מציאותם תשיב לשריון הקל את סגולותיו ותכליתיותו. אמצעים אלה מתחלקים לשלושה סוגים עיקריים:

● אוריים — כל הניסויים שנערכו בזמן האחרון הוכיחו את הצורך החיוני שיש לגדוד הסיוור, בגלל רוחבה והיקפה של גזרת פעולתו, באמצעות צפית אוריים ניידים לפיקוח ולאב-טחת הפערים והאגפים ולאיתור תנועות האויב בטוח גדול מזה של התצפית הקרקעית. ניסויים אלה הוכיחו גם, שהידיעות הנאספות על-ידי מסוק מוגבלות בהעברה, ולכן מן ההכרח לנצלן מיד. משום כך, רצוי שיחידת מסוקים קלים ובינוניים תעמוד באופן קבוע לרשותו של גדוד הסיוור, אם משום סיבות טכניות או אחרות לא ניתן להכלילה באופן אורגני בגדוד זה.

● אלקטרוניים — לפיקוח; כדי להרחיב ולהשלים את שדה החיפושים האנושי ביום ובלילה, וכן בתנאי מזג-אוויר שונים.

נגמ"ש אמפיבי 8x8, חמועד להחליף את הנגמ"ש ה-BTR152

אל נוסחה חדשה

מסקירה מהירה זו של תפיסות הסיוור והביצועים השונים בצבאות הזרים בשטח זה, רצוי להסיק מספר מסקנות. המסקנה הראשונה: חיוניותן של יחידות הסיוור מקובלת על הכל. מרחב החזיתות הצפיות, וקיום בלתי-נמנע של פערים שיש לפקח עליהם, מחייבים להעדיף על יחידות "שמנות" את הפעלתן של יחידות חסכוניות בגזרות רחבות, המסוגלות לפעול עצמאית, מהר, רחוק ולזמן ממושך — ואלו נמצאים בתחום השגתו של השריון הקל.

המסקנה השנייה: כדי למלא תפקיד זה צריך שלשריון הקל יהיו התכונות האופייניות הרצויות. כלומר — עדיפות גדולה פי כמה בניידות לעומת היחידות הגדולות המקובלות; יכולת ביצוע של פעולות מבודדות ואפשרויות פעולה מהירות ומרוחקות לניצול הזדמנות מתאימה או לכושר עמידה בזמן מינימלי נתון.

המסקנה השלישית: השריון הקל, במבנהו ובאמצעיו הנורכיים, אינו מסוגל עוד למלא את המשימות הללו, והוא זקוק לכך, אם ככוונתו למלא שוב את תפקידו, לצורות ארגון ולאמצעים חדשים.

מספר גדודי סיוור, המכירים בחשיבותה של בעיה זו, מחפדים שים זה מכבר נוסחאות חדשות ובוחנים אותן הלכה למעשה תוך בדיקת הדעות השונות. לא נבקר נוסחאות אלו ולא נשוה ביניהן, אך נציין את הנקודות המשותפות להן ואת נטיותיהן העיקריות, כדי להבהיר את דמותו האידאלית של השריון הקל אליו אנו חותרים.

הצד המשותף בנוסחאות חדשות אלו, הוא הנסיון לפתור את הבעיה בשני שלבים: תחילה, תוך התאמת המבנה הנוכחי לאמצעים הקיימים; ולאחר מכן — הצעת מבנה חדש, המבוסס על ציוד ספציפי, אותו יש לפתח ולייצר באופן מיוחד עבור יחידות הסיוור.

פתרון זמני

השלב הראשון של התאמת המבנה העתיד מביא בחשבון כמובן את הציוד הנמצא כרגע בשימוש. הוא מכוון להשיג, ללא שינויים קיצוניים של הנתונים הקיימים, יותר גמישות

רתן, כגון פטרולים בני 3 כליררכ משוריינים, מהירים ושק־
 טים, המסוגלים לנוע בקלות בכל סוג־שטח ובכל מזג אויר.
 על אלו להוות צות־עבודה ואבטחה של מפקד צעיר, נלהב
 ואמיץ, הסומך לא רק על כוחו, אלא גם על פיקחותו ותכ־
 ססנותו, ועל הקשר שלו לסיירים אויריים, המרחיבים את
 שדה התצפית והראיה של משקפותיו.

מאחורי יסודות איכון אלה יעמדו אמצעים נוספים מאותו סוג,
 אך בעלי עוצמה רבה יותר, עם ציוד ואנשים כנדרש ל"תלי־
 שת" הידיעות אם יהיה צורך בכך, או לתפישת "מחטפים" —
 הכל בפיקוד קצין ותיק יותר, מ"פ או מפקד פלוגת־סיור
 בעל חוש תמרון ואמיץ, אך גם מיושב, והיודע היכן, מתי
 וכיצד להפעיל את המאמץ להצלחת משימתו.

מאחור לגמרי, ובפיקוד מפקד גדוד הסיור, מצויים אמצעים
 אויריים לסיוע ולהובלה, ואפשרויות פעולה גרעינית מוגבלת
 „לניצול ההזדמנות", וכן אמצעים לוגיסטיים המסוגלים
 להתעלם הן מקשיי הקרקע ומזג האויר, והן מפטרולי החוד
 של האויב, והעשויים לספק בכל התנאים את האמצעים הנדר־
 רשים לפלוגות הסיור לשרידותן.

● קרקעים — לתמרון טקטי, מותאמים למשימות של השריון
 הקל ולתנועותיו. התכונות האופייניות לאמצעים אלה הן:
 כליררכ שקטים ומהירים (אופניים או זחליים — לפי האפ־
 שרות), המסוגלים לפעול בכל סוג־שטח (כלומר אמפיביים),
 פשוטים וקלים לאחזקה, ניתנים להעלמה מהירה (בעיקר
 צללית נמוכה), בעלי שריון קל (לאבטחה נגד כלים נ"ט של
 חי"ר), אטומים (למחסה נגד נשורת רדיו־אקטיבית), בעלי
 טוח פעולה גדול, ומצטיינים בפשטות התאמתם לשימושים
 השונים (רכב פיקוד, סיור, נשיאת גייסות, נשיאת נשק כבד,
 פינוי רפואי וכו'...). אותו סוג של כליררכ יסופק לכל
 יחידות־הסיור. בהרכב של 2 או 3 כליררכ הם יהוו מערכת־
 נשק שלמה.

● אמצעי קשר מודרניים. קיימים אמצעים, המאפשרים לפט־
 רול הנמצא בחוד להעביר ישירות למפקד הגדוד ידיעה דחופה
 (אולי אפילו למפקד הדיביזיה). הם חיוניים ליחידות הסיור
 באופן מיוחד בגלל טוח הפעולה שלהם.

אך יהיה ארגון עתידי זה אשר יהיה, נראה לנו, כי יהיה עליו
 להוות בסיס ליסודות קלים, המיועדים לאיסוף ידיעות ולהעב־

מה צפוי בחוברות „מערכות"?

- תכונות בחינוך במדינות ערב
- לוחמה בחלל
- חילות צה"ל ושורשיהם
- אוטונומיה
- נולחמה חתרנית - נוהי?
- פשיטות צה"ל
- הגורם האנושי ביחסי הכוחות
- במערכות ההדרכה של צה"ל

כניו המשתנים של החימוש החדיש

אריג' א. שראל

נישאת ומופעלת על-ידי חייל בודד, מבוססת על מיטב טכנולוגיות הטייל — וכל זה בערך במחיר של מערכת-נשק „קונבנציונלית“ בחי"ר.

תכניות פיתוח בעולם הגדול

בגלל מספר סיבות (בעיקרן — מסחריות) מקובל כיום בין המעצמות החלוצות בתחום פיתוח אמצעי-הלחימה לפרסם תכניותיהן ולציין את מעלותיהן של מערכות-הנשק שפותחו על-ידן. פרטים רבים מתפרסמים בעתונות המקצועית (ובעיקר — באמריקאית). עיון שיטתי בעתונות זו, תוך מאמץ להבחין בין תכנית ממשית לבין נסיונות הטעיה (ואין ספק שיש גם כאלה), עשוי לתת תמונה טובה-למדי על מערכות-הנשק של העתיד.

יציבותן של תכניות הפיתוח כתוצאה מתקופת-פיתוח

אירודאות רבה עוטה את תהליך פיתוחם של אמצעי-הלחימה, אך קיים אלמנט ודאי אחד: ממועד הגדרת איפיון של מערכת הנשק ועד לתחילת ההצטיידות בה, יעבור פרק-זמן ממושך. במערכות מורכבות, המבוססות על הטכנולוגיות החדשות — מערכות שיהיו את עיקר הארסנל הטקטי — יגוע פרק-זמן זה בין 6 ל-10 שנים. לפיכך אפשר אולי, בצורה מלאכותית במקצת, לחלק את התחזית לשתי תקופות: העתיד הקרוב (עד 1975) — הופעת אמצעים שרובם טרם הגיעו כיום לשלבי-פיתוח מתקדמים. העתיד הרחוק (אחרי 1975) — תופעת אמצעים הנמצאים עתה ממש בחיתוליהם — כלומר, כאלו שעודם בשלב של גיבוש תפיסת-היסוד שלהם — או אמצעים שיתבססו על פיתוח, החייב להיעשות תוך שימוש בטכניקות יקרות מאוד.

הקשיים בחיזוי

וכאן יפה אולי הסתייגות מסוימת, שקל להבינה: פיתוחן של מערכות-נשק הוא תהליך בלתי-ודאי. עובדה זו נובעת בעיקר משני מקורות: א. חידושים (וכשלונות) בהתפתחות טכנולוגית, שאין לראותם-מראש; ב. סוביקטיביות בקביעת האיפיון של המערכות ובניסוין. פיתוח אמצעים „קונבנציונליים“ מצריך אמצעים בתחומים טכנולוגיים מגוונים יותר מאשר בתחום האסטרטגי — בגלל הגיוון שבדרישות ההפעלה

מאז מלחמת-העולם השניה נעשו מאמצי פיתוח עצומים על-ידי המעצמות העיקריות; וכתוצאה, נתמלא הארסנל האסטרטגי בעולם במערכות-נשק, שעוצמתן הרבה ואי-פגיעותן עושות אותן עתה יציבות לתקופה ממושכת למדי. עובדה זו גרמה להקטנה יחסית של מאמץ הפיתוח בתחום האסטרטגי והיתה בין הגורמים העיקריים שהביאו להכרה המתפשטת, כי עתה יש מקום להתפתחותן של מלחמות הקרויות „קונבנציונליות“ (או „בלתי-גרעיניות“). במלחמות כאלו יבוא לידי ביטוי בראש-אשונה נשק המוגדר כטקטי. כתוצאה מכך — קיימת בעולם, זה שנים אחדות, נטיה להעלות את השכלולים במערכות-נשק טקטיות לרמת הקידמה שהושגה במערכות הנשק האסטרטגי. כיום מוקדש חלק הארי של תקציבי-הפיתוח במדינות הגדולות (וביחוד בארה"ב) לפיתוחן של מערכות-נשק קונבנציונליות, שאופין „בלתי-קונבנציונלי“, כלומר — חורג מהמסגרות המקובלות של האתמול — והן תתבססנה לא-רבעט על הטכנולוגיה המשוכללת, שנלמדה תוך בניית אמצעיו השונים של המערך האסטרטגי.

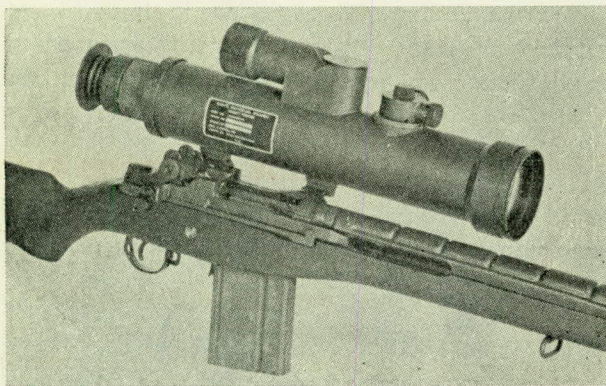
גמות בתחום ההתפתחות הטכנולוגית

האמצעים שבזכותם הגיע הארסנל האסטרטגי למעמדו הנוכחי מבוססים על מספר אדני-יסוד: טכנולוגיות של טילים, אלק-טרוניקה וכל אותו ים של חידושים הנכלל במושג „מערכות“ (Systems). בגלל ההשקעות הכספיות העצומות הנדרשות, נהגו לכרוך שכלולים יקרים אלה בעיקר בפיתוח מערכות נשק אסטרטגי; אך לאחרונה מסתמנים הישגים טכניים הוופ-כים לכדאי את פיתוחן של מערכות נשק טקטי. החשובים שבהישגים אלה הם:

- הגדלת „אורך-החיים“ של מערכות והגדלת ה„זמן הממוצע שבין תקלות“ (Mean Time Between Failures).
 - שימוש בטכניקות המאפשרות הוזלה רבה של היצור.
 - „זיערור“ (מיניאטוריציה בלע"ז) של המוצרים, המביא להקטנת מימדים ולהורדת משקל.
- התאמת המערכת לתנאי הפעלה בשדה — וסיגולה לעמוד בשימושם של גייסות, מבלי שתיפגע (Soldier Proof), דבר המושג על-ידי פישוט הטיפולים והכנסת תהליכי-בדיקה אוטומטיים.
- כתוצאה מכל אלה אפשר היום לחזות מערכת-נשק, שתהיה

השריון המתקיף יצא מכלל פעולה עוד לפני שיגיע למרחק מספיק מן היעד, כדי שתותחיו (הקונבנציונליים) של הטנק לא יהיו יעילים כנגד עמדות מבוצרות.

ד. אמצעים נ"מ: הושגו שיפורים במכ"מ-גילוי ובתותחים נ"מ. הוכנסו לשימוש יותר ויותר טילים נ"מ "מבויתים", מכוונו-יעין (בניגוד לתכנוני מערכות-נשק מורכבות, כמו ה-Mauler). המתכננים מביטחים, שתוך עשר השנים הקרובות אפשר יהיה להגן על מטרת-שטח בשדה בצורה המודאת סיכוי של 25-30% להשמדת מטוס תוקף.

קונת"לית

ה. תנועה: מניחים, כי בעשור הקרוב נשיג כושר-מעבר בשטחים מכל סוג שהוא, נכפיל את מהירות התנועה בשדה ונקטין את משקל הרכב. המסוקים יהיו אמינים יותר וישאו משא רב יותר. מטוסי-תובלה כבדים יוכלו לנחות אף במסלולי-נחיתה קצרים, שיוכנו בחפזון.

ו. שליטה: אפשר יהיה "לשאול" מתחום התעשייה והמנהל מערכות לבקרה ולעיבוד נתונים, כדי להגביר את הפיקוח והשליטה. בעזרת שילוב של מכ"מים, מחשבים, מערכות זיהוי-עמית-טורף ומערכות-תצוגה אופטיות יוכל מפקד לכוון אש ארטילריה ואויריה, לבקרה, להעריך נכונה נזקים שנגרמו לשלוט על תנועת כוחותיו הפזורים ולעקוב אחר תנועת האויב — ואף לקבל במהירות אינפורמציה על מצבו בתחומי כוח-האדם והאפסניה.

ז. לילה: החידוש הצפוי בתחום זה — יוכנסו לשימוש אמצעי ראייה "פסיביים" (אמצעים אשר רק מגבירים את האור המצוי בסביבה ממילא, ללא שימוש בתאורה מלאכותית כלשהי). מכשירים אלה, נראה שיהיו קטנים וקלים די-הצורך, כדי שאפשר יהיה להתקינם אף על נשק אישי ככונות, או להשיג תמש בהם במשקפות. הקלים שבהם יאפשרו תצפית וירי למרחק של מאות מטרים, ואילו הכבדים שבהם — עד ק"מ אחד, בשדה-ראייה רחב.

תחזיות לעתיד הרחוק

כפי שכבר צוין, פיתוחם של אמצעי-לחימה הנמצאים כיום בהיתוליהם בצבאות הגדולים לא יושלם, בדרך כלל, אלא באמצע שנות השבעים; ואילו המדינות הקטנות יתחילו להשתמש באמצעים אלה רק בסוף שנות השבעים ובשנות השמר

ובצורתיה. אך בדרך-כלל, מלחמות מזרזות את התהליך; ויש לכן מקום לצפות גם להתפתחות חשובה, שלא נחזתה מראש.

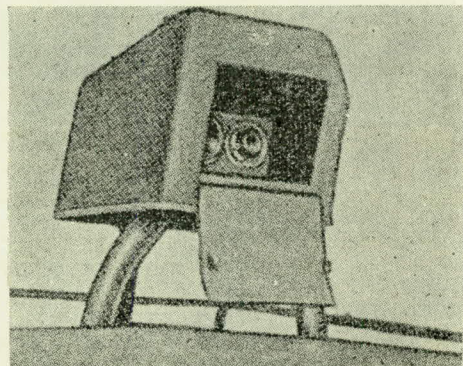
ולבסוף: יעילותה של מערכת-נשק טקטית מותנית באופן השימוש הצפוי בה ובמקומה במסגרת תכנון כולל. הללו הם גורמים, שעשויים להשתנות עם החלפת המפעיל הצפוי או המתכנן בהווה (דבר שיקרה, כרגיל, לפחות פעם אחת במהלכו של פיתוח מסוים) והם מוסיפים על אי-היציבות שבתחזית.

מה מתכננים מעצבי אמצעי-הלחימה עד אמצע שנות-השבעים

בסוף שנות הששים ובתחילת שנות השבעים ייכנסו בהדרגה לשימוש הגייסות האמצעים הנמצאים כיום בשלבי-פיתוח התחליים. סקירת הנעשה ב"עולם הגדול" מעלה, כי מאמצי-הפיתוח מכוונים ליעול מספר אלמנטים בלוחמה-הקונבנציונלית הטקטית, הנראים כיום כעיקריים:

א. איכון מטרות: בטוח-הזמן האמור, צפויה אפשרות להנחית אש תכליתית-מאוד לטוחים ארוכים מאוד יחסית. ארטילריה (רקטית בחלקה או בשלמותה) תוכל להגיע לטוחים של 30-40 ק"מ; טנק יוכל להשמיד טנק אויב ממרחק של 5-10 ק"מ; חייל רגלי יוכל להפיל מטוס באשור-שלו. לעומת זאת, האמצעים לגילוי מטרות, לציון ולזיהוי המהיר מוגבלים יחסית ולא יאפשרו כלל ניצולה של עוצמת-אש כזו. משום כך שמים דגש על פיתוחו של תחום זה.

ב. עוצמת אש: השאלת טכניקות של טילים ושל מערכות-בקרה, שפותחו בתחום הנשק האסטרטגי, תאפשר להשיג דיוקים טובים יותר, וטוחים ארוכים יותר גם בנשק טקטי-קונבנציונלי. זאת ועוד: המחקר החדיש בפעולתם של פצצות ופגזים הביא להבנה גוברת של תהליכי הפיצוץ והריסוס — וכתוצאה, גם ליכולת להשיג שיפור ניכר באפקטים של פגיעתם.

טיל נ"מ מונחה

מאמץ מיוחד מוקדש עתה להגברת עוצמת-האש של כלים נ"מ ונ"ט; אך על כך נעמוד בנפרד.

ג. יכולת נ"ט: המאמצים הרבים המוקדשים כיום לפיתוח מערכות-נשק נ"ט מופנים בעיקר לטילים נ"ט, המונחים באופן אוטומטי-למחצה, בין שהם משוגרים ממטוס, מרכב או על-ידי חייל בודד. השאיפה היא להגיע למצב, שבו 30% מרכב-

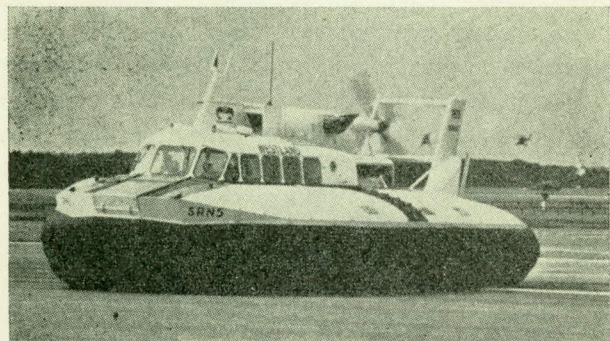
קרינה כנשק־השאדה

במעבדות שונות בעולם עוסקים כעת בנסיונות להשמיד ולזעזע רקמות חיות באמצעות קרינה אלקטרומגנטית (על־ידי שיי מוש בקרינות לייזר או פלסמה). הפיכת נסיונות אלה לאמצעי לחימה מותנית בשיכלול מכשירי הקרינה, בהבנה ברורה יותר של האפקט הביולוגי — שהרי אפשר להשמיד רקמה לא רק על־ידי הריסת תאים אלא גם על־ידי זעזוע, וכן ביצירת מקורות־אנרגיה קלים ונוחים לנשיאה ולטלטול, אך עם זאת, בעלי עוצמה רבה (יתכן — „תאי־דלק“, Fuel Cells, או מצברים אטומיים). הפעילות הרבה בשטח זה נותנת מקום להנחת שבעתיד הרחוק ייכנסו לשימוש אמצעים „יוריים“ קרינה (תחילה — לטנח קצר) וכן „מחסומי קרינה“ לסגירת עורקי התבורה במעברים צרים.

הגדלת כושר תנועה וניידות

על־אף המחקר הענף והניסויים הרבים בעשור־השנים האחרון, נראה, שרק בעתיד הרחוק־למדי יוכנסו לשימוש אמצעי תנועה מהפכניים באמת. יש בתחום זה כמה תכניות השוארות לגדולות בתהליכי מימוש שונים. אחדות מהן כבר זכו לפירסום ניכר.

● כל־ידי: קלים הנמצאים כבר בשלב של ניסוי אב־טיפוס מבוססים על אותו עקרון, עליו מושתתת גם המשטחה המר־חפת. השלב המתקדם־יחסית בו עומד פיתוחם נותן מקום למחשבה, שיתכן לממש כלים אלה עוד בשנות השבעים; אך מחירם הרב יגביל ודאי את השימוש בהם, ובייחוד במדינות הקטנות.

כל־ידי

יש גם המתכננים שילוב של כל־ידי עם רכב אופני או זחלי, לניצול היתרונות שבשניהם גם־יחד.

● מכונת צעידי: הכננה למכונה הצועדת כאדם, בעלת גפיים גדולות, המאפשרות מעבר על־פני מכשולים ותנועה מהירה אף במקומות בהם אין רכב אופני או אף כל־ידי יכול לנוע. תנועות הגפיים מבוצעות כחיקוי לתנועות גפיו של אדם הנמצא במכונה והמעביר אליה את פקודותיו באמצעות סנסורים וסרבור־מכניזמים.

רעיון זה נמצא עדיין בחיתוליו, ויעבור זמן רב עד אשר יצעד לראשונה האב־טיפוס.

● מטוסי־תובלה ענקיים: בתכנון מתקדם נמצא מטוסי־תובלה ענקי, שקיבולו 600 עד 700 חיילים, וביכולתו לנחות בשדות

נים. תחזית לטנח ארוך כזה — יש בה יותר משום אמונה (המחוזקת על־ידי הנסיון) ביכולת המדע והטכניקה, מאשר משום ידיעה מבוססת וודאית.

ישנן, בכל זאת, לפחות שתי סיבות, שבגללן יש מקום לסקור גם אותם אמצעים, אשר נראה כיום כי יפותחו וישתלבו אי־פעם במכלול מערכות־הנשק הקיימות:

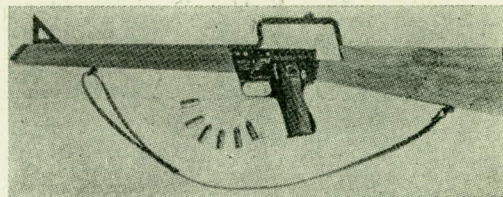
(א) הצורך בפרספקטיבה כלשהי לעתיד, שעה שדנים בהתפתחות הנשק הצפויה בתקופות מוקדמות יותר.

(ב) במקרים מסוימים, עשוי הפיתוח להתקדם מהר מן הצפוי; במקרה כזה יתממש פיתוחם של חלק מאמצעים אלה בזכות Break-through כלשהו, מוקדם מן ה„תחזית“ המקובלת.

מה הם איפוא — בתכלית היצור — האמצעים והמערכות, אשר מימושם עשוי להכניס מהפכות בזעיר־אנפין באורחי הלחימה ובאפשרויותיה?

הגדלת כושר־ההשאדה של הנשק

הנשק המופעל בשדה עתיד להיות מושתת יותר ויותר על שימוש זה או אחר של עקרון־הטילים; ויעילותו תגדל שבע־

רובה יורה טילים

תיים לכשיושג דיוק פגיעה רב, שלא יהיה תלוי בטנח. כן אפשר לצפות לשימוש גובר בקרינה, על צורותיה השונות, לצרכי השמדה.

טילים:

פיתוח טכניקות נוספות יביא להוזלת היצור. יש כיום נטיה להשתמש ב„בניה מודולארית“, כלומר: טיפוח „משפחות“ של טילי קרקע־קרקע, כשלכל הדגמים „בניה־משפחה“ חלקי־יסוד מקבילים רבים ככל־האפשר. על־ידי הוספת שלב לדגם מסוים או על־ידי הוצאתו ממנו ניתן יהיה להשיג טנחים שונים בתחום הטקטי — מ„אפס“, ועד למאות ק"מ אחדות. על שולחן המתכננים מונחים רעיונות שונים של צורות ניהוג והנחיה; והם עוסקים לא־מעט בהקנית „ביות“ לטילי קרקע־קרקע, על בסיס של התקנים אלקטרואופטיים, סוניים, מגנטיים ותרמיים — דבר שיאפשר אף לפגוע במטרות־נקודה בכל טנח שהוא.

נשק נ"ט:

הישגים בשטח „ביות“ של טילים על־פני הקרקע יגבירו את סיכויי ההשמדה של טילים נ"ט ארוכי־טנח — דבר שישיפע מאוד על קרבות שריון בעתיד. שימוש בקרני „לייזר“ להארת המטרה יאפשר „ביות אקטיבי־למחצה“. נבדקות גם אפשרויות של „ביות“ טילים על טנקים כמקורות רעש, חום ומגנטיות; והעוסקים בפיתוח טרם ויתרו לחלוטין על האפשרות של ביות על טנק ש„הואר“ על־ידי מכ"מ. יתכן מאוד, שיימצא בידי החייל הבודד טיל אישי, אשר בעזרתו יוכל לפגוע בבטחון בטנק ולהשמידו בטנח של 5 ק"מ.

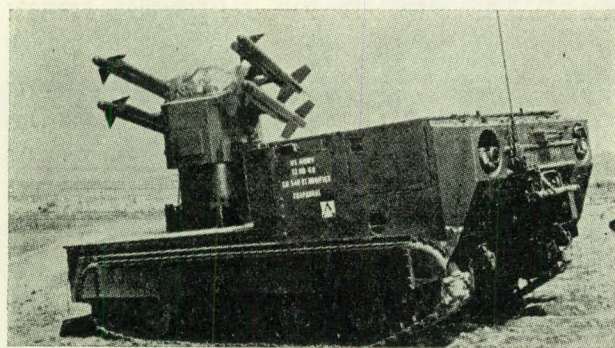
הארוכים (תופעת-חום). במקומות שונים פותחו גם מצלמות המצלמות הפרשי-חום, בשטחים וגופים מסוגים שונים. יש מקום להניח, שאמצעים אלה ישתכללו בהדרגה, וסופם שינוצלו לצרכי ראייה וצילום בחשיפה.

● אוטומציה של אמצעי-תצפית: אין ספק, שגם בעתיד ימשיכו להשתמש במטוסים בטילים ובדאונים לצורך תצפית על שטחים מתים ול"כיסוי" שטחים נרחבים. כן יש לצפות לשיפור אמצעי-הגילוי (בעיקר המצלמות לסוגיהן), להעברה אוטומטית לכל-דורש של האינפורמציה המושגת ולשכלולים שיביאו בסופו-של-דבר לפענוח אוטומטי של תצלומי-אוויר ותמונות, ולהעברת האינפורמציה ב"Real time" אל מכשירי-התצוגה שבקרן-הפיקוד. אכן, אין כל זה אלא שלב מוקדם, לפני שאפשר יהיה גם לקבל החלטות ולהעביר פקודות או התראות בדרך אוטומטית... אף שלגבי אפשרות זו רב עדיין הויכוח.

הגנה נגד מטוסים ונגד טילים

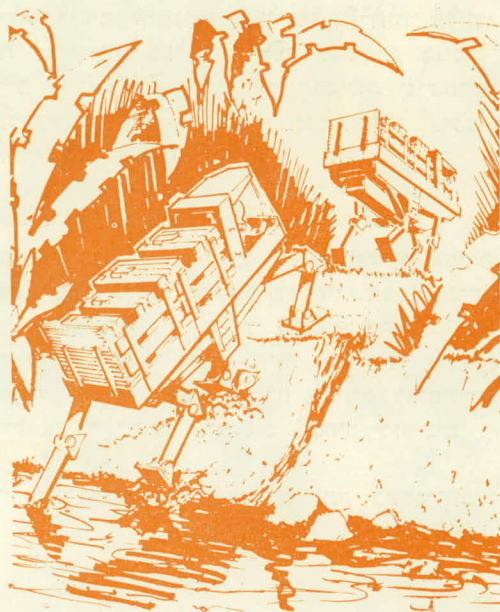
תכניות-האב החשובות בתחום זה נמצאות עתה כבר בשלבי פיתוח מתקדמים למדי. אך הבעיות העומדות בפני המתכננים קשות לפתרון; ואין להניח, שמערכות אלה יבואו בחשבון לשימושם-בפעול של הצבאות, אלא בעתיד הרחוק. מכל מקום, כיום ידוע כבר על קווי-היסוד של אחדות מהן, שהן אולי החשובות ביותר.

● מערכת נ"מ טקטית: בשנים האחרונות עסקו הרבה בפיתוחן של מערכות אחדות מסוג זה, כמו ה-Mauler ו-ADS-70 בתכניות-אב אמריקאיות שונות. הנדרש ממערכות אלה: יכולת לפעולה בכל תנאי מזג-אוויר; "סיכווי" השמדה" גבוהים לגבי מטוס המתקיף מכל כיוון-השוא; ניידות; קומפקטיות (שפירושה כאן — כל המערכת על כל-ירכב DPM). עד היום נתקלו המעצבים, שרצו לעמוד בכל הדרישות הללו — החורגות הרבה מעבר ליכולתן של המערכות הנ"מ הנהוגות כבר כיום — בקשיים טכניים גדולים (וזה הסיבה שה-Mauler, למשל, הוחזר לשלב של בדיקה-מחדש של כל הרעיון המונח ביסודו).

ננמ"ש נ"מ, צ'פארל", חמוש ב-4 טילים נ"מ מדגם "טיידוונדר"

● מערכת נגד-טילים: אחד המכשולים הגדולים העומדים בפני מערכת זו הוא המרחבים (ריחוק-מינימום הכרחי מן הטילים התוקפים), להם זקוקה מערכת כזו לצורך פעולתה במשכי-הזמן הקצרים העומדים לרשותה; מכשול זה הופך את המערכת בהכרח למערכת אסטרטגית. עד היום טרם פותחה תפיסת-ייסוד שתענה על אותן אפשרויות-חדירה הפתוחות

"מכונת צעידה"

תעופה גרועים, שאורכם כאלף מטרים בלבד, ולהמריא מהם. יש אף מחשבות על מטוסים גדולים מאלה. אין ספק, שבשנות-השבעים המאוחרות יהיה כבר מטוס "קטן" כזה סחורה עוברת לצבא-הרוכש. גם במסוקים תימשך הנטיה להגדיל את הקיבול; ואם נסתכן ונערוך, "אפסטרופלציה" מנסיון ההתפתחות עד היום, נראה כי לא מן הנמנע, שבעתיד הרחוק יוכל מסוק להרים אף טנק-מערכה חדיש, על צותו ומלוא-חימושו (40 עד 50 טון) ולהטיסו לכל מקום שהוא בזירת-המבצעים, גם אם יהיה זה למאות-קילומטרים רבות.

● טילים לתעבורה לוגיסטית: העליה הצפויה באמינותן של מערכות-טילים מכאן — והירידה הצפויה במחירן מכאן — שתיים אלו, גורמות לכך, שכבר עתה עוסקים בגיבוש הנותרים לתכנון מערכות להעברת ציוד חיוני וכוח-אדם באמצעות טילים.

מובן, שההתחלות ייעשו בהיקף קטן ולצרכים מיוחדים בלבד (למשל — שילוח תחמושת או חמרי רפואה וחבישה למתחם מנותק). אך על שולחנם של המתכננים האמריקאיים בעלי-הדמיון והמעוף נמצאת כבר תכנית-אב בשם "Icarus" (על שם איקרוס האגדי, שטס בעזרת כנפיה-השענה...), שתכליתה לעצב מערכת-אמצעים לשילוח "טילי" של מטען במשקל 132 טון או שילוח אלף-אלפיים חיילים על נשקם האישי לכל נקודה בעולם תוך 45 דקות.

אמצעים נוספים בתחום פיתוח

אמצעי-גילוי וציון-אמרות

הפער בין הכושר לגילוי מטרות ולציונן לבין היכולת להשמידן יוסיף להתקיים גם בעתיד הרחוק. להקטנת פער זה נמצא עתה בתכנון אמצעים מספר, אשר על חלק מהם כבר ידוע למדי. ● אמצעים אינפרא-אדומים פסיביים: זה זמן-מה נמשך מאמץ לפיתוחם של אמצעים, הרגישים לקרינה אינפרא-אדומה בגלים

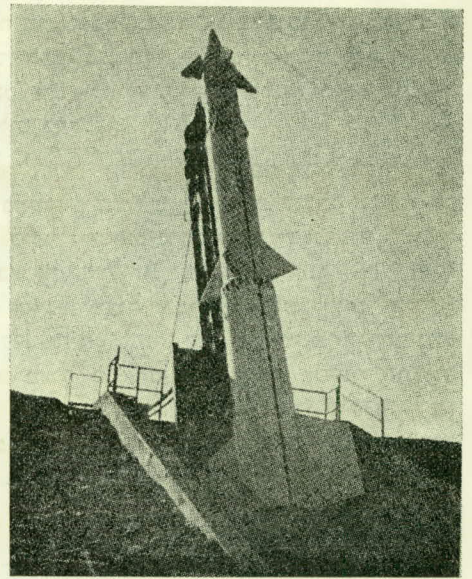
כאן כ"מרוחקת" (סוף שנות-השבעים וראשית שנות-השמונים), שכן רוב הרעיונות המוצעים הינם עדיין בתחום המדע הדמיוני: ני: ענני "חול" קבועים, להשגת השפעה של "ארוזיה" על-ידי אלפי פגיעות זעוריות, בעלות השפעה מצטברת בגופים-עפים העוברים דרך עננים אלה; וכן תחבולות שישתמשו באמצעים מדעיים חדישים — כגון "אנטי-חומר", "אנטי-גרביטציה" וכדומה.

תרומת ההישגים בחלל לפיתוחן של מערכות-נשק

כיום כבר סובבים סביב כדור-הארץ לויינים סודיים אחדים, המשמשים את צבאות ארה"ב ובריה"מ בתפקידי תצפית, ניווט ואזעקה מפני התקפות טילים. אפשר להוסיף על אלה שני מושים בעלי ערך צבאי — כגון, חיזוי מזג-אוויר, מדידות גיאודטיות וקשר — המתבצעים בעזרת לויינים לא-סודיים. בעתיד הרחוק אפשר לחזות שימושים נוספים ללויינים — וביחוד לשיגור טילים. נראה, שלויינים לצרכים אלה נמצאים עתה בשלבי-תכנון מעשיים.

★

כל אלה הם ודאי דברים הרחוקים מאתנו כיום, לא רק במושגי זמן (עשר עד עשרים שנה — ומי יודע אם לא למעלה מזה), כי אם גם מבחינת גבולות הדמיון שלנו. עם זאת, כפי שכבר נאמר בפתח סקירה זו, אי-אפשר לערוך כיום תחזית מציאותית של מגמות התפתחותם הקרובה של החימוש וצידוד-המלחמה, בלי לחזות את המשכן ההגיוני והבלתי-נמנע.

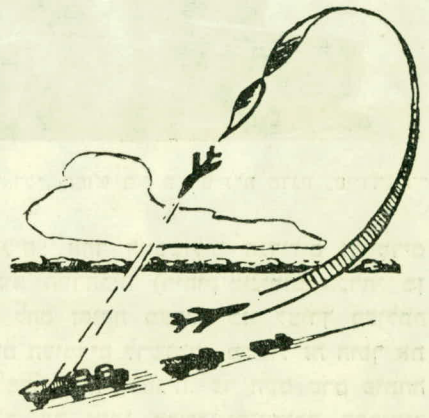
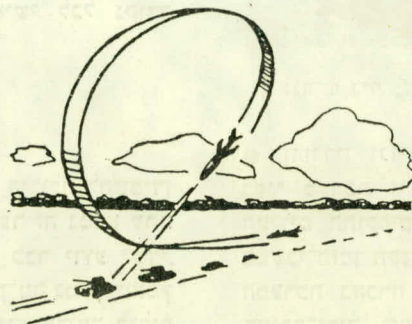
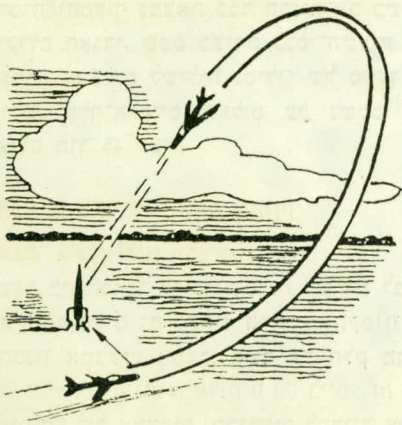
הטיל "נייק X" — טיל נגד טילים

בפני מערכות טילי קרקע-קרקע (המנצלות את אמצעיה של לוחמה-אלקטרונית ותחבולות מסוג "ראשיהטעיה"); יוצאת אולי מכלל זה מערכת ה"Nike X" — אשר גם לגביה רבים הפקפוקים בכל החילות, בראש-וראשונה בגלל מחירה הגבוה. מצב זה יימשך, כנראה, עד שיימצא אי-פעם פתרון יסודי לבעיה; אך ספק אם הדבר יתממש אפילו בתקופה שהוגדרה

אורית מלחמה

צורות ההתקפה של נוטוסי קרבי-הפצה סובייטיים

מטוסי-קרבי-הפצה סובייטיים תוקפים מט-רות קרקע בצורות שונות. ההבדל הוא בכיוון התקיפה, בצורת הנסיגה ובצורת ה-כניסה להתקפה. בתמונה השמאלית: צורת-תקיפה של שיירת כלירכב "רכים". תקיפה של טיל. בתמונה האמצעית: צורת-תקיפה של שדרת טנקים. בתמונה הימנית:

אורית הצבא בבריטניה

מיריג' נ. קרונקנדן

לעוצבות ומטוס קישור. בשלב זה מצוי בידינו מספר רב מדי של סוגים, אם כי אפשר להתאים את כולם למסגרת שלושת הסוגים הללו. מטוסים מדגם „אוסטר“ הולכים אמנם ונעלמים מן הצבא, אך הם עדיין מצויים בבריטניה ובבסיסה מעבר לים, במקומות בהם ערכם בסיוור עדיין מצדיק את החזקתם, או במקום בו עדיין לא נתאפשרה הספקת מסור קים. הדגמים השונים של ה„אוסטר“ שירתו אותנו באמונה מאז 1940, וטייסי-צבא רבים יצטערו בודאי כאשר יעלמו לגמרי.

לאחר שהוסכם על העקרון, היה עלינו להתאים על רכישת כלי-טיס חזק ואמין בעל כושר-ביצוע גבוה בכל הזירות. בהתאם לכך שקל משרד התעופה, בין מרס לנובמבר 1963, את תכונותיהם של המסוקים הקלים הקיימים, ולאחר דיון שארך חודשים אחדים, הוחלט על רכישתם של 50 מסוקים מדגם „בל“ Bi-G3-17 של חברת „אגוסטה“ ממילנו, ו-150 נוספים מחברת „וסטלאנד“.

כלי-הטיס הבסיסי לסיוע לעוצבות הוא ה„סקאוט“ — מסוק בן חמישה מושבים, בעל טורבינת-גז, המיוצר על-ידי חברת „וסט-לאנד“ והמונע על-ידי מנוע „נימבוס“ של חברת „בריסטול-סידלי“. הוא צריך היה להיות כנס לשירות עוד ב-1960, אולם בסופו של דבר הגיע לידי יחידותינו מעבר לים רק באביב שעבר. כושר ביצועו מעולה בכל

נינו לעיל, יום משרד המלחמה מחקרים בנורשא זה. בשנים 1960—1961 ובעונת האימונים ב-1962 נערכו הנסיונות המעשיים בצבא הבריטי שיעל הריגין. התוצאות הצביעו כולן בכי וון אחד, וכתוצאה מכך אישר הצבא באוקטובר 1963, תכנית לשילובם של מסוקים במפקדות עוצבות השדה וביחידות נבחרות של שריגן. ארטילריה, הנדסה, קשר וחיר. בשיטה זו אנו יכולים להרחיב ולנצל את משאבי אורית-הצבא שלנו תוך תוספת מינימום של כוח אדם. ביכולתנו לבצע את תפקידינו ולמלא את הדרישות שציניתי לעיל.

כדי לבצע את תפקידינו בעוצבות, אנו מאורגנים בכנפות, בטייסות ובגפים של אורית-הצבא. ברמת זירה או פיקוד אזורי, מפקד קולונל או לויטננט-קולונל על כנף או על טייסת, באשר לכל דיביזיה טייסת אחת. בכל מפקדה דיביזיונית או חטיבתית יש גף. ברגי-מנטים השונים של היחידות הלוחמות אנו מקימים כעת מחלקות ופלוגות של אורית-הצבא, שמספר המסוקים הקלים בהן יהיה כ-רגיל שלושה, פרט לרגימנטים של הסיוור המשוריין, שלרשותם יעמדו ששה מסוקים כאלה.

ציוד

מטרתנו בציוד היא להגיע לאיזון בין שלושה סוגים של כלי-טיס: מסוק יחידתי קל, מסוק

תפקידיה העיקריים של אורית-הצבא הם סיוור, פיקוד, קישור ותצפית-אש ברמה עוצבת ויחידתית. הגפים של המסוקים בני חמשת המושבים, הנמצאים בשימוש מפקדות העוצבות, מספקים למשימות אלה את כושר ההטענה המוגבר הדרוש ברמות הגבוהות, ובאותה שעה שומרים על היכולת לפעול ולתקיים באזורי-קרב קדמיים. הנסיון הבריטי ברדפאן ובבורניאו הוכיח מה ערכו של מסוק בגודל זה ומסוג זה למפקדי חטיבות ולמפקדי צוותי-קרב במשימותיו העיקריות, ועד כמה הוא שימושי למשאות טקטים ולוגיסטיים לא גדולים. השימוש בכלי-טיס גדולים יותר לביצוע משימות אלו אינו הסכונני או שאינו ברי-ביצוע כלל.

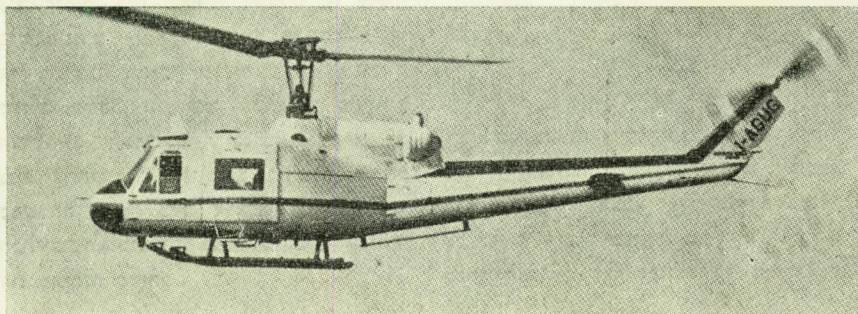
גם המטוס בן ששת המושבים הוא אמצעי רב-ערך לשם קישור וסיוור ברמות הגבוהות. הוא עונה מידית על צרכיהם של מפקדי העוצבות והזירות, וגם הוא עשוי לפעול באזורים קדמיים, שאפשר להכין בהם מסלול נחיתה.

הטייסים שלנו צריכים להיות קודם כל חיילים ורק אחר-כך טייסים — זהו תנאי מוקדם לבטחון באזורים קדמיים. עליהם להיות בקיאים בטקטיקה של כלי-נשק להם הם מסייעים, להכיר את האנשים והיחידות הנוגעים בדבר, להתמצא בקרב ולהבין את ההתפתחויות במרגע לרגע. אנו זקוקים למטוסים ולצוותי-קרקע, המסוגלים לפעול עם יחידות הנמצאות בשדה באופן סדיר וממושך. ארגונם צריך לאפשר להם התפרסות ביחידות קטנות בהתאם לפריסת הצבא, וגם כדי להקטין את פגיעותם. אנו זקוקים לתגובה מידית וליכולת שימוש תמידית — דברים שלעתים קרובות נמנעו מאתנו, בשעה שנקטנו שיטה של שליטה ומיקום מרכזיים של מטוסים.

ארגון

כדי לקבוע אילו הן הדרכים הטובות ביותר לביצוע תפקידים אלה ולמילוי הדרישות שמ-

המסוק „בל“ של חברת „אגוסטה“

אימוני הטיסה ועל ההתקנים הטכניים. מחוץ לאמצעי בטיחות אלה, יפקדו הרגימנטים על הגפים שלהם כרגיל.

בעיות אחרות

קיימות הרבה בעיות אחרות. מטרתנו היא להגיע ליכולת-פעולה של מסוקים בכל מזג-אוויר בגבהים החל בפני הקרקע ועד ל-350 מ'. עלינו להיות מסוגלים לטוס בנקל סיסת מכשירים במשכי זמן ארוכים וסיסת-לילה פשוטה. אנו זקוקים לעזרי נחיתה וכן למערכת ייצוב קלת-משקל. עלינו להיות מסוגלים לדבר ברשתות הרדיו של פיקוד-הצבא, ובאותה מידה גם להתקשר עם כלי-טיס אחרים ועם מערכות הפיקוח על התעבורה האווירית — צבאית ואזרחית. למטרות אלו אנו זקוקים כיום לארבע מערכות, אולם מטרתנו הסופית היא לפתח מערכת אחידה, שתכיל את כל התדירויות, מגבוהות ועד לגבוהות מאוד. כאשר לבטיחות הטיסה, עלינו לפתור את הבעיה הנושנה של שילוב זהירות עם הרצון לנצל את המטוס עד קצה גבול היכור לת; ובמקרה שלנו — לנצל את פני-הקרקע. היערות והשדות עד למכסימום. בהקשר זה יש לציין, כי המעבר לכוח המורכב מחסוקים בלבד פירושו גם מעבר מהישענות על תחזיות מטראולוגיות לתכנון טיסה — לדגש רב

כוח אדם

מאז תחילתה של אווירית-הצבא נעזרנו הרבה בשאילת נגדים בכירים וחוגרים מעולים מן הצי המלכותי, כדי להתגבר על מחסור זמני בטכנאים. אנו מקבלים טייסים רבים, אלה נבחרים כולם מתוך מתנדבים, אשר שירתו שלוש שנים ברגימנטים שלהם. הם עוברים

התפקידים שעלינו למלא, והוא יהיה מושלם ממש, כאשר תימצא דרך להאריך את משך-חיו של מנוע ה"נימבוס" שלו. מכיון שה"סקאוט" איחר להגיע, נאלצנו לקנות ב-15 1961, "אלואטיס II", כדי לענות על הצרכים המבצעיים החיוניים בזירות ש-מעבר ליס. מסוק זה הוכיח עצמו כאמין

ה"סקאוט" של חברת "וסטלאנד"

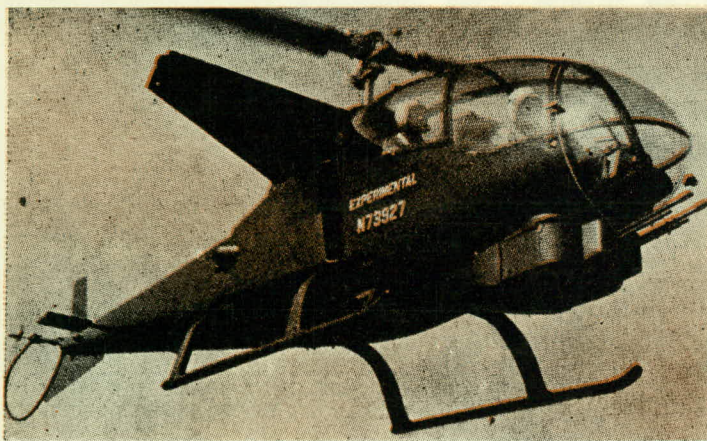
קורס-טיס במרכז אווירית הצבא במידל-וואלוף, ואז מציבים אותם לאווירית-הצבא או לגפיר הרגימנטים. כדי להשיג המשכיות באימונים והספקה סדירה של מדריכים, הקמנו באווירית הצבא סגל קבוע קטן של קצינים, נגדים בכירים ומש"קים, אשר יהיו 25 אחוזים ממצבת הטייסים שלנו. משום כך אפשר להבין, כי בחטיבה עצמאית מוגברת בת ארבע או חמש יחידות גדולות, יתכן שיהיו תריסר או יותר מסוקים מטיפוס "סיאו". נוסף למסוקי ה-

ועיל. ב-1961 רכשנו גם מספר מטוסי "ביוור" מחברת "דה-הולנד קנדה" למשימות קישור, וגם הם נמצאו מועילים מאוד במבצעים האחרונים. כך הגענו לתבניתה הסופית של אווירית-הצבא כיום — מסוק קל בן שניים-שלושה מושבים לסיור ולתפקידים אחרים באזורים הקדמיים, מסוק בן ארבעה-חמישה מושבים לפיקוד, קישור וסיור ברמות החטיבה ולמעלה מזה, ומטוס בן ששה מושבים לשימוש מפקדות גבוהות יותר.

חימוש

אין אנו מחפשים מטוס למטרות התקפיות דוקא. מטוסי הצבא זקוקים לחימוש למטרות מוגבלות למדי. את התפקידים אפשר להגדיר כתפקידי הגנה, תפקידים מזדמנים ופעולה נגד-טנקים. אנו זקוקים לחימוש הגנתי כדי לאפשר לכלי-הטיס שלנו לבצע ביתר יעילות את משימותיהם הראשוניות והעיקריות — סיור וקישור. קורה לעיתים, שכלי-טיס הנמצא בפטרול מבחין במטרות, אשר עקב תנאי הזמן והמקום אי-אפשר להעסיקן באמצעים אחרים.

בשדה-הקרב יש למסוק חשיבות רבה כאמצעי נגד טנקים, כיון שאפשר להעביר בו טילים נ"ט מונחים — אם מותקנים על המסוק או אך נישאים על-ידו. מנסים כעת אפשרויות פעולה בשטח זה, ואנו ערים להתפתחויות הצרפתיות והאמריקאיות בנושא. לדעתנו, לא נגיע להתקדמות של ממש בשימוש במסיק כמשטחה נושאת נשק, אלא-אם-כן נבנה מערכת-ייצוב אוטומטית במסוקים שלנו ונגביר את מהירות טיסתם.

ה"סיאו"

יותר על מומחיות בהכרת מזג-האוויר. על מסוק קל להיות מסוגל לטוס בכל מזג-אוויר, ואם מזג-האוויר גרוע ביותר והטייס חושש מפניו — הרי ביכולתו לנחות בכל עת שיבחר.

"סקאוט" של גף אווירית-הצבא העומד לרשות מפקדת החטיבה. משום כך קבענו, שמפקד הגף של אווירית-הצבא יפקח במידה מסוימת על כל כלי-הטיס באזור, ויהיה אחראי בפני מפקד החטיבה שלו לפיקוח על הטיסה, על

מרד הכורדים

רס"ו א. יעקובס

1. רציפות טריטוריאלית (אך כידוע, לא תמיד רציפות מוחלטת).
 2. אפשרות של קיום כלכלי.
 3. תרבות ומנהגים משותפים — ובמקרים רבים גם דת משותפת.
 - א. עבר והיסטוריה משותפים, אשר עיצבו את זהותו הלאומית ואת אופיו של העם ובכוחם גם לטפח ערכים חדשים.
 - ב. לשון משותפת.
 - ג. מבנה חברתי (או צירוף מבנים) משותף.
 4. מידה מספקת של אינטרסים משותפים לרוב האוכלוסיה — כשהחשוב שבהם הוא אולי הצורך והרצון להתארגן במסגרת מדינית אחידה ועצמאית.
- האם סימנים אלה, או חלק מהם, קיימים, היו קיימים, או עשויים להתקיים במציאות של האומה הכורדית? טבעי הוא, שכל בחינה כזו חייבת כיום להבליט במיוחד את כל הנוגע לחלק העיראקי של כורדיסטאן, שם הפכה „בעיני הכורדים“ למציאות תוססת.

רקע גיאוגרפי-טופוגרפי

לפי אלו מן ההגדרות הנראות כמציאותיות, פחות או יותר, משתרעת ארץ הכורדים — בשפתם „כורדיסטאן“ — על שטח של כ־500,000 קמ"ר. איזור זה מיושב ברציפות על-ידי שבטים כורדיים, ומהווה יחידה גיאוגרפית אחת; אלא שמבחינה מדעית נית הוא מחולק בין תורכיה, איראן ועיראק (ובמידה פחותה — סוריה וברכה"מ). כורדיסטאן ההררית מקיפה, כבקשת, את צפון ארצות „הסהר הפורה“ (ראה מפה 1).

מבוא

בפינה נידחת למדי במזרח התיכון מתנהל זה שנים מספר מרד הכורדים. מאבק מר זה אינו זוכה לפיר-סום רב בעולם הרחב, למרות שזוהי אולי אחת המלחמות הטרגיות של התקופה, אשר תוצאותיה לוטות בערפל.

אופיה של מלחמה זו שונה בתכלית מזה של שאר ה„מלחמות הקטנות“ המתנהלות בימינו. בתימן ובויאט-נאם מתנהלות מלחמות-אחים, המלוכות על-ידי מעצמות זרות ונתמכות על-ידן. בהרי קור-דיסטאן, לעומת-זאת, מתנהל מאבק בין עם נדכא, הנלחם לזכויותיו, לבין ממשלה, המנסה להכריח את הכורדים, על-ידי הכרעה צבאית, לותר על כל דרישה לאוטונומיה או לעצמאות; לא מעטים הקוים הדומים בין מאבקנו לחידוש עצמאותנו לבין מאבק הכורדים, אשר החל אף הוא עם גבור ההתעוררות הלאומית במזרח התיכון, בשנות מלחמת-העולם הראשונה.

אין להעריך לאשורו את המצב בכורדיסטאן העיראקית כיום, מבלי שנזכיר לעצמנו תחילה את עברו של העם הכורדי. סקירת-רקע קצרה זו ודאי שאינה תחליף לספרי-ההיסטוריה או לאנציקלופדיות — אך היא נדרשת לציון אותן נקודות, החיוניות להבנת הנושא.

הרקע

כסימן-היכר לקיומו של עם — וממילא להצדקת תביעותיו לזכויות של עם — מקובלים לרוב סימנים אלה:

חלוקת שטחה (במספרים „גסים” למדי): תורכיה — 220.000 קמ"ר; איראן — 180.000 קמ"ר; עיראק — 80.000 קמ"ר; סוריה — 20.000 קמ"ר; ברה"מ — 15.000 קמ"ר. גבולות כורדיסתאן התורכית מטושטשים במיוחד, כתוצאה מנסיונו של אתא-תורפ לפתור את הבעיה הכורדית בצורה ראדיקאלית על-ידי העברת אוכלוסין ממקום ממקום.

מפה 1 — כורדיסתאן בין המדינות השונות

כורדיסתאן עשירה במשקעים (בעיקר בצורת שלגים), בנהרות (חלקיהם העליונים של הפרת והחידקל ויובליהם, נהרות הזב — „הקטן” ו„הגדול” — ועוד) ובאגמים רחבי-ידיים. עצים רבים — אלון, אגוז ותות — מצויים בהרים.

טבלת מידות החום (במעלות צלזיוס):

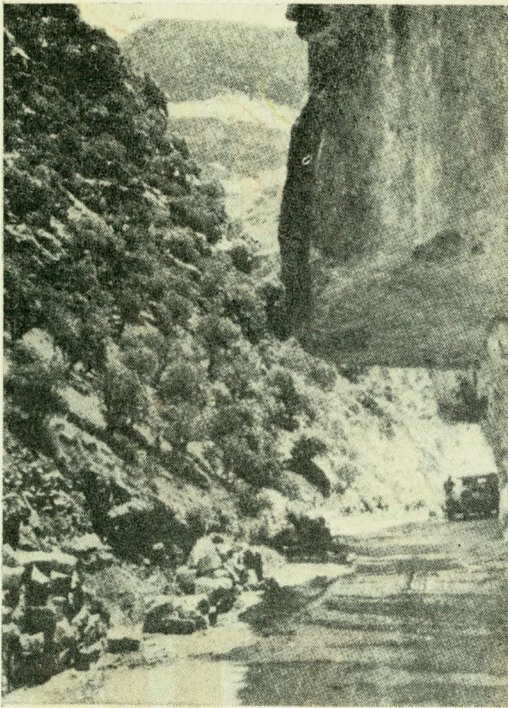
האיזור	החודש	ממוצעים חודשיים	
		מכסימום	מינימום
דוהוק (מצפון למצול)	יולי	38—40	20—22
	ינואר	10	—2
כיריכך	יולי	42—44	26—28
	ינואר	14	4
סולימאניה	יולי	38—40	22—24
	ינואר	10—20	2—4

האקלים בכורדיסתאן קשה למדי: חום יוקד בקיץ, קור עז בחורף.

כורדיסתאן העיראקית מהווה כ־18 אחוזים מכלל שטחה של עיראק — אך כ־30 אחוזים של עיראק המיושבת (להוציא את המדבר המערבי והדרום-מערבי).

כורדיסתאן העיראקית אינה גבוהה ביותר (בצפון, באיזור הגבול עם איראן נמצאת הנקודה הגבוהה ביותר בעיראק — כ־4.000 מ'), אך שטחה קשה למעבר ומכביד ביותר על תנועת הצבא, הכבול אל נתיבי-התנועה המעטים. במבנה הגיאוגרפי של הארץ קיימת תופעה מעניינת ונדירה: בעוד שכיוון הרכי-סים באופן כללי הוא מצפון-מערב לדרום-מזרח, הרי כיוון המורדות הוא מצפון-מזרח לדרום-מערב. כל מי שמתבונן במפה פיסית מפורטת של עיראק מבחין בתופעה זו ובתוצאותיה.

לדוגמה: הנהרות, שכיוון זרימתם העיקרי הוא דרום-מערב, נאלצים לזרום כבדת דרך ארוכה בכיוונים ניצבים (דרום-מזרח

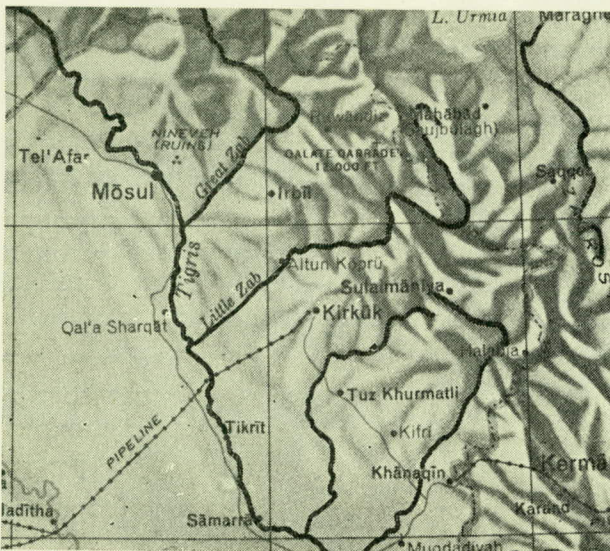

הדרך בקניון רואנדוז

או צפון-מערב), ורק לאחר שהגיעו לסופו של אחד הרכסים (שאורכם 50—80 ק"מ) — הם פורצים בכיוונם ה„טבעי” לעבר המדרגה הנמוכה יותר. דומה מצבן של הדרכים המעטות המובילות מן הג'זירה העיראקית (ה„אי” שבין נהרות הפרת והחידקל) אל האזורים הגבוהים. הן מתפתלות, בדרך כלל, בתוך הגאיות הצרים, או מטפסות בפניות חדות ורבות במקור מות הנוחים יחסית (בדרך כלל ברכסים התלולים).

עובדות טופוגרפיות אלו מקנות יתרונות רבים למתגונן בהרים; ככל שהתוקף חודר עמוק יותר לשטח ההררי, עליו להקצות כוחות גדולים יותר לאבטחת נתיבי-התנועה המועטים העומדים לרשותו — וממילא הוא נעשה פגיע להתקפות-פתע ולמארבים.

כיווני הרכסים וכיווני הנהרות בכורדיסתאן

האוכלוסיה

אין סטאטיסטיקה מדויקת באשר למספרם של הכורדים. שני הצדדים מנסים למעט, או להרבות, באומדניהם. שלטונות עיראק קובעים, למשל, כי מספר הכורדים הוא כ־3 מיליון, מהם כ־800,000 בעיראק; ומנהיגי המרד הכורדי טוענים, כי מספרם הכולל הוא 13 מיליון, מזה 2 מיליון בעיראק (30% מאוכלוסיתה!!). האמת נמצאת, כמובן, אישם בין קצוות אלה. ניתן לשער, כי מספר הכורדים מסתכם בכ־9 מיליון איש, מהם כ־1,300,000 בעיראק.

העם הכורדי הוא אחד העתיקים במערב־אסיה. כסנופון מזכיר את הכורדים (כְּרֻדִים) בשנת 401 לפנה"ס כשוכנים באזורים שבהם הם יושבים כיום: באגן העליון של החידקל ונהרות הזב. מקורו של העם הכורדי הוא הודו־אירופאי, והשפה הכורדית שייכת למשפחת השפות האיראניות.

עם הכיבוש הערבי במאה ה־7 לספה"נ קיבלו הכורדים על עצמם את דת האיסלאם. כיום רוב הכורדים הם מוסלמים־סוניים; עם זאת, מספר שבטים (באיראן) הם שיעים — ולכן יש חוקרים, שאינם רואים את הללו כ"כורדים לכל דבר".

חברה וכלכלה

התנאים הטופוגרפיים הקשים גרמו לכורדיסטאן, מאז ומתמיד, שתתחלק לאזורים־אזורים, אשר המעבר ביניהם אפשרי, לרוב, רק ברכיבה על בהמות. תנאים אלה, וכן הצורך בהתגוננות מתמדת בפני כובשים זרים, עיצבו במשך הדורות את אופיו של העם הכורדי ואת צורת התארגנותו. ההיים בעמק בודד, מוקף רכסי־הרים, גרמו לעלית חשיבותו של השבט. התובע נאמנות מכל אחד מבניו. ניגודי אינטרסים כלכליים, נקמות־דם (שמקורן לעתים לפני מאות בשנים) ולאחרונה גם המאבק על ההנהגה ב"מפלגה הכורדית הדמוקרטית" — גורמים לשנאה עמוקה בין שבטים מסוימים. לעתים מגיעים הדברים עד כדי כך, ששבט שלם מצטרף לצבא עיראק, כדי ללחום בשבט אחר, הנאמן למרד (במקרה כזה אין לשכוח גם את ההנאה החומרית למצטרף לצד זה או אחר).

מבחינה פיסית, קומתם הממוצעת של בני העם הכורדי גבוהה מזו של שכניהם הערביים, כוח־סבילותם רב יותר, וכן (למ־רות כל כינויי־הגנאי השגורים לגביהם בפי רבים) — הם בעלי אינטליגנציה טבעית גבוהה ביותר.

הזיקה החזקה לשבט ול"חמולה", המטשטשת במידה רבה את ההשתייכות הלאומית, מנוצלת על־ידי המדינות החולשות על חלקי כורדיסטאן לשם דיכוי התקוממות הכורדים (וזהו כיום המצב בעיראק). כספים מרובים מושקעים, במקרים כאלה, בנסיון לזרוע פירוד בקרב המחנה הכורדי.

רוב הכורדים הם חקלאים, או בעלי "משק מעורב", כלומר — עוסקים גם בעיבוד אדמה וגם במרעה־צאן. רובם תושבי־קבע, מקצתם נגידים־למחצה, ורק חלק זעיר מהם נודים ממש. אחוז הכורדים היושבים בערים הגדולות שמחוץ לאזור הכורדי הוא קטן יחסית. המעטים שהתיישבו בערים מתקרבים, בדרך כלל, אל הסביבה הערבית, ומעדיפים את רעיונות הלאומנות הער־בית על רעיון הלאומנות הכורדית.

מספר המשכילים הכורדיים, הלומדים באוניברסיטאות זרות (בעיקר במערב־אירופה), גדל מדי שנה בשנה.

מעמד הנשים הכורדיות גבוה בהרבה מזה של הנשים הער־ביות. לא אחת הן נלחמות לצד בעליהן, ולעתים אף הופכות ראשי־חמולות או ראשי־שבטים. ראויה להיזכר במיוחד עאדלה ג'אנוס, אשר הנהיגה את אחד השבטים הגדולים (שבט הג'אף שמרכזו בחלבג'ה, במעלה נהר דיאלה) במשך כ־25 שנה, מאז מות בעלה בשנת 1895.

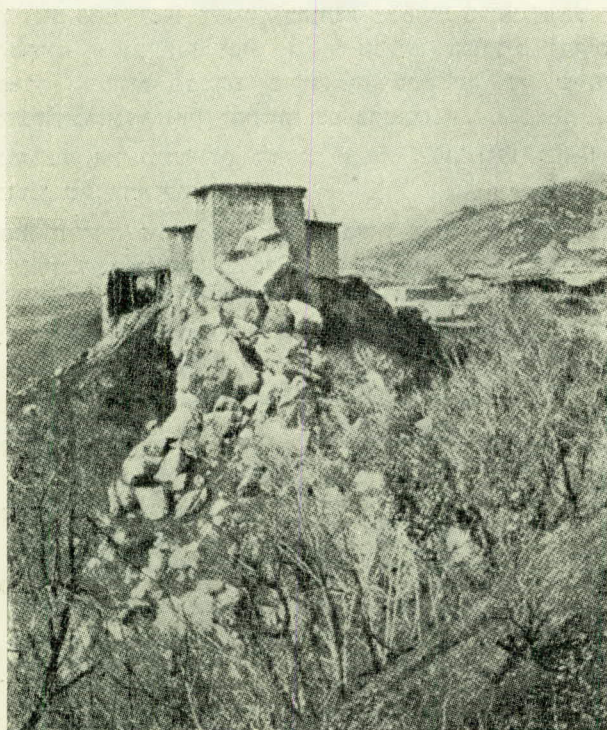
מבחינה כלכלית נחשבת כורדיסטאן לאחד האזורים העשירים במזרח־התיכון. בשטחה נמצאים מקורות הנפט העיראקי, חלק מאלה של איראן ומקורות הנפט שנתגלו עד כה בתורכיה. בסוריה — חלק מאיזור החיטה העשיר, ה"ג'זירה", מאוכלס כורדים. שפעה־מים בהרי כורדיסטאן מאפשר גידולים חקלאיים מגוונים, והמרעה הטבעי מסייע לגידול צאן ובקר. אזורי כורדיסטאן לא נחקרו עדיין באופן יסודי — יתכן שיימצאו בהם גם מחצבים.

רקע היסטורי

העדות הכתובה הראשונה על ההיסטוריה הכורדית היא משנת 1596. בכתביו של הנסיך שריף־ח'אן מביטליס התורכית (בכורדיסטאן של היום, בקרבת האגם ואן) ובספרי מסעות מאוחרים יותר מתוארים גיבוריה של כורדיסטאן דאז. בתקופה ההיא היתה אמנם כורדיסטאן עצמאית, אך מפוצלת לנסי־כויות זעירות — כל אחת מסוגרת בתוך עצמה. כל העדויות מתארות את הכורדים כלוחמים אמיצים: כבר במאה הי"ב היה זה כורדי — צלאח אד־דין — אשר כבש את ארץ־ישראל מידי הצלבנים בראש הצבאות הסרצניים (ערביים־תורכיים בעיקרם).

הסכם הגבולות בין האמפריה העות'מאנית לפרס, שנחתם בשנת 1639, חילק למעשה את כורדיסטאן באופן שרירותי

צינארה, בקרבת רובארי ח'ויבכ, מפקדת שבט הברדוס

בין שתי מדינות אלו. גם העות'מאנים וגם פרס החלו בדיכוי הנסיכויות העצמאיות והפכו אותן בהדרגה למחוזות, שמושלים מטעם הממשלה הזרה שולטים בהם.

התנועה הלאומית

ב-1908 (בדומה לתחיית הלאומנות הערבית — כתוצאה ממתן חוקה דמוקרטית, לכאורה, בתורכיה) החלה מתארגנת התנועה הלאומית הכורדית; ולאחר מלחמת העולם הראשונה יצג הגנרל שריף פחה (לשעבר — שגריר תורכיה בשבדיה) את דרישות הכורדים בעידת השלום בפריס.

בטיטת חוזה השלום של סאָר (1920) הוכרו לראשונה זכויותיהם הלאומיות של הכורדים על-ידי גוף בין-לאומי (סעיפים 62, 63, ו-64). אך לרוע מזלם של הכורדים, לא היה תוקף להסכם זה — כי בינתיים קם לתורכיה שליט חדש, מוצטפא כמאל (אתא-תורפ), אשר שם לאל כל נסיון להגיע עמו להסכם בנדון.

חוזה לוזאן (יולי 1923), שנחתם בין בעלות-הברית לבין תורכיה, איננו מזכיר כלל את הבעיה הכורדית; אף נציג כורדי לא הוזמן אל הוועידה שהכינה את החוזה. לפי חוזה זה חולקה כורדיסטאן התורכית-לשעבר בין תורכיה (כפי שהיא כיום) לבין עיראק. אל האחרונה צורף המחוז התורכי מוצול. למעשה, חבל-ארץ זה נשאר מאז האיזור הכורדי התוסס והמרדני שבכל אזורי-כורדיסטאן.

מרידות הכורדים

מרד סולימאניה, ב-1919, ומרד ברזינג'י ב-1920, היו ה-ראשונים שכוונו נגד צבא-הכיבוש וכוח המנדט הבריטי בעיראק. הוא הדין לגבי המרידות שפרצו לאחר מכן, ובעיקר אלו שפרצו בשנת 1923—1924, בשנת 1930 (בחבל סולימאניה, וכרוב הקודמות — ביוזמת השייח' מחמוד ברזינג'י) ובשנים 1933, 1943 ו-1945 (בהנהגת משפחת ברזאני). בשני המקרים — ב-1919 וב-1923 — הצליחו הכורדים להקים ממשל אוטונומי במחוז סולימאניה בשלטונו של שייח' מחמוד ברזינג'י (אין להחליפו עם ברזאני).

בתורכיה אירעו מרידות כורדים (1925, 1927, 1931 ו-1937) בזמנו של אתא-תורפ.

אכן, תורכיה ניסתה לפתור את בעית הכורדים שלה אחת ולתמיד — ולא דוקא בדרך מעוררת כבוד. מרידות הכורדים דוכאו ביד קשה, תוך שפיכות דמים אכזרית. חלק מאוכלוסיית כורדיסטאן התורכית הוגלו ובמקומם יושבו תורכים. את הסיבות להתקוממות הכורדים העיראקיים יש לחפש בעובדות הבאות:

● כורדיסטאן העיראקית „שוחררה“ אחרי מלחמת-העולם הראשונה משלטון עות'מאני, ומגיעה עם שלטון כיבוש אירופאי מכאן ועם תנועת הלאומיות הערבית המתחדשת מכאן תרמו הרבה להתעוררות הלאומיות הכורדית.

● התנועה הלאומית הכורדית בעיראק עודדה במיוחד על-ידי המלצותיהן של משלחות מטעם חבר הלאומים (ועדת סלקי 1924 ודוח לידונר המליצו על מתן אוטונומיה מסוימת לכורדים). כמורכן הם הוטרפו על-ידי התורכים לפני ועידת לוזאן. בעבר הלא-רחוק הובטחה להם אוטונומיה גם על-

ידי המשטרים המהפכניים בעיראק — בתנאי שיטיעו להצ' לחת המהפכה (למותר לציין, שאף הבטחה מאלו לא קוימה, לאחר שנכון אותו משטר-הפיכה על תילו).

● התמורות והזעזועים המתרחשים בעיראק, חוסר היציבות המדינית והניגוד הפנימי החריף הקיים בה כתוצאה מקיום שתי קבוצות דתיות גדולות, הם קרקע פורה לתנועות לאומיות, כזו של הכורדים.

● במקרה, או שלא במקרה, מנהיגה המוכר של כורדיסטאן הוא מולא מוצטפא ברזאני. הוא בן לשבט שמוצאו בעיראק, שבט שנוטל חלק נכבד בתנועה הכורדית הלאומית (בתחילה — תוך נסיון התקרבות אל רוסיה) מאז תחילת המאה.

מולא מוצטפא ברזאני

בשנת 1933 מופיע שבט הברזאני לראשונה כגורם בהתנגשויות הכורדים עם הממשלה. ההתקוממות פורצת על רקע דתי בהשראת שייח' אחמד, מנהיגו הרוחני של השבט, ובה מופיע לראשונה מולא מוצטפא כמפקד מצליח. השבט גדל ונתחזק משך שנות השלושים וראשית שנות ה-40, וב-1943 הוא מופיע כגורם העיקרי במאבקם של הכורדים. במרידה שמתחוללת מצליח מולא מוצטפא להתחזק עד כדי כך, שנורי אס-סעיד, ראש הממשלה דאז, מנהל עימו מו"מ על דרישותיו באמצעות שליחים כורדיים. המו"מ נכשל, עקב הגדלת הדרישות מצד ברזאני, והממשלה נופלת. המרד נמשך, בהפסקות, גם בשנים 5—1944, ואפשר לראות בו מרידה „לאומית“ ראשונה, במקצת מבחינת ההיקף ובעיקר בשל אופי דרישותיהם של המורדים. לבסוף הצליחו כוחות הממשלה, בסיוע שבטי כורדיים עוינים לברזאני, לדכא את המרידה, אולם מולא מוצטפא עם כ-10,000 מבני שבטו (מהם 3000 לוחמים) ברח לאיראן כדי לקחת שם חבל בהקמתה של הרפובליקה של מהבאד.

מפלגה זו ממבנה המפלגה הקומוניסטית; אך אין לראות בברזאני בעל השקפות קומוניסטיות.

בראש עומדות „מועצת ההפיכה“ (בראשות מולא מוצטפא ברזאני) — ולשכה מבצעת (ה„מכתב“), שחבריה הם חמישה מראשי המפלגה, שלושה מפקדים צבאיים, שלושה מראשי השבטים ונציג הנוצרים. ה„מכתב“ ממלא תפקיד של מעין ממשלה — ובעיקר של משרד-הגנה.

שיתוף הפעולה בין קאסם לבין ברזאני לא האריך ימים. עד-מהרה התכחש קאסם לכל הבטחותיו לכורדים בשטח הממשל-העצמי — הבטחות שנתן להם תמורת תמיכתם במשטרו. קאסם ניסה לקום נגד ברזאני שבטים כורדיים העוינים לו. אין זה ברור כלל, אם רצה לגרום בכך למלחמה בין צבא הממשלה לבין הכורדים; נהפוך הוא — כנראה העריך אז, שהשפעת ברזאני אינה גדולה לפי שעה, וכי מלחמת אחים תשבור את חוטי-השדרה של המאבק הכורדי. מסיבה זו לא הופעל הצבא העיראקי, שחנה במחנות שלווים ליד עריה העיקריות של כורדיסטאן. לכן, לאחר שהצליח ברזאני לגבור על אויביו מבית — בעיקר על שבט זיבארי — הפנה כוחותיו נגד צבא הממשלה, הפתיעו, הביסו במהרה — עד שאולץ לנטוש כמעט את כל שטחה של כורדיסטאן העיראקית.

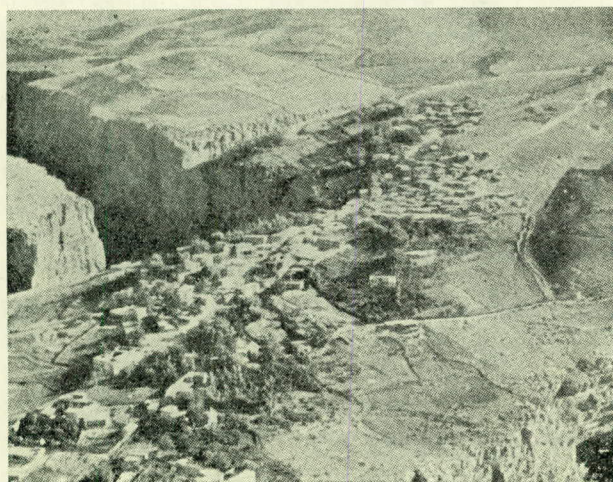
שונה היה המצב בשנה השניה למלחמתו של קאסם בכורדים, וכן ב„סיבוב השני“ של ה„בעת“ ובמסע-המלחמה הנוכחי. הפעם הוכנו תכניות פעולה מפורטות, שלקראת ביצוען הועברו רוב יחידות-הצבא לצפון. אכזריותם של העיראקים גברה; חיל-האוויר העיראקי נטל חלק לא-מבוטל בהריסת כפרים, ובהשמדת יבולים וצאן.

אך לפני שניגש לתיאור המצב הנוכחי, מן ההכרח לבחון את ההתפתחות המדינית שהביאה לחידוש הקרבות.

האולטימטום של ברזאני

בשנת 1964 חלה התקרבות עיראקית-מצרית, לאחר מיגור משטר ה„בעת“. החל מקיץ אותה שנה לחצו העיראקים על מצרים להכריז על איחוד שתי המדינות. מצרים נאותה, ובאותה שנה הכריז עבד אנ-נאצר, שאיחוד עיראק-מצרי

מבט מן האויר על רואנדח

בהגיענו עתה אל מאבק הכורדים בדור האחרון, מתיצבת כמאליה השאלה: האם יש הצדקה לשיאפות הכורדים לעצמאות (או כפי שהם מנסחים זאת כיום — לאוטונומיה במסגרת המדינה העיראקית)?

רבים שוללים אפשרות כזאת, בהנמקות שונות: היעדר תחושת אחדות לאומית, תלות כלכלית בחבלים סמוכים (ובעיקר בעמקי הפרת והחידקל), ניגודים פנימיים ועוד. טענות מעין אלו העלו הבריטים בשעתם, כאשר ניסו ליצור בעיראק (ביחוד לאחר שנתגלה שם הנפט) יחידה מדינית אחידה וחזקה, בעלת צביון שיתאים למטרותיהם. עיראק הערבית מאמצת עתה טענות אלו ואומרת, כי האוכלוסיה הכורדית קטנה מכדי שתהיה לה זכות לאוטונומיה; העיראקים אף מנסים לזרוע פירוד במחנה הכורדי על-ידי מתן שוחד ופיתויים שונים.

העובדות הסותרות טענות אלה הן יכולתה הכלכלית הקיימת והפוטנציאלית של כורדיסטאן (חקלאות, תיירות, אוצרות טבעיים), האחידות הלשונית-אתנית והשאיפה — הנפוצה בקרבם בצורה זו או אחרת — להיות עם חפשי. דומה, כי בצירופם של אלה יש כדי להצדיק לא-רבעט את תביעותיהם של הכורדים לחיים עצמאיים. ודאי, שהבסיס לתביעותיהם אינו חלש מהבסיס שנחשב כמספיק להקמתן של מדינות כירדן, לבנון ודומותיהן.

הנורד הכורדי ושלבו הנוכחי

התארגנות הכורדים בעיראק

„רפובליקת מהבאד“ הכורדית — אשר קמה ב„שטח ההפקר“ שבין אזורי הכיבוש הבריטי והסובייטי בפרס בזמן מלחמת העולם השניה — היתה גורם חדש במאבק הכורדי לעצמאות. אינטריגות בין-לאומיות ופנימיות (של פרס ושל הכורדים עצמם) והתנגדות השבטים הכורדיים הדרומיים לרפובליקה זו, שגילתה זיקה חזקה לברה”מ, הגבילו מראש את אורך חייה, אך קורותיה אינן חסרות ענין.

בשנת 1945 נוסדה במהבאד ה„מפלגה הדמוקרטית של כורדיסטאן“, שקלטה זרמים שמאלניים שונים. לא היתה לה השפעה רבה, עד אשר תוגברה על-ידי כוח ממשי מעבר לגבול. באוקטובר 1945 הגיעו למהבאד למעלה מאלף לוחמים משבט ברזאני העיראקי, בפיקודו של מולא מוצטפא ברזאני. חיל-המצב הפרסי גורש, ובדצמבר אותה שנה הוכרז על עצמאות כורדיסטאן הפרסית. כנשיאה נבחר גאזי מוחמד (מייסד המפלגה), ולמפקד הצבא מונה מוצטפא ברזאני.

כאמור, הרפובליקה לא האריכה ימים. בדצמבר 1946 נכבשה מהבאד על-ידי הצבא הפרסי. גאזי מוחמד הוצא להורג. מולא מוצטפא, שלא יכול היה לשוב לעיראק, הצליח להגיע לברה”מ עם מאות אחדות של לוחמים. שם קיבל מקלט מדיני ושהה כ-12 שנה, עד אשר קם בעיראק משטר חדש. בבקשו את תמיכת הכורדים, התיר קאסם, השליט החדש, את שובו של ברזאני לעיראק.

בשנת 1960 אישר קאסם את יסוד „המפלגה הדמוקרטית הכורדית“ (להלן — ה„פארט“). מבחינה ארגונית מושפעת

טון עצמי, במסגרת האחדות העיראקית" (הדגש כאן על "העם הכורדי" ו"שלטון עצמי").

(ב) ליישום עקרון זה — הקמת גוף מנהלי, הכולל את המחוזות המאוכלסים כורדים, שייקרא "גליל כורדיסטאן" (ראה מפה 2).

(ג) גליל זה ינוהל על-ידי "מועצה מבצעית", המתמנית על-ידי "מועצה מחוץ קקת" כורדית, שתיבחר בבחירות ישירות על-ידי תושבי כורדיסטאן.

(ד) מועצת הגליל תחוקק חוקים ותקנות לניהול עניני כורדיסטאן — וזאת במסגרת חוקת-הרפובליקה העיראקית ולא בניגוד לה.

(ד) השפה הכורדית תהא השפה הרשמית בגליל.

(ו) הכנסות הגליל תהינה מורכבות מ- מסים מקומיים שייגבו ומחלקו היחסי של הגליל (לפי שיעור כלל חלקי אוכלוסית עיראק) במענקים, במכס והעיקר — בתמלוגי-הנפט (המגיעים לכ-170 מיליון ל"ש בשנה).

(ז) סגן נשיא עיראק יהיה כורדי, וכן סגן ראש-הממשלה המרכזית יהיה כורדי, שייבחר על-ידי מועצת הגליל.

(ח) אחוז מתאים יינתן לכורדים (כאחוז זם באוכלוסיה) בפקידות העיראקית, ו- במקומות לימוד במוסדות להשכלה גבוהה.

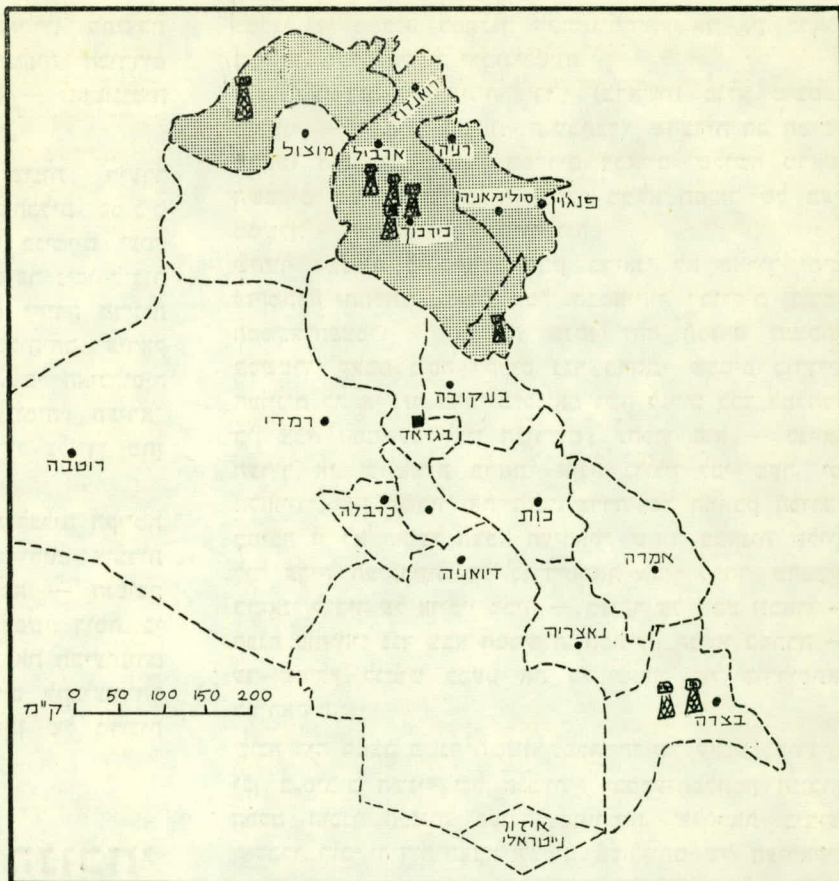
(ט) לשמירה על בטחון הפנים בגליל תוקם ג'נדרמריה כורדית, שתמנה כ-20 אלף איש. כן הועלתה דרישה — אולי החשובה בתזכיר כולו — לאסור תנועות צבא-הממשלה בגליל ללא הסכמת המועצה-המחוקקת.

(י) כתיבה עקרונית כוללת — העמדת הלאומיות הכורדית ברמה אחת עם הלאומיות הערבית; ובמקרה של איחוד עם מצרים — מתן אותן זכויות אוטונומיות שתיתנה למצרים ולעיראק הערבית.

אלה הם הסעיפים הענייניים שבתזכיר. דבריה-הברכה המקובלים תפסו את מחציתו בערך, אך לא נעדרת ממנו, כמוכן, גם נימת האיום. ברואני כותב:

"...העם הכורדי, שהקריב מיטב בניו למען לאומיותו וקיומו, אינו יכול להזדהות עם פעולה כלשהי, שיש בה משום פגיעה בזכויותיו הלאומיות. אם כי אדיר חפצו בפתרונות שלום, בדרכי-שלום — מוכן הוא להקריב כל דבר כדי להגן על זכויותיו ועל שאיפותיו..."

ברזאני ושגרירו הנודד, עיצמת שריף ונלי, טוענים אמנם, ששאיפותיהם מצטמצמות בקבלת אוטונומיה מינימלית. מילוי הדרישות שבתזכיר ישמש ללא-ספק דחיפה כבירה לפיתוח ערכים לאומיים קיצוניים יותר, ובסופו של דבר לדרישה לעצמאות מלאה.

מפה 2 — כורדיסטאן העיראקית ויתר מחוזות עיראק (עם מקורות הנפט)

יקום "תוך שנתיים". במקביל, החלו העיראקים לחקות את התחיקה הסוציאליסטית הנאצרית במצרים והוציאו מחוץ לחוק מפלגות (פרט למפלגת ה"איחוד הסוציאליסטי" — שגם הוא ארגון שהומצא במצרים).

עם זאת הלך וגבר המאבק בין קבוצות תומכי האיחוד עם מצרים, לבין הקבוצה הלאומנית, שבראשה עמד טאהר יחיא, ראש ממשלת עיראק באותם הימים.

אמנם אין לשער, שנמצא מי שהאמין בתוס-לב בתכניות איחוד אלו; אך עם זאת נמצאו בעיראק לפחות שתי קבוצות גדולות, שעתידות היו להיפגע מביצועה של תכנית כזו:

- הערבים השיעים — תושבי דרום עיראק, אשר ראו באיחוד סיכון לאורח החיים המסורתי. אלא שקבוצה זו חסרה אז — והיא חסרה גם היום — כוח ממשי להתנגד לרצון הממשלה המרכזית.

- הכורדים, אשר ראו באיחוד ובהשתלטות מצרית על עיראק קץ לחלומות העצמאות או אף לתקוות לאוטונומיה של ממש. ב-11 באוקטובר 1964 שיגר ברזאני לנשיא עיראק תזכיר, בו פירט והבהיר את זכויותיהם הלאומיות של הכורדים בעיראק. לאחר דבריה-הקדמה ארוכים — חלקם דבריי-נימוסין וחלקם סיפור היסטוריה והעלאת בעיות — הציג ברזאני את התביעות בענין "הזכויות הלאומיות של העם הכורדי":

(א) תיקון ב"חוקה הזמנית של עיראק". במקום: "הכרה בזכויותיהם הלאומיות של הכורדים במסגרת האחדות העיראקית", יבוא: "הכרה בזכויות העם הכורדי, על בסיס של של-

הערות למבנה הנ"ל:

(א) ברזאני ממלא כיום תפקיד יו"ר בשלושת המוסדות העליונים של אכורדים: הוא ראש "מועצת-ההפיכה", המצביא-העליון, הרמטכ"ל ומנהל "המכתב".

(ב) אין לשייך למונחים "דיביוזה", "חטיבה" ו"גדוד" משמעות של דפוסים, המקובלים כיום בצבאות סדירים. החלוקה הדיביוזית מבוססת, כנראה, על חלוקה שבטית וטריטוריאלית, ונהרות הוב משמשים כגבול בין הגזרות.

(ג) החטיבה העצמאית משמשת, כנראה, לפעולות התקפיות מיוחדות, בעוד הדיביוזיות מופקדות כל אחת על הגנת המרחב שלה, תוך ביצוע פעולות תוקפניות מוגבלות.

חימוש

כאמור, אין לכורדים מקורות חימוש קבועים; ברשותו של ברזאני אין גם קרנות, שיאפשרו רכש בקנה-מידה רחב. חימוש ה"פיש-מרגה" רב-גוני, המקורות הם:

◆ נשק-שלל — זהו אולי החשוב שבמקורות. התותחים שבידי הצבא הכורדי מקורם בארטיילריה העיראקית (רובם תותחים הרריים בני 75 מ"מ); והוא הדין גם לגבי נשק חי"ר (רובים, מקלעים ומרגמות).

◆ מענקים וסיוע-נשק, בעיקר מאירופה, שמומנו על-ידי ארגונים אזהדים. אם נכונות ההאשמות הלבנוניות והעיראקיות הרשמיות, הרי יש לציין בסעיף זה את שתי ההברחות הגדולות שנתגלו לאחרונה. בשני המקרים, מקור הנשק היה בארץ קומוניסטית (צ'כיה, בולגריה), ואילו המתוכים והסוחרים היו בעיקר מערב-גרמנים (אין להסיק מכך, שמדינות קומוניסטיות תומכות בפועל במרד).

תכנית הפעולה העיראקית - מול שיטות-לחימה כורדיות

עיקרי התכנית העיראקית היו:

● התקדמות לאורך צירי-תנועה טבעיים עיקריים אל האזור רים הגבוהים שבגבול איראן וניתוק דרכי-הקשר שבין כורד-דיסטאן העיראקית לאיראן.

עיצמת שריף ונלי (שני מימין) בחברת לוחמת כורדית נוצריה

תגובות העיראקים לא איחרו לבוא. את התשובה העיראקית הרשמית לברזאני נתן לבסוף שר-הפנים העיראקי דאז, עבד-אל-חמיד (שהוא גם ראש הקבוצות הפרו-איחודיות, וקיצוני בתמיכתו בעבד-אל-נאצר). בראיון עם כתבו של העתון המצרי "אל-אחבאר", במרס 1965: "...תביעות אלו של הכורדים לא תתקבלנה, כמובן, על דעת שום ממשלה של עיראק. טרם נברא העיראקי, שיסכים לנתק חלק זה (כורדיסטאן) מן המולדת ולכונן בו ממשלה אחרת..."

עם כל ההגזמות משני הצדדים, יש לזכור, שהמאבק הנוטש עתה נוגע לאינטרסים חיוניים של שניהם. לגבי הכורדים, השגים של ממש — ולו גם הדרגתיים — פירושם בטחן הרחוק עצמאות. לגבי עיראק — אפילו מילוי חלק קטן מן הדרישות הכורדיות — פירושו, ודאי, לחץ גובר לויתורים נוספים, שיביאו לידי הפרדה, למעשה, של שטחים מהטריטוריה העיראקית, אבדן חלק מאוצרות הנפט שלה והתבססותו של גורם עצמאי (שאין לה בטחון בכך, כי אָמנם יהיה ידירותי) על מקורות המים החיוניים למדינה.

במקביל לנסיונות ההידברות של עיראק עם מנהיגי הכורדים, הוחל גם בהכנות הצבאיות לקראת סיבוב קרבות נוסף, אשר נפתח, אָמנם, באפריל 1965.

הסיבוב הנוכחי וסיכוי

יחסי כוחות

צבא ממשלת עיראק, שרובו הוטל למערכה, כולל שתי דיביזיות-תורגלים, שתיים אחרות, המותאמות ללוחמה בהרים, ודיביזיה משוריינת אחת.

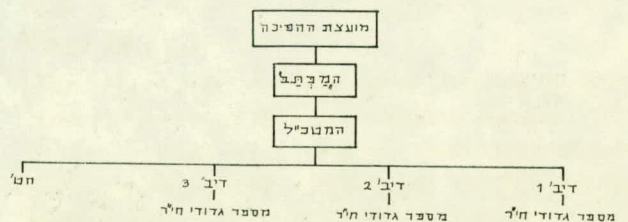
לרשות ברזאני לא עמד, לעומת זאת, כוח מאורגן ומצויד. והרי השנאה מספרית:

הכוח	צבא עיראק	הכוח הכורדי
חיילים	70,000	15,000—20,000
טנקים	250	—
תותחים (ומרגמות בנות 120 מ"מ)	400	10—20
מרגמות בנות 81 מ"מ	250	20
מטוסי קרב ומפציצים	50—60	—

לצבאו של ברזאני אין כמעט אמצעי-תובלה ממונעים או אמצעי-קשר יעילים — וודאי שחסרים לו סידורים לאימונים, אספקה וחימוש.

מבנה הצבא הכורדי (פיש-מרגה)

עלון ה"פראת" משנת 1964, המגדיר את המוסדות במפלגה, קובע גם את מבנה הצבא. וזוהי צורתו הסכימטית:

את הגבול עם איראן, ואף אינם יכולים למנוע תנועה חופשית למדי של ה"פיש-מרגה" מאיזור אחד למשנהו.

מאמצי העיראקים להמשיך בלחימה גם בחורף — ספק אם השיגו תוצאות חיוביות מבחינתם. לפי כמה סימנים אולי ההיפך הוא הנכון: המשקעים הרבים (בחלקם הגדול — בצורת שלג) וגאות הנהרות ההרריים שיבשו חלק ניכר מהדרכים והגבילו על-ידי כך את חופש התנועה של הצבא. האקלים ההררי הקשה והקור העז מחייבים שירותים משופרים יותר, שלא ניתן לספקם בתנאים של מוצבים קטנים. לכן התרכז

מיקוש באמצעות מוקשים תוצרת בית

הצבא במחנות גדודיים או חטיבתיים המשמשים בסיסים לפעולות בודדות. שתי העובדות הללו — קשיי תנועה ברכב ממונע, ומספר קטן יותר של ריכוזי-צבא — מגבירות את חופש התמרון של הכורדים, והללו מנצלים זאת לביצוע פעולות חבלה וטרור בעומק השטח שבשליטה עיראקית, כגון בעהים כירוכן, סולימאניה וחנקין. במשך כל עונת החורף לא ביצעו העיראקים אף פעולה בקנה-מידה גדול. עיקר פעילותם בעונה זו מצטמצמת במסעות-עונשין לכפרים סמוכים לביסיהם, לשם השמדת יבולים ועדרים ולשם שריפת המבנים. יש כפרים, בקרבת נקודות אסטרטגיות, שמסע-עונשין כזה פוגע בהם לפחות אחת בשנה. תושביהם נוטשים את הכפרים בעוד מועד ומוצאים מקלט בהרים הגבוהים או בכפרים שונים (לעתים —

● הפרדת האיזור הכורדי לאזורים-אזורים על-ידי הצבת כוחות בדרכי-הרוחב המעטות, ועל-ידי כך — מניעת מעבר כוחות המורדים מאיזור לאיזור.

● טיהור תאי-שטח מבודדים אלה מקני התנגדות כורדית, תוך שריפת הכפרים והשמדת יבולים וצאן. הכורדים, מצדם, יודעים לנצל את אופיה הטופוגרפי הקשה של ארצם. הטקטיקה המקובלת אצלם — בה נקטו גם השנה — היא נסיגה מהאזורים הנמוכים אל האיזור הגבוה והמבותר — תוך עריכת מארבים לכוחות המתקדמים. התקדמות שדרות-הצבא אל תוך שטח זה הופכת את צירי-האספקה לפגיעים, ולשם אבטחתם יש צורך בכוחות רבים. נוסף על-כך, פיזורן של היחידות העיראקיות חושף אותן להתקפות מן העורף, המבוצעות על-ידי יחידות כורדיות זעירות.

אופי השטח המבותר איננו מאפשר לעיראק לקיים שליטה מתמדת באזורים כבושים. אף שלמטרות המלחמה בכורדים רוכזו כמעט כל הצבא שברשותה בכורדיסטאן, נמשכת הסתגנות של לוחמים כורדיים לתוך השטחים שנכבשו קודם-לכן על-ידי צבא הממשלה.

השלטון קינה, שהפעם יסתיים מסע-המלחמה במהרה ובהצלחה, וביחוד נוכח יחסי-הכוחות. אך גם כאן הוכח פעם נוספת, שהעדויות המספרית אינה תחליף לאיכות. החייל הכורדי חדור הכרה במטרת המלחמה ומונהג על-ידי ראשי החמולה או השבט הוא חייל אמיץ, ומשכיל לנצל את הקשיים הטופוגרפיים לטובתו.

הוא אינו נרתע אף כשמופעל נגדו נשק חדיש. יש סבורים, כי אצל הלוחם הכורדי קיים מיווג כמעט אידיאלי של אומץ-לב ושלטיה באמצעי-הלחימה המוכרים לו. כך, למשל, זורק על-פטרוב הלוחם הכורדי את רימון-היד בעמידה ולא מאחרי מחסה, ביודעו כי טנח-הזריקה שלו עולה בהרבה על רדיוס-הפיזור של הרימון.

ידוע מקרה, בו הצליחו הכורדים להפיל באש נשק-קל מפציץ סילוני מדגם איל-28, אשר כנראה הנמיך טוס לשם הפצצת כפר או עדר. הכורדים טוענים, שגם בעבר הצליחו בדרך זו להפיל מטוסי קרב סילוניים.

הישגיו של צבא עיראק אינם מצדיקים איפוא את ההשקעה שהושקעה במלחמה זו. אמנם, הצליחו לכבוש את הנקודות האסטרטגיות העיקריות; אך לעומת-זאת לא הצליחו לחסום

קורס הקצינים הראשון בביה"ט הצבאי של מועצת ההפיכה הכורדית

הפגיעה במתקנים, ובכלל פעולות החבלה וה"קומנדו", המבור צעות על-ידי יחידות כורדיות קטנות בתוככי ערי-המחוז (כגון פירפוך, סולימאניה וחנקין).

סיכום

גם הפעם לא הצליח צבא עיראק להכתיב לכורדים הסדר על-ידי מסע-מלחמה מתוכנן. הרינונים על אי-כדאיותה של המלחמה פשוט בכל הדרגים, ולאחרונה נמסר אף על חילוקי דעות חריפים בין מפקדי-דיביזיות לבין שר-ההגנה וראש-המטה הכללי על עתיד המלחמה.

כשני המשטרים שקדמו לזה של עארף, נתון היה גם משטרו בסכנה כתוצאה מהתמרמרות חוגי-צבא מסוימים. ההחלטה להמשיך במלחמה למרות אי-שביעות הרצון הכללית היא תוצאה של שיקולים הנוגעים בבטחון-המשטר — ולא שיקולים צבאיים טהורים.

סיכויי הכורדים להישגים בשדה הקרב מותנים בראש וראשונה בהספקה מוגברת של נשק ותחמושת — ובמידה לא-פחותה בהכרת העולם המערבי בצדקת המאבק הכורדי. אכן, אפשרות זו אינה נראית כיום, נוכח אינטרסים חיוניים שונים של המעצמות, הנוגדים הכרה זו.

אם כך הדבר, אפשר לומר, שגם כיום נכונים דבריו של עתונאי בריטי, שביקר בכורדיסטאן בתקופת גליהמרי דות הקודם: "הטרנדית של העם הכורדי היא, שאמנם אי-אפשר לנצחם — אך גם הם אינם מסוגלים לנצח את אויביהם".

גם מעבר לגבול האיראני או התורכי), ועם חלוף הזעם הזורים ומקימים מחדש את בתיהם.

חשיבות נודעת גם להבדלי התפיסות של מושגי זמן ומרחב בשני הצדדים. חדירות עיראקיות, שבוצעו בכוחות על-חטיב-תיים, העמיקו כ-100 ק"מ בשטח הכורדי במשך 4-3 חודשים. מאידך גיסא, העברת יחידות כורדיות ממקום למקום, ברגל או על-גבי בהמות, מצריכה שבועות רבים. המשותף שבשני המקרים הוא האטיות היחסית של תנועות, החורגות מתחום טקטי צר.

אבידות

אין, כמובן, נתונים רשמיים על אבידות שני הצדדים. דיווחי העתונות העיראקית על אבידות הכורדים מוגזמים מאוד, ומאידך גיסא — מגזימים עתוני איראן בפרסמם נתונים על אבידות העיראקים. כך הודיעו הכורדים, שהאבידות שהוסבו לעיראקים בהתקפה האחרונה של ברזאני על העיירה פג'ג'יון מסתכמות ב-500 הרוגים ופצועים בערך, ובהשמדת 15 טנקים וכלי-רכב וציוד לרוב. אפילו נכון היה רק אחוז קטן ממספרים אלו, הרי אבידות ללא כל הישגים משפיעות לרעה, לאחר זמן מה, על רוח הגייסות; ויש סימנים לכך, שדבר זה מורגש כיום היטב בקרב חיילי צבא עיראק.

גם המאמצים להמשיך בלחימה בעונת החורף הקשה לא הביאו תוצאות חיוביות. אדרבא — רוחם של הגייסות העיראקיים נפלה. חופש-התמרון של הכורדים גדל, כאמור, עקב התכנסות יחידות הצבא במחנות גדודיים ואף חטיבתיים; ורבו מקרי

חיומנו של מג"ד

(המשך מעמוד 17)

מפגש המג"ד עם סגל פקודיו צריך שיעשה בצורה שיטתית ומאורגנת, בדרך-כלל. אולם גם הפגישה המקרית, ללא מטרה מיוחדת, חשובה וחיונית אף היא.

קיום מגע בצורה שיטתית ייעשה בצורת השתלמויות, דיונים וכנסים. בהזדמנויות אלו יציג המג"ד את כוונותיו ויפקד על ההשתלמויות הנוגעות לנושא "בוער" כלשהו. מפגשים אלה יכולים להיעשות לרוחב, בחתך תפקידים ודרגות (מ"מ או סמל או רב"ט), או לעומק, כאשר כל המפקדים משתתפים בה. פרט לכך יקיים המג"ד שיחה עם פלוגה או מחלקה מסוימת, כדי לפתור בעיה מיוחדת.

המגעים, הלא מאורגנים הם שיחות ישירות בין המג"ד ומפקדי-המשנה שלו, ללא נוכחות הרס"ר או השליש. שיחות אלו, על כוס תה בשק"ם או במנוחת-צהריים בשדה, יכולות להצליח, בתנאי שהמג"ד מכיר היטב את מפקדיו ואת בעיר-

תיהם. על-אף האופי החברתי-הידידותי של שיחות אלו, על המג"ד להיזהר, שלא לסטות מגבולות המשמעת והטעם הטוב, כדי שלא לפתוח פתח לבעיות בלתי-נעימות.

עד כה התעלמתי כביכול מן המ"פ; אך למעשה סולם הפיקוד בנוי כך, שלמג"ד מגע בלתי-אמצעי עם המ"פ, ומובן מאליה, שכל מה שהזכרתי לעיל חל גם על המ"פ.

*

לסיכום: למגע בלתי-אמצעי מטרה חשובה אחת — יצירת זהות מוחלטת בין התפקידים השונים בגדוד; אסור שיווצר מצב, שבו הטוראים ניצבים מצד אחד והמפקדים מצד שני. על הגדוד להיות גוף אחד, המכיל בתוכו תפקידים שונים, כאשר לכל בעל תפקיד ברור ונהיר מה מונת המג"ד.

„הזינוק שלי“

זהו משאל של מערכת „מערכות“, בו יוכל כל אחד מן הקצינים להביע את דעתו על עבודתו היומיומית ביחידתו.

„הזינוק שלי“

מופנה בראש וראשונה לקצינים צעירים, בוגרי בתי-ספר לקצינים, אשר החלו בעבודה עצמאית בשנים האחרונות.

כתבו והביעו דיעותיכם על הנושאים הבאים:

- שמחותיכם ובעיותיכם.
- הצלחותיכם וטעויותיכם במשך תקופת ההדרכה והחינוך.
- האוירה בה נתקלתם ביחידה, בה שירתם לראשונה כקצינים.
- הניסיתם כוחכם בעבודת השתלמות-עצמית — ומה העליתם?
- כיצד הכינו אתכם בתי-הספר למילוי תפקידכם?
- הערותיכם על תכניות-הלימוד בבתי-הספר אותם סיימתם.

„הזינוק שלי“

אינו תחרות ספרותית. היינו רוצים, שדיעותיכם יתבססו על חוית-אמת ועל הרהוריכם-אתם, וידונו בבעיות יום-יומיות של קצין צעיר בעבודתו — בעיות בהן נתקלתם בתחילת שירותכם הצבאי.

„הזינוק שלי“

נועד להיות מעין „מפגש של קצינים צעירים“. זוהי הזדמנות להחלפת בעיות בינכם לבין עצמכם, ובינכם לבין מחנכיכם ומפקדיכם.

אינכם מוגבלים כלל לא לגבי מבנה רשימותיכם ולא באשר לתוכנן. אנו מבקשים רק שכתובותיכם ייכתבו בצורה ברורה. את עבודותיכם שילחו לפי הכתובת:

„מערכות“, תל-אביב, הקריה, רח' ג' מס' 1.

העבודות הטובות ביותר תפורסמנה ב„מערכות“. אינכם חייבים לחתום על חיבוריכם בשמכם המלא — די בראשי-תיבות או אף בכינוי; אך הנכם מתבקשים למסור לידיעת המערכת את השם, הדרגה והכתובת, כדי לאפשר בירורים והבהרת נקודות סתומות ברשימה.

מערכת „מערכות“

אי־שֶׁצַבָּא שַׁחַרְג מֵהַמְקוּבֵל

אל"מ ד"ר י. ואלך

לפני שבועות מעטים נפטר הוגה־הדעות הצבאי הבריטי הנודע ג'פ.צ' פולר, בהיותו בן 87 שנים. הוא ובן־דורו קפיטן לידל־הרט — ייבדל לחיים ארוכים — גרמו לכך, שמבטי האסטרטגים בכל העולם יופנו לעבר אנגליה בין שתי מלחמות העולם, בבקשם מענה לשאלה הצבאית הנצחית: כיצד נילחם במלחמה הבאה? ואמנם, המענה ניתן — ובדיוק נבואי. אין להפריד את שמו של פולר מתפיסת־היסוד של לוחמה ממוכנת ומשוריינת.

המפנה המכריע בחייו של פולר חל בסוף 1916, עם מינויו כקצין־מבצעים של „קורפוס הטנקים” — חיל, אשר החל מתארגן אז תחת כינוי־ההסוואה „הענף הכבוד לקורפוס מכור נות־היריה”¹.

עד קבלת מינוי זה, לא היה לפולר כל מושג בעניני טנקים, ואף לא ראה טנק בעיניו. אין הוא נמנה עם הוגי הרעיון של הפעלת טנקים, או עם ממציאי הטנק — כפי שסבורים רבים בטעות. אך מוחו החריף, מרצו הרב והכרתו שבעזרת הטנק ניתן לגבור על קפאונה של מלחמת־החפירות עקובת הדם, העמידוהו במהרה בראש מטפחי הלוחמה הממוכנת והמשוריינת ומפתחיה.

עם תום המלחמה, טרם יצא חיל־השריון משלב „מחלות הילדות”, הדובקות בהכרח בכל רעיון צבאי חדש, נלחם פולר מלחמה בלתי־נלאית להפצת האפשרויות הגלומות בחיל החדש. זאת עשה במספר רב של תפקידים, בדרגים שונים — כולל שירותו במשרד־המלחמה וכיועץ לראש המטה־הכללי הקיסרי. אך העייפות הכללית מהמלחמה, והרצון לצמצם את ההוצאות הצבאיות, וכן האינרציה המחשבתית והדבקות במסורת, האופיינית כל כך לאי־שֶׁצַבָּא בבריטניה במיוחד, לא איפשרו מימוש רעיונותיו של פולר (ואלו של לידל־הרט — שאף הוא לחם בעד תפיסות חדשות אלו). כל נסיון להקים צבא חדיש, ממוכן ומשוריין, נתקל בהתנגדות נמרצת מצד בעלי התפיסה המסורתית מ„מועדון הפרשים”.

נראה כי היו לפולר מספר שנים מאושרות, עת כיהן כמדריך ראשי בבית־הספר־למטה, ויכול היה לפתח שם את דעותיו כאות נפשו. אך במרוצת הזמן, כשרעיונותיו לא נתקבלו על־ידי צמרת הצבא, נוצר מצב, בו לא יכלו עוד לנצל את שירותו כלל. עד מהרה החריף הסכסוך שבין הצמרת המסור־תית לפולר עד כדי כך, שלא הוא, אלא קצין־רגלים חסר

נסיון בסוגית תפעול יחידות ממוכנות נתמנה כמפקד כוח משוריין נסיוני ומצומצם שהוקם אז.

בשנת 1918, כשמתקפות־האביב הגרמניות איימו בתחילה להבקיע את קוי בעלות־הברית בזירת־צרפת, החריפה השאלה, כיצד להכניע את הגרמנים סופית ולסיים את המלחמה. פולר עיבד אז את „תכנית 1919”². תכנית זו דרשה יצירת כוח משוריין עצום (2000 טנקים בינוניים ולמעלה מזה), שיופעל במשולב עם חיל־האוויר, כדי לשתק בראש־ראשונה את מרכזי הפיקוד והשליטה של היריב על־ידי חדירת שריון לעומק המערך. „תכנית 1919” לא רק שהעלתה לראשונה את רעיון ה„ארמיה המשוריינת”, המוכרת לנו ממלחמת־העולם השניה, אלא היא ששימשה בעצם דגם למבצעי „מלחמת־הבזק” (ה־Blitzkrieg) הגרמנית בפולין ב־1939 ובצרפת ב־1940. אכן, „אין נביא בעירו”; ותשומת הלב לכתביו של פולר במולדתו היתה מועטת — בעוד שקצינים גרמניים שתו את דבריו בצמא. רב־השריון הגרמני, גודריאן, ומפקדים גרמנים אחרים, הודו בפה מלא, שאת רעיונותיהם לארגון כוח־משוריין גרמני ולתפעולו שאבו מתורתם של פולר ולידל־הרט. גם בצבא־האדום נקבע על־ידי המרשל טימושין ק, ספרו של פולר על הלוחמה המשוריינת כספר של קרי־את־חובה לקצינים.

אין נוהגים לומר בשעת הספד דברים בגנות המת. אך כחיילים ישראליים וכיהודים לא נוכל להימנע מהזכרת מגרעותיו של פולר. הקורא בזכרונותיו³, שראו אור ב־1936, יזעזע משירי־ההלל לפאשיזם האיטלקי של מוסוליני, ויבין בנקל, שאף לא היה עוין לנאציזם של היטלר. ב־1935 היה הוא הזר היחידי שהוזמן לתמרון הראשון של הצבא הגרמני מאז עלות היטלר לשלטון.

לא יפלא איפוא שפולר נעשה חבר במפלגה הפאשיסטית של מוסוליני. אף לאחר הנצחון הסופי של הדמוקרטיה המערבית על גרמניה ואיטליה, נשאר הוא עוין לרעיון הדמו־קרטי וצייד במשטר הטוטליטארי. עד סוף ימיו הזכיר את וינסטון צ'רצ'יל רק בזילזול, וממילא היה גם אנטישמי, ונתן לכך ביטוי בלתי־מרוסן בספריו. כך, בנתחו את מלחמות נפוליון, הוא מתאר „כיצד השתלט ההון היהודי (הרוטשיל־דים) על אנגליה, ומנע ממנה השתלבות בקהיליה אירופית”; ונלסון, המנצח בקרב טרפלגר, לא היה לדעתו גיבור לאומי, אלא כלי־שרת בידי אילי־ההון היהודים — שהתנגדו למגמת נפוליון לאחד את אירופה.

פולר כתב כ־40 ספר. חלקם עוסק בבעיות הלוחמה הממוכנת והמשוריינת, חלקם הם נסיונות של כתיבה פילוסופית (בעי־קר בעניני דתות המזרח), אך רובם עוסקים במחקרים היס־טוריים. דווקא בתחום זה בולטת, בצד תיאור שוטף ומבריק, המתודה ההיסטורית הפסולה.

ברם, על אף הבקורת שהשמענו, אין להתעלם מן העובדה, שפולר היה חלוצה ונביאה של תקופה חדשה בלוחמה; ואין לתאר כלל את פני המלחמה החדישה בלי רעיונותיו ותורתו.

1. Heavy Section, Machine-Gun Corps.

2. עיקרי תכנית זו יודפסו באחת החוברות הקרובות של „מערכות”.
3. Fuller, Memoirs of an Unconventional Soldier, London, 1936.

פגעי בתלמי

לקחי ויאטנאם
וישומם (קטעי כתבות)

צות תותח נ"מ בפעולה

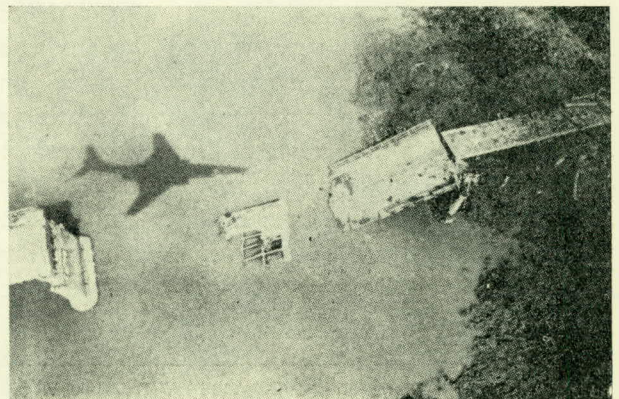
* קל לגלות ולקבוע מטרות הפצה בעלות חשיבות כלכלית, מדינית וצבאית. רוב המתקנים התעשייתיים שנבנו בשנים האחרונות מימדיהם גדולים, ומבנם שונה מבנייני המגורים המסורתיים של ויאטנאם.

* המטוסים האמריקאיים יכולים לעבור את רוב הנתים אל המטרות ולשוב לבסיסיהם מעל הים הסיני-הדרומי, הנשלט עלידי הצי השמיני. דבר זה מאפשר להם להימצא זמן קצר יחסית מעל ליבשה, כלומר — בטוח אש הנ"מ של האויב. כן מאפשר להם הדבר גישה מוסתרת אל היעדים הנמצאים ברצועת החוף או בקרבתה, ועלידייכך השגת הפתעה גמורה.

השפעת הגורם הגיאוגרפי

בגלל מבנה הגיאוגרפי והטופוגרפי רגישה מאוד צפון ויאטנאם לפגיעות מן האויר. ניתן לומר, שמעטות המדינות הפגיעות כמותה. הגורמים לכך הם:

- * קר-חוף ארוך למדי.
- * רצועה צרה של מישורים לאורך חוף-הים.
- * צפיפות רבה של אוכלוסיה בשפלה זו ובמיוחד בדלתה של הנהר האדום.
- * מספר עצום של נהרות (כ-1000), הזורמים בדרך כלל מהמערב למזרח וחוצים את עורקי התחבורה היבשתיים (כבישים ומסילות-ברזל). מכאן — ריבוי הגשרים (דוגמה: לאורך 320 ק"מ של כביש מס' 1 המפורסם ישנם כ-100 גשרים).
- * רשת תעלות-השקאה מפותחת, החיונית לחקלאות. מתקנים שונים (תחנות-השמל, תחנות שאיבה, סכרים ועוד), המשרתים רשת זו, מהווים מטרות נוחות ובלטות להתקפות מן האויר.

גשר מפוצץ בצפון ויאטנאם

רוחם 2500 קמ"ש, וטוחם — 9200 ק"מ (ברום של 29,000 מ'). חימושם של מטוסים אלה — תותחים בני 20 מ"מ וטילי אויר-אויר. להשמדתו או לשיתוקו של יעד מקצים האמריקאים מ-15 עד 80 מטוסים, לפי גודלו וחשיבותו, ועמם גם כוח-חיפוי אוירי. יעדים בעלי מימדים ניכרים הופצצו לפעמים בשניים או יותר מטוסים, כשהאחד בא אחר השני ברוח-זמן של שעה עד שעה וחצי.

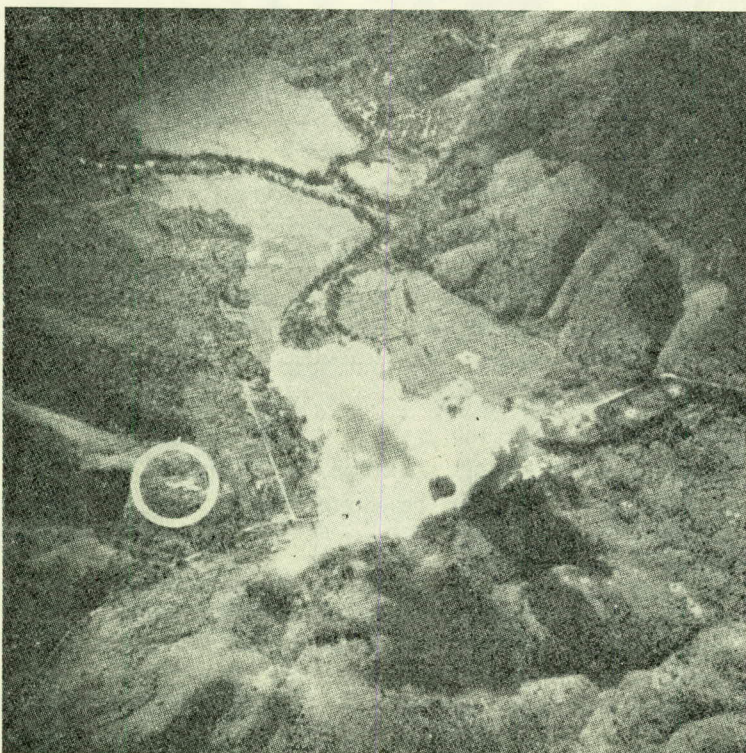
ביולי 1965 חדלו האמריקאים מהתקפות-אויר רבות-מטוסים ועברו למבנים בני 15—12 מטוסים. מבנה כזה פעל בדרך-כלל בשעות היום והעסיק מספר יעדים. שינוי זה בא כנראה כתוצאה מחוסר התכליתיות שבהפצצה רבתי ומן האבידות הכבדות מאש ארטילריה נ"מ קנית.

הארטילריה הנ"מ, שעד אז זלזלו בכוחה, מסוכנת מאוד אף למטוסים סילוניים חדישים ביותר.

חיל-האויר של ארה"ב נוקט שיטות שונות בתקיפת יעדים קרקעיים, נגד יעד המוגן על-ידי ארטילריה נ"מ, או כאשר הוא מוגן על-ידי הגנה מקומית, החמושה בדרך כלל ברובים ובמקלעים קלים בלבד. כדרך הטובה ביותר להשמדת היעד נתגלתה הפצצת-גלישה. שיטה זו תכליתית ביותר להשמדת עמדות ארטילריה נ"מ, גשרים ו"מטרות נקודה" בכלל. לעומת זאת, הפצצת-צלילה מבטיחה את המטוסים בפני הארטי-לריה הנ"מ הודות למהירויות הטיסה הגדולות. אך דיוקה נופל במידה רבה מזה של הפצצת-גלישה.

כדי לשתק את מערכת ההגנה הנ"מ של צפון ויאט-נאם מנסים האמריקאים להשמיד קודם-כל את תחנות המכ"מ שלה. תחילה הם מאכנים את תחנות המכ"מ באמצעות מטוס סיור נגד-מכ"מ EC-121, ולאחר מכן מפציצים אותן על-ידי 8—12 מטוסי קרב-הפצצה.

הפצצת מטרת-נקודה בתוך גיא

על כן טסים לרוב המטוסים מעל לים הסיני-הדרומי בטיי-סה נמוכה, בנצלם שטחים "מתים" לגבי מערכת המכ"מ של המגן וטסים, בדרך כלל, במהירויות גדולות. לכך מש-תמשים האמריקאיים במטוס F-105, שמותאם במיוחד לפעולה ברום נמוך.

זאת ועוד. מספר הימים בשנה המתאימים לטיסה גדול יחסית בויאט-נאם ומאפשר רציפות פעולות באויר וביצוע מספר גיחות רב על-ידי מטוס אחד ביום ובלילה.

שלבי המלחמה באויר: סיור אוירי, טיסות הטרדה, טקטיקה של התקפות אויר

ב-1964, בשלב הראשון של מלחמת האויר בויאט-נאם, הפעיל חיל-האויר של ארה"ב מטוסי-סיור בלבד. מטרת הסיורים הייתה הכנת מפת האזורים החשובים של ויאט-נאם ואיכון היעדים הרגישים ביותר להפצצה, שלהשמדתם תהיה השפעה על האוכלוסייה בכללה. בתחילה הופנה עיקר המאמץ לסיור מטרת אסטרטגיות.

במקביל נערכו סיורי-אויר טקטיים, כדי לקבוע יעדי-הפצצה למטוסי-קרב באזורים הסמוכים לגזרות הקרבות.

בסוף יולי 1964 התחילו האמריקאים בהפצצות שיטתיות על צפון ויאט-נאם, אך למשך זמן קצר. נראה, כי האמריקאים לא היו מוכנים עדיין להפצצות-אויר, אף הסיור האוירי שקדם להן נערך בשטחיות רבה. הם סבלו אבידות ניכרות; ביום אחד איבדו 5 מטוסים באיזור הון-גן, צפונית-מזרחית להאנוי. עתה הגבירו את פעולות הסיור-האוירי. בכל יום נערכו טיסות-סיור, במטוסים בודדים או בצמדי מטו-סי, שעסקו גם בהטרדת האוכלוסייה.

השלב השלישי במלחמת-האויר נמשך מפברואר 1965 ועד סוף דצמבר שנה זו. בתחילה הופנה המאמץ העיקרי נגד עורקי-התחבורה ותחנות מכ"מ. בטיסות ההפצצה שולבו גם טיסות-סיור טקטיות. תכופות, שעה-שעתיים לפני ההפצצה, הופיע מטוסי-סיור, שערך סיור מוקדם, הדרוש לשם קביעת שיטות ההפצצה, וכן גילה שינויים שחלו במערכת ההגנה הנ"מ של אותו יעד מסוים. לאחר ביצוע ההפצצה נערכה טיסת ביקורת לבידוק תוצאותיה. לצרכי סיור הופ-עלו מטוסים מדגם RF-101, RF-105 וכן המטוס המפורסם U-2.

לטיסות אל מטרת המרוחקות מחוף-הים נוקט-טים האמריקאים בשתי שיטות: טיסה ברום רב, מ-5000 מ' ומעלה, או חדירה אל היבשה ברום נמוך, תכופות תוך טיסה לאורך ערוצי-הנהרות. מבנים של למעלה מ-30 מטוסי-קרב (ולפעמים — עד 250) טסים בדרך-כלל ברום גבוה ובליווי מטוסי-ירוט. תכופות מוטלות משימות-ליווי על מטוסים מדגם F-101, שמ-הירותם 2200 קמ"ש וטוחם — 4800 ק"מ (ברום של 20,000 מ') וכן על מטוסי F-104, שמהי-

סוללת טילים סובייטיים

במקרים כאלה הכוח העיקרי בלחימה נגד המטוסים הוא הארטילריה הנ"מ הקנית, שעליה הוטל החיפוי על עמדות הטיל. לקח ויאטנאם מלמדנו, כי על מטוסי-הירוט למנוע מן האויב טיסות ברום נמוך ולא לצו להתרומם גבוה יותר, כדי שיושמד על-ידי טילי קרקע-אוויר.

אין ספק, כי הצירוף של טילי-הנ"מ וחיל-האוויר הוא היסוד העיקרי במערכת ההגנה הנ"מ. אך יש לציין את תפקידה החיוני של הארטילריה הנ"מ הקנית — אשר גם לה בעצם, אין תחליף.

נצטט כאן מאמר של „לה-מונד" הפריסאי מ-6 בנובמבר 1965. סופר בו, שהאמריקאים הופתעו ממספרם הרב של מטוסים שהופלו בנשק „מקובל": „עד לזמן האחרון שררה בואשינגטון דוקטרינה האומרת, כי על מטוסים חדישים לחשוש בעיקר מפני טילים מונחים נ"מ, הנחשבים לאמצעי-ההגנה היעיל היחיד. דוקטרינה זו הוומה במלחמת ויאטנאם."

מעל ל-90 אחוזים של המטוסים שהופלו נפגעו על-ידי תותחים קונבנציונאליים בעלי קליבר קטן. צבא ארה"ב הושפע מאוד מעובדה זו, והסיק מסקנה מעשית: הוא שם דגש בהקמת ארטילריה נ"מ חדישה. „במשך השנים האחרונות הוחלפה הארטילריה הנ"מ הקונבנציונאלית של ארה"ב במערכת יקרה ומורכבת של טילים מונחים. עכשיו החליט צבא ארה"ב לנסות שוב תותחים בני 20 ו-40 מ"מ."

לצבא צפון ויאטנאם תותחים נ"מ מסוגים שונים. אך נראה, כי התותח בן ה-37 מ"מ ממלא את התפקיד העיקרי. כדי להשיג אפקט רצוי, שומה על מטוסי-קרב-הפצה לטוס בטוח-אשם של תותחים אלה. צבא צפון ויאטנאם נוקט שיטה של ריכוז האמצעים הנ"מ להגנה על יעדים בעלי ערך צבאי, כלכלי או מדיני.

תותח נ"מ צפון ויאטנאמי

המבנה של מערכת ההגנה הנ"מ של צפון ויאטנאם

מערכת הגנה זו מורכבת משלושה גורמים עיקריים:

- גייסות ההגנה הנ"מ הארצית, שמהוים את הכוח העיקרי.
- יחידות ההגנה הנ"מ המרחבית.
- יחידות ההגנה הנ"מ האזרחיות — בערים ובאזורים התעשייתיים.

ההגנה הנ"מ הארצית כוללת ארבעה יסודות: א. טילים נ"מ; ב. מטוסי-ירוט; ג. ארטילריה נ"מ קנית; ד. יחידות-קשר. במערכת ההגנה הנ"מ הארצית משתתף גם הצי, אשר לו תותחים נ"מ ומקלעים נ"מ כבדים. עד מחצית שנת 1965 הוטל כל עומס ההגנה הנ"מ על ארטילריה נ"מ קנית. טילי קרקע-אוויר הגנו על אזורי האנוי והאיפונג והופעלו נגד המטוסים האמריקאיים רק כעשר פעמים. חיל-האוויר של צפון ויאטנאם הופעל אף הוא רק פעמים מספר, בגלל מחסור במטוסי-ירוט, הפוגם בכל מערכת ההגנה הנ"מ של צפון ויאטנאם. כל הגנה נ"מ חדישה מושתתת על תיאום הדוק בין ארבעה היסודות שנמנו לעיל, ופעילותו התקינה של כל אחד מהם מותנית ברעהו. מצב זה הקנה לאמריקאים את השליטה באויר מתחילת המלחמה.

את העליונות באויר השיג חיל-האוויר במחיר נמוך יחסית. הישג זה נבע, בראש וראשונה, מתכונות המטוסים של שני הצדדים: מטוסים אמריקאים בעלי מהירות על-קולית, החמוי שים בטילי אויר — מול מעט מטוסי מיג-17 מיושנים.

צבא צפון ויאטנאם אינו מסוגל להתגבר על הקשיים הטכניים, הכרוכים בהפעלת מטוסים על-קוליים. הוא סובל מחוסר שדות-תעופה מתאימים וטייסים מאומנים. מחמת היעדר מטוסי-ירוט מוגבלות גם אפשרויותיהם של טילי קרקע-אוויר. חיל-האוויר האמריקאי מתחמק מהאזורים המוגנים על-ידי טילים נ"מ, אך גם במקרים בהם הופעלו טילים אלה, חסר חיפוי מן האויר על עמדות-השיגור. טילי קרקע-אוויר הם — ברום מתאים, אמצעי נ"מ יעיל ביותר, ומכמה בחינות — יחיד במינו; אך לא יצלחו נגד מטוסים הפועלים ברום נמוך. משום כך תוקפים האמריקאים את עמדות השיגור של הטילים בטיסה נמוכה, לפעמים ממש בגובהה של צמרות-העצים.

נשק רובאי נגד מטרות-אוויר

ממקור סובייטי

אמנם ממהירותו במשך תעופתו, אך מהירותו נשארת גדולה ממהירות המטוסים בטוחים שעד 1000 מ'. כדי לפגוע במטרה, יש לקבוע את נקודת המכוון, כלומר — לקבוע היסט נכון. משום כך מעבדים המומחים הצבאיים טבלאות של היסט בהן ישתמשו החיילים. את ההיסט יש לקבוע, לפי דעתם, בדמויות של המטוס ולא במטרים. ה"אינפנ"טרי" (דצמבר 1964) מביא דוגמה מסוג זה: המטוס טס לאורך קו החזית במהירות של 400 קשר (קשר אחד — 1853 מ' בשעה) בטוח של 300 מ' לגבי היורה. כיצד לקבוע את נקודת המכוון בדמויות, כאשר אורכה של שלדת-המטוס הוא 10 מ'? הכדור עובר את 300 המטרים במשך 4/10 השניה; באותו פרק-זמן יעבור המטוס 80 מ'. במקרה הנתון יחידת היסט אחת שוה, כאמור, ל-10 מ'. כדי לפגוע במטרה, יש להסיט את נקודת-המכוון בשמונה דמויות (8=10:8) של המטוס.

יש מומחים צבאיים רבים בארה"ב, התובעים להשתמש שוב בנשק רובאי נגד מטרות-אוויר הטסות ברום נמוך. הם סבורים, כי לתפקיד זה מתאים רובה ה-M-14, הנהוג עתה בצבא ארה"ב, ותת-מקלעים ומקלעים. לפי חישוביהם, יכול גדוד-רגלים אמריקאי ליצור מסך-אש נ"מ של 10,000 כדורי רובים תוך 5 שניות. במקרה שאש זו תרוכז לעבר מטרה אחת, יש סיכויים שהמטוס יופל.

★

מטוס חדיש עובר במוצע במשך 10 שניות 3000 מ' — כלומר, מהירותו 300 מטר בשניה. ברור, כי מהירות זו נמוכה ממהירות הכדור; מהירות-הלוע של רובה ה-M-14, למשל, היא 800 מ' בשניה. הכדור מאבד

האבידות הניכרות של חיל-האוויר האמריקאי מהנשק הרובאי של כוחות הויאט-קונג גרמו לתגובה בלתי צפויה מצד מפקדי כוחות היבשה של צבא ארה"ב. הספרות הצבאית האמריקאית אינה שמה עתה דגש בטקטיקה של חיל-האוויר נגד ההגנה הנ"מ, כי אם בתכנון ההגנה הנ"מ ביחידות ובעוצבות של צבא-היבשה. האמריקאים הסיקו, כי אין ליחידותיהם ולעוצבותיהם אמצעים נ"מ מספיקים, כדי לעמוד בפני אויב אוירי חזק. האמריקאים השקיעו אמצעים כספיים גדולים בפיתוח נשק נ"מ יעיל לאבטחת הכוחות בשדה — כגון טיל קרקע-אוויר המכונה "אדום-העין" (Redeye) וטיל נ"מ מתניע המכונה "מאולר". עתה הפסיקו האמריקאים כנראה בעבודת הפיתוח של ה"מאולר", משום שלא הצליחו להתגבר על קשיים טכניים שונים. בדצמבר 1964 נאמר בירחון חיל-הרגלים האמריקאי "אינפנטרי": "האמנם יש לחיילי ארה"ב נשק נ"מ מתאים ללוחמה נגד מטוסים? האם יהיה להם נשק כזה בעתיד הקרוב? אין לנו מענה לשאלות אלה. אין אנו יכולים לספק עתה לחיילים נשק, אשר יופיע רק בעתיד. "אדום-העין", שנועד ללחימה במטוסים מנמיכי-טוס, נמצא עדיין בשלבי פיתוחו הסופי. אך מה אם תתעורר סכנה היום? אין אנו רשאים לזלזל ביעילותם של רובאי הויאט-קונג הפועלים נגד מטוסינו, באמתלה שהטקטיקה שלהם ואמצעיהם נגד מטרות-אוויר פרימיטיביים מאוד".

את הצלחותיהם של חיילי הויאט-קונג בלחימה במטוסים ובמסוקים מבארים האמריקאים בכך, שהם בוחרים נכונה עמדות אש, עומדים בהעזה מול התקפות-אוויר ופותחים באש מרוכזת וקבוצית. האמריקאים טוענים, כי אש רובאית זו פוגעת ברוחם של הטייסים.

מה חדש בספרי „מערכות“

בשם „סופרי הפלמ“ה ומלחמת הקוממיות“ מכונים בתולדות הספרות העברית הסופרים הצעירים, שחלק מימי עלומיהם עברו עליהם במחנות העבודה והאימונים של שנות הארבעים, ואחר נטלו חלק במלחמת הקוממיות. תקופות אלו, אירועיהן ואנשיהן, שימשו רקע ותוכן לרבות מיצירותיהם. אחד הקוים האופייניים ליצירותיהם היא הבלתי-אמצעיות שבין המספר והמסופר. מאז פנו רבים מאותם סופרים לנושאים אחרים, מהם קרובים יותר לימינו ומהם רחוקים יותר. דומה היה, שימי מלחמת הקוממיות שוב אינם מגרים את הסופרים להתמודדות. הספר „חורב יושנות“, שהופיע לאחרונה בהוצאת „מערכות“, מזיז חשש זה. אחד המספרים המוכשרים, העזים ורבי-התנופה, יהושע בר-יוסף, הקדיש ספר זה לצפת במלחמת הקוממיות — עמידתה על נפשה של קהילה יהודית קטנה ומנותקת, מאבקה עם האויב ועם עצמה ודבקתה באמונת-הנצחון. תושבי העיר ומגיניה שאבו את עוצמתם מנכבדי-העבר, הממלאים כל פינה וכל רחוב בעיר המקובלים, וינקו אותה מהאגדות על הארזי הקדוש ותלמידיו ומחלומותיהם על גאולת-ישראל.

תוך הקפדה על נאמנות לתולדות אותם ימים בצפת ובסביבתה, טוה הסופר את הרומן, הנושא אותו לעולמם של אנשי צפת, למנהגיהם, לאמונותיהם, לכיסופיהם ולמאוייהם בימים ובמאורעות עוצרי-נשימה. ספר זה, כספרה של מרגרט לרקין על ששת ימי המלחמה של יד-מרדכי, יישמש אולי אתגר ומניע לסופרים נוספים לרקום את עלילת יצירותיהם סביב פרשיות רוטטות מימי מלחמתנו, ששרם זכו לגואלן.

ספר נוסף המספר על עשייה באחת מגזרות-הפעולה של המחתרת — עשייה שקטה, שקודה ומתמדת, המושתתת על מחשבה ותכנון, העזה והסתכנות, דריכות ותושיה, עיינים פקוחו ופה נצור, ומעל לכל — דבקות במשימה — הלא הוא סיפורם של אנשי הרכש של ארגון ה„הגנה“, אשר דומה, כי אין מקום בו היה נשק וציוד שאליו לא הגיעה ידם בימי המחתרת ובימי מלחמת הקוממיות, כדי לתתו בידי לוחמינו.

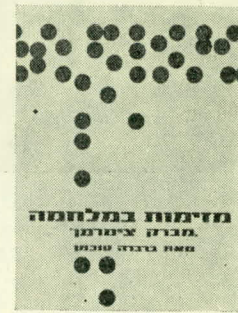
בהדרגה ניתן להסיט את הלוט, שכיסה רבות משלוחות ה„הגנה“ ואת פעולותיהן. ואם כמה וכמה פרשיות יצאו כבר לאור העולם, הרי עדיין רב העלום, אשר יפה לו השתיקה. בספר ה„משימה רכש“ הוסט הלוט מעל מבצעים רבים שנערכו על-ידי יחידת ה„רכש“ בשנים 48-1946, מהשתלטות על כדורירובה ופגזיפיאט ועד להצטיידות בטנקים הראשונים שעמדו לרשות צבאנו הבוקע מקליפתו, בקיץ 1948. המספר, פנחס (פיניק) וזה, איש קיבוץ רוחמה וסא"ל ביחידת-שדה של צה"ל, ראש יחידת ה„רכש“ באותה תקופה, מספר את סיפורו הקולח בנחותא, בסגנון עצור, — הרגל שדבק בו כנראה בפעולות ה„רכש“, שנעשו בדממה דקה. הפרשות, מהן שהיו ידועות למקוטע, ומחן שנשארו נעלמות עד היום, מסופרות כאן ממקור ראשון, מפי אדם שהשתתף בהן או ניצח על ביצוען.

אותם קוראים, אשר נוסף לקריאה המעניינת יעינו בתשומת-לב בטבלאות ובמסמכים אשר בנוספיהם, יוכלו לשוות לנגד עיניהם את המאמץ האדיר אשר נדרש מכווחותינו הלוחמים ומהנהגת המלחמה כדי לעמוד כפי שעמדנו במלחמת-הקוממיות, ולזכות בנצחון.

בספרו הביא פ. וזה עוד ארגזת-חמושת — הפעם לאוצר הרכוש ההיסטורי של עברנו הצבאי.

על „מברק צימרמן“ לברברה טוכמן כתב אחד הנכבדים שבעיתוני ארצות-הברית, „ניו-יורק טיימס“: „זהו ספר-מתח, אמיתי ובהירות-תוכן... שנתמזג בו כשרון-המספרים של ג'ורג'ליסט והתחשבותו המחולטת של היסטוריון באמת...“ אכן, זהו תיאורו של אחד המדהימים והסנסציוניים שבאירועים הדיפלומטיים שבדורות האחרונים; וסיפורם של מאורעות גורליים, קובעים חיים ומות למיליונים, מעצבי דמות עולמנו, שהביאו לכניסת ארה"ב למלחמת-העולם הראשונה. אך בספר זה של מחברת „אוגוסט 1914“ (שני המופיע בעברית ובהוצאת „מערכות“) משולבים יסודות שונים ומגוונים עוד יותר ממה שנרמז ב„טיימס“.

בכתיבה המעולה מתמזגות הערות שנונות בתנופת-סיפור כמעט-אפית. ואילו בצד ההיסטורי, מבחין הקורא בשני מישורים נבדלים, שניהם רבי-ענין ומעוררים לחשבה: במישור ה„תחתון“ נפרסת יריעת המזימות, התחבולות, ה„תצפית“ ההדדית של מעצמות-לוחמות — ריגול-נגדי, חבלה, פרובוקציה וחתירת מדינית ובטחונית מחושבת — שפרשת „מברק צימרמן“ שימשה לה ביטוי מגובש ובולט; יריעה, שב„שליש השני“ של המאה, זה שמאחורינו, הפכה לרקע מציאותי מתמיד של העולם המדיני. ודאי — גם זו היסטוריה, והיא חיונית ומאלפת. אך בספר ניתן גם מישור היסטורי „עליון“: ראייה מודגמת ומומחשת, כיצד עלולים איש, או קבוצת-אנשים לא-גדולה, שיצרית-השתלטות מעצבים את תכונותיהם ומדרבנים אותם, לסכן את קיומם שכניהם, את גורל העולם, ו„בין השאר“ אף גורל עמם-הם — חרף כל השיקולים והחישובים ההגיוניים של אנשי-דעה-צוללה, כי „לא יתכן, אין אנשים מסוגלים לטרוף שכזה; הם רק מתרברבים בדיבורים — אך לא יעשו כזאת לעולם.“ והרי גירוים פסיכופתולוגיים שכאלה, מניעים אפלים של הכנעת הזולת או השמדתו, כבר תרמו תרומתם להתלקחת שני אסונות עולמיים; והספר מדגים זאת לגבי הראשון שבהם. צד היסטורי זה — אקטואלי אף לזמננו. חוט זה מוליך, על פני 50 שנה, מ„מזימות המלחמה“ שתוארו על-ידי ברברה טוכמן אל מזימות וציפיות של ימינו.

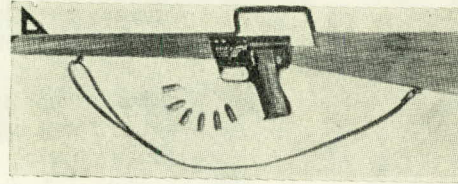

חידושי נשק וטכניקה

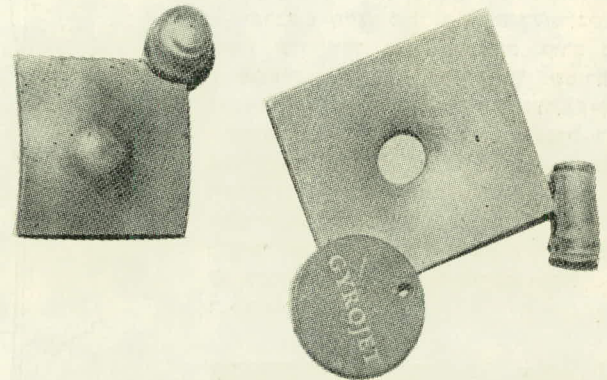
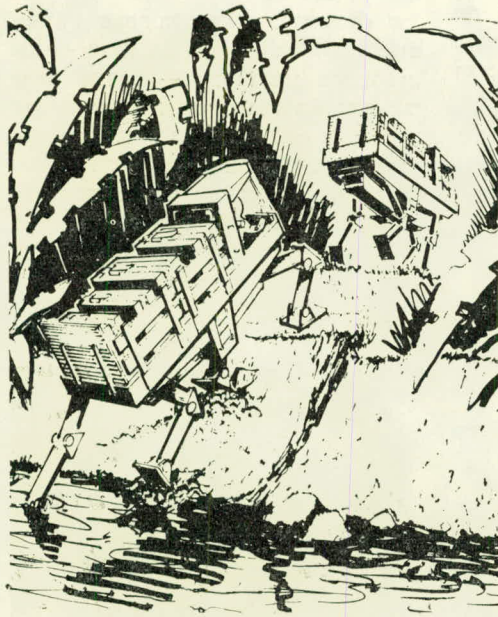
נשק-טילים אישי

של הרקטה הודף את הפטיש קדימה ומורידו כלפי מטה, כדי לדרוך את הכלי ליריה. מכיון שהרקטה כולה, כולל המאיץ, עוזבת את הקנה, אין כל בעיה של הפלטת תרמיל. המנגנון פשוט, ולכן יכיר לים הללו לפעול בכל מזג-אוויר, ואפילו בוך ולכלוך אינם מונעים את הפעלתם. בתמונה האמצעית מודגמת השואה בין כושר-החדירה של כדור 0.45 אינטש (בלוח השמאלי) ושל ה"ג'ירוג'ט" (בלוח הימני).

חברה אמריקאית מקליפורניה השלימה לאחרונה פיתוחם של אקדה וקרבין, היורים רקטות זעירות בקוטר של 13 מ"מ. מבנם ואופן פעולתם של כל-ינשק אלו, ששניהם מכונים "ג'ירוג'ט", פשוטים ביותר: בבית האחיזה של הכלי נמצאות שש רקטות. הרקטה

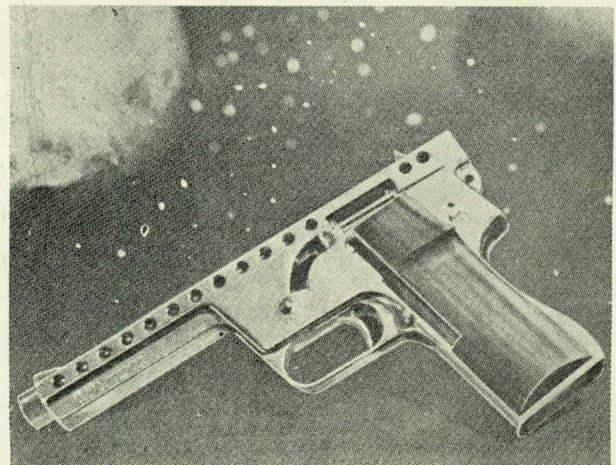
התורנית נהדפת אחורנית באמצעות פטיש על-גבי נוקר קבוע, המפעיל מאיץ. המאיץ מצית את הומר-הדף, והרקטה נעה במהירות של למעלה מ-400 מ' לשנייה, כשהיא מסתובבת על צירה (לשם

שמירת יציבות מעופה). הרקטה פוגעת במטרה בדיוק ובכושר חדירה גדולים מאלה של כל-ינשק מקובלים מאותו סוג. כושר-החדיקה

מכונת צעידה

הצבא האמריקאי מפתח עתה התקן מיוחד בעל ארבע "רגלים" מכניות, המסוגל לנוע בכל שטח, ואפילו בכוח, שכל-ירכב אופניים או זחליים אינם יכולים לעברו. התקן איוון, אשר ישמש בסיס ל"מכונת צעידה", נוסתה לאחרונה בהצלחה. מנגנון השליטה על המכונה עשוי בצורת מערכת הידרו-מכנית, אשר מעבירה למכונה בדיוק רב את תנועותיו של המפעיל. גובה ההתקן המוצע יהיה כ-1 מ', ורוחבו — כ-1 מ'. הוא יהיה אמפיבי, ויוכל לשאת כ-250 ק"ג במהירות מכסימלית של 8 קמ"ש.

מה בצבאות?

כלבי-שמירה והגנה? נושא זה מחזירנו, לכאורה, למאורעות תרצ"ז-תרצ"ט, ולמאמני הכלבים שלנו מאז. אך המארינס האמריקאיים בזירת ויאטנאם ראו הכרה להפעיל (מאז ספטמבר 1965), "מחלקת כלבים" בתפקידי שמירה וסיור; ולא במקרה בחבל הפרוע והנסער של דאנג. מחלקה זו אומנה (3 שבועות) ביפן — אך שתיים נוספות (הכלבים — וארבעים חיילי, כולל קצין אחד) מקבלות אימון יסודי יותר בארה"ב: אחת, קורס בן 8 שבועות, כדי להכשירה לתפקידי שמירה; והשניה — 16 שבועות, למטרות סיור. עיקר תפקידם של הכלבים — לעורר תשומת לב מפעיליהם לנוכחות האפשרית של מסתנני ויאטקונג, אולם בתמונה נראה אימון גם לתכלית תוקפנית יותר: "אימון-הרגוזה", ל- כלבי-מלחמה חסום-לוע — מאלה השוקדים על אבטחת אזורים חיוניים בריכוז הגדול של ה"מארינס".

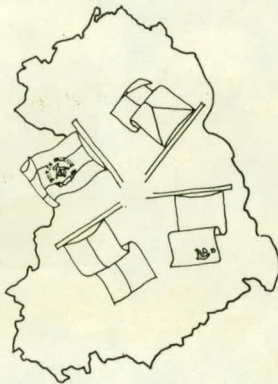

הגדודים האיריים ה-40 וה-42 — אשר כל אחד מהם נמצא במחנה נפרד, בשני חלקים שונים של קפריסין — הם עיקרו של "כוח החירום" של האו"ם בקפריסין. אך יש עתה באירלנד ("אייר") מתנגדים לכל הרחבה של התפקיד אשר ממלאת מדינה זו ב"מבצע קפריסין"; קיימת גם אפשרות, שיגבר הלחץ להוצאת הכוחות האיריים מן האי. בתמונה — שריונית של גדוד 40, מדגם "פנהארד AML-245", בצאתה לפטרול. יצרן ניה הצרפתיים של שריונית זו, מן המשוכלל- לות שבסוגה, ייעודה מראש ללחימה נגד- גרילה ול"שמירת-השלום" באזורים קולוניאליים או קולוניאליים-למחצה.

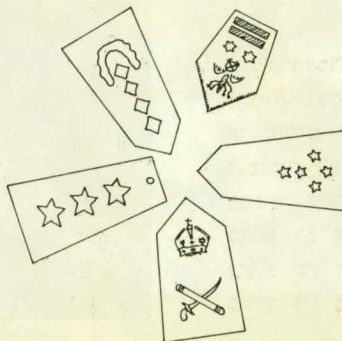
בתוריה שבמזרח-גרמניה נערכו, בשלהי 1965, תמרונים של ה"גוש המזרחי", בהשתתפות הדיביזיה-המוסטת הפולנית ה-6, יחידות צ'כוסלובקיות, דיביזיה מזרח-גרמנית ודיביזיה סובייטית. על הצד ה"אדום" היה להדוף התקפת "כחולים" מכיוון מערב-גרמניה. הצד ה"אדום" נתמך (לפני עדותה של עתונות המזרח) על-ידי יחידות-פרטיזנים, המורכבות מפועלים בעלי הכרה-מעמדית.

בתרגיל מקביל ב-1963 השתתפו כ-40,000 חיילים, אך לדעת העתונות המערב-גרמנית, לא הגיעו המשתתפים בתמרונים ב-1965 ל- מספר זה. בלטה השתתפות השריון, הצנחנים וכוחות האויר.

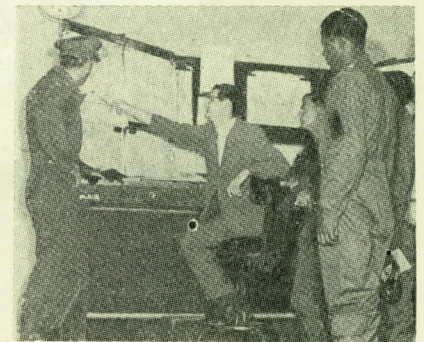
התמרון עצמו נמשך שלושה ימים; ארבעה ימים הוקדשו ל"מגע-אחזה" בין היחידות, יום נוסף — למסקר, ועוד יום — לנושפים המוניים ולקירוב-הלבבות בין הגייסות ובין האוכלוסיה.

המטות-המאוחדים של הבריטה-האטלנטית לזירת מרכז-אירופה ניהלו לאחרונה משקרי מלחמה בלוקסמבורג, הקטנה במדינות אלו. ל"מלחמה בחדר" זו נתכנס ציבור קציני-מטה, הראוי לנהל מלחמה של ממש — 150 גנרלים ו-900 קצינים מכל הארצות הנוגעות בדבר. בתמרונים, שנמשכו המישה ימים תמימים, הופעלו על הניר כל הכוחות המצויים בזירה המרכז-אירופית.

גברת השותה לחיי לוחמים; מעשה-הנדסה צבאי לתכליות שלום; ראש-עיר המברך יחידה ממחוז; שמחת-הלב של שתיני-בירה; פר-סום — לצבא הטריטוריאלי המתנדב ולמקום מרפא מפורסם — הכל נתמזג בתמונה זו. שכן ראש עירית באת שבמערב-אנגליה, גב' אלזי גנה, שותה ספל בירה לחיי פלסי גונדת ההנדסה מחבל סמוך; הללו פירקו שני גשרי העץ הכבדים שעל נהר האבון והחליפום ב- גשרי-קבע. שי העיר היה — חבית בירה בת 18 גלון!

בביה"ס לאימוני-סוד בטיס מכשיר חיל- האוויר-המלכותי הקנדי גם, "חניכי-חוק". ברוב שנות קיומו (מאז 1950) התחנכו שם תורכים, גרמנים, נורבגים, דנים; הכלל — אנשי נאט"ו. ואילו השנה, למשל, מתאמנים בו שני קצינים מחיל-האויר של טנזאניה, קבוצת פרחי-טיס ממלאויה וקצין מג'מאיקה; כלומר, ארצות הקשורות בצורות שונות לקהיליה הבריטית. קנדה לא היתה מעולם ארץ בעלת קולוניות; אך גם היא השתלבה במקצת ב"מערכת הכ- לים השלובים", להעברת ידע ויכולת מקצור- עית מארצות "מפותחות" לאלו ה"מבקשות פיתוח".

כוחות המגן הישראליים מהאתמול להיום

אלוף י. אלון

„המדינה היהודית היא נייטראלית ביסודה. היא זקוקה לצבא רק לשם הגנה (אס-כי עליו להיות מזוין בכל כלי הנשק המודרניים) כדי לשמור על הסדר מבית ולהדוף התקפה מבחוץ.

תיאודור הרצל, „מדינת היהודים“, 1896.

פרק ראשון

צבא־הגנה־לישראל הוקם רשמית ב־27.6.1948. בתאריך זה כבר עמדו כוחות ארגון ה„הגנה“, משך ששה חדשים, במל־חמת הגנה־עצמית נגד לוחמי־גרילה ערבים ארץ־ישראליים, שתוגברו במתנדבים מן הארצות השכנות. היה זה ששה שבועות בדיוק לאחר שנסתים המנדט הבריטי על ארץ־ישראל, הוכרז על עצמאות מדינת־ישראל, וצבאותיהן הסדירים של שש ארצות שכנות — מצרים, עבר־הירדן, עיראק, סוריה, לבנון ויחידות סעודיות ששולבו בצבא המצרי — פלשו לתוכה והצטרפו אל היחידות הערביות המקומיות במאמץ משותף לחיסול המדינה היהודית הצעירה. נוכח האיום הגלוי מצד כוח ערבי מאוחד, שנראה בעל עדיפות צבאית מכרעת, דומה כי ההכרזה על הקמתה של מדינת־ישראל היתה צעד נועז ביותר. כדי להבין את סוד התעווה לצעד זה, חיוני לתאר את הרקע ההיסטורי ליצירת כוח צבאי יהודי, שתחילתו כ־70 שנה קודם לכן, בצורת קבוצות קטנות של איכרים ושומרים, ואשר גולת־ההכותרת שלו הוא הצבא הסדיר של ישראל כיום. יש לזכור, כי תמיד נתקיימה תלות הדדית בין התפתחות המחשבה והארגון הצבאיים — במחתרת, במחתרת־למחצה ובצבא הסדיר הגלוי, תחת המשטרים העות'מאני, הבריטי או העצמאי — לבין ההתפתחות החברתית, המדינית והכלכלית של הישוב היהודי בארץ ישראל, בכל שלב ושלב. יתרה מזאת — קיימים היו קשרי גומלין בין התפקידים האזרחיים והצבאיים במעשי ההתישבות היהודית המחודשת בארץ. הישוב היהודי, על מוסדותיו הלאומיים והמקומיים הנבחרים, סיפק ל„הגנה“ כוח־אדם, ממון, בסיסים אסטרטגיים, דחף רעיוני ומרות מדינית לקיום ארגונה הצבאי ולקידומו. ה„הגנה“ מצידה העמידה לרשות הישוב בארץ והתנועה הציונית העור־למית את עצמה בראש וראשונה, כמובן, כמכשיר להגנה־

הערת המערכת: מאמר זה, ברובו הגדול, הופיע לראשונה באנגלית, בספר על הגות צבאית, לציון יום הולדתו השבעים של הוגה הדעות הצבאי קפיטן לידל־הארט. הוא תורגם מאנגלית והותאם, במקצת, לקורא הישראלי על־ידי המחבר.

עצמית ישירה, אינדיבידואלית וקולקטיבית; אולם לא פחות מכך היא התייצבה למרות המוסדות הלאומיים המרכזיים כאמצעי בעל חשיבות צבאית, אשר נוסף לערפו הצבאי מן הבחינה המבצעית, שימש מקור לעידוד מוסרי ליוזמות נוצזות בתחומי ההתישבות והמדיניות בהם פעלה התנועה הציונית בהיקף גדל והולך.

כבר בשנות השמונים של המאה ה־19, שעה שהארץ עדיין היתה תחת השלטון העות'מאני, והאוכלוסיה היהודית בה לא מנתה אלא רבבות אחדות, החלו להיוצר „תאים“ מקומיים למטרת הגנה־עצמית נגד שוד, גניבה, פשיטות, רצח ואונס. תאים אלה, בחלקם הגדול, נעדרו צביון מדיני, אולם בעקיפין היו להם השלכות ותוצאות מדיניות. היהודים חשו, כי לא יוכלו לשים מבטחם בשלטונות העות'מאניים, ובהתאם לכך התרגלו יותר ויותר להגנה־עצמית, לשם שמירה על חייהם, כבוד נשותיהם ורכושם, ולמעשה — על עצם זכותם להיות בארץ הקודש.

כבר בסמוך לתחילת המאה ה־20 הופיעו מספר ארגונים צבאיים עבריים, בעלי מגמות מדיניות, אשר החלו לחשוב, בפעם הראשונה, במונחים של שירות כלל־לאומי. הם היו מוכנים להתנדב לכל שירות בטחוני בכל ישוב יהודי, יהא מרוחק ככל שיהא; ולמעשה — ככל שיהא מרוחק — כן ייטב. הם הצטרפו אל האיכרים ואל קבוצות־הנוער המקומיות להגנה על ישובים מבודדים אלה, על שדותיהם ומטעיהם.

במשך מלחמת־העולם הראשונה, ובמיוחד לאחר הצהרת בלפור וכניסת ארה"ב למלחמה, נחשדו היהודים הארץ־ישראליים (ובצדק) בחוסר נאמנות לאימפריה העות'מאנית ובשיתוף־פעולה עם הבריטים. כאשר גילו התורכים, כי פעי־לות מודיעינית מתנהלת מאחרי הקוים הגרמניים־עות'מאניים על־ידי קבוצה מקרב בני המתישבים הותיקים. הם התאנו לפעילותם של כל הארגונים היהודיים הצבאיים והצבאיים־למחצה והגלו צפונה את כל הישוב היהודי בדרום, סמוך למצרים — שממנה היו הכוחות הבריטיים מתקדמים לעבר ארץ־ישראל.

בתקופה זו נוסדו הגדודים היהודים הראשונים במסגרת הצבא הבריטי, שלחם בזירת המזרח־התיכון. גדודים אלה הורכבו ממתנדבים וממגויסים מארץ־ישראל, מבריטניה ומאמריקה, וסיפקו לצעירים היהודים הזדמנות ראשונה לרכישת אימון וארגון צבאי טוב יותר ובקנה־מידה גדול יותר — וכן לצבירת כמות מסוימת של ציוד צבאי קל, אשר היה לו שימוש רב מאוחר יותר.

פרק שני

שזרמה לארץ, במיוחד ממזרח וממרכז אירופה. העליה, לא זו בלבד שהגדילה את משאבי כוח-האדם מבחינה כמותית, אלא גם תיגברה את ארגון ה"הגנה" מבחינה איכותית, שהרי רוב העולים היו עוד במיטב שנותיהם, חדורים אידיאלים לאומיים וחברתיים, ובמקרים רבים כבר טעמו את טעם המחותרת הטרומ-צבאית, בהגינם על קהילות יהודיות בארצות הגולה נגד פוגרומים אנטישמיים.

הצרכים המדיניים-אסטרטגיים היוו מלכתחילה גורם מניע, לפחות חלקית, בתכנונה ובפיתוחה של ההתישבות הציונית-החלוצית. מיקום הישובים, למשל, נקבע על-פי שיקולים שונים: אפשרות לקיום כלכלי; צרכי הגנה מקומית; האסטרטגיה הכוללת של הישוב, שמטרתה היתה להבטיח נוכחות של יהודים בכל חלקי הארץ מתוך ראייה-לעתיד של פתרון הבעיות המדיניות בארץ; ולבסוף — התפקיד שגושי ישובים כאלה יוכלו למלא בשעת התנגשות כלל-ארצית, העשויה להיות מוכרעת לגבי עתידן של השאיפות הציוניות. בהתאם לכך נקנתה אדמה — או לעתים קרובות יותר, הוכשרה — בשטחים מרוחקים בלב אזורים המאוכלסים ערבים, וקרוב ככל האפשר לגבולות המדיניים של הארץ. כתוצאה מכך היו הישרים — מושבות, קיבוצים ומושבים — מבודדים זה מזה בשל ריחוק גיאוגרפי, מחסומים טופוגרפיים, הבדלים דמוגרפיים — וכן בשל מכשולים מדיניים שהערים המשטר המנדטורי. נוסף לכך, היה צריך כל ישוב יהודי לשמש גם משלט של ה"הגנה". לפיכך, לא היה די בתכנון כלכלי וחקלאי: מן ההכרח היה לשלב בהם תכנון וסידורים צבאיים, ולכלול בתקציב רכישת אמצעי-יצור ואמצעי-לחימה כאחד.

צרכים אלה החדירו יסודות חדשים לתודעה הצבאית של ה"הגנה" ולדרכי פעולתה. בין אלה היו: אסטרטגיה כלל-לאומית עקבית, שלקחה בחשבון תנאים מקומיים; תכנון מקיף; ניידות גדולה יותר; ושימוש נרחב יותר במקלעים קלים. וחשוב מכל — הם זירוו הקמתה של מפקדה אזרחית עליונה, במחתרת, שהוסמכה מטעם המוסדות המדיניים הלא-ליים, וכן מטה כללי צבאי (גם הוא במחתרת). מורכב מכל האגפים הרגילים ואשר בראשו עמד רמטכ"ל.

מאורעות 1936 ו-1939, שנתחוללו בהשראתו של המופתי הירושלמי, חג' אמין אל-חוקייני (שמצא מאוחר יותר מקלט בברלין הנאצית), גרמו אבידות כבדות ונזק רב בישוב היהודי. אותה שעה, ולמעשה מסיבה זאת, הם שימשו גורם מדרבן ומאיץ להתרחבותה הנוספת של ה"הגנה". תוך כדי המאורעות התעצמו כוחות הגרילה הערביים בכוח ובמספר במידה חסרת-תקדים, והכוחות הבריטיים (פרט לגילויים בודדים של התנהגות הוגנת) לא הראו כל נכונות לדכא גל זה של אלימות, אף שהיה זה מתפקידם, בהתאם להתחייבויותיה של הממשלה המנדטורית; ואם כבר ניסו לעשות משהו, היתה פעולתם לרוב בלתי-יעילה בתכלית. מוסדות ה"הגנה" הכירו בחומרת המצב החדש שנוצר ובסכנה שהוא טומן בחובו. היה ברור להם, כי אם לא יושם מיד קץ למאורעות, הם עלולים להגיע למימדים רציניים הרבה יותר. במקרה זה, הם עלולים לגרום באורח בלתי-נמנע להתמודדות פנים אל-

כינונו של המנדט הבריטי על ארץ-ישראל מיד לאחר המלחמה סימן את תחילת הדרך למלויין של ההבטחות שניתנו בהצהרת בלפור באשר לזכותם של היהודים להגר לארץ-ישראל ולהתיישב בה, מתוך מטרה מוצהרת להקים "בית לאומי" יהודי. מאז החלה המתיחות שבין הערבים ליהודים ללבוש אופי יותר מדיני. בתחילה היא היתה מוגבלת לחלק קטן בלבד של האוכלוסיה הערבית; אולם כתוצאה מאירועים מסוימים — בעיקר גירושו של המלך פייצל הראשון * מדמשק וההססנות וחוסר-ההחלטיות במדיניותם של חוגים מסוימים בממשלת המנדט — החלה האיבה הערבית להתפשט. היא מעולם לא כללה את כל האוכלוסיה הערבית, אולם מתיחות בין יהודים לערבים היתה מאז לתופעה-של-קבע בחיי ארץ-ישראל; למצב חדש זה היתה השפעה מובהקת על התפתחותו של ארגון צבאי יהודי.

לאחר מכן החלה סידרת התנגשויות צבאיות בין ערבים ליהודים, הידועות כ"מאורעות". הן אירעו במחזורים, כשכל התפרעות נרחבת מקודמתה, מנוהלת בצידוד טוב יותר ונושאת אופי צבאי יותר.

שלוש התנגשויות רחבות-היקף אירעו ביוזמת הערבים: ב-1921—22, ב-1929 ולבסוף ב-1936—39. הכוחות הבריטיים התערבו לעתים קרובות כדי להשליט סדר ולמנוע התלקחויות. לעתים הם אימצו לעצמם עמדה נייטרלית כביכול, אולם גם כאשר רצו לעזור לנתקפים בכנות — חלפו שעות, ולעתים ימים, עד שהחישו עזרתם לישושים יהודיים מותקפים, בראותם כי לא יוכלו לסמוך על השלטונות לבדם, לא היתה ליהודים ברירה אלא לפתח את ארגוניהם הצבאיים ולהתמיד בפיתוחם, אף שהשלטונות איימו עליהם וראו בהם מוסדות בלתי-לגאליים. ה"הגנה" התעצמה מאוד באותן שנים בזכות העליה ההמונית

* האמיר פייצל (לאחר מכן מלכה הראשון של עיראק) עמד, יחד עם לורנס איש ערב, בראש המרד הערבי נגד התורכים. כיוורש העצר של אביו, השריף חוסיין מלך ח'ג'אז, הוא היה למעשה מנהיגה ודובריה של הלאומיות הערבית. פייצל ייצג את הערבים בוועידת השלום של 1919 בפאריס. הוא תמך בהצהרת בלפור, הביע אהדה לצינונות והסכים לכינונו של המנדט הבריטי בארץ-ישראל מתוך הבנה, כי הערבים יוכו בעצמאות בארצות ישובם במזה"ת.

פנים של שני הצדדים, שעה שהערבים נהנו מעדיפות מספר רית מכרעה, מרציפות טריטוריאלית עם ארצות ידידותיות שכנות — ומנייטראליות, אם לא מסיוע עקיף, מצד הבריטים. מן ההכרח, שהתמודדות חזיתית בנסיבות אלה תסתיים בחתירה תחת האחיזה היהודית באזורים מסוימים בארץ, או בדירבונה של מדיניות בריטית, שתהיה מנוגדת להצהרת בלפור ולהתחייבות המנדטורית. הצורך בהגנה יעילה שוב לא נבע אך מן הכורח שבהגנה על החיים והרכוש, אלא גם ובעיקר, מן הצורך לשמור על הקיום המדיני.

שתי תופעות חיוביות מצד הבריטים תרמו במידה רבה לטיפוחן של נטיות חדשות אלה ב"הגנה". הראשונה היתה רשמית — הקמתה של משטרה לגאלית ליישוב היהודי. "משטרת הישובים העבריים" היתה מורכבת משלושה יסודות עיקריים: א) מספר מצומצם של יחידות מגויסות, שקיבלו משכורת וצוידו בנשק קל על-ידי ממשלת המנדט לביצוע תפקידי השמירה המקומיים; ב) מספר גדול יותר של שוטרי-מילואים, שהורשו להשתמש בנשקן של היחידות המבצעיות לאימונים ובעתות חירום; ו-ג) יחידות ניידות (שגם אותן החזיקה הממשלה), אשר פעולתן הוגבלה לגזרות מסוימות, שבהן היו אחראיות לסיוור בדרכים, לשמירת יבולים, לתגבור ישובים מותקפים, ולהצבת מארבים לכוחות גריליה ערביים בעת חדירתם לאזורים יהודיים או בחזרם מהם.

התופעה השניה היתה בלתי-רשמית, אולם בעלת משמעות רבה — הכונה לקפיטן (לאחר מכן — גנרל) אורד וינגייט. הודות לאינטרסים של "חברת הנפט העיראקית", שצינור הנפט שלה לבתי-הזיקוק בחיפה סבל חבלות חמורות מידי אנשי גריליה ערביים, הוקמה יחידה יהודית-אנגלית מעורבת בפיקודו של וינגייט (הידועה בשם "פלוגת הלילה המיוחדת" לשם הגנה על הצינור החיוני. אולם יחידה זו היתה קטנה מדי וכלי נשקה דלים מכדי למלא את התפקיד שלו יועדה. משום כך שיתף וינגייט פעולה עם "ההגנה": לעתים קרובות שאל נשק ממחסניה ופעל במשולב עם יחידות מקבילות שלה, שהיו כבר בשלב מבצע. יחד עמן ביצע פשיטות ומארבים, בעיקר בלילה, באזורים נרחבים של הגליל משני צדיו של צינור הנפט. עם בוקר היו היחידות הבלתי-לגאליות נעלמות, בדרך כלל, בעוד היחידה הלגאלית חוזרת לבסיסה.

שני כוחות מזוינים אלה — האחד רשמי והשני רשמי למחצה — אוישו באנשי "ההגנה", אשר השתמשו בהם לצרכי אימון ופעולה. הופעתו של וינגייט — בעל הלהט הציוני הבלתי-רגיל בהשראת התנ"ך, הכשרון הצבאי החורג מן השגרה ואומץ-הלב הבולט — היותה מאורע בעל חשיבות היסטורית ל"הגנה". הוא כה הזדהה עם "ההגנה", עד שראוהו כאחד מחבריה. ידידו ועמיתו בזרוע הבלתי-לגאלית של "ההגנה", והאיש שהשלים אותו באישיותו ובתכונותיו, היה יצחק שדה: גאון צבאי בקנה-מידה בין-לאומי, אחד מן המפקדים הגדולים ביותר בהיסטוריה היהודית, ומורם ורבים של רוב המפקדים הישראלים הצעירים. הוא ווינגייט הביאו לשינוי מהותי בטקטיקה של "ההגנה". על-ידי פיתול עמוק בדרכים, שדות ומטעים מרוחקים, הצבת מארבים בצירי תנועה של האויב ועריכת פשיטות על בסיסי אויב כדי לרסן את יזמתו התוקפנית — הם נתכוננו לחלץ את הטקטיקה של

"ההגנה" מן החפירות והתיל הדוקרני אל השדה הפתוח של הגנה אקטיבית יותר.

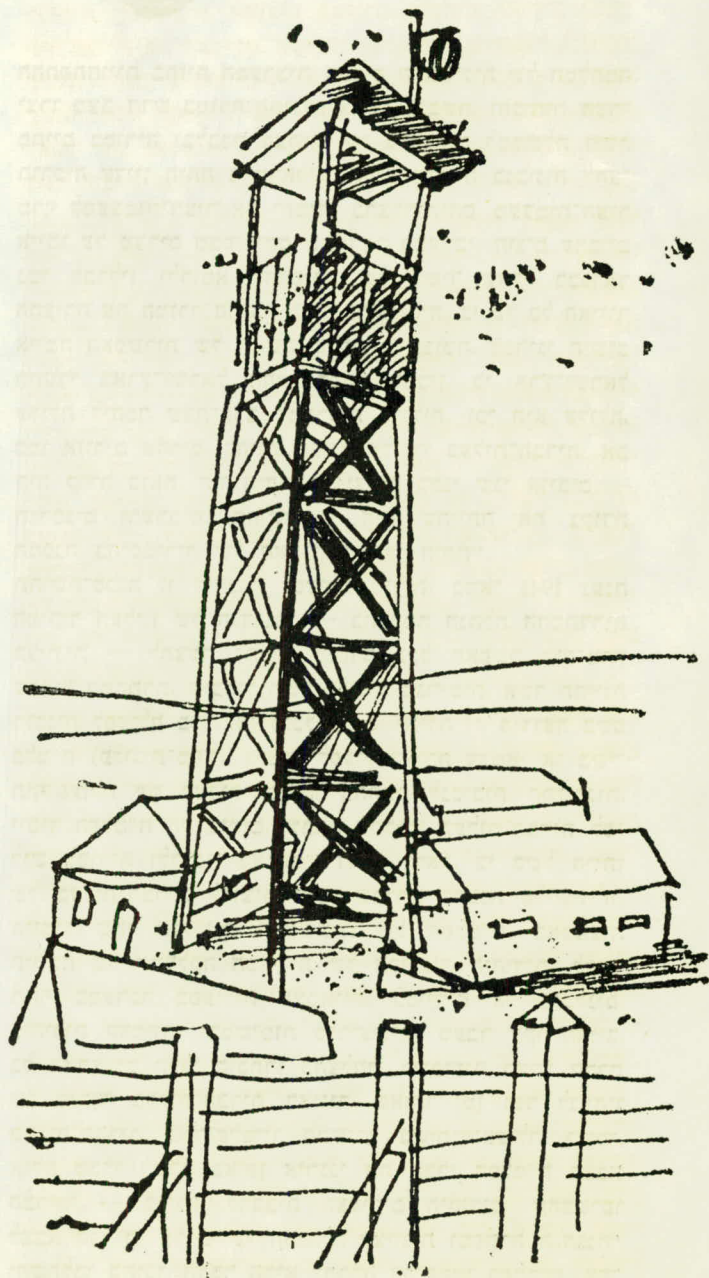
בשלהי 1936 כבר היה ברור, כי מלחמת-גריליה זו לא תבוא לקיצה בעקבות התנגשות סופית בין ריכוזי שני הכוחות. כיון ששני הצדדים כאחד נחשבו בלתי-לגאליים בעיני השלטונות הבריטיים, לא היה אף אחד מהם מסוגל — ולו גם למשך זמן קצר ביותר — לקיים ריכוז כוחות כללי בשל נוכחותם של כוחות בריטיים. יתר על כן, לעובדה זו היתה השפעה נוספת — היא הגבילה את גודלן של היחידות הקרביות. לכן נאלצה "ההגנה" להתרכז בטקטיקה של לוחמת גריליה, בנצלה באורח מכסימלי את יחידותיה הלגאליות המעטות, תוך סיוע של יחידות בלתי-לגאליות, בשעה שהצורך היה דוחק ביותר. "ההגנה", ובעיקר יחידות-השדה שלה — הפו"ש (פלוגת-שדה) — למדו ללחום בשדה, בלילה וביום, בעיקר בכיתות ובמחלקות, לפעמים בפלוגה, ולעתים רחוקות (בשי"תוף-פעולה עם וינגייט) במסגרת של גדוד, שנתפצל ליחידות קטנות יותר. היחידות הללו למדו כיצד לאכזן את האויב בשטח הררי ובאזורים מעובדים, להציב מארב, לבצע פשיטה, לאגוף את האויב ולנתק מגע במהירות כאשר הדבר הכרחי בשל סיבות צבאיות או אחרות.

מטרותיהם המידיות של הערבים היו: להשמיד מספר גדול ככל האפשר של ישובים יהודיים קיימים — אם על-ידי בידודם ואם בהתקפה ישירה; למנוע הקמתם של ישובים חדשים; לשבור את התנגדותם של היהודים, ולרפות את רוחם בדרישתם למולדת משלהם. מטרותם הסופית היתה, לאלץ את הבריטים לחזור בהם מהתחייבותם לתנועה הציונית ולהבטיח קיום מתמיד של רוב ערבי בארץ-ישראל. מטרות התנועה הציונית היו בדיוק הפוכות: להגן על הישובים היהודיים, כפריים ועירוניים, ויהיה ריחוקם או הקושי בהגנתם כאשר יהיה; לקיים חיים נורמליים ככל האפשר — בייצור, במסחר, בתעבורה; למנוע התמוטטות כלכלית, ובכך להזים את טענת הערבים שהארץ היא בשליטתם; ולבסוף — להרחיב את ההתיישבות לעבר שטחים רחוקים יותר, שיש להם חשיבות אסטרטגית מיוחדת.

ואמנם, מסתבר, כי למעשה היו השנים 39—1937 תקופת שיא של התיישבות חלוצית, אשר פירושה היה גם חדירה צבאית לתוך אזורים פגיעים, באמצעות הקיבוצים והמושבים שזה עתה נוסדו. ליחידות הלוחמות נתוספו בתקופה זו יחידות הנדסה, שנטלו על עצמן לתכנן הקמת ישובים טרומיים, המצוידים בסידורי הגנה, שנקראו "ישובי חומה ומגדל". ראוי להזכיר את השיטה שבה היו נוקטים בדרך-כלל. במקום נתון היו מקימים מוצב-התיישבות טרומי, בנוי עץ, שהכיל מספר צריפים, חדר אוכל משותף, מטבחים, מחסנים וכדומה. את המקום הקיפו בחומת עץ כפולת-דופן. את החלל בחומה זו מילאו בחצץ, החסין נגד כדורים, וכן התקינו בה חרכי-יריה. במרכז הישוב הוצב מגדל-שמירה עם זרקור בקצהו העליון; וכל הישוב הוקף בתיל דוקרני ולעתים אף ברצועות מוקשים. הקמתו של ישוב טרומי כזה, על אדמה בבעלות יהודית, הושלמה בדרך כלל תוך יום אחד — החל עם שחר וכלה בשעת לילה מאוחרת. המתיישבים היו על פירוב חברי תנועת נוער חלוצית-ציונית וחברי "ההגנה". הם העמידו

עצמם לרשות המוסדות הלאומיים, אשר החליטו בדרך כלל — תוך התייעצות עם המועמדים — היכן ומתי יהיה עליהם להתיישב התישבות-שלי-קבע. ביום היתה משטרת הישובים העבריים מספקת הגנה צמודה, בעוד היחידות המתחרות קיימו מארבים וסיוורים הרחק מן הישובים, כשהם שומרים את מבואותיהם. המתיישבים עצמם, שנשאו עמם נשק בשעת עבודתם והשתתפו איש-איש בתורו כדי לשמור על ישובם החדש, היו גירסה מודרנית של העובדים בימי נחמיה, אשר „באחת ידו עושה במלאכה ואחת מחזקת השלח“ (נחמיה ד, 11).

בחסותו של ישוב-מצודה זה הצליחו לא רק לעבד את האדמה, אלא גם, בבוא הזמן, להקים בסמוך ישוב חדש, משוכלל יותר.

„מערכות“ 175—174, ניטן תשכ״ו

השלמתו של ישוב חדש נחשבה כמעין נצחון, אשר צוין על-ידי הבאת האמהות והילדים מבסיס העורף אל ביתם החדש. כל זה נשמע מאוד בלתי צבאי, אך בתנאים ששררו בארץ-ישראל בשנות השלושים, היתה זו שיטה יעילה באופן יוצא-מין-הכלל להשגת מטרות מדיניות וצבאיות. מרחבים חדשים פותחו בהצלחה, ובסיסים אסטרטגיים יהודיים חדשים נוצרו הודות לאותה אופנסיבה של המתיישבים עצמם, אשר בעת ובעונה אחת נשארו פועלים גם כאשר שרתו שירות צבאי, והיו בבחינת חיילים גם כשעסקו בעבודתם החקלאית.

בלחץ הלאומנות הערבית המיליטנטית הגדילה ה„הגנה“ את כוחה ומספר חבריה. באותם ימים היא כללה כמעט כל יהודי ויהודיה ביחידה המתאימה. היא אימנה מספר גדול של מש״קים וקצינים; היא רכשה כלי-נשק טובים יותר ורבים יותר. והחשוב מכל — היא הרחיבה את אופיה הכלל-לאומי וביצרה את סמכות הפיקוד העליון שלה. היא אפילו הצליחה להקים לראשונה יחידה מגוייסת, שהחזיקה כעתודה כל-ארצית. יתר-על-כן, כל זה הושג מבלי לצמצם בחשיבותם של הפיקודים האזוריים והמקומיים, ולעולם לא על חשבון היוזמה הטקטית של מפקדים בדרגים נמוכים יותר. מבלי להתעלם מכשלונות וממגרעות, אפשר לומר, שמבחינה צבאית נסתיימה תקופה זו באופן כללי בנצחון. שום ישוב לא ניטש, ואף נוסף פו ישובים חדשים, שיצרו ריכוזים יהודיים בשטחים חיוניים. לאחר שהערבים נוכחו, כי התקפותיהם עולות להם במספר גדל והולך של אבידות, הלכה ופחתה תוקפנותם, עד לשלום יחסי — אם כי בלתי-יציב — שהושג לקראת אביב 1939.

ההתקדמות הצבאית הגדולה מבחינת ההגות והארגון כאחד היותה, ככלות הכול, את הגדול בהישגי התקופה. בהתבססותה על מרחבים אסטרטגיים חדשים, שיפרה ה„הגנה“ באורח מתמיד את יחידותיה מבחינה כמותית ואיכותית, ברמת האימון נים והמשמעת, וכן במידת הבטחון העצמי של שורותיה, הודות לנסיון הקרבי שנרכש על-ידי יחידותיה הותיקות וטבילת-האש בה נתנסו לראשונה המוני טירונים. ה„הגנה“ לא יכלה עדיין להשתבח במבנה גדודי כיחידה טקטית. אולם היא יכולה היתה לטעון להישג לא מבוטל בתנאי הימים ההם ביסוד הגדוד כמסגרת לוגיסטית והפלוגה כיחידה הטקטית הגדולה ביותר. המשמעות של התפתחות זו היתה רבת-חשיבות: ה„הגנה“ החלה מתגבשת כמיליציה מודרנית, כצבא בהתהוותו.

בשעה שהציונים זכו במאבק הצבאי של שנות השלושים, זכו הערבים במאבק המדיני. נוצר הרושם, שעלית כוחן של מעצמות הציר (גרמניה ואיטליה) והזרפת התעמולה שלהן במזה״ת העלו במקביל את כוח המיקוח של הערבים באותה תקופה הרת-גורל. הם התנגדו בהצלחה להמלצות ועדת פיל (1937) לחלוקת ארץ-ישראל לשתי מדינות — האחת יהודית והשניה ערבית — וסחטו מן הממשלה הבריטית את „הספר הלבן“ הנודע-לשמצה (1939). „ספר“ זה נועד לשמור בדרך-קבע על היחס המספרי הקיים בארץ-ישראל בין הערבים ליהודים; דהיינו — להנציח את נחיתותם המספרית של היהודים על-ידי צמצום דרסטי של העליה לארץ, אפילו מגר-מניה הנאצית. ה„ספר“ אסר על היהודים להתיישב באזורים נרחבים של ארץ-ישראל הקטנה, ואפילו במקומות שהאדמה

פרק שלישי

ההתפתחויות בחזית המערבית בשנים הראשונות של המלחמה יצרו מצב חדש במזרח-התיכון. צרפת נכבשה, והכוחות הצרפתיים בסוריה ובלבנון הצהירו על נאמנותם לממשלת וישי. תורכיה עדיין היתה נייטרלית, אולם נחשדה בנכונות להצטרף למעצמות-הציר אם יתמידו בהצלחותיהם. מעצמות-הציר איימו על מצרים מבסיסיהם שבמדבר המערבי. חוגים ערביים נטו לברלין ולרומא, וההפיכה של רשיד עאלי בבגדאד הסעירה את המזרח-התיכון כולו. נראה היה, כי על כל האיזור איימה האפשרות של תנועת מלקחיים עצומה. מנהיגי הישוב היהודי בארץ-ישראל החלו לפתע להבין, כי ארץ-ישראל עלולה ליהפך שדה-קרב למערכות גדולות, וכי היא עלולה, כמו אזורים אחרים, להיות מפונה על-ידי בעלות-הברית. אם היה קורה כזאת, היו היהודים ניצבים בפני שני אויבים — הגרמנים והערבים. תחושה זו היא שהייתה את נקודת המפנה בהיסטוריה של הארגון הצבאי היהודי.

תחושת-סכנה זו דירבנה לפעולה מידית. במאי 1941 נענה הפיקוד העליון של ה"הגנה" — בהסכמת הנהלת ההסתדרות הציונית — להצעה להקים מוקדם ככל האפשר כוח-מחץ עצמאי במחצרת, שיכלול תשע פלוגות מגוייסות, אשר תהיינה מוכנות לפעולה בכל זמן ובכל מקום. יחידה זו, הידועה בשם "פלמ"ח (פלוגות-מחץ), נועדה לפעול באורח עצמאי או בשיתוף-פעולה עם בעלות-הברית. בהתאם לנסיבות המשתנות, ייסוד הפלמ"ח חל בימים, שבהם החליטו בעלות-הברית לפלוש לסוריה וללבנון באוגוסט 1941. נראה, כי בשל היותן של בעלות-הברית לחוצות בזמן שנדרש להכנת פלישה זו, הוזמנו שתי הפלוגות הראשונות של הפלמ"ח, באמצעות תיווכה של המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית, להשתתף במערכה בפעולות עצמאיות, כסיירים או כחבלנים, כיחידות קדמיות, ובמשימות מודיעיניות מעבר לקו-האויב. כל המבצעים הללו הוכתרו בהצלחה, לשביעות רצונו הרבה של פיקוד בעלות-הברית באיזור. מאותו זמן ועד לנצחון בעלות-הברית באל-עלמיין המשיכו בשיתוף-פעולה רשמי, אולם מבלי לשלב באופן אורגני את חברי הפלמ"ח בצבא הבריטי — בניגוד לרובות הצעירים היהודים, שהצטרפו לצבא הבריטי על פי צו ההנהלה הציונית ומפקדת ה"הגנה" והשתלבו בתוכו. הדבר הביא להכרה דה-פקטו בפלמ"ח, אם-

היתה רכושם של יהודים, ובכך יצר מעין גטו חדש בארץ היעודה עצמה. "הספר" ציוה על פירוקה של ה"הגנה", והבטיח ממשל עצמי בעתיד הקרוב — דבר אשר, בתנאים של אותם ימים, היה פשוט מפקיר את המיעוט היהודי לחסרו של הרוב הערבי. היה ברור, שמדיניות זו, אם תוגשם, תשים קץ לחלום היהודי להקמת מדינה, וייתכן שפירושה יהיה גם חיסול פיסיו של הישוב היהודי בארץ-ישראל. שום מנהיג יהודי — ואפילו המתונים ביותר, כמו חיים ויצמן — לא היה מוכן לקבל מדיניות זו. נראה היה, שלאחר שנים של יחסים תקינים בין היהודים והבריטים בארץ-ישראל (יחסים שאמנם לא היו מוצלחים תמיד, אולם גם לא היו כשלון מוחלט) — לא יהיה מנוס מהתנגשות גלויה.

ואכן, ההכנות למלחמה במדיניות ה"ספר הלבן" החלו כמעט מיד; לא נגד בריטניה הגדולה בתור שכזאת, אלא נגד מדיניות ה"ספר הלבן" בלבד. מספר ספינות עם עולים בלתי-לגאליים הגיעו לחופי ארץ-ישראל (אחרות טבעו בלב-ים). ישובים חדשים הוקמו באזורים אסורים בשיטות שהיו נהוגות אז. ההבדל היה רק בכך, שנתכונן להשתמש בהם כבאמצעי-מלחמה בבריטים, שקיימו את מדיניות ה"ספר הלבן", ולא נגד הערבים, ובכך שעתה הכרחי היה להקימן מן הערב עד הבוקר, כדי להעלים את דבר הבניה מעיני הבריטים.

ההכנות הרחיקו לכת עד כדי הקמת קבוצה מיוחדת לפעולות מיוחדות (פר"מ) של מתנדבים, אשר אומנו בחבלה ובמבצעי-קומנדו במטרה להרחיב את המאבק למישור הצבאי הטהור. אז פרצה מלחמת-העולם, והיהודים מצאו עצמם ניצבים בפני דילמה. הבריטים לחמו בגבורה — ובתחילה לבדם — באויבם הגדול ביותר של היהודים בהיסטוריה כולה. בנסיבות קיימות, האם יוכלו היהודים להוסיף ללחום בבריטים באחד מבסיסיהם החיוניים במזרח התיכון, ובכך להחליש את המאמץ המלחמתי שלהם נגד האויב המשותף? התשובה היתה, כמובן, שלא יעשו זאת. הבעיה העיקרית היתה אחרת: כיצד להתקבל כבעלי-ברית — באופן רשמי או בכל אופן אחר — למלחמה הממשית נגד הגרמנים והאיטלקים. מצד שני, האם יוכלו היהודים לנקוט עמדה, אשר עלולה להתפרש מצד לונדון כהתפשרות עם מדיניות ה"ספר הלבן"? גם בקשר לכך היתה התשובה, כמובן, לא! מן ההכרח היה איפוא להתמיד בעיקרון ההתנגדות ל"ספר הלבן" ובהכנות הצבאיות למאבק. דוד בן-גוריון היטיב להגדיר את המצב הפרדוקסלי הזה שעה שאמר: "נילחם בגרמנים כאילו לא היה ספר לבן, ונילחם בספר הלבן כאילו לא היו גרמנים". אולם למעשה נתברר, כי החלק הראשון של הצעתו היה קל יותר לביצוע מן החלק השני. הדבר שאירע למעשה הוא, שהישוב היהודי בארץ-ישראל הקדיש עצמו למאמץ המלחמה הכללי נגד מדינות-הציר, אולם למרבה הצער, ושלא מן התבונה, זנח את יחידותיו המחתרתיות העצמאיות. ייתכן שלא היתה כל אפשרות למנוע את הדבר. כן השפיעה על כך האשליה, שקייננה בלבם של הרבה יהודים (בצד השאיפה הכנה לקחת חבל בהבסתה של גרמניה), כי ההיסטוריה עשויה לחזור על עצמה, וכי מלחמה זו עשויה להביא בעקבותיה "הצהרת בלפור" חדשה, ובה התחייבות ברורה ונחושה יותר להקמת מדינה יהודית.

כי זמנית בלבד, מצד השלטונות הבריטיים. שני הצדדים סירבו להרחיק לכת מזה. הפלמ"ח עמד על עצמאותו והתבדלותו מן הצבא הבריטי, ואילו הבריטים הדגישו את אופיו הזמני של שיתוף-פעולה זה. נראה היה, כי שני הצדדים הבינו, שהם עלולים בעתיד הלא-רחוק למצוא עצמם משני עברי המתרס. בהתאם לכך, היה עליהם לאהוב כך, כאילו הם עשויים לשנוא זה את זה בעתיד" (כדברי אריסטו על הזקנים).

התקופה הקצרה של שיתוף הפעולה עם הבריטים העניקה לפלמ"ח שעת-כושר נדירה לרכוש אימונים מתקדמים יותר, בתנאים לגאליים — על-ידי מדריכים בריטיים ומדריכים משלו — תוך התמחות במקצועות החבלה, פעולות-קומנדו, מודיעין ואמצעי תקשורת מהסוגים שהתאימו ללוחמת-גריליה נגד הגרמנים למקרה שיגיעו ארצה. בכיסוי של כמה מאות פלמ"חאים, אשר הוכרו על-ידי הבריטים, רכשו מאות רבות של לוחמים נוספים אימונים ונסיון דומים. כמה מאנשי הפלמ"ח ומתנדבים אחרים מחברי ה"הגנה" פעלו כצנחנים בודדים בארצות הכבושות בכלקן כדי לעורר התנגדות יהודית נגד כוחות הכיבוש. כמה מהם פעלו במסגרת הצבא הבריטי ביחידות-פשיטה ארוכות-טוח מאחורי קווי האויב במדבר המערבי. כמה מהם, ששלטו בשפה הגרמנית, הוחדרו אל מחנות השבויים הגרמניים, מחופשים כשבויי מלחמה למטרות מודיעיניות; ועשרות פלמ"חאים אחרים התאמנו והתחפשו כערבים לפעולות דומות בסוריה, בלבנון ובארץ-ישראל, כחלק מההכנות הנרחבות לקראת פלישה גרמנית אפשרית. אולם החלק הארי של הפלמ"ח ערך את עצמו כגרעין-מוביל להתנגדות כללית של הישוב למקרה שהכוחות הגרמניים והאיטלקיים יצליחו לפלוש לארץ.

הצורך להתכונן למערכה נגד מכונה צבאית כמו זו הגרמנית סיפק למטה הכללי ולמפקדי הפלמ"ח הזדמנות לחשוב, לתכנן ולהכין את אנשיהם לקרב באופן המודרני ביותר. אי-שוויון הכוחות היה ברור. מאבק חזיתי כולל ישים קץ לכוחות היהודיים. לכן היה צורך להכין תכנית-פעולה מיוחדת במינה, אשר תתאים לתנאים המיוחדים של הארץ. הכוח המניע מאחורי זה היתה ההחלטה הנחושה, להציל חייהם רבים ככל האפשר מן האוכלוסיה האזרחית; להאיט את התקדמות הצבא הגרמני, כדי לעזור בחזיתות אחרות; ואם לא יהיה מנוס מן המות — למות תוך לחימה באויב ולא בכבשנים. התכנית היתה רבת-דמיון. את כל האיזור, הכולל את ה-הכרמל על גאותיו, עמק זבולון (בין חיפה לעכו), רכס ההרים של הגליל המערבי — שיישען על מפרץ-חיפה כבסיס יס-תיכוני ושדה-תעופה על החוף — הוחלט להפוך למצודת-מקלט עצומה לכל יהודי ארץ-ישראל, שמספרם היה אז קצת יותר מחצי מיליון. זו נועדה להיות "מצדה מודרנית", עם כוח גדול יותר וסיכויים טובים יותר. הצירוף של איזור הררי עם מוצא לים ושדה-תעופה — אשר יזכה לתמיכה מלאה של בעלות-הברית בכל הנוגע לאספקה, ושיוגן לעומק ויסייע בפשיטות-גריליה על קווי תקשורת של האויב, על בסיסיו ועל מתקניו — נחשב כבעל סיכוי סביר להחזיק מעמד. הצלחותיהן של בעלות-הברית בטוברוק, בלנינגרד ובראשי-גשר מכותרים אחרים, היו הוכחה לכך, שהתכנית לא היתה בלתי-מעשית. קיוו אפילו, כי אם וכאשר ישתנו פני הדברים, יהיה מעוז זה של

הכרמל לראש גשר לפלישה, אשר יאפשר לפגוש את צבאו-תיהם המתקדמים של האויב במחצית הדרך.

למרבה המזל, לא נתעורר מעולם כל צורך להפעיל תכנית זו הלכה למעשה. אולם עצם הניצרותה של אסטרטגיה בקנה-מידה גדול כזה — האימון הצבאי וההכנות הארגוניות ולימוד המבנה, האסטרטגיה והטקטיקה של האויב תוך כדי כך — סיפקו ל"הגנה" ולכוח-המחץ שלה, הפלמ"ח, מימד חדש של דמיון ונסיון בתכנון צבאי. הדבר קידם באופן ניכר את המחשבה הצבאית היהודית לשלב בשל ובוגר יותר.

באופן כללי, אפשר לומר בבטחון, כי מלחמת העולם השנייה, אשר הביאה שואה על העם היהודי באירופה, חיזקה מבחינה צבאית את הישוב היהודי בארץ-ישראל. עשרות אלפי מתנדבים שירתו במדים בריטיים בענפים שונים של השירותים ורכשו אימון וידע רבי-ערך, שהביאו עמם בשובם ל"הגנה". הנסיון שרכשו הביא תועלת מרובה בשלבים מאוחרים יותר. לאחר שנפרדו דרכיהם של הפלמ"ח והשלטונות הבריטיים, הוסיף הפלמ"ח להתרחב במספר ולשפר באורח תמידי את רמת אימוניו. אולם במהרה איים חוסר תקציב על עצם קיומו. ההבדלים בין התקציב הבריטי לתקציב הציוני היו מורגשים ביותר, והפלמ"ח עמד בפני הכרעה רצינית. הברירה הייתה להתפרק ולהצטרף לצבא הבריטי, או להתפזר איש איש לביתו — שתי אפשרויות, שפירושן היה חיסול עמוד-השדרה של ה"הגנה". הברירה האחרת היתה, לנסות להיעשות לגוף עצמאי, שישא את עצמו מבחינה כלכלית, ובכך יבטיח את קיומו כיחידה מגויסת. אפשרות זו לא היתה קלה כלל. פירושה היה, שאנשים המשרתים שירות צבאי מלא יאלצו גם להרויח למחיתם בעבודה גופנית — דרישה מאוד בלתי-רגילה, לכל הדעות. גם השיפור במצב בחזית לאחר נצחון אל-עלמיין החליש את תחושת החירום, שהינה תנאי להשגת למה עם הכורח שבהקרבה. על כל פנים, הידיעה שנצחון בעלות-הברית עדיין איננו נצחונה הסופי של הציונות, ושר-המאבק הציוני לעצמאות אך יחל, קרוב לוודאי, בתום המלחמה, סיפקה גורם מדרבן חדש לקבלת-מצרון של הקשיים. הטיעון עצמו, היה, כמובן, פשוט ביותר. אם ה"ספר הלבן" יישאר בתוקף, יאבדו היהודים בבריטים. אם הוא יבוטל — עלולים הערבים לגרום למהומות בקנה-מידה גדול. בכל מקרה היה על אנשי ה"הגנה", ובעיקר על לוחמי הפלמ"ח, להתכונן להתנגשויות צבאיות, שעה שבעלות-הברית יחוגו את יום הנצחון ויחלו לשחרר את החיילים.

אשר לפלמ"ח, תכניתו המקורית נתקבלה. מחלקות פלמ"ח יוצבו בקיבוצים ובכמה מושבים בכל חלקי הארץ. מחלקות שכונות יתלכדו לפלוגות, ופלוגות קרובות יהיו גדודים. כל אנשי הכוח יעבדו מחצית כל חודש בקיבוץ שלהם, ובמחציתו השנייה יעברו אימון צבאי. רווחיהם מעבודתם מחצית החודש יספיקו כדי לקיימם במשך החודש כולו. התכנית הצליחה לחלוטין בפתרון הבעיה הפיננסית של המשך קיומו הצבאי של הפלמ"ח. אולם היתה זו גם הצלחה מבחינות אחרות, שלא ציפו להן. נוסף לנסיון בעבודה למחיתם, עזרה העבודה בהתיישבות לגיבוש הפלמ"חאים לכוח חברתי-אידיאולוגי שאין ערוך לחשיבותו, ביצירת המוראל הגבוה ורוח-היחידה, שאיפיינו את הפלמ"ח עד לפירוקו.

הפלמ"ח היה למעבדת-נסיון של ה"הגנה", שבה נוסדו שיטות חדשות של אימונים וארגון. הישגיו היו, כמובן, לנחלת ה"הגנה" כולה, ורמתו הגבוהה שימשה דוגמה ונורמה ליחידות אחרות של ה"הגנה". היה זה, למעשה, הצבא היהודי המגויס הראשון, מאז ימי בר-כוכבא, כ־1800 שנה קודם לכן. משום כך יש לראות בפלמ"ח יותר מאשר סתם אחת מן היחידות של ה"הגנה". הוא היה מקור השראה בקרב הישוב היהודי להתגוננות נגד שיעבוד זר, ומכשיר נאמן בידי ההנהגה המדינית לשם השגת מטרות לאומיות.

בסיומה של מלחמת-העולם השנייה מנה הפלמ"ח ארבעה גדודים מאורגנים, מאומנים, ממושמצים וערוכים לקרב. ב"הגנה" כולה היו יחידות רבות נוספות מוכנות להתגייסות בשעת הצורך. הכל היה תלוי אז במדיניות החדשה של הממשלה הבריטית בדבר עתידה המדיני של ארץ-ישראל. מפלגת העבודה נטלה על עצמה התחייבויות פרו־ציוניות למעלה משניתן היה לצפות מראש, ונקל להבין מה צמקה היתה האכזבה מחמת התכשורת ממשלת ה"לייבור" לא רק להתחייבויותיה היא אלא גם להצהרת בלפור המקורית.

פרק רביעי

עם נצחונה של מפלגת העבודה הבריטית בבחירות 1945 ובטרם נודעה מדיניותה, עלתה סכנת רפיון בדריכות הציבור מחמת התקוות הציוניות שלו, כאמור, את נצחונה. כל צבא מושפע במידה רבה מהלך-הרוח השורר בחברה בשעות היסטוריות; הדבר נכון פי כמה כשמדובר בצבא מחתרת המורכב ממתנדבים. על רקע הלאות ממתח מלחמת-העולם השנייה שזה אך נסתיימה, נשקפה סכנה של התפרקות הדריכות המדינית והכוננות הצבאית של הישוב היהודי. מאידך גיסא, ההנהגה המדינית והפיקוד הצבאי החליטו, בצדק, כי אין להתיר שום רפיון כל עוד לא תלובן מדיניותה של הממשלה החדשה בלונדון. משהוברר במהרה, כי אין בדעת ממשלת ה"לייבור" לחזור מהמדיניות האנטי-ציונית של קודמתה, פתחה ה"הגנה", באישורם המוסמך של המוסדות הנבחרים, בהכנות ממשיות למאבק נגד משטר המנדט, מתוך תקווה, כי הוא עשוי להביא לאחת משתי התוצאות: או שממשלת לונדון תחזור בה ממדיניות, הספר הלבן, או שהיא

ארגון גדודים כיחידות טקטיות, והתחלת יצירתה של חטיבה, לא באו למלא את מקום גמישותו של הפלמ"ח ככוח גריליה. החייל-הפרט והיחידות השונות אומנו, כמקודם, לחי טוב ולפעול ביחידות הקטנות ביותר שאפשר להפעיל (נהגו לומר, כי היחידה הקטנה ביותר בפלמ"ח היתה החייל ונשקו). כתוצאה מכך, הם שמרו על אופיים האינדיבידואלי אפילו במסגרת גדולה יותר. אף כי ייחסו עתה חשיבות גדולה יותר לייצובן של יחידות מוגדרות יותר — החל בכיתה, דרך המחלקה והפלוגה ועד לגדוד ולחטיבה — הרי בפעולות קרב ממשיות נשאר השימוש בכוח-משימה (המורכב מיסודות שורנים של לחמה, הנלקחים לעתים מיחידות אחרות) הנפוץ ביותר.

שיתוף-פעולה ותיאום מוצלחים של מפקדים זוטרים ושל יחידות קטנות דורשים במידה רבה תכונות של אינטליגנציה והבנה מעמיקה. האימון המרוכז בטקטיקה של לוחמת גריליה סייע לפתח תכונות אלה. הנסיון הראה, שקל ובטוח יותר להפוך יחידות גריליה לכוח סדיר מאשר להיפך. נראה לי עתה, כי האימון הרב-תכליתי של הפלמ"ח היה אחד מנכסיו הגדולים ביותר. חבריו קיבלו אימון פיסי ספרטני ממש. הם למדו להשתמש בסוגים שונים של כלי נשק, החל בסכינים ורימוני-יד וכלה במקלעים ובמרגמות, וכן בחומרי-נפץ. הם עברו קורסים מרוכזים באימון-שדה, ביום ובלילה, בקבוצות קטנות וגדולות. חודד חוש ההתמצאות שלהם. הם למדו ברגליהם את הטופוגרפיה של הארץ לארכה ולרחבה. הם למדו להכיר שטחים מסוימים, שבהם ייתכן שיצטרכו להילחם. הם אפילו הקדישו חלק ניכר מלימודיהם לידע של המנהגים המסורתיים והמבנה הצבאי של אויבים אפשריים בעתיד, דהיינו — הבריטים והערבים. נוסף לאימוני החי"ר שלהם, שהתנהלו ברמה של אימוני-קומנדו, קיבלו כולם אימון אמפיבי ראשוני כדי להכניס להנחתת עולים בלתי-לגאליים. לאחר מחלוקת חריפה בין מפקדי הפלמ"ח וקצינים יהודיים שאומנו בצבא הבריטי, נדחתה התפיסה הבריטית של תרגולת-הקרב, כדרך סכימטית ומלאכותית מדי לרכישת הרגלי-לחימה בשדה. לבסוף, כדי שאפשר יהיה להרחיב את הכוח בשעה של גיוס כללי, ניתן לכל חבר כשיר קורס מפקדים, אפילו אם לא היה קיים סיכוי מיידי להציב תחת פיקודו יחידה משלו, והיה עליו להוסיף לשרת זמן מה כטוראי. ואמנם, בסופר-שלי-דבר איפשרה שיטה זו לפלמ"ח להתרחב במהירות בשעת חירום.

כיון שהפלמ"ח היה צבא-הקבע היחידי של ארגון ה"הגנה", הוא נטל על עצמו לפתח גרעינים של חילות נוספים — ים ואויר, תוך ניצול מועדוני טיסה ושיט. עשרות לוחמים התאמנו בהפעלת מטוסים קלים (היחידים שהיו מצוים באותם ימים) לצורך סיורים, אספקה ואפילו צליפה והפצצה פרימיטיביים. מאות לוחמים הוכשרו כימאים מקצועיים לדרגותיהם לקראת משימות ההעפלה וכגרעין ליצירת חילים של ממש. רבים אחרים התמחו בחבלה וסיירות. חומר הנפץ נעשה כמעט לנשק אישי של הפלמ"חאי — בעיקר בקרב הבנים ובמידה מסוימת גם בקרב הבנות. חומר הנפץ היה דרוש, ראשית — לחבל במיתקנים ועורקי תחבורה נבחרים לשם יצירת מהומה ומבוכה; ושנית — כתחליף לארטילריה, שעוד לא היתה מצויה, בריכוך עמדות מבוצרות של האויב.

תיאלץ להחזיר את המנדט לארגון האומות המאוחדות, יורשו החוקי של חבר הלאומים.

בכל משימה צבאית צריך לקבל החלטות על אסטרטגיה, טקטיקה, אימונים וארגון, לאור כל הגורמים הקשורים בדבר. כדי להבין בחינות אלה של המאבק הצבאי של ה"הגנה" נגד הבריטים בארץ-ישראל, יש לציין את הגורמים המיוחדים אשר השפיעו (אם לא קבעו) על דרך ניהולו של המאבק. היהודים עדיין היו מיעוט בארץ-ישראל: מספרם היה כחצי מיליון (למעלה משליש מכל האוכלוסיה); הם היו מרוכזים בערים ובכפרים, בעיקר לאורך שפלת החוף, אולם גם במספר גושים בגליל, ומפורזים בכפרים — באזורים המאוכלסים ערבים שבתוך הארץ, בהרי יהודה ובנגב הצפוני. אפילו האזורים היהודיים הצפופים ביותר היו זרועים ישובים ערביים; ובערים אחדות היתה האוכלוסיה מעורבת. הבסיסים הבריטיים ותחנות-המשטרה היו ממוקמים במקומות אסטרטגיים על-פני כל הארץ. האדמיניסטרציה הבריטית קיימה שליטה מלאה בידה, ונוכחותו של הצי הבריטי בימ-התיכון הורגשה היטב. החיילים הבריטיים היו מצוידים כראוי ומנוסים היטב לאחר קרבות מלחמת-העולם שזו עתה נסתיימה. מאידך גיסא, גם הם סבלו מלאות-שלאחר-המלחמה, והכלכלה הבריטית והציבור הבריטי דרשו שחרור כללי ומידי של הצבא. אשר לערבים, היה ברור, כי במקרה של מאבק בין היהודים לבריטים בארץ-ישראל אפשר יהיה לכל היותר לצפות מהם לנייטרליות עוינת ליהודים. אולם בארץ עצמה, אפשרות לשיתוף פעולה בין הערבים לבריטים נתקבלה יותר על הדעת.

באיזו אסטרטגיה לבחור? מלחמה כללית גלויה ומוצהרת היתה מספקת לבריטים עילה לנקוט במתקפת-נגד רבתי על הישוב היהודי — פעולה שהיו לה כל הסיכויים להצלחה. הכוחות הבריטיים לא סבלו משום חסרון של תנאי מחתרת; כתוצאה מכך, היה להם יתרון בניידות, וכן עליונות מכרעת באמצע-לחימה. הואיל ולא היו בארץ ג'ונגלים או יערות גדולים, ורוב הגבעות וההרים היו מאוכלסים ערבים, הוצאה מכלל חשבון האסטרטגיה של לוחמת-גריליה קלאסית. בסופר של-דבר, נצטמצמה הבחירה לשלוש אסטרטגיות אלטרנטיביות: בקצה האחד — פעולות טרור, שיכוונו ללא הבחנה נגד כל המטרות הבריטיות, לרבות טרור-אישי ללא הבחנה; בקצה השני — "מאבק צמוד", שיהיה מוגבל להעלאת עולים בלתי-גאליים, הקמת ישובים חדשים באזורים אסורים ליישוב וקיום הפגנות המוניות, תוך הימנעות מפעילות צבאית יזומה ולו גם מוגבלת; ובין השתיים — שיטת המאבק הפעיל — זו שנתקבלה לבסוף: דחיית הטרוריות נגד אדם, מטעמים מוסריים ומעשיים (הדבר נחשב בלתי מוסרי בהיותו נוגד את רוח היהדות, ובלתי מעשי בשל האפשרות שיעורר

טרוריות נגדי), וקבלת האלטרנטיבה השניה — עליה בלתי לגאלית, הקמת ישובים חדשים באזורים אסורים ליישוב וקיום הפגנות המוניות — אולם בשילוב עם פעילות צבאית ישירה, המבוססת על טקטיקה של לוחמת-זעירה*.

המונח "מאבק" ולא "מלחמה" נבחר במכוון, למרות שהוא כלל גם פעילות צבאית, לעתים נרחבת. שתי סיבות לכך: ראשית, אף שהפעולות נתבססו על טקטיקת-גריליה, לא היתה זו מלחמת גריליה כללית; ושנית — משום שהיה זה עקרון מוגדר באסטרטגיה ובטקטיקה של ה"הגנה" להימנע, כאמור, מאבידות בנפש, או לפחות להקטין את מספרן עד למינימום (בצד הבריטי ובצד היהודי כאחד) בכל ההתקפות, כולל אלה שבוצעו על יעדים צבאיים. זהירות מרובה ננקטה, וניטלו סיכונים רבים מאוד בתכנון ובביצוע של המבצעים הצבאיים לשם השגתה של מטרה זו.

בתיאור הכללי של האסטרטגיה שיובא להלן אנסה לטפל בזהירות בכל אחד מן היסודות שהזכרתי קודם. העליה הבלתי-לגאלית בוצעה בעיקר על-ידי ספינות דרך הים-התיכון, אולם חלקה גם ברגל, מעבר לגבולות יבשתיים, וחלקה אף בטיסות בלתי לגאליות. עד סוף התקופה 48—1945 חצו כ-65 ספינות את הים-התיכון, ומספר העולים, רובם ניצולי שואת אירופה, הגיע כמעט ל-100 אלף. להעפלה נועדו שלושה יעדים עיקריים: א. להגדיל את המספר הכללי של היהודים בארץ-ישראל, ב. לשים ללעג את המכסות העלויות של ה"ספר הלבן", ג. לרכוש את אהדת העולם, כולל דעת-הקהל הבריטית, לאידיאל הציוני, ובכך ללחוץ את ממשלת בריטניה אל הקיר על רקע ההבטחות שהופרו והטרגדיה של העם היהודי. הקמת הישובים הבלתי-לגאליים כוונה להשגת שני יעדים: ראשית, לרכוש דריסת-רגל באזורים חיוניים מבחינה אסטרטגית לנוכח הצפוי בעתיד; ושנית — לחשוף גם בחזית זו את חולשתו של ה"ספר הלבן", שהכריז למעשה על מרביתה של ארץ-ישראל כעל איזור שמחוץ לתחום ליהודים. מטרת הפעולה הצבאית לא היתה לחסל את הכוחות הבריטיים בארץ-ישראל; גם לו נתכנונו לעשות זאת, היה הדבר מעל ליכולתם של הכוחות היהודיים — אף שיכולים היו להשמיד יחידות ובסיסים. הכוונה היתה יותר לחתור תחת מעמדם, לערער את חוש הבטחון שלהם, לפגוע ביוקרתם; וחשוב מכל — לשכנע את ממשלת לונדון אחת ולתמיד, כי בלי הסכמתם של היהודים, לא תוכל בריטניה לקיים את ארץ-ישראל כבסיס בטוח וניתן להפעלה באיזור חיוני זה. על-ידי הסתייגות מהריגה, מצד אחד, ועל-ידי ביצוע צבאי מעולה של פשיטות הפלמ"ח ופעולותיו, בהשתתפות הגבורה של העם כולו, מן הצד האחר — קיוו לעורר אהדה, ואפילו הערצה, ליהודי ארץ-ישראל, ולהוכיח לעולם — כולל היהודים עצמם — כי הינם כוח שיש להתחשב בקיומו. הפעולה המשולבת שתוארה לעיל — עליה בלתי-לגאלית, התישבות בלתי-לגאלית ופעילות צבאית בלתי-לגאלית — נועדה לכן לכפות את הבעיה על כל הצדדים הנוגעים בדבר ולא לצמצם למצוא לה פתרון חיוני. בקיצור — קיוו להוכיח לבריטניה ולעולם כולו, כי מדיניות בלתי-צודקת ובלתי ניתנת לביצוע עלולה לחדול מלהיות מדיניות כלל. ובכך — להשפיע על בריטניה לשנותה למדיניות טובה יותר או

* אם כי שיטת הטרור נדחתה בצורה חד-משמעית על-ידי המוסדות הלאומיים, היא אומצה על-ידי שתי קבוצות מחתרטיות מתבדלות (אצ"ל ולח"י), אשר פעלו מחוץ למסגרת המוסדות הנבחרים. מבצעייהן של שתי קבוצות אלה היו לעתים קרובות נועזים מאוד, ותרמו ללחץ הכללי, שבסופו של דבר הביא ליציאתם של הבריטים מן הארץ. אולם הן לא יכלו להביא למפלה ניצחת של הבריטים, בעיקר בשל בידודן בקרב הישוב היהודי עצמו. תרומתן להתפתחות המחשבה הצבאית ככזאת היתה צנועה למדי.

אפילו לגרועה יותר, אשר תספק ליהודים תמריץ וצידוק חדשים למאבק, שיכוון לאלצה לותר על המנדט. המאבק היה כמובן אמצעי ולא מטרה בפני עצמה; מתפקידו היה להכשיר באמצעים צבאיים מתאימים לנסיבות הזמן ההוא את הקרקע לפעילות ציונית-מדינית ענפה בלונדון, בבירות אחרות ובאר"מ.

מן הראוי, אולי, לציין, כי על אף אחדותו של הישוב סביב האסטרטגיה שהיתה נכונה ביסודה, נתגלעו חלוקי-דעות בדבר הסיכויים שבריתניה תשנה מדיניותה לטובה, והיו שהעדיפו את החזרת המנדט לאר"מ במקום לחפש פשרה עם בריטניה. משום כך, למרות שלא היו חלוקי-דעות בשלילת הטרור האישי, נראה היה לרבים, כי היה צורך להחריף במידה רבה את עצמת המאבק.

במאבק הצבאי עצמו נתברר, כי ההכנות שנעשו במשך מלחמת-העולם השניה (במידה רבה — בעזרה בריטית) לעמידה בפני אפשרות של פלישה גרמנית-איטלקית, היה להן ערך רב לגבי היחידות, אשר עתה היה עליהן לבצע פעולות שונות במקצת נגד הבריטים.

ספינות ההעפלה אוישו על פי רוב ביהודים, וכל אימת שאחת מהן הצליחה לחדור בעד החסימה הימית והגיעה ליצדה בחופי ארץ-ישראל, בדרך כלל בלילה, אובטח ראש הגשר על-ידי מארבי-חי"ר ולרוב גם בסיוע של סירות. העולים הורדו לסירות קטנות, אשר אחדות מהן הובאו על ספון האניה עצמה ואחדות סופקו מן החוף. אלה שלא יכלו לרדת בכוחות עצמם נישאו על כתפי-מושיעיהם. העולים נלקחו בעצם אותו הלילה, על-ידי מורי-דרך וליווי מזויין, כשהם מצוידים בתעודות-זהות ארץ-ישראליות מזויפות, לערים ולכפרים מסוימים — מקומות שבהם נקלטו בבטחון בקרב האוכלוסיה האזרחית. לעבודת-הצלה זו קדמו, כמובן, הכנות אינטנסיביות באירופה: העברת הפליטים ממזרח אירופה וממרכז אל החוף האירופי של הים התיכון, ארגון מחתרת של הפליטים במחנות העקורים, קניית ספינות וצידוק, ולבסוף — הטענת הנוסעים ושיגור הספינות. כל אלה אורגנו על-ידי פיקוד ה"הגנה" החשאית באירופה, אשר כלל בעיקר אנשי פלמ"ח, יהודים ארץ-ישראליים ששירתו קודם לכן בצבא הבריטי ונשארו במתכון באירופה, וכן יסודות לוחמים מן הפליטים עצמם — לוחמים מן הגטה פרטיזנים, ולוחמים אחרים. היה זה מפעל עצום בהיקפו, אשר חדר בעד גבולות בין-לאומיים ואשר העז פנים כנגד המודיעין הבריטי היעיל (באירופה ובארץ-ישראל כאחד), כנגד השליטה הבריטית על הים-התיכון, הסיור האוירי הבריטי, והכוחות החזקים והניידים בארץ-ישראל עצמה. הוא דירבן את ה"הגנה" להתפתח לארגון צבאי יעיל, שיהיה מסוגל לתכנן, לנהל ולבצע מבצע מסובך כמו זה; והיחידות שהועסקו בנחיתות עצמן רכשו נסיון רב ערך במבצעי-חוף משולבים, כולל הטקטיקה והלוגיסטיקה שלהם ושאר הבחינות הארגוניות של הבעיה. יתר-על-כן, בד בבד עם התעצמותה של ה"הגנה", נתחזק גם הישוב היהודי בכללה. הישוב היהודי בארץ-ישראל רכש נסיון היסטורי של אומה בהיצרותה. כל אימת שנחיתה הצליחה, ניתן לה פומבי למחרת היום, כדי לודא שלא יאבד

מאום ממשמעותה המדינית. כאשר היה צורך לבצע נחיתה לאור היום, נצטוו הלוחמים להסתיר את כלי-נשקם, המוני אורחים נקראו אל החוף כדי להתערב בפליטים ולמנוע מאסרם באמצעי מרי בלתי-אלמיים. אחדים מהם קיפחו את חייהם כאשר צעדו מול אש מקלעים. לאפיזודות אלה נודעה השפעה מחשלת על תחושת הסולידריות של האוכלוסיה עם הלוחמים; הן עשו רבות לליכוד העם לאומה מתגבשת.

הקמת הישובים הבלתי-לגאליים היתה מבצע מסובך פחות מן ההעפלה הבלתי-לגאלית, אולם גם הם הרחיבו במידה רבה את נסיונה הצבאי של ה"הגנה". כפי שהוסבר כבר, כלל התכנון את בחירת מיקומו של הישוב, הקמתו של ישוב טרומי שלם, טיפול בבעיות תובלה, סידורי הגנה ושיתוף-פעולה בין החיילים לאזרחים. אף כי חלק מזה לא היה אלא צבאי-למחצה, סייע הנסיון לקידומה של ה"הגנה" ככוח צבאי בעל תחושה של אחריות לאומית.

אולם הנסיון החשוב יותר סופק על-ידי המבצעים הצבאיים הטהורים — גדולים כקטנים. המטרות הנבחרות היו מסילות-ברזל, גשרים, כלירכב משוריינים, תחנות משטרה, בסיסים צבאיים, מחנות-מעצר של פליטים, תחנות-רדאר, סירות משמר ואניות-צי בארץ-ישראל ובקפריסין. כל המטרות הללו היו מוגנות על-ידי משמרות או פטרולים, או שניהם יחד. אחדות מהן היו סמוכות לאזורים יהודיים, ואחדות באזורים מרוחקים לאורך גבולות ארץ-ישראל. חוץ מאשר חיל-הספר בגבול

עבר-הירדן, אשר חייליו היו ערבים וקציניו בריטיים, לא נטלו הערבים חבל במאבק הממשי נגד היהודים. אולם הם סיפקו ברצון ידיעות לבריטים על תנועות של יחידות יהודיות; על כן היה על ה"הגנה" לבצע את מרבית פעולותיה בחשכת הלילה. לעתים, עקב הצורך להימנע מגילוי על-ידי ערבים או סוירים בריטיים, נתמשכה הנסיגה מן המטרה שעות מרובות: כאשר המטרה היתה מרוחקת ביותר מבסיסים

* היו, כמובן, גם מקרים לא מעטים של ערבים ששיתפו פעולה עם שירות הידיעות של ה"הגנה".

פרק חנושי

המתרחקות בין היהודים והערבים החלה להתגבר במשך 1947, בשעת הדיונים הוזהרים והממושכים באו"מ. שני המחנות החלו להגביר את הכנותיהם הצבאיות על-ידי הגדלת כוח-האדם שלהם, העמקת האימונים ואגירת נשק נוסף. במהרה נתברר, כי לא זו בלבד שהבריטים יעזבו את ארץ-ישראל, אלא גם ישאירו אחריהם תוהו ובוהו, וכי התנגשות כללית בין ערבים ליהודים תהיה, לכן, בלתי-ימנעת. כאשר, ב-29 בנובמבר 1947, החליט האו"מ ברוב של שני-שלישים (לרבות ארה"ב וברח"מ) על חלוקת הארץ לשתי מדינות ריבוניות עם מסגרת כלכלית משותפת ומובלעת בין-לאומית באזור ירושלים, דחו הערבים מיד את ההחלטה. החלו מהומות מצד הערבים, ולוחמי גריליה ערביים הופיעו לראשונה באזורים המרוחקים יותר של הארץ ובפרברי הערים המעורבות.

ניתן להבחין במלחמת השחרור הישראלית בארבעה שלבים מובהקים. כל אחד מהם הטביע חותמו על התפתחות המחשבה והארגון הצבאיים ועל היקף האחידה הטריטוריאלית של היהודים. השלב הראשון נמשך כששה חדשים, החל מ-30 בנובמבר 1947 ועד לתאריכים שונים באזורים שונים במשך מרס, אפריל והמחצית הראשונה של מאי 1948, בהתאם למועד הפיגוע הבריטי בכל אזור בנפרד, עד אשר נסתיים רשמית ב-14 במאי 1948. כל עוד שהו הבריטים במרחבים היהודיים המשיכה ה"הגנה" לפעול במחתרת (אם כי בהיקף גדול מאשר אי-פעם בעבר), תוך ניצול היחידות הלגאליות ככיסוי למבצעים מחתרתיים ככל שניתן. היום התיכון וחופיו היו מצויים בתחום הפיקוח הבריטי. ההעפלה נמשכה, אם כי רוב הספינות נתפסו על-ידי הצי הבריטי, והמעפילים נעצרו במחנות הסגר בקפריסין. הציוד הצבאי שהיה חיוני ביותר לכוחות ה"הגנה" היה מוברח ארצה. לעומת זאת נהנו הערבים ממרחבים פנויים מבריטים במרכז הארץ ולאורך גבולותיה היבשתיים, באופן שהתנוו ירו הארצות הערביות השכנות לבין המובלעת הערבית. היפשיית — עובדה שהקנתה להם יתרון גדול.

ממשלת המנדט הכריזה על נייטרליות חזקה ביחסה בין הארץ-ישראל נצטוו לשמור וקיים ועל הנתיבים לנמל חיפה — להקים סוכנות, אפוטרופוסור של הגשמתה של דחתה ממשלת לונדון.

יהודיים, היא היתה עלולה לגזול לעתים כיומיים, כיון שהאנשים נעו בלילה והסתתרו ביום. מבצע כזה דרש, נוסף על אימון פסי מרוכז, רמה גבוהה של מומחיות טקטית וכושר מינהלי. לביצועו נדרשה יכולת לפעול ביחידות קטנות, או בתיאום בין יחידות קטנות הפועלות על פני שטחים נרחבים; לפעול בפלוגה ויותר — עד לגדוד כיחידה טקטית — נגד מטרה אחת או מספר מטרות סמוכות; וחשוב מכל — להפעיל יחידות גדולות וקטנות במבצע אחד תחת פיקוד חטיבתי. נסיון זה נרכש לא רק בשדה הקרב, אלא גם בתרגילי תנועה ואש במדבר השומם שמדרום ליס-המלח. העובדה, שלמעשה לכל איש פלמ"ח, וכן למספר גדול של אנשים מיחידות שדה אחרות של ה"הגנה", ניתנה במתכון ההזדמנות לרכוש נסיון פיקוד קרבי בכל הדרגים, סייעה להכשיר את כושר הלחימה ואת רוח הקרב של ה"הגנה" לקראת התנגשויות גדולות יותר בעתיד.

בד בבד עם התפתחות כוחות היבשה לחילותיהם צבר גם הגרעין הימי של הפלמ"ח נסיון רב-ערך בפיקוד על אניות וסירות של צי ההעפלה, מצד אחד, ובטיבוע אניות וספינות משמר בריטיות מצד שני. מבצעים אלה קידמו את פיתוחו של חיל-הים בעתיד, אשר כלל בין השאר גם יחידת חבלה ימית מיוחדת במינה. כיון שרוב מבצעי ה"הגנה" נשאו אופי של גיחות ופשיטות, היו ההתנגשויות בין הגייסות היהודיים והבריטיים קצרות, שהרי לוחמי מחתרת חייבים להיעלם בטרם תנטל מהם חסות החשכה, וכן עליהם גם לטשטש את עקבותיהם לבל יתגלו בסיסיהם. פעולות הנגד הבריטיות נשאו בדרך כלל אופי של פעולות-משטרה ולא דוקא פעולות צבאיות מובהקות. בשלבים מאוחרים יותר, כאשר המאבק החריף יותר, נקטו גם הבריטים אמצעים חריפים, אשר חרגו ממבצעי החיפוש אחר לוחמים בלבד וכללו בין יעדיהם פגיעה בישובים אזרחיים ובמוסדות ציבור ועצירת מנהיגים לאומיים. יחד עם זאת — דוקא החרפת הפעולות הבריטיות (שהיו גם יותר מוצלחות מבחינת תוצאותיהן) סימנה את ראשית הקץ של השלטון הבריטי בארץ-ישראל. מבצעים מקיפים אלה הוכיחו, שמלחמה להם לא עם ארגון מחתרתי קטן ומבודד אלא עם תנועה לשחרור לאומי, שהקיפה את כל הישוב היהודי בארץ; הם עוררו את דעת-הקהל הנאורה בעולם והפכו את אשר עלול היה להיחשב כנצחון משטרתי צנוע למפלה מדינית. שלטון זה הגיע לקיצו עם הכרזת ממשלת לונדון בפברואר 1947 על החלטתה להעביר את השאלה הארץ-ישראלית לאו"מ — אשר החליט על חלוקת הארץ, הקמת מדינה יהודית וסיום משטר המנדט הבריטי ב-14 במאי 1948.

לא פחות חשובה להתפתחות הצבאית, בשלב זה כבשאר השלבים, היתה התופעה שכבר נגענו בה: היחסים ההדוקים בין הענפים האזרחיים והצבאיים של הישוב, הפיקוח המלא על הארגון הצבאי מצד הגופים האזרחיים הנבחרים והנאמנות מהכרה של החיילים לממשלתם היהודית הלאומית הבלתי-רשמית והבלתי-מוכרת עדיין. הדבר מוכיח על בגרות, שיכולה להיחשב כאחד מן ההישגים הגדולים ביותר של ה"הגנה" כצבא לאומי לשחרור והגנה.

את האסטרטגיה של ה"הגנה" בתקופה ראשונה זו של מלחמת הקוממיות של ישראל אפשר לסכם כדלהלן:

● בשום פנים אין לנטוש ישובים מרוחקים* הכירו בכך, כי אסטרטגיה כזו תעמיס נטל רבימשקל על מפקדת ה"הגנה", בכך שתאלץ אותה לקיים קוים ארוכים ביותר של תקשורת ואספקה. מצד שני, ניתן היה לצפות, שהישובים הללו יטו לעברם לפחות חלק מן הלחץ הערבי על המרכזים היהודיים בשפלה; אפשר היה להשתמש בהם כבסיסים לפעולות גריליה מאחורי קווי האויב; והם ישמשו כיעדים סופיים, בבוא הזמן, למתקפת שחרור בכל האיזור.

● להימנע ככל האפשר מהתנגשויות ישירות עם הבריטים, כדי שלא לעכב את תכניותיהם לפינוי. כן להימנע מהתקפות גדולות נגד הערבים, כיון שהן עלולות יהיו לגרום להתערבות בריטית, ושוב לעכב את הפינוי.

● לקיים רציפות טריטוריאלית יהודית בכל איזור המיושב ברובו יהודים, ובמידת האפשר — גם בין האזורים לבין עצמם. רציפות טריטוריאלית פירושה היה בטחון גדול יותר לדרכים הפנימיות של התקשורת. חסכון בכוח-אדם ואפשרות ליצירת מערך הגנה מתקבל-על-הדעת לעמידה בפני פלישה צבאית ודאית, שעליה הכריזו רשמית ובגלוי ממשלותיהן של כל הארצות השכנות.

מטרות אלה הושגו ברובן, ועזרו רבות להכנת הקרקע לקראת היעדים הגדולים יותר של העתיד הקרוב. שלב התחלי זה גם סייע לשיפור האירגון הצבאי עצמו בדרכים הבאות:

● הפלמ"ח, כוח המחץ של ה"הגנה", נכנס למלחמה עם ארבעה גדודים מגוייסים, שהיו מאורגנים במסגרת חטיבה, וצמח במהירות עד לעשרה גדודים, שנחלקו לשלוש חטיבות, תחת פיקוד מרכזי. פיקוד הפלמ"ח שוכן בסמוך למפקדה העליונה של ה"הגנה", כדי להבטיח קשר בלתי-אמצעי מתמיד באשר למשימותיו המיוחדות בארץ או מעבר לגבולות. הוטלו עליו משימות מיוחדות לעצמו בתוך המסגרת של האסטרטגיה הכללית — או שהשתמשו בו כראש-חנית במבצעים גדולים בחזיתות קשות תחת פיקודו של מפקד החזית. במבצעים אלה פעל הפלמ"ח, כמובן, במשולב עם יחידות אחרות.

● בשלב זה של המלחמה הופרדו מן הפלמ"ח חיל-הים וחיל-האוויר, שהיו אז בחיתוליהם, והפכו בהדרגה לחילות העומדים ברשות עצמם, עם מפקדים משלהם. אולם בכל זאת נשאר עד הסוף — ואף הינם עד היום — כפופים למטה הכללי של הצבא.

● מספר ניכר של גדודים מחיל-השדה של ה"הגנה" (חי"ש) הפכו בהדרגה לחטיבות מגוייסות. בתחילה הם הוגבלו למרחבים קבועים, אך במהרה הפכו ניידים בקנה-מידה כל-ארצי, ובכך איפשרו לפיקוד העליון לרכז כוחות במאמצים עיקריים בכל חזית שנבחרה.

● חיל-המשמר, שהיה מורכב מאנשים מבוגרים יותר, נשים וצעירים מתחת לגיל 18 בכפרים ובערים, היה מגוייס-למחצה בתוך מסגרת חיל המשמר (חי"מ) של ה"הגנה". בדרך כלל, הם נטלו על עצמם את ההגנה על רובעים יהודיים בערים מעורבות, במשקים ובישובים; אולם לעתים הם גויסו ונשלחו מן הערים לאזורים כפריים כתגבורת, שם פעלו

כשומרים וכעובדים. נוסף לחשיבותו של השירות הישיר שסיפק חיל-המשמר, הוא סייע להחליף יחידות שדה בתפקידי הגנה, ובכך שיחרר אותן לפעילות קרבית.

● שירותים אחרים, כמו תובלה, עזרה רפואית, הגנה אזרחית והנדסה — הוקמו ללא קשיים מיוחדים מאחר שרוב האוכ"ל לוסיה האזרחית היתה בדרך זו או אחרת מאורגנת או קשורה ב"הגנה", היה קל יחסית לגייס את כוח-האדם ואת הציוד האזרחי שנדרשו לשירותים אלה.

השלב השני של המלחמה היה קצר ביותר, אך מכריע. הוא כיסה את הפרשה-הזמן — לעתים ימים ולעתים לא יותר משבועות אחדים — שבין פינויו של איזור מסויים על-ידי הבריטים לבין פינויה הסופי של הארץ כולה ב-14.5.1948. היום שבו פג תוקפו של המנדט. בתקופה קצרה זו לחמו היהודים והערבים זה בזה בהיעדרם הפיזי של הבריטים אולם בנוכחותם המדינית. מצב מוזר זה נתן ל"הגנה" הזדמנות להפעיל מאמצים עיקריים באזורים קריטיים, אשר כוונו להבטחת רציפות טריטוריאלית בתוך האזורים היהודים וביניהם, להרחבת השליטה היהודית על אזורים שהחזקו קודם לכן בידי כוחות ערביים, ולחזיק מערך ההגנה — כדי להתכונן ליום הפלישה של הצבאות הערביים הסדירים מעבר לגבול. בתקופה זו לא רק נהדפו כל ההתקפות הערביות על הישובים, אלא הכוחות היהודיים שחררו שטחים חיוניים כמו הגליל העליון והתחתון, כולל מרכזים ערביים כמו צמח ובית-שאן, וערים מעורבות, בעלות רוב ערבי, כמו צפת וטבריה; הגליל המערבי, כולל העיר חיפה המעורבת** ; המרכז הערבי הגדול של יפו; חלקים חשובים של ירושלים החדשה; והרבה כפרים חשובים מבחינה אסטרטגית בחלקים רבים של הארץ בצפון ובדרום. לא פחות חשובים היו מספר קרבות מוצלחים, שנועדו לשחרר מקומות נצורים בפרוודור ירושלים ובכניסה לנגב הצפוני. אם כי ה"הגנה" סבלה כמה כשלונות מכאיבים בתקופה זו — כמו אבידות כבידות, השמדת שיירות וכלי-תובלה יהודיים בדרכם לאזורים מבודדים, וכן אבדן מספר ישובים יהודיים בסביבת ירושלים — הרי כללית היה המאזן חיובי ביותר. כפי שניתן היה לחזות מראש, היו הישגים אלה מכריעים ביצירת מערך גיאר אסטרטגי יציב יותר לשם הגנה מפני הפלישה הממשמשת ובאה של כוחות בעלי עצמה עדיפה.

השלב השלישי של המלחמה, אשר נמשך מן ה-15.5.48 ועד ל-10.6.1948, הביא עמו לבסוף את הגשמתו של האיום: מתקפה של כל הצבאות הערביים השכנים, בכל החזיתות בעת ובעונה אחת. היתה זו תקופה קשה ביותר. עליונותם של הערבים בכוח-אדם ובציוד היתה מוחלטת, וההלם הפסיכולוגי של הפלישה היה מסוכן לא פחות מכוחו הצבאי של האויב. בנסיבות אלה נהגה ה"הגנה" בתבונה כאשר

* היוצא מן הכלל היחידי היה בית-הערבה, אשר על חופו הצפוני של ים-המלח. אולם אפילו במקרה זה המתישבים רק הועברו לסדום, הנמצאת דרומה יותר על החוף. גם סדום היתה מבודדת, אולם מרוחקת יותר מאשר הישוב המקורי מציר התנועה העיקרי בין רבת-עמון ליריחו.

** עכו הערבית נכבשה יומיים אחרי תום המנדט; טיהורו של הגליל המערבי הושלם מספר ימים לאחר מכן, ב-22.5.48.

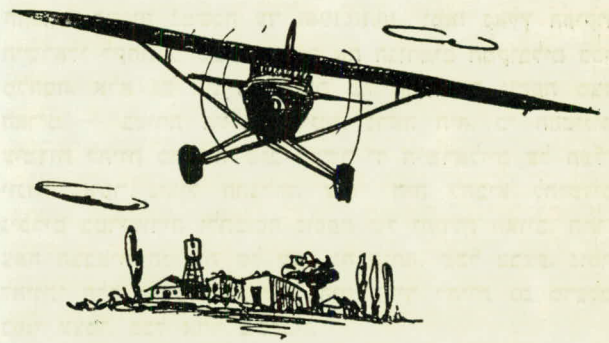
נוכח העדיפות הערבית בעוצמה וביוזמה יש לראות סיומו של שלב חשוב זה כנצחון ישראלי, אם כי עדיין לא נצחון מכריע. לא זו בלבד שפלישת האויב נבלמה ברוב צירי התנועה שלו, אלא שהיהודים זכו בהישגים טריטוריאליים חשובים. לעומת זאת סבלה ה"הגנה" שוב מכמה מהלומות, אובדן כמה ישובים, והמכאוב מכל: נפילת הרובע היהודי הקטן שבעיר העתיקה של ירושלים.

הישראלים, מעודדים מהצלחותיהם ולמודי לקחים מכשלונותיהם, השתמשו בהפוגה זו כדי לייצב, ככל האפשר, את ארגונם הצבאי מכל הבחינות. בתקופה זו קוימו כל הטכסים הלגאליים הראשונים. ה"הגנה" הוכרזה רשמית כצבאה של המדינה החדשה, אשר נקרא צבא הגנה לישראל*. כל החיילים נשבעו אמונים למדינה. הונהגו מדים רשמיים. הוענקו דרגות למש"קים ולקצינים, כשהדרגה הגבוהה ביותר היא זו של רב-אלוף — דרגה שהחזיק בה רק אדם אחד, יעקב דורי — הרמטכ"ל החדש (לשעבר ראש מטה ה"הגנה"). מפקדי החזיתות השונות, מפקד הפלמ"ח, מפקדי חיל-האוויר, חיל-הים והחטיבה המשורינית, וכן ראשי אגפים במטה הכללי, הוכתרו בדרגת אלוף. זהו סולם הדרגות גם היום. שני האר-גונים הצבאיים הפורשים ממרות לאומית, קיבלו הוראה מן הממשלה להתפרק, וחבריהם נקלטו כיחידים על-ידי הצבא.

הפיכתה של ה"הגנה" לצבאה הסדיר של מדינה עצמאית היתה, מבחינה אחת, יותר נומינלית מאשר מהותית. הארגון הכללי, מערכת הפיקוד, ההרכב האישי והכפיות למרות הלאומית — כולם נשארו כשהיו. אולם מבחינה אחרת, היה זה שינוי של ממש, שהרי סימל את השינוי במעמדה ההיסטורי של ארץ-ישראל מטריטוריה מנדטורית למדינה יהודית ריבונית, ואת הפיכתו של הישוב היהודי לאומה; וככזה, היתה לו משמעות רוחנית ומדינית חשובה.

הצבא הלוהם כולו הכיל שבע חטיבות חי"ר, שלוש חטיבות פלמ"ח וחטיבה משורינית אחת. ציודה של האחרונה היה דל מאוד, אולם ציודן של האחרות שופר על-ידי כלי-נשק צ'כוסלובקיים וצרפתיים חדשים, כולל ארטילריה טובה יותר (אם כי עדיין בלתי מספיקה). חיל-האוויר רכש מספר "מסרשמיטים" מתוצרת צ'כיה ו"ספיטפיירים" מתוצרת אנגליה שנקנו באירופה, וכן מספר "דקוטר" ומספר מטוסים אח-רים להובלה ולהפצצה. חיל-הים שיפר ציודו ואימונו בלחי-מת גריליה ימית, בנחיתות קטנות ובפטרול חופים. לכל יחידה היה עתה מפקד ישיר משלה, אולם היא נשארה חלק מצבא אחד תחת פיקודו העליון של הרמטכ"ל, אשר הוא עצמו היה אחראי בפני שר-הבטחון, דוד בן-גוריון, וסגנו, ישראל גלילי — לשעבר ראש המפקדה הארצית של ה"הגנה". הוקם קבינט מלחמה, שהוסמך על-ידי הממשלה לקבל החלטות מסוימות בשם הממשלה, וגוף חשוב אחר, ועדת חוץ ובטחון של הכנסת** הוסמך מטעם הכנסת לפעול בשמה. הכוחות הישראליים היו עדיין נחותים בהשוואה לאלה של האויב במספר, בציוד ובתנאים הגיאוגרפיים, אולם הם עלו על צבאות האויב בארגון, במשמעת, ברוח-לחמה,

למרות שלא היתה מוכנה עדיין לצאת מיד במתקפת-נגד כוללת, לא נקטה באסטרטגיה הגנתית בלבד. לו היתה מתרכזת בהגנה בלבד, היתה מפסידה במלחמה, כיון שבמקרה זה היתה היוזמה נשארת בידי האויב, אשר היה יכול לבחור כרצונו ובאופן חופשי כמעט את המועד, המקום והשיטה להתקפה, ולרכז די כוח כדי לשבור את קוי ההגנה היהודיים כמעט בכל מקום. בהתאם לכך נקטה ה"הגנה" בשילוב של שיטות הגנה ופעולת ההתקפה, אשר נודעו בשם "הגנה פעילה" (אקטיבית). לא היה, כמובן, קרי-הגנה רצוף. המתישבים עצמם הגנו על כל ישוב, או קבוצת ישובים סמוכים. במספר מקומות הוחזקו משלטים ומוצבים על-ידי חיילים סדירים, ומספר פשיטות-לילה שבוצעו על-ידי ישראלים על אדמת האויב — לעתים עמוק בתוך שטחו — אילצו את האויב לכוננות גדולה בהגנת בסיסים, גשרים ושאר יעדים צבאיים. בזמן זה הפעילו הישראלים לראשונה כלי-ארטילריה אחדים, שהיו מועטים ומיושנים מאוד. מספר קטן של מטוסים קלים, מדגם "פיפר" ו"אוסטר" — אשר השתמשו בהם בתעוזה רבה לסיורי-אוויר, לתובלה קלה ואפילו להפצצה ולהבזקה פרימיטיביות — תוגברו כעת על-ידי כמה מטוסים משוכללים יותר, בעיקר מדגם "מסרשמיט" ו"ספיט-פייר". יש להוסיף, כי ערכם הפסיכולוגי של הארטילריה והמטוסים לא היה פחות גדול מערכם הצבאי.

בהדרגה גדל והלך מספר הפשיטות הישראליות והתקפות-הנגד המקומיות, שרובן בוצעו בלילה. רוב התקפותיו של האויב על הישובים המבוצרים נכשלו, והמעטות שהצליחו — כשתיים או שלוש — עלו לו ביוקר רב.

בכל זאת הצליח האויב להשיג הישגים של ממש, לפחות בשתי חזיתות: המצרים הצליחו להתקדם עד למרחק של 12 ק"מ מרחובות; הסורים הקימו ראש-גשר בגדה המערבית אל הגליל העליון; העבר-ירדנים החזיקו בשתי הערים הערביות רמלה ולוד (בזו האחרונה נמצא שדה תעופה בין-לאומי), מרחק של חצי שעה נסיעה מתל-אביב. כן הצליחו להדוף את ההתקפות הישראליות סביב ג'נין מזה ולטרון מזה. בהדרגה באו הדברים לנקודת קפאון. הצבאות הערביים איבדו את תנופת התקפתם, והישראלים, אם כי הפכו אקטיביים יותר ויותר בהגנתם, לא היו מוכנים עדיין למתקפות כלליות. נראה היה, כי שני הצדדים היו מעונינים בהפוגה לשם התארגנות מחדש. משום כך נענו לקריאת האו"ם להפוגה של חודש אחד, החל מה-11 ביוני.

* למעשה אירעו הדברים 11 ימים לפני ההפוגה, ב-31.5.48.
** בשלב הראשון, מטעם מועצת המדינה הזמנית.

בגופים גדולים עם סיוע ארטילרי שולבה בפעולות גריליה, אשר מוזגו בתכנון הכללי בצורה שנמצאה מוצלחת ביותר משך כל מלחמת הקוממיות וגם לאחריה. כללית — כל המטרות הושגו, ואילו הוטלה הפוגה שניה על-ידי האו"ם ב-19.7.48, עשויה היתה המתקפה הישראלית להימשך תוך הפסקות קצרות, כשהיא מעבירה את המאמצים העיקריים מחזית אחת לאחרת, עד שהיתה מסתיימת הבסתו המלאה של האויב, או לפחות נסיגתו מכל שטחה של ארץ-ישראל המנדטורית.

ההפוגה השניה נמשכה עד 10.10.1948, ומאז נאלץ הפיקוד הישראלי לקחת בחשבון לא רק את הגורמים המקובלים בכל מלחמה, אלא גם את האפשרות של התערבות נוספת מצד האו"ם — בצורת הטלת הפוגות. נראה היה, כי ההפוגות עומדות להיות מוטלות שוב כאשר יד הישראליים על העל-יונה וכאשר ניצול ההצלחה עשוי היה להביא להישגים ניכרים בטריטוריה ולתבוסה נוספת של יחידות האויב. התור צאה הצבאית המידית של מצב זה היתה, שכל מבצע, נוסף להיותו חלק מתוכנית כללית, היה צריך להיות גם מושלם בפני עצמו, בכל אחד משלבו.

הישראלים השתמשו בהצלחה בתקופת ההפוגה השניה — 10.10.48 — 19.7.48 — לשם רענון כוחותיהם ומגבורם בכוח-אדם חדש מן הצעירים המקומיים שהגיעו לגיל גיוס, ומן העולים החדשים שזרמו ארצה — עתה באופן לגאלי — ממחנות הריכוז בקפריסין ומאירופה — וכן בנשק חדש ומשובח יותר מצ'כוסלובקיה ומצרפת. כן נוצלה ההפוגה לארגונה מחדש של מערכת הפיקוד הצבאית.

הארגון-מחדש נעשה כדלהלן:

הארץ חולקה לארבעה פיקודים מרחביים, אשר באותה תקופה קראו להם „חזיתות“. היו אלה החזית הצפונית, שכללה את הגליל כולו וניצבה מול הלבנונים, הסורים, העיראקים והכורחות שבגליל המרכזי בפיקודו של קאוקג'י; החזית המזרחית, שכללה את השומרון ואת איזור השרון וניצבה מול כוחות העבר-ירדנים והעיראקים מן ה„משולש“ (טול-כרם — שכם — ג'נין); החזית המרכזית, שכללה את הציף תל-אביב-ירושלים וניצבה מול מרבית הכוחות העבר-ירדניים, אשר באגפם הימני, בצפון, עמדו עיראקים ובאגפם השמאלי, בדרום, עמדו

באחדות ובהרגשה של „אין ברירה“: עליך לזכות במלחמה או תושלך אל הים — אתה עצמך והאומה כולה. זו היתה משמעותו של הביטוי „אין ברירה“, שהיה נפוץ מאוד באותה תקופה בין החיילים והאזרחים כאחד, ואשר שיקף את הכרתה של אומה הנלחמת על נפשה. היה ברור, כי מיד לכשתסתיים ההפוגה, ינסו שני הצדדים ליטול את היוזמה בפתיחתן של פעולות האיבה.

בשלב הרביעי והאחרון של מלחמת הקוממיות הישראלית, אשר החל ב-11 ביולי 1948, חל שינוי קיצוני הן בכושר הלחימה והן בכושר הלוגיסטי של צה"ל. כיון שהאויב היה כה חזק וכה קרוב למרכזי האוכלוסיה היהודית, לא העזו הישראלים, ובצדק לנקוט באסטרטגיה דפנסיבית טהורה. היה ברור, שאם יונח לצבאות הפולשים ליהנות מיתרונם של פעילות התקפית, הם עלולים לפרוץ את קווי ההגנה הדלילים, להביס את כוחות הצבא ולהשתלט על כל הטריטוריה המוחזקת בידי יהודים, שאותה — בהיותה צרה — יהיה קל מאוד להבקיע. לכן היתה האסטרטגיה שהוחלט עליה האסטרטגיה הנכונה היחידה: ליטול את היוזמה מיד בתום ההפוגה מטעם האו"ם. מכיון שלא רצו להפר את החלטת האו"ם על-ידי הקדמת ההתקפה להתקפתו של האויב, אפילו ביום אחד, ובידעם כי האויב רגיל היה לתקוף לאור היום, החליטו הישראלים להקדים את האויב אפילו בכמה שעות, ופתחו בהתקפתם בחצות, בדיוק בשעה שבה נסתיימה ההפוגה רשמית.

אי אפשר היה לנצח במלחמה ללא הבסת כוחותיו של האויב. השגתה של מטרה זו דרשה ריכוז גדול יותר של כוחות ישראלים בחזיתות מסוימות מאשר בכל התקפה קודמת, במטרה להשיג עליונות מקומית, אשר תפצה על הנחיתות הכללית של עוצמתם. אי אפשר היה לעשות זאת, כמוכח, בור בזמן בכל החזיתות, ולכן נתעורר הצורך לקיים סדר עדי-פיות. אלה נראו כמשימות הדחופות ביותר: הראשונה — להרחיק את הסכנה מעל תל-אביב וסביבתה הקרובה על-ידי שחרור לוד ורמלה ועל-ידי התבססות באיזור ההררי ממזרח למישור החוף; להסיר את המצור מעל ירושלים; ואם אפשרי — לאגף את העיר העתיקה שבידי הירדנים מן הצפון. המשימה השניה היתה, להבטיח את איזור חיפה על-ידי שחרור נצרת ושאר חלקי הגליל התחתון. בעת ובעונה אחת, היה צריך לבלום את המצרים בדרום, את העיראקים במזרח ואת הסורים בצפון על-ידי טקטיקה של הגנה אקטיבית. שתבסס על הישגים ועל כוחות ניידיים עד שיהיה אפשרי לערוך נגדם מתקפה.

מבצעים אלה — אשר כללו, בשחרור לוד ורמלה, תנועת מלקחיים מכתרת, פשיטה נועזת של גדוד ממוכן לתוך לוד עצמה ולחית-רחובות של חי"ר — נחלו הצלחה מוחלטת. הם העסיקו ארבע חטיבות תחת פיקוד אחד (פיקוד הפלמ"ח) בחזית המרכזית, ושתי חטיבות תחת פיקוד אחר (הפיקוד הצפוני) בחזית צפונית, והעניקו לצה"ל נסיון חדש, מימדים חדשים ובטחון גדול יותר בכוחו.

אם כי כוחות גדולים הרבה יותר הועסקו עתה נגד יעד אחד, לא הונחה טקטיקת-הגריליה: לחימה ביום ובלילה

מצרים; והחזית הדרומית, שכללה את מחציתה הדרומית של ארץ־ישראל מרחובות בצפון ועד לים סוף — שטח שרובו היה כבוש על־ידי כוחות מצריים, שתוגברו ביחידה סמלית מערב־הסעודית. צעד נוסף של ארגון בתקופה זו השפיע ישירות על הפלמ"ח. אם כי שלוש החטיבות שלו נשארו שלמות עד לסוף המלחמה, פורק המטה המיוחד של הפלמ"ח. * לי היו שתי הסתייגויות מהמבנה החדש, שהיה בכללו נכון. ראשית, נראה היה לי, כי את מטה הפלמ"ח צריך היה להמשיך לקיים כפיקוד ליחידה מיוחדת לביצוע מבצעים מיוחדים, הכפוף במישרין לרמטכ"ל. המשגה שבפירוק הפלמ"ח בא על תיקונו, נוסף על הקמת הנח"ל, גם בהקמת היחידה המיוחדת של הצנחנים בשלב מאוחר יותר. ההסתייגות השנייה היתה ממספר החזיתות. סבור הייתי, כי ארבע חזיתות היו רבות מדי, וכי די היה בשתיים או לכל היותר שלוש. מספר זה התאים יותר למימדיה המקובלים ולתנאיה הגיאוגרפיים של הארץ וכן לצרכים האסטרטגיים המידיים להשגת נצחון מהיר ומחלט.

לאמיתו של דבר, מספר החזיתות, או כפי שהם נקראים היום הפיקודים, הוקטן לשלושה מיד אחרי גמר המלחמה, על־ידי ביטול חזית המזרח. הוקמה יחידה חדשה, אשר בחלקה נועדה למלא את מקומו של הפלמ"ח — הנח"ל (נוער חלוצי לוחם). יחידה זו ארגנה במסגרתה, על בסיס קולקטיבי ואישי כאחד, את כל תנועות הנוער החלוציות החדשות, וכל מחלקה שלה היתה בעת ובעונה אחת גם יחידה צבאית וגם גרעין חברתי של מתיישבים לעתיד.

במלחמה זו נמנע הצבא הישראלי מן הדרג הדיביזיוני, ובמקום זה חולק, כאמור, לפיקודים חזיתיים. בעוד שהפיקודים עצמם הוגבלו לאזורים גיאוגרפיים מוגדרים, לא נשתייכו החטיבות באורח־קבע לחזיתות מסוימות, אלא ניתנו להעברה לפיקודו של כל מפקד חזיתי, בהתאם לצרכים המשתנים של המלחמה, וכך אפשר היה לרכזם למאמצים עיקריים בחזיתות שונות. הדבר התאים מאוד לתנאים ששררו בזירה הארץ־ישראלית. שעה שהכוחות הישראליים היו מצומצמים בגודלם ונחותים בעוצמתם, ולכן יכלו להשיג עליונות רק בקרבות מסוימים באמצעות ניידות, ריכוז כוחות, כושר תמרון ושימוש ביסוד ההפתעה. על חיל־משמר מתוגבר הוטל למלא את מקום היחידות האופנסטיביות שהוצאו מחזיתות. מפקד כל חזית היה אחראי לביטחון במרחב פיקודו מכל הבחינות, כולל התכנון המבצעי וביצוע המתקפות. התפקיד הראשון היה למגר את האויב בדרום, מיד לאחר מכן בצפון, ולכשיהיו שני האגפים הללו בטוחים — להתקיף את המרכז ההררי, לרבות ירושלים. מתקפה כזאת ניתן היה לבצע על־ידי איגופם העמוק של הצבאות העבר־ירדניים והעיראקיים אשר במרכזו תוך השארת פרודור נסיגה אל מזרחה מהירדן.

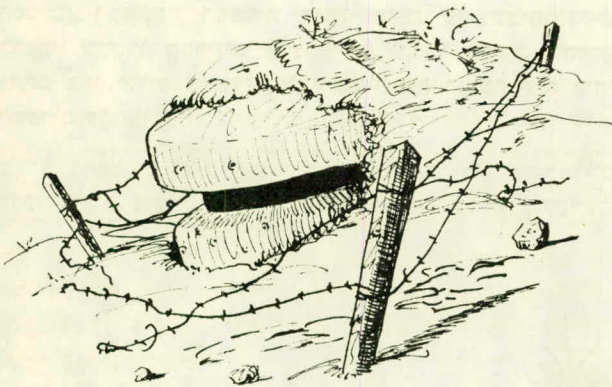
המתקפות הישראליות שלאחר תום ההפוגה ב־10.10.48, במיוחד בנגב ובגליל המרכזי, לא זו בלבד שהביאו להשגת תלוות על שטחים רחבים, לייצובם ולהחלשת האויב, אלא

* לא כאן המקום להערכת ההנמקה של החלטה זאת ועתי הביצוע שלה.

גם עשו לשיפור נוסף של האסטרטגיה והארגון הצבאי של ישראל. הגייסות התרגלו יותר ויותר לפעולה במסגרת של עוצבות גדולות יותר, ובשיתוף־פעולה טוב ויעיל יותר, ביום ובלילה — ועם זאת לא איבדו את גמישות־הגרייליה שלהם ואת כושר האלתור והתושיה. הם למדו להשתמש ביתר יעילות בסיוע האוירי והארטילרי המצומצם, רכשו מומחיות גדולה יותר בהנדסה־קרבית, וחשוב מכל — פיתחו ניידות וכושר תמרון גדולים יותר. במשך תקופה זו עשו גם שימוש נרחב ומוצלח ביותר בטקטיקה של הגישה העקיפה נוסח ליד־הארט — במיוחד במערכות הנגב וצפון חצי האי־סיני בינואר 1949.

כתוצאה מכך טוהר הגליל כולו והוחזר לישראל. גייסות ישראלים הגיעו לנהר הליטאני בטריטוריה הלבנונית, והוסר המצור המצרי על הנגב (שנשען על מערך ארוך מאשדוד ואשקלון דרך פלוג'ה ובית־ג'וברין ועד לחברון במזרח, ובוסס על קוי תקשורת ארוכים בין אל־עריש, רפיח ועזה, לאורך החוף, ובין קנטרה שעל תעלת סואץ ואבר־עגילה, עוג'ה אל־חפיר, ביר־עסלוג, ובאר־שבע שבמרכז הנגב, עד דרום ירושלים), הכוחות המצריים הובסו, וכל הנגב הצפוני, כולל באר־שבע, שוחרר. בכל זאת, נשארה חטיבה מצרית אמיצה אחת מוקפת ומבודדת בכיס פלוג'ה — עד לחתימת הסכם שביתת־הנשק.

נוסף על נצחונות מכריעים אלה נעשה נסיון לשחרר את הרי בית־לחם—חברון, שהיו מוחזקים קודם לכן על־ידי הכוחות המצריים שהובסו עתה, וטרם השתלטו עליהם העבר־ירדנים. שתי שדרות ישראליות כמעט והגיעו ליעדיהן הסופיים, אלא שעל פי פקודת הממשלה — נעצרו ואף נצטוו לסגת קמעה ללא לחץ אויב. החלל הריק שנוצר בהרחבתו נתפס ללא קרב על־ידי הלגיון הערבי העבר־ירדני.

טיהורם הסופי של רצועת עזה ושל הנגב הדרומי עד לים־סוף נועדו למבצעים נפרדים, שבוצעו לקראת סוף דצמבר 1948. ב־22.12.48 החל מבצע גדול, שכיסה שטח רחב ושהצטיין בניידותו הגדולה, במטרה כפולה: ראשית, לטהר סופית את הציר הראשי דרומה לבאר־שבע עד לגבול סיני, כדי להרחיק את הסכנה לבאר־שבע ולסלול את הדרך להבסתו של הצבא המצרי ברצועת עזה; שנית — להכין את הקרקע לשחרור כל המחצית הדרומית של הנגב, שהיתה

את שאר חלקי הארץ. דהיינו — הרי-חברון, ירושלים העתיקה והמשולש — אשר עמדו להיות משוחררים בשלבים מוקדמים יותר, במיוחד לאחר מפלת מצרים. אזורים אלה נשארו בידיים ירדניות. אם כי הישראלים נכשלו במבצעים קטנים מוקדמים יותר (בגזרת בית-לחם וארמון הנציב העליון, דרום-מית לירושלים), ולמרות היעדר יוזמה באזור ירושלים, ניתן היה אז להגיע לשחרורם של שאר חלקי הארץ בפחות מאמץ ובבטחון רב יותר של הצלחה מאשר במערכות הגדולות בנגב ובסיני. אולם ההזדמנות הוחמזה, ומיד לאחר מכן נחתמו הסכמי שביתת-הנשק עם שאר הארצות השכנות: עם לבנון ב-23.3.49, עם עבר-הירדן ב-3.4.49 ועם סוריה ב-20.7.49. עיראק החזירה את כוחותיה מן האזור המוחזק בידי עבר-הירדן מבלי לחתום על הסכם כלשהו.

עם הסכמי שביתת-הנשק פינו הישראלים את השטח הלבנוני מדרום לליטאני; הסורים פינו את ראש-הגשר שלהם בגליל העליון; החטיבה המצרית המוקפת הורשתה להיסוג מכיס-פלוגיה; ועבר הירדן סיפחה לעצמה, שלא כדין, את אזורי שומרון וחברון, כולל העיר העתיקה ירושלים, והיתה לממלכה של ירדן. כפי שצוין קודם, הוסיפה מצרים להחזיק ברצועת עזה. כל זה מנע, כמובן, הקמתה של מדינה ערבית בארץ-ישראל כפי שנחזתה בתכנית החלוקה של האו"ם. מדינת ישראל מצידה יצאה מן המלחמה כשהיא מחזיקה בשטחים נרחבים וחשובים יותר מבחינה אסטרטגית מאלה שהוקצבו לה בתחילה בתכנית החלוקה. אולם היה זה הרבה פחות ממה שהיה ביכולתה להשיג הודות לכושרה הצבאית דאז, וכן הרבה פחות ממה שנחוץ להגנתה בפני איומים נוספים מצד אותם אויבים עצמם.

מאז חתימת הסכמי שביתת-הנשק ועד היום לא זכתה ישראל לשלום של קבע. מצב טראגי זה מנע בצורה החלטית משל-טונות הבטחון הישראליים מלנוח על זרי הדפנה של הנצחון. כדי לעמוד בפני סכנות העתיד, מן ההכרח היה לפתח את כוח ההגנה הישראלי ולעשותו מודרני יותר ויותר באופן

מוחזקת בידי עבר-הירדן. מבלי להתעכב על הפרטים, יצוין, כי שילוב של פעולות גריליה ותנועות מהירות של גופים גדולים שבר לחלוטין את אחיזתם של המצרים דרומית לבאר-שבע, ובתנועה מהירה נחצה גבול סיני ב-28.12.48. פרשת הדרכים הראשית של סיני, אבו-עגילה, נכבשה לאחר קרב עז וקצר; כוח משימה קטן ונייד חדר עד למרחק של כ-60 ק"מ מתעלת-סואץ (או עדיין בידי הבריטים); והגוף העיקרי נע במהירות צפון-מערבה, במטרה לכבוש את אל-עריש, בירת סיני, ולהתקרב אל רצועת עזה מעורפה — כלומר, מן הכיוון הפחות צפוי להתקפה, ולכן הפחות מוגן. לפי הדוקטרינה הצבאית המקובלת, היתה צריכה תכנית זאת להיראות בלתי הגיונית לחלוטין, בהיותה כרוכה בקוי תקד-שורת ארוכים, ללא סיוע מספק של שריון וארטילריה. אולם בלחימה ניידת, הבלתי הגיוני נעשה לעתים להגיוני ביותר, כיון שהאויב מצפה לו פחות מכל דבר אחר, ולכן הוא פחות מוכן לו ולהתגוננות בפניו. כל הצבא המצרי נותק, למעשה, ממצרים, ונראה שעמד להיות מובס סופית. כוח המשימה הישראלי העיקרי עמד נכון לקראת המהלומה האחרונה בשערי אל-עריש, כאשר הממשלה, בפעלה תחת לחצה של ארה"ב, הורתה על הפסקת ההתקדמות ועל הורצאתם של כל הגיסות מסיני. היחידות התמרמרו על הפקודה, אולם מילאוה הודות למשמעת החזקה. ב-5 בינואר 1949 עזב החייל הישראלי האחרון את אדמת סיני.

אולם הזדמנות אחרת ניתנה להתקיף את רצועת עזה מכיוון שטח ישראל. כוח משימה חדש הצליח לחצות את החולות ותקע טריזים עמוקים דרומה לרפיח, סמוך לגבול הישראלי-מצרי. בכך ניתק את כל הרצועה מעורפה, חסם את הדרך הראשית, ואם כי השאיר את מסילת-הברזל שלמה — שלט עליה מעמדה סמוכה, בתקוה שהדבר יפחית מעקשנות עמידתו של האויב וימריצו להיסוג מצרימה. בנקודה זו הסכימה הממשלה המצרית לנהל מו"מ על שביתת-הנשק, בתנאי שיוסרו הטריזים הישראליים. הדבר נעשה. ההסכם נחתם באי רודוס ב-24.2.1949 והשאיר את רצועת עזה בידי המצרים עד היום.

מאחר שהמצרים לא היוו עוד גורם במלחמה, יכלו הישראלים לרכז כוחות גדולים יותר לשחרורה הסופי של ארץ-ישראל.

תמידי תוך אימוץ וסיגול של כל התקדמות רלבנטית חדשה במדע, בטכנולוגיה ובטקטיקה. אפשר לומר בודאות, כי הצבא הישראלי קם תוך כדי פעולה. בחינות מסוימות של התפתחותו מקבוצה קטנה של שומרים בתחילת המאה ועד לצבא המודרני של היום יש לייחס ללא ספק לחזון הציוני וכושר מנהיגות. אולם התפתחותו העיקרית, במיוחד בהיקף

בתנועה ארוכת-טווח של שלוש חטיבות נכבש כל הנגב הדרומי, כולל החלק הישראלי של מפרץ עקבה (16.3.1949). בעת ובעונה אחת שוחררו החלק הישראלי של ים-המלח, כולל מצדה, עין-גדי וחלק ממדבר-יהודה. אולם על הצלחות אלה שולם בכשלונות במקומות אחרים. לא בוצעו מספר פעולות מתוכננות-היטב, שנועדו לשחרר

פרק שישי

עם חתימת הסכמי שביתת-הנשק וסיום פעולות האיבה, החל הצבא להתארגן מחדש, כדי שיתאים לצרכי ההגנה המיוחדים של ישראל ולתנאים ששררו בה בשלב חדש זה של קיומה הלאומי. ראשית, נתברר במהרה כי התקוה — למעשה ההנחה — שתקופת הסכמי שביתת-הנשק תהיה תקופת ביניים קצרה אשר תסתיים בחתימתם של חוויי-שלוש, לא היתה אלא אשליה (כפי שכמה ישראלים, כולל אני עצמי, חששו מלכתחילה). הממשלות הערביות הבהירו בפומבי, שוב ושוב, כי לא יחתמו על כל הסכמי-שלוש, כי יקיימו מצב לוחמות מתמיד, וכי בהקדם האפשרי יצאו למלחמת נקם — ל"סיבוב השני", שהם כה מרבים לדבר עליו. בהתאם לכך, הם החלו להפעיל תכניות חימוש במימדים עצומים; ובעוד שכיבדו אותם סעיפים בהסכמי שביתת-הנשק שהיו נוחים להם, הם הפרו את האחרים, במטרה לקיים איומה של מלחמה, אולם בלי להסתכן במלחמה בקנה-מידה גדול בשעה שעדיין אינם מוכנים לה.

כתוצאה מכך, נאלצו השלטונות הישראליים לנקוט באמצעים מתאימים כהכנת-נגד. מטרתן של ההכנות האלה היתה לסכל את איומי המלחמה; האמצעי היה פיתוח מכשיר צבאי רב-עוצמה, אשר ירתיע את האויב מלתקוף, או אם אף-על-פי כן תפרוץ מלחמה — ימנעו מזכות בה.

בעת ובעונה אחת נטלה על עצמה המדינה החדשה ביצוען של תכניות בקנה-מידה עצום: קליטת עולים, פיתוח כלכלי וסיפוק שירותים סוציאליים מתקדמים. המשאבים הכלכליים היו מצומצמים; קיים היה צורך חיוני בכוח-אדם להתיישבות ולעבודת-כפיים. מבחינה אידיאולוגית לא השקיפו על השיירות הצבאיות כעל מטרה בפני עצמה, אלא כעל אמצעי שאין להימנע ממנו לשם קיום עצמי. לכן הוחלט — והיה בכך הרבה מן התבונה — לקיים צבא סדיר קטן ככל האפשר, שיכיל בעיקר מגויסי חובה ושלד קבוע של פיקוד, מומחים וטכנאים — בעוד שעיקר הכוחות המזוינים יורכבו מאנשי מילואים, אשר ייקראו לאימונים ולתרגילים מספר שבועות בכל שנה ובכל שעת חירום.*** נעשו סידורים מיוחדים כדי לודא גיוס מהיר ותכליתי. לשם הסכון נוסף, בוססו מספר גדול של שירותים — כמו הובלה, הנדסה, רפואה וקשר — על ארגונים אזרחיים מתאימים, המוכנים לגיוס בכל שעה של צורך; המשכורות, הקיצבות וההוצאות הכלליות נשמרו נמוך כות ככל האפשר. בכל הנוגע לאמצעי לחימה, צוידו הכוחות

*** כדי להימנע מלהטיל נטל מקרי על מעסיקים, הוחלט לשלם לשכירים מבין אנשי המילואים, בתקופת שירותם הצבאי, מתוך קרן מרכזית, שהוקמה באמצעות מס קטן המוטל על כל מעביד.

ובציוד, נכפתה עליו על-ידי האויב, ולפחות חלק מהצלחותיו יש לייחס לשגיאותיו של האויב ולחולשותיו. אמנם, כדי לדעת כיצד לנצל את חולשותיו של האויב דרוש כשרון בפני עצמו, אולם להפעלתו-למעשה של כשרון זה נחוצים מערכת מודיעין מאורגנת ומשוכללת ביותר, וחשוב מזה — מפקדים וחיילים, שהינם לא רק מאומנים היטב ומאורגנים בהתאם לתקנים הצבאיים הקיימים, אלא מאומנים ומחונכים במיוחד, מבחינה פיסית, שכלית ורוחנית, לדרישות המיוחדות של לוחמה, המכוונת לשחרור לאומי ולהגנה לאומית.

מורשת ה"הגנה" היתה רבה ומגוונת ביותר, לכל הדיעות. ראשית, הצבא היה חייב ל"הגנה" את עצם קיומו — כלומר, את כוח-האדם והנשק שלו, שניהם בקנה-מידה גדול יחסית. הוא ירש ממנה טריטוריה ריבונית כבסיס גיאר אסטרטגי לפעולותיו; סגל מאומן ומסור ביותר של מפקדים, החל במפקד הכיתה וכלה ברמטכ"ל; ומסגרת מאוחדת ומתוראמת של יחידות, בעלות רוח-קרב וכללי התנהגות, שלא נפלו בהצטיינותן מן ההיסטוריה הקרבית שלהן. כן ירש ממנה את התחושה המושרשת של היעוד,* האידיאליזם והאמונה בשירות מתוך התנדבות, רוח רעות ואחריות הדדית (הן ביחידות ובדרגים השונים והן בכל פרט ופרט) וכן קשר הדוק במיוחד עם האומה. ואמנם, אם כי עתה הינו צבא סדיר, הוא נשאר ביסודו צבא אזרחים; וקן זה באופיו הודגש על-ידי גיוס נשים לענפים המתאימים. החופש ממסורות צבאיות נוקשות שאבד עליהן כלה, שכה אפיין את ה"הגנה", קיים גם על-ידי הצבא החדש. בכל הקשור ברשמיות ובמקובלות צבאיות, הוא החזיק רק במינימום הדרוש כדי להבטיח משמעת ותכליתיות: גישתו לדברים אלה היתה (ועדיין הינה) תפקודית גרידא.** ולבסוף, אם נזכור, כי ה"הגנה" היתה, מאז תחילת פעולתה המחתרנית הבלתי-לגאלית, יצירתה של תנועה עממית לשחרור לאומי, אשר הונחתה על-ידי המוסדות האזרחיים שנבחרו באורח דמוקרטי, הרי אין בכך שום הפתעה בעצם שהצבא ירש ממנה ערכים דמוקראטיים ונאמנות מלאה לצורותיה החדשות של הדמוקרטיה הפרלמנטארית והחברתית, והיה בימים ההם, והינו עד היום, אחד ממעוזיה העיקריים של הדמוקרטיה בישראל.

* הדבר בא לידי ביטוי באחרון מבין תשעת עקרונות הלחימה שביסודו של צה"ל: (1) דבקות במשימה; (2) יוזמה; (3) הפתעה; (4) ריכוז כוחות; (5) הסכון כוח; (6) הבטחה; (7) שיתוף פעולה; (8) גמישות ו- (9) תחושת יעוד.

** תיאור חי בקשר לנקודה זו אפשר למצוא בספרו של רוברט הנריקס — "מאה שעות לסואץ". קולונל הנריקס כותב בעמ' 12: "אם כי יחידות ישראליות יכולות להיראות בעלות הופעה מסודרת ומצוחצחת במצעד רשמי, כמעט שלא קיימת בהן משמעת במובנה הרגיל. לעתים קרובות קוראים הפקודים לקצינים בשם הפרטי, כאל הבריים; מצדיעים מעט מאוד; הרבה הולכים בלתי-מגולחים. אין כל סימני כבוד היצוניים אל הגבוהים בדרגה; אין בעברית מלה מקבילה ל"סר". החייל באמת מרגיש עצמו שזה למפקדו — למעשה לכל קצין — ובכל זאת, בקרב הוא מקבל את סמכותו ללא כל ערעור. אינני יכול להסביר — אינני יכול, למעשה, אף להתחיל להבין — איד או מדוע זה פועל. כל נסיוני הצבאי בצבא הבריטי והאמריקאי לימד אותי, כי משמעת ממד-רגה ראשונה בקרב תלויה במשמעת טובה בבסיס. צבאה של ישראל עושה לאל אמונה זו."

תושבכותו. הדבר הגיע עד לכדי היפוכו של העיקרון המיושן הנהוג בידי רב־הסמל הטיפוסי — שיש „לשבור את האזרח“ כדי לעשותו לחייל. ההשקפה שהחזיקו בה בצבא הישראלי, לעומת זאת, היתה „שלשבור“ את הטרורן פירושו לשבור את דמותו של החייל.

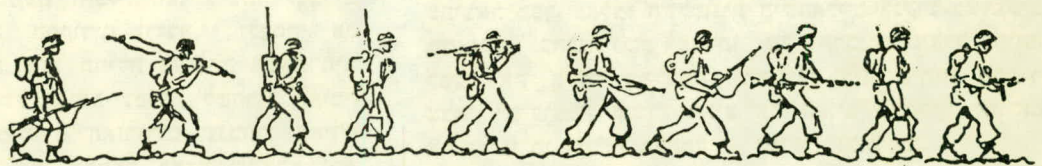
באשר לציוד ולידע הטכני — עם הכנסתו של ציוד חדש נדרשו ידע ומומחיות גדולים יותר. הורגש, כי עם קצת מזל, יוכלו הישראלים לרכוש כלי נשק וציוד שאינם נחוצים מאלה של האויב. אולם לעולם לא יוכלו להשתוות עם אמצעי הלחימה של האויב מבחינה כמותית, וכן צריך היה למלא את הפער על־ידי רמות גבוהות הרבה יותר של ידע מדעי, טכנולוגי וטכני, על־ידי ארגון ולוגיסטיקה משופרים, על־ידי תעוזה אנושית ועל־ידי מומחיות וירטואוזיות באסטרטגיה ובטקטיקה.

באשר לציוד עצמו — מכיון שהכירו בעובדה שאין תקוה להגיע לאיזון כמותי, נתחור ברורות, כי כדי למלא חלק זה של הפער נחוץ לצייד את הלוחמים בכלי הנשק המעולים ביותר (אם תתאפשר קנייתם מבחינה מדינית), או להפוך כלי נשק מיושנים לחדשים, על־ידי מרכיבים חדשים ויעילים יותר (למשל, תותחים טובים יותר על טנקים ישנים, וכו'). גם רמה גבוהה יותר של תחזוקה ושירותים תרמה את חלקה לסגירת הפער.

מצבה הגיאוגרפי של ישראל בתקופה זו היה הרבה יותר שפיר, כמובן, מאשר בתקופה שלפני הקמת המדינה;

הישראלים, למרות הקשיים הכלכליים, בכלי הנשק החדשים ביותר שאפשר היה לרכושם בחו"ל או לייצרם בארץ. גיוסן של נשים היה צעד חשוב. כל נערה ישראלית נדרשת לשרת בצבא תקופה מסוימת, למעט נשים ממשפחות אדוקות. אם כי כמה נשים הוצבו ליחידות קרביות, נשלחו רובן לתפקידי משרד ושירותים ולהגנה אזרחית ואזרחית, ובכך אפשרו הצבתם של גברים רבים יותר ביחידות הקרביות — חסכון חשוב ביותר למדינה קטנה, החסרה כוח־אדם באופן תמידי. נוסף לערך החברתי והמוסרי הניכר שהיה לדבר, הוא הדגיש (בין שאר הדברים) גם את העובדה, ששירות וקורבן לאומיים הם בה במידה זכותם של שני המינים.

היה ברור, שעל אף שהאוכלוסיה היהודית של ישראל תגדל פי כמה, היא תישאר תמיד נחותה במספר לעומת האוכלוסיה הערבית העצומה והמתרבה במהירות בארצות המקיפות אותה. הישראלים אינם נוטים להסכים עם האמרה, שאלוהים נמצא לימינו של הצד בעל המספר הגדול ביותר של גדודים. במקום זאת הם מאמינים כי, חוץ מאשר במקרה של נס, החזק הוא המנצח במלחמה; ובהתאם לכך הם נקטו בצעדים הדרושים כדי לפצות את נחיתותם המספרית על־ידי שיפורים באיכות, המיועדים להביא, בסופו של דבר, לעליונות צבאית ממשית. היסוד הראשון שנוקט להתפתחות איכותית היה הגורם האנושי. הואיל וחלק גדול של העולים החדשים באו מארצות אסיה ואפריקה, בעלות רמת ההתפתחות הנמוכה, יחסית, היתה המשימה הראשונה לתת להם יסודות של חינוך מור דרני. בהתאם לכך נטל הצבא על עצמו להשלים את החינוך

אולם בהשוואה עם השכנים הערביים הוא היה עדיין עגום למדי. אם כי ישראל היא חלק אינטגרלי של יבשת אסיה בחופה המערבי, הרי למעשה אין היא אלא אי — אולם ללא היתרון האסטרטגי של אי ממש, המוקף ים מכל עבריו. בגבולותיה היבשתיים מוקפת הארץ כולה, עד המטר האחר רון — על־ידי מדינות עוינות. על נמליה בים התיכון ובים סוף קיים איום־בכוח של חסימה ימית ונחיתות. חוץ מן הגליל הצפוני והנגב הדרומי, אשר נהנים מעומק מתקבל על הדעת — הרי מרכז הארץ, רצועת החוף של הים התיכון ופרוזדור ירושלים חסרים עומק באורח משוע. בנקודה קריטית אחת אין המרחק בין ממלכת ירדן והחוף היס־תיכוני של ישראל עולה על 17 ק"מ. מישור החוף, בו מרוכזות מרבית האוכלוסיה והתעשייה הישראלית, חסר מחסומי־הרים. ירר שלים הבירה מחולקת. בשני הצבאות העוינים לישראל — זה המוצב ברצועת עזה וזה המוצב בגדה המערבית של הירדן, אפשר להשתמש כבראשי גשר לפשיטות ולפלישה במסגרת תכנית מלחמה כללית. העובדה הפשוטה היא, שרוב שטחה של ישראל נמצא בתחום הישגה של הארטילריה ארוכת־

הרגיל שהם קיבלו בבתי־הספר באמצעות חינוך יסודי, הן כללי והן טכני, ושימת דגש מיוחד על חינוך לערכים לאומיים, במטרה לסייע בידם להבין את התכלית, שלמענה עליהם להגן על מטרותיהם הלאומיות והחברתיות. נוסף לצרכיהם של העולים החדשים, נחוץ היה לספק גם את אלה של הותיקים. בהתאם לכך עודדו מפקדים, שלא היה סיפק בידם ללמוד במשך תקופות שירותם הארוכות קודם לכן, לעבור קורסים ללימוד גבוה יותר, כללי וצבאי, בארץ ומחור צה לה, על חשבון תקציב ההגנה. במישור הצבאי הטהור נעשו האימונים — גם של הפרט וגם של היחידה — מרור כזים יותר, במטרה לפתח רמה גבוהה של ידע טכני באותה מידה כמו יכולת פיסית ונכונות נפשית לפעולות נועזות. בצבא צעיר, בעל מסורת של שירות מתוך התנדבות, היה זה טבעי שיתייחסו אל החייל־הפרט מלכתחילה לא כאל מספר אנונימי ברשימה, אלא כאל אישיות ברורה, עם מעלותיה וחולשותיה האישיות. לכן, נוסף על האימון המשותף והתר־גול ההכרחי שניתנו לו, דאגו גם במיוחד לפתח את אי־שיותו ואת כשרונותיו המיוחדים, כדי לנצל את מלוא יכולת־

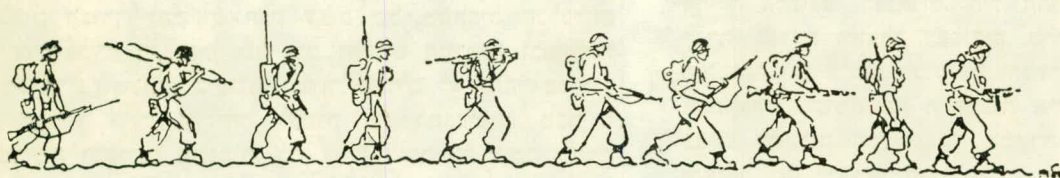
הטוח של האויב — שלא לדבר על הפצצה אוירית או טילים קרקע-קרקע וטילים המשוגרים מן הים. לאורך הגבול הסורי בצפון-מזרח — איזור שהינו מקור המים העיקרי של ישראל, שדה הדיג העיקרי בים כנרת ואחד מן העמקים החשובים ביותר בייצור המזון בארץ — נהנים הסורים מיתרון טופוגרפי, בשלטם על הגבעות החולשות על העמקים הישראליים.

מצב גיאואסטרטגי זה עלול להביא את האסטרטגים הערביים, כמו כל אסטרטג אחר — לחשוב כפי שחשבו ב-1948, במונחים של פלישה ברזומנית מכיוונים שונים, שתביא לפירצול הכוחות הישראליים ולאבדן יוזמתם ההתקפית. יתר על כן, הטכנולוגיה הצבאית המודרנית עשויה לאפשר להם לא רק לפתוח במתקפה ברזומנית בכמה חזיתות, אלא גם להשתמש ביסוד ההפתעה עד למכסימום האפשרי. מכיון שהם לוקחים בחשבון התערבות של האו"ם או גורמים אחרים, הם עלולים להחליט על קיומו של הקרב ועל יצירתה של עובדה מוגמרת תוך הימים הראשונים של הלחימה. עיקר כוחם הצבאי של הערבים מרוכז במצרים; חולשתה הגיאואסטרטגית העיקרית של ישראל ו"עקב האכילס" שלה היא במישור החוף מול ירדן. הסכנה הגדולה ביותר שישראל ניצבת בפניה היא התקפת פתע משולבת ברזומנית — נוסח "פרל הארבור" — אשר תחל בנסיון לחסל את חיל האוויר שלה, תמשיך במאמצים העיקריים לפצל את הארץ למספר חלקים על-ידי שילוב של כוחות יבשה וכוחות שינחתו על החוף, ותושלם על-ידי התקפות גריליה שיבוצעו על-ידי

לנצחו במלחמה על-ידי אמצעי הגנה בלבד; ואם כי המטרה המוסרית והמדינית של האסטרטגיה הישראלית היא הגנה, הרי כדי להשיגה, על כוחותיה להיות מסוגלים ליטול את היוזמה לביצוען של מתקפות מכריעות במקרה של התקפה כלשהי, ובמיוחד אם תערך התקפת-פתע על הארץ מכיוונים שונים. זאת אפשר להשיג בעיקר על-ידי מבנה מתאים של הכוחות המזוינים ואסטרטגיה מתאימה להפעלתם.

אף שישראל יושבת לחוף ים תיכוני ארוך, ומפרץ עקבה ומיצריו נמצאים תחת איום ערבי, ועל אף העובדה, שחשיבותם של חיל-האוויר והטילים האסטרטגיים גדלה והולכת, יש להניח בודאות, כי הזירה העיקרית במלחמה אפשרית עם הערבים תהיה יבשתית; כלומר — רוב הקרבות המכריעים ינהלו ביבשה. דבר זה היה ברור מאז תום מלחמת הקרבות ממיות. לכן, כיון שהמגבלות הכלכליות אילצו את הכוחות הישראליים לקיים סדר קפדני של עדיפויות בענייני הוצאות, ניתנה עדיפות ראשונה לכוחות היבשה, עם סיוע האוויר שלהם. היתה זו גם אחת הסיבות לכך — נוסף לשאיפה להימנע מתחרות ובזבוז בין-זרועיים ולהשיג מכסימום שיי תוף-פעולה, יעילות וליכוד — שכל הכוחות המזוינים עם פיקודיהם הנפרדים הועמדו תחת מטה-כללי משותף, שבראשו מפקד בכיר מצבא היבשה.

בתקופה שאחרי מלחמת הקוממיות הלכו והתעצמו מאגרי הנשק של המדינות השכנות. מצרים, סוריה ועיראק — אשר היו כבר מצוידות בנשק מערבי — קיימו עיסקות נשק עם ברה"מ וצ'כוסלובקיה, בעוד שירדן, לבנון וערב-הסעודית —

קיימו עסקות דומות עם המערב. הנהנית העיקרית מן הנדיבות הסובייטית בשטח זה היתה מצרים, ותוך תקופה קצרה יחסית היא רכשה כמויות ללא תקדים של טנקים, ארטילריה, מטוסים-קרב, מפציצים, צוללות ועוד כהנה וכהנה. עם הנשק באו גם מדריכים סובייטים למצרים, ואנשי-צבא מצריים נשלחו למזרח-אירופה. אלה וגם אלה הכניסו לכוחות המזורינים המצריים דוקטרינות ושיטות לחימה סובייטיות, כלומר — ריכוזים גדולים של טנקים וארטילריה לטוח ארוך, בליווי סיוע צמוד של חיל-אוויר טקטי, לשם מאמצים עיקריים לפריצת קווי ההגנה של האויב ולחיסול שריונו, וזאת תוך הסתמכות על מסות גדולות ועתודות גדולות.

התפתחות זו אילצה את הישראלים להתקדם צעד אחד קדימה בפיתוח כוחות היבשה והאוויר שלהם-עצמם. דגש חזק יותר הושם כעת על יחידות שריון, על שכלול שירותי התחזוקה המלוים אותם (אשר יוכלו, במקרה הצורך, לעבור במהירות מרחקים ארוכים) ועל חי"ר ממונע מאומן היטב, עם סיוע צמוד של מטוסים מאותה איכות כשל האויב (אם כי במספר קטן יותר). בהתאם לכך נוצר גיס מיוחד לשריון, אשר צויד

צנחנים ולוחמים בלתי סדירים — בסיוע הפצצות המוניות והתקפות מן האוויר — נגד מטרות צבאיות וכן נגד אוכלוסייה ומפעלית-תעשייה.

אלה הן אפשרויות תיאורטיות. על ישראל להיות מוכנה לגרוע ביותר, ועל אפשרויות אלה להכתיב את אסטרטגית הנגד שלה. ראשית, יש לפתח פיתוח נוסף את מערך ההגנה המרחבי שלה. על-ידי יצירת רשת מתוכננת של ישובים מבוצרים ומצוידים היטב לאורך הגבול ובפנים הארץ, לאורך צירי תנועה ומעברים צפויים — יינתן לארץ עומק אסטרטגי, אשר יפצה על חסרונו של עומק גיאוגרפי טבעי. נוסף על כך, השתתפותם של המתיישבים בהגנה על ישוביהם ועל אזוריהם תסייע, כמקודם, לא רק בהכבדה על פלישת אויב אפשרית, אלא גם תשפר את מצב הביטחון היום-יומי: היא תבטיח פיקוח ישראלי על אזורי הגבול המרוחקים ביותר, ולא פחות חשוב — גם תשחרר את הצבא הסדיר משירות פסיבי, כך שיהיה חופשי לנוע ולהתרכז היכן שהדבר נחוץ. על כל פנים, זהו רק חלק מן התשובה לחסרונותיה הגיאואסטרטגיים של ישראל. אי אפשר לקוות להרתיע אויב או

באמצעי תובלה, שיאפשרו לו לנוע במהירות מקצה אחד של הארץ לקצה האחר בהתאם לצורך. גם יחידת הצנחנים הורחבה וקיבלה אימון וציוד משופרים. הוקדשה תשומת לב רצינית לצורך בכלי-נשק נ"ט יעילים — לשימוש היחידות הרגילות ולהגנה מרחבית כאחד. החטיבה נשארה עוצבת היסוד הטקטית הגדולה ביותר, אולם חלה התפתחות נוספת בכך, שנוצרו פיקודים מבצעיים — שכל אחד מהם כלל מספר לא קבוע של חטיבות ונשק-מסייע מן הסוגים המתאימים. פיקודים חדשים אלה אפשר להשוותם לכות משימה גדולה ביותר, אולם גמיש בהרכבו כקורפוס. מפקדי הפיקודים המרחביים (לשעבר מפקדי החזיתות) נשארו המפקדים הכלליים של הזירות הטריטוריאליות.

כללית, לא נראה כרצוי לשים דגש על חיל-אוויר אסטרטגי וצי גדול. הוצאות גדולות מדי על זרועות אלה, תהא חשיבותן גדולה ככל שתהא, יצמצמו את המקורות התקציביים לפיתוחם של כוחות היבשה, אשר נחשבו לחיוניים ביותר. לכן חשבו, ובצדק, כי לנסות להשיג מעט מכל דבר יסתכם בלא כלום במקרה של מלחמה כללית. קיוו, כי אפשר יהיה להימנע מהפצצות המוניות של ערים — מסיבות הר מניות, ובאותה מידה גם כתוצאה משיקול ענייני: להפחית את הסבל האזרחי עד למינימום ולהגביל את הקרבות למקום הראוי להם — לשדה הקרב. מצד שני, כוח אוירי טקטי יעיל ישמש לא רק לקרבות-אוויר, אלא גם לתקיפה.

ממשלת ישראל הכחישה במפורש כל כונה להתפשטות טריטוריאליית. לכן היתה מעוניינת מבחינה כלכלית וצבאית להפחית ככל האפשר את ההוצאות לצורכי חימוש, במיוחד לאור הצורך להשקיע חלק עצום של משאביה הכלכליים והסוציאליים בקליטתו של זרם העולים החדשים ובפיתוחה של מדינה מפגרת ביסודה. ישראל מעולם לא פתחה במירוץ החימוש; אולם הצליחה לעשות את המכסימום, מבחינה מדינית ומבחינה פיננסית, כדי שלא לפגור כל אימת שהצד השני רכש כלי נשק חדשים. בתקופה זו, כבעבר, אילץ האויב את היהודים לפתח את כוחותיהם המזוינים כדי לשמור על עצם קיומם; ובהיותם נאלצים לעשות זאת — דאגו שהדבר יעשה כראוי. אולם אי-השיוון — מבחינה מספרית — נשאר קיים; ושאיפתו של האויב לקיים מלחמה בקנה-מידה גדול אף ללא עילה של הכרח לקיימה — גם היא נשארה בעינה. הדאגה מפני התקפת-פתע אפשרית היא שהנחתה את גישתה של ישראל לבעיה. היה ברור, כי התקפה כזו אינה חייבת בהכרח להצליח, אולם הסיכון היה גדול מכפי שממשלה אחראית יכולה להתיר לעצמה. אם כי היה נוח יותר לישראל מבחינה מדינית ודיפלומטית לו הונח לאויב לתקוף ראשון, לא יכלה ישראל להרשות זאת לעצמה מבחינה צבאית, ויהא המחיר המדיני אשר יהא, כיון שעצם קיומה של המדינה נתון היה בכף.

כפי שידוע לכל, האפשרות של התקפת-פתע כזו, העלולה לשים קץ למדינה היהודית ולעמה, קיימת עד היום; ואחת מן הדרכים העיקריות לעמוד בפניה היא הכושר הפיסי והנכונות המדינית לבצע מתקפת-נגד מקדימה בשעת הצורך, ולו

גם שעות אחדות בטרם יפעל חיל-האוויר של האויב. אין לבלבל מושג זה בשום פנים עם מלחמת-מנע. מתקפה מקדימה יש לה צידוק, רק כאשר ידוע בבירור, שפלישה ממשית עור מדת להתבצע, ובשעה שההוכחה לכך שהיא עומדת להתרחש היא היערכות ודאית של כוחות-אויב תוקפניים. כשם שלכל מדינה זכות טבעית לאחוז בנשק בשעה שהיא מותקפת, כך גם זכותה ל"יירט" — היינו לבלום — את התוקף בדרכו למטרה הנבחרת, אפילו עודו מצוי על הטריטוריה שלו. אם האויב אינו מתכוון לפתוח במלחמה, עליו לדאוג לכך, שלא תיעשנה תנועות, אשר יצדיקו מתקפת-נגד מקדימה. אם פניו למלחמה, אין הצדקה למחאותיו אם סוכלו כוונותיו. יתר על כן, אפשר לטעון, כי ההכרה בזכות מתקפת-נגד המקדימה מגבירה השפעת גורם ההרתעה של המגן וע"י כך מצמצמת את אפשרות התרחשותה של פעולת איבה. מציאותם של אמצעי-לחימה איננה בהכרח מרתיעה את האויב; הידיעה, כי המגן מוכן להשתמש בהם במהירות וביעילות, היא המרתיעה אותו והעשויה לגרום לכך, שייתכן שלא יגיעו כלל לידי שימוש.

נשאר עוד להוסיף, כי בתקופה שלאחר מלחמת הקוממיות, לא פחות מאשר כיום, הכירו בכך, שבאמצעים מקדימים יש להשתמש בזהירות מרובה, ואך ורק אם וכאשר כוונותיו התוקפניות של האויב אומתו באורח מספק. משום כך, כדי להימנע מליפול קרבן להתקפת-פתע וגם כדי למנוע התקפה מקדימה פזיזה מדי, היה קודם כל צורך בשירות מודיעין ממדרגה ראשונה. ואמנם, שירות זה באמת פותח, שילוב היסודות השונים של צה"ל שהוזכרו כבר — מערכת ההגנה המרחבית, גיס השריון הנייד מאוד, חיל-האוויר הטקטי, החי"ר הממונע, הצנחנים, חיל התותחנים, הצי הקטן אך הנועז, הנדסה ותובלה מספיקים, שירותי החימוש, התחזוקה וההספקה וכן שירות המודיעין והמערכת הטכנית של סידורי ההתראה-המוקדמת על התקרבות אויב — שילוב כל אלה, בסיוע האחדות המלאה של המטרה בין הכוחות המזוינים והאומה, נתן לישראל תקוה סבירה למנוע מלחמה כללית, וכן את העליונות הצבאית הנחוצה לזכות במלחמה כזאת, אם בכל זאת תתחולל, מול צבא ערבי יחיד או מול כל צבאות ערב יחד.

בינתיים אירעה התפתחות מדאגה לאורך כל הגבולות (חוץ מן הגבול הלבנוני), אשר השפיעה השפעה נוספת על ההשקפה הישראלית הצבאית. ערבים בלתי-סדירים, סדירים-למחצה ולעתים סדירים, החלו חוצים, בהכונה או בהסכמה רשמית, את הגבול הישראלי בלילה, לעתים אפילו לאור היום, למטרות שונות — כמו טרוריות אישי נגד אזרחים וחיללים, חבלה, שוד, גניבה ומודיעין. התקופה שבין 55—1951 היתה עדה למספר גדל והולך של הסתננויות, שנשאו אופי יותר ויותר רציני.

מובן, שאף מדינה אינה יכולה להקיף את עצמה בחומה; גם פטרולים ומארבים אינם מספיקים כדי לשים קץ להסתננויות כאלה. כפי שהוסבר כבר, גבולותיה של ישראל ארוך כים מאוד יחסית לגדלה של הארץ; הישובים מפוזרים בכל חלקי הארץ, ואחדים מהם כמעט מבודדים; האיכרים והרועים

פרק שביעי

מכיון שנושא החיבור הוא התפתחותו של צה"ל והדוקטרינות האופייניות שלו, איני מתכוון לתאר לפרטיה את מערכת סיני באוקטובר 1956. אפשר לקבל או שלא לקבל את סיבותיה של ישראל לפתוח במתקפת-נגד מקדימה זו; יש רק להכיר בעובדה, כי ההחלטה על כך נתקבלה לאור הערכת-מצב שהגיעו אליה מדינאים ואסטרטגים ישראלים אחראיים על בסיס דוחות מודיעין בריסמכא. חסימת הספנות הישראלית בתעלת סואץ ובים סוף היתה, למעשה, נוסף להפרתו של החוק הבין-לאומי, חלק ממלחמה כלכלית כוללת נגד ישראל — במיוחד המצור הימי על אילת; בלעדיה אי אפשר לפתח את הנגב, בו מרוכזים מרבית האוצרות הטבעיים של הארץ. הוזכר כבר, כי פשיטות ה"פדאיון" שקוימו על ידי מצרים מסיני ומרצועת עזה הגיעו למימדים מדאיגים והיו לבעיה הבטחונית החמורה ביותר, וכי פשיטות הנגד של הישראלים, אם כי עלו לאויב במחיר יקר, לא היה עוד בכוחן להרתיע. ריכוז הכוחות המצריים בצפון סיני, קרוב מאוד לגבול, ומערכם המבצעי נראו כאיום חמור ביותר, ונראה היה, כי מתקפה מצרית עלולה להתבצע בכל עת. חשוב מזה — חברית הצבאית בין מצרים, ירדן וסוריה ויצירתו של פיקוד מאוחד תחת גנרל מצרי, יצרו איום חמור של פלישה בר זמנית לישראל משלושה כיוונים, אשר אם תתבצע — תאלץ את ישראל ללחום בשלוש חזיתות בבת אחת.

העובדה, כי נתגלעה מחלוקת בין בריטניה וצרפת למצרים, יצרה אמנם מצב מתאים לישראל מבחינה מדינית ומבחינה צבאית כאחד, אולם, בטווח, כי היה מקום ליוזמה ישראלית אפילו בהיעדרו של מצב כזה. יתר על כן, מאמין אני, כי התוצאה היתה לפחות שוה, ומבחינה מדינית אפילו טובה יותר, ללא התערבות בריטניה וצרפת — אם כי היתה עולה במספר גדול יותר של אבידות. אין ספק, כי הריוח הצבאי יצא בהפסד מדיני מצירוף העיתוי של החדירה הישראלית לחצי האי סיני והפלישה האנגלו-צרפתית לפורט סעיד.

המצב הבטחוני שתואר לעיל לא השאיר לישראל ברירה אלא לפתוח במתקפת-נגד מקדימה כרע הכרחי. כדי להבטיח את היסוד הטוב ביותר לנצחון, צריך היה להבטיח עליונות צבאית מקומית בחזית המצרית. הדבר גרר אחריו ריכוז כוחות מהלומה מספיקים בחזית זו — כוחות שריון, חי"ר ממונע, יחידות סיור קלות, חייל-אוויר טקטי, צנחנים, ארטילריה שדה,

הם בדרך כלל בשדות; הדייגים, המשתמשים באורות חזקים. עובדים סמוך למוצבים הסוריים בקרבת ים-כנרת. תנאים אלה הקלו מאוד על האויב להפריע למהלכם התקין של החיים בישראל על-ידי הטלת טרור על קרבנות מבודדים. פעולות גריליה אלה היו, כמובן, פונקציה של מצב הלוחמות שקויים בעקשנות כה רבה על-ידי ממשלות ערב. במקרים רבים הודו בהכרזות רשמיות, שהיו אלה פעולות מורשות. הממשלה המצרית אף הרחיקה לכת עד כדי הקמת יחידת גריליה מיוחדת, שנשאה שם מתקופת ימי הביניים — "פדאיון". אנשיה קיבלו אימון מיוחד לחציית גבולות ישראל לשם פעולות טרור. באותו זמן גם סגרו המצרים את תעלת סואץ בפני הספנות הישראלית ובפני ספינות זרות הבאות לישראל והיוצאות ממנה — כל זאת מתוך הפרת אמנת קושטא, הסכמי שביתת-הנשק והחלטות מועצת הבטחון. במפרץ עקבה נחסמה דרכן של ספינות הבאות לאילת.

התפתחויות אלה הציבו בפני ישראל בעיות חמורות של בטחון וריבונות. מספר האבידות הלך וגדל, התרחב גם ההרס ברכוש, חיי היום-יום השתבשו, ותחושה של חוסר ישע ואכזבה החלה לפשות בציבור. אי-יכולתה של ישראל לשים קץ להסתננויות על ידי פעולה מדינית ואמצעים צבאיים פסיביים נתפרשה על ידי פרשנים ערביים כסימן של חולשה צבאית שעוררה את תיאבונן של האויב ליותר מזה — להרחיב אתה של מלחמה קטנה זו, אשר גרמה נזק כה רב לישראל תוך סיכון כה מועט לעצמו.

המצב הפך בלתי-נסבל, והוביל לבסוף לאסטרטגיה הדינאמית של פעולות תגמול. בוצעה סדרה של מבצעים מתוכננים היטב — בדרך כלל בלילה, על-ידי צנחנים שנעו ביבשה — נגד בסיסים ומוצבי חוץ של האויב, וכן תחנות משטרה הקרובות לגבול. המטרות שנבחרו היו בדרך כלל בתוך או סביב האזורים שסבלו מן התוצאות הגרועות ביותר של ההסתננויות. פרט למקרה מצר אחד, שבו נהרגו אזרחים ערביים (בקיביה שבירדן), כל המטרות היו צבאיות בלבד. המבצעים הישראליים היו ברובם מוצלחים, אם כי לא היו נקיים משגיאות טקטיות. שוב קוימה רמה גבוהה של ביצוע צבאי, אשר תודות לכלי-נשק טובים יותר — עלתה גם על זו שהושגה בעבר. העובדה, שרובם בוצעו על ידי כוחות מיוחדים של צנחנים, יצרה הרגשת מרירות מסוימת ביחידות החי"ר, אולם ביצועים אלה נעשו לרמה המקובלת בכל היחידות מאוחר יותר. הם סיפקו הזדמנות חדשה למתכננים ול-מפקדים לבחון את האימון, הטקטיקה והנשק של צבאה המתפתח תמידית של ישראל, החזירו את הרגשת הבטחון של החיילים והאזרחים מן השורה, והוכיחו לאויב, כי ישראל מסוגלת להגן על עצמה. כללית — פשיטות אלה סייעו להרגיע את רוב חלקי הגבול, פרט לזה עם מצרים. העובדה, שפעולות ישראל גונו ברוב המקרים על-ידי מועצת הביטחון, אם כי באו כתוצאה של התגרות מצד האויב, עודדה את ממשלות ערב להתמיד בשיטה זו של הסרדת מנוחתה של ישראל. הדבר נמשך בהפסקות. המתוחות גברה שוב, מירוץ החימוש בין שני הצדדים הואץ — וכתוצאה שוב התגברה המתוחות, עד הגיעה לנקודת התפוצצות.

והתחזוקה, ההנדסה, הציוד והשירותים הרפואיים ההכרחיים — אפילו על חשבון החלשתן של חזיתות-בכוח אחרות. אפשר היה ליטול סיכון כזה תודות לגיוס הכללי של המילואים, חיוק מערכת ההגנה המרחבית והחזקת מספר ניכר של יחידות ניידות בעורף, לשימוש כאשר ובמקום שיהא בהן צורך.

צריך היה לנצל את יסוד ההפתעה עד למכסימום — ביחס להכנות עצמן, לחזית עצמה ולמועד ההתקפה ושיטתה. אנשי המילואים גויסו במהירות ובחשאי מוכסמלית. הופצו שמור עות, שירדן עומדת להיות מותקפת — שעה שהכוחות העיקריים רוכזו למעשה בנקודות ההיערכות שלהן על גבול סיני, זמן מועט לפני שעת ה"ש". לאחר נחיתה רבת-תעוזה של צנחנים עמוק בתוך סיני, נתקיימה הדירה מהירה של כוחות-יבשה — שריון וח"ר ממונע — אשר כוונה לאגוף את מערכי האויב ולמחצם ככל האפשר, תוך לכידת נשק ותחמו"ר שת חיוניים, ובכך לאלץ את שאר כוחותיו לקיים נסיגה כל-לית. הכנה היתה, לקיים שליטה מלאה על רצועת עזה ועל חצי האי סיני עד לתעלת סואץ. המטרה העיקרית היתה, כמובן, לבטל את הסכנה המידית של מתקפה מצרית כללית נגד ישראל; מטרה נוספת היתה, להחזיק בסיני כעמדת-מיקוח בדיוני-השלום העתידיים עם מצרים, אם וכאשר יתקיימו. תנועת כוחות-היבשה נסתייעה בהפצצה והבזקה של שדות תעופה, קוי תקשורת ובסיסים צבאיים, ולאחר מכן ירדה שדרה נוספת דרומה עד לפתחו של מפרץ עקבה וכבשה את האיים טיראן וסנפיר. מבצע רבי-צדדי זה לא רק הפתיע לחלוטין את האויב, אלא גם סייע להשיג הישגים ניכרים כבר בשלב הראשון של המערכה. לאחר מכן, איפשרה יעילותם של שריר-תי התחזוקה הניידים לשדירות השריון והח"ר הממונע לנוע במהירות קדימה, כשהיחידות הישראליות הקדמיות מגיעות עד לגדה המזרחית של תעלת סואץ תוך 100 שעות. לולא האולטימטום הבריטי-צרפתי שחייבם להתרחק מן התעלה, הם יכלו לחצותה ולהביא לנפילתו של המשטר המצרי.

אין ספק, כי האולטימטום הבריטי-צרפתי, וכן הפצצת מתקנים צבאיים ונחיתות בפורט-סעיד שבאו אחריו, סייעו הרבה להטלת מבוכה בפיקוד המצרי העליון ובפיקודים האזוריים כאחד, וגרמו לכך, שנסיגה מצרית מסיני לתעלת סואץ תהיה הדבר ההגיוני היחיד שניתן לעשותו. אולם למעשה, הכוחות המצריים בחצי-האי סיני הפסידו במערכה עוד לפני ההתערבות האנגלו-צרפתית, ובשעה שעשו את הצעד ההגיוני — כבר היה מאוחר מדי. עם נצחונם המכריע של הישראלים בסיני, הם ידעו לנצל היטב את ההצלחה — אם כי לא יכלו להימנע מקרבות מקומיים — בכבשם את רצועת עזה ובלכדם את הכניסה למפרץ עקבה, כמוזכר למעלה.

אף שהמלחמה נוהלה בעיקר ביבשה, לא ישב גם הצי בחיבוק ידיים. הצי הישראלי הקטן הרחיק את הצי המצרי, ואפילו הצליח ללכוד משחתת כשהיא שלמה במים הצפוניים של החוף הים תיכוני הישראלי. כמובן שמבצע גדול בהיקפו, רב-תושיה בקרבותיו ודינאמי במהלכו לא היה נקי משגיאות ותקלות חמורות, ביניהן כאלה שלא היה להן צידוק אובייקטיבי, אולם ככלות הכל השיג את יעדיו הראשיים.

למרות העובדה, שהחלק העיקרי של הכוחות הישראליים הועסק בחזית המצרית, היה ביכולתם של הכוחות הישראליים להדוף גם את הירדנים ואת הסורים, שלא לדבר על הלבנונים, ולחדור לעומק ניכר בתוך שטחיהם. האויב הבין זאת היטב, ושום תנועה לא נעשתה על-ידי בעלות-בריתה של מצרים בחזיתות האחרות, למרות קריאתה-לעזרה של מצרים. מקורות מהימנים מוסרים, כי כאשר המפקד הכללי של הברית הצבאית המשולשת הבין, כי בעלות-בריתה לא יקומו לעזרה, הוא הר-חיק לכת עד כדי מתן הוראה להם שלא לתקוף, כדי שלא להיפגע בעצמם. פקודה זו מולאה ללא שום הסתייגויות...

בסיכום, אפשר לייחס את הניצחון בסיני לאותן תכונות של הכוחות המזוינים הישראליים, אשר עד 1956 כבר היו למסורת צבאית: גישתם הבלתי-שיגרנית למלחמה, כושר ההסתגלות שלהם, גישתם התיפקודית הקפדנית, המשמעת מתוך ההכרה והתעוזה המחושבת שלהם — המשולבים מצד אחד עם ידיעה כיצד ליישם כראוי את עקרונות המלחמה, ומצד שני עם יכולת לחימה בחשיכה לא פחות מאשר ביום. שילוב זה, יחד עם אמצעי לחימה מודרניים ולוגיטיקה מפותחת מאוד, לא יכול היה, אמנם, למנוע שגיאות ומבוכות מקומיות, אולם כללית הוכחה יעילותו בשדה הקרב.

לאחר מכן אולצו הישראליים להיסוג מכל השטחים שכבשו מעבר לגבולות שביתת-הנשק של 1949. נסיגה זו, שעליה כה הרבו לדון ולהתנפח, בוצעה לא עקב חולשה צבאית, אלא תחת הלחץ המדיני של האומות המאוחדות והמאמץ המשותף של ארצות הברית וברית-המועצות, בעיקר הראשונה. כמו ב-1949, הוחזר שוב חצי-האי סיני לידיהם של המצרים המנוח צחים, מבלי שישראל תדרוש שלום של קבע כתמורה — שלום אשר היה עשוי, לדעתי, להיות בהחלט מושג בשני המקרים. אולם על הפסד זה כיסה הסך-הכל של ההישגים. הפיקוד המצרי העליון אולץ להכיר בכך, שפעולות גריליה קטנות עלולות להידרדר למלחמה גדולה, וכי מערך מאיים של כוחות עשוי לעורר מתקפה מקדימה. כתוצאה מכך נעשו המצרים זהירים יותר. פשיטות ה"פדאיון" נעשו פחות תכופות, ואם כי המצרים קיימו תכנית חימוש בקנה מידה עצום, מעולם לא נטלו על עצמם את הסיכון של ריכוז כוחות תיהם באורח מאיים. הספנות הישראלית ביס-סוף ובמפרץ עקבה נעשתה חופשית מאז (תעלת סואץ, לעומת זאת, עדיין חסומה); ואפילו השלמתו של מוביל המים מיס-כנרת לא עוררה, עד עתה, מלחמה — למרות האיומים הקולניים.

מערכת סיני לא רק הוסיפה פרק מפואר לתולדות הכוחות הישראליים המזוינים; היא גם סייעה לקדם את התפתחותו של צה"ל על-ידי נסיון חדש ובטחון עצמי גדול יותר. על כל פנים, עם כל חשיבות הלימוד מנסיון העבר, מנסיון עצמי ומנסיונם של אחרים (כולל זה של האויב), אי אפשר לקפוא על שמריה של חכמת העבר. כיום הצורך העליון הוא לקחת בחשבון את ההתפתחויות המדעיות והטכנולוגיות האחרונות והחדישות ביותר בתחום אמצעי הלחימה, ולחזות את העתיד לאור התפתחויות מהפכניות אלה.

זו פגיעה ביותר (כמו תעלת סואץ עצמה). באשר למרחק, יש לזכור, כי המרחק מגדות הנילוס לישראל הוא אותו המרחק כמו מישראל לנילוס...

בכל הנוגע לפוטנציאל הצבאי, רחוק מצבה של ישראל מלהיות נוח. אם נקבל את ההשקפה, שהפוטנציאל הצבאי מורכב מחמישה יסודות עיקריים — דמוגרפיה, גאוגרפיה, גאואסטרטגיה, משא"בים כלכליים, מערכת חברתית-תרבותית ומצב בין-לאומי — יש להודות, כי האויב נהנה מעליונות ראשונית בארבעה מהם. הישראלים הם מעטים נגד רבים**. הארץ היא רצועת אדמה צרה שגבה אל הים, בעוד זו של האויב היא תתיבשת. זוהי ארץ דלה יחסית באוצרות טבעיים, בעוד שלערכים אוצרות טבעיים אין קץ — נפט, נהרות גדולים, שטחי-קרקע נרחבים הניתנים לעיבוד. ישראל היא אומה ללא קשרים אתניים או דתיים עם שום אומה אחרת (האירוניה היא, שקשריה האתניים היחידים הם עם הערבים). זוהי מדינה עם קול אחד בלבד באו"ם, המנסה לעמוד על אינטרסיה נגד גוש שלם של קולות***.

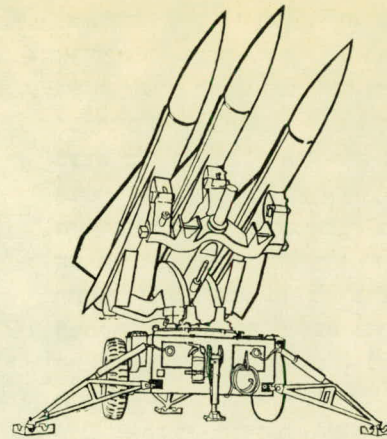
התחום היחידי בו יש לישראל יתרון איכותי ראשוני הוא המערכה החברתית. זהו הגורם המאזן והעלול גם לגבור על כל שאר היסודות יחד. ההיסטוריה המדינית של המזרח-התיכון מראה, כי דמוקרטיה פוליטית וחברתית כמו של ישראל יכולה להשיג את נאמנותם של האזרחים בדרכים, של-כמותן אין המשטרים האחרים באיזור מסוגלים לזכות, ולכן יכולה להבטיח (בין שאר הדברים) את גיוסם המלא, פיסית ומוסרית כאחד, בשעה של צורך לאומי. הדבר מביא לקיומה של ממשלה יציבה יותר, אשר אינה צריכה לחשוש מפני הפיכה, לתחושה חזקה יותר של אחדות ומטרה משותפת, לרמה גבוהה יותר של תרבות כללית וחינוך, של ידע מדעי וטכני ושל בריאות פיסית והתעוררות רוחנית. הייתי מוסיף לכך תופעה, שכבר צוינה ככוח רב-עוצמה ומניע להקרבה עצמית: התחושה של „אין ברירה“ של הנתקף, אשר נאלץ להגן על עצמו בידעה ברורה, שמפלה במלחמה פירושה הקץ לאומתו. עליונותה של ישראל בבחינות חינוכיות אלה עמדה לה בעבר, ואין סיבה מדוע לא תעמוד לה בעתיד, במיוחד אם היא לא רק נשמרת אלא גם מתפתחת יותר ויותר.

ושוב באשר לתפישה האסטרטגית: נותר עוד להסביר, כי ההתפתחויות החדשות באמצעי הלחימה אינן משנות את עקרונות היסוד של המלחמה אשר אומצו על-ידי ישראל, אם כי צריך ליישם לתנאים המיוחדים השוררים בזירה המיוחדת של הסכסוך הערבי-ישראלי. עקרונות אלה הם: 1. דבקות

* בספטמבר 1964, בוועידת הפיסגה הערבית באלכסנדריה, למשל, הם אישרו מחדש את החלטתם לזרז את ההכנות הצבאיות המשותפות תחת פיקוד משותף כדי לשחרר את פלשתינ מן האמפר-יאליון הישראלי „מוקדם ככל האפשר; כלומר — מיד כשהיו מסוגלים לכך“.

** יש פחות מ-2½ מיליון יהודים בארץ ישראל, וכמעט 90 מיליון ערבים מן האוקיינוס האטלנטי ועד למפרץ הפרסי.

*** בעיית הפוטנציאל הצבאי המזכרת כאן נדונה בפירוט מלא יותר בספרי „מסך של חול: ישראל ומדינות ערב בין מלחמה ושלום“, הוצאת הקיבוץ המאוחד.

פרק שניני

מאז מערכת סיני, לא נשארו הדפוסים המדיניים סטטיים לחלוטין. ממשלות ערב, אם כי עדיין הן מחזיקות במצב טכני של לוחמות במטרה המוצהרת להשמיד את המדינה היהודית*, נעשו בכל זאת קצת יותר ריאליסטיות. הן הודו בהדרגה, לעתים קרובות בפומבי, שלא יצאו למלחמה, אלא אם כן ישיגו עליונות צבאית על ישראל, שתהיה מוחלטת מספיק כדי להבטיח את הנצחון הסופי. הן יכולות להרשות לעצמן ריאליזם כזה: מלחמה איננה לגבן ענין של עצם קיומן; ומכיון שלישראל אין כל כוונות תוקפניות, הן יכולות להמשיך לדחות כמעט ללא גבול את המתקפה שהן מאיימות לבצע. זהו שכלעצמו הישג, אשר יש לייחסו לכוחה של ישראל. אף על פי כן, מכירים בכך שריאליזם ערבי זה עלול להיות רק הישג לטוח קצר, כיון שהוא מדרבן את ממשלות ערב לקיים מאמץ חימוש בקנה מידה עצום, כדי להבטיח את העליונות המקווה. נוסף למאמץ המוגבר להשגת כלי-נשק שגרתיים, החלה הממשלה המצרית גם בתכנית שאפתנית לרכישת סוגים שונים של טילים — טילי קרקע-קרקע, טילים המשוגרים מן הים, טילי קרקע-אוויר, טילי אויר-קרקע וטילי אויר-אוויר. מכיון שהנסיונות המרים של העבר זיעזעו במידה מסוימת את בטחונה של המנהיגות הערבית ביכולת אנשיהם בקרב פנים-אל-פנים, הם קיוו לחזק את מערכיהם המקובלים בכלי נשק לא-כלי-כך מקובלים לטוח ארוך, המשוגרים על-ידי לחיצת כפתור.

מטרתו של פיתוח חדש ומבשר רעות זה ברורה דיה. ישראל היא מדינה קטנטונת, בעלת תעשייה מפותחת ומאוכלסת בצפיפות במספר אזורים. ככזאת היא מהווה מטרה אידיאלית להפצצות המוניות מבסיסי טילים בטוחים ורחוקים. המנהיגים המצררים מקוים, שאחרי ריכוך אסטרטגי כזה של עיקשותה של ישראל, יצליחו לבסוף ריכוזים גדולים של שריון וגיסות מכיוונים שונים — אם בשיתוף-פעולה ואם תחת פיקוד אחד — לזרוק את הישראלים לים התיכון. בהקשר זה כדאי לציין, שמצרים מצדה לא פחות פגיעה, אם כי שטחה גדול לאין שיעור בהשוואה לישראל, הרי גם אוכלוסייתה מרוכזת לאורך שתי רצועות צרות על שתי גדות הנילוס והדלתה. מרכזי התעשייה שלה גדלים באופן מתמיד, ומערכת ההשקאה שלה, כולל הסכרים, היא מורכבת למדי, ומסיבה

במישמה; 2. יוזמה; 3. הפתעה; 4. ריכוז; 5. חיסכון בכוח; 6) אבטחה; 7. שיתוף-פעולה; 8. גמישות; 9. תודעת היעוד.*

סכנה חמורה היא להניח, שלנוכח כוחות-קרקע חזקים יותר של האויב, בעלי יכולת-פריצה וניידות גדולה יותר, הגנתה המרחבית של ישראל, המבוססת על ישובים השולטים על משלטים ועל מעברים מן הגבול אל החוף, הינה מיושנת כיום. הגנה זו נחוצה כתמיד, ולמעשה, ככל שכוח המהלומה והניידות של האויב גדולים יותר, כן על מערכת ההגנה המרחבית להיות חזקה וגמישה יותר. יש לחזקה בביצורים מתאימים, במכשולים ובכלי נשק נ"ט ואחרים משוכללים יותר, וכן עליה לכלול יחידות ניידות קטנות, המצוידות בשריון קל והפעולות בגיזרה מסויימת. לסיכום: אין לבצע את תפקידיה החיוניים אלא אם כן הרעיון של הנסיגה יוצא לחלוטין מכלל אפשרות. כיון שבארץ קטנה כמו ישראל, כל החלשה של ההגנה המרחבית עשויה להביא לכיבושה בטרם אפשר יהיה להשלים בה גיוס כללי. הגנה מרחבית מוצקה חיונית לשחרור כוחות לצורך ריכוזם במאמץ עיקרי אופנסיבי, שהינו תנאי למיגור האויב ואשר בלעדיו אין מנצחים במלחמה.

הסכנה של הפצצה המונית על ידי מפציצים וטילים על האוכלוסיה ועל בסיסים צבאיים (כולל שדות תעופה) דורשת תשומת לב מיוחדת לנשק נ"מ ולאמצעי הגנה אורחית. זו האחרונה חייבת לכלול, נוסף למקלטים נגד פצצות, טילי קרקע-אוויר, ובמשך הזמן אולי גם טילים נגד-טילים. עליה להיות בעלת יכולת גבוהה בהקמתם מחדש ובתיקונם המהיר של מתקנים צבאיים ומתקני שדות-תעופה שנפגעו. בבוא הזמן, עליה לרכוש גם מטוסים ממריאים אנכית, שבסיסהם פגיעים פחות מאשר מסלוליה-המראה ארוכים. נוסף על כל אלה, אסור לה לפגור אחרי יכולתה הטכנולוגית של מצרים לייצר כלי נשק ארוכי טווח.

אולם אמצעי הגנה בלבד, והיו יעילים ככל שיהיו, אינם יכולים, כאמור, להרתיע את האויב או להבטיח נצחון. כיון שהם רק "המגן" של הלוחמה המודרנית, בעוד ש"החרב" עדיין היא הקובעת את תוצאות המלחמה. לכן, עליהם להיות מלווים בכוח התקפי בעל יכולת הבקעה גדולה, ניידות גדולה ומכסימום גמישות, כושר הסתגלות של הדמיון וכוח אילתור. כוח כזה זקוק, קודם כל, לטנקים טובים, אשר תכונותיהם העיקריות הן מהירות, משך פעולה ארוך ויכולת לחצות פני-קרקע קשים למעבר. על הצללית שלהם להיות נמוכה, ועליהם להיות מצוידים בתותח ארוך-טווח. כן עליהם להיות מלווים בחי"ר ממונע מאומן היטב ובשירותי התחזוקה, ההנדסה וההספקה הטובים ביותר. אין להזניח חלקם של אמצעים אלקטרוניים לבקרה, להנחיה ולעיון במדיניות המודרניזציה

* על הקורא להבין, כי מסיבות בטחוניות יושמטו הרבה עובדות ומסיבות בתיאור סידורי ההגנה הנוכחיים של ישראל שיבוא להלן. למרבית הצער אנו עדיין במצב מלחמה עם הערבים, ובתנאים כאלה אין ברירה אלא להקריב את השלמות ההיסטורית לנוכח דרישות הזמירות.

** בתפקידם של חיילי גריליה סדירים בצבא העתידי דנתי בפירוט יתר בסקירה שנדפסה ב"סורביבל", כרך VI, מס' 6 (נובמבר 1962), בהוצאת המכון הלימודים אסטרטגיים, לונדון.

המתמדת. יש לשים דגש מיוחד על יחידות מיוחדות למבצעים ארוכי-טווח מעבר לקוי האויב, יחידות המסוגלות לחדור לשטח האויב ברגל, בכלי-רכב מיוחדים, בצניחה, במסוקים או במטוסים — בהתאם למשימותיהן המיוחדות. אלה יהיו בעצם כוח גריליה, שיהיה חלק אינטגרלי מן הארגון הצבאי הכללי**.

חילה-האוויר הטקטי חייב להיות מאומן היטב, לא רק בביצוע חובותיו העצמאיות של יירוט ותקיפה באוויר ונגד מטרות על היבשה ובים, אלא גם לסייע סיוע צמוד לכוחות הקרקע המתקדמים במהירות. בשעה ששיקר הכוחות המזוינים עוסקים במבצעי קרקע, יש להגן על האגף הימי על ידי סירות וצוללות קלות-תנועה, מהירות ומצוידות בכלים מרחיקי-קלוע. את כל הגייסות והמערכים הללו יש לאמן פיסית, נפשית וטכנית כיצד לפעול משך כל עונות השנה, יומם ולילה, ובכל פני שטח. כן יש לזכור, שאם כי שני הצדדים נוטים לחשוב במושגים של מלחמה קצרה ומכרעת — על ישראל, כמגן הפוטנציאלי, להיות מוכנה למלחמה ארוכה, לפחות מבחינת האספקה. אם תושג יכולת צבאית כזו שתי-ארגו, יהפוך העם הקטן לאומה רבת-עוצמה, אשר תגרום לאויב שיהסס הרבה לפני שיפתח במתקפה, ואם ינקוט האויב צעד תוקפני, יעלה לו הדבר ביוקר רב.

בכונה הוצאתי מכלל הדיון כלי נשק גרעיניים, לפחות בעתיד הקרוב, אם תינתן לישראל ברירה, היא תעדיף תמיד ייצור ורכישת אמצעי לחימה מקובלים — שלא לדבר על שימוש בהם — למרות נהיתותה המספרית.

אם, ורק אם, יושג איזון כוחות איכותי יציב, יש סיכוי סביר למנוע מלחמה באיזור זה, ואולי גם לקרב את יום השלום. מלחמה איננה תנאי הכרחי לקיומן של מדינות ערב ולהתפתחותן, ומה שעליהן להבין מעל לכל הוא, ראשית, שהשמדתה של ישראל היא מעבר לכוחן, ושנית — שאגירת הנשק שהן עוסקות בה היא מעבר ליכולת משאביהן הכלכליים, ולכן היא עלולה לעכב בצורה הרתי-אסון את קידומן החברתי והכלכלי. עצם קיומה של ישראל חזקה — מבחינה צבאית, מדינית וכלכלית — יכול לסייע להן להגיע להכרה זו ולהביאן להרהור נוסף באשר לפלישה חדשה לישראל. אין לותר גם על התקוה האחרת — שהעולם כולו יגיע, במוקדם או במאוחר, להסכם בר-ביצוע, שלפיו כל המלחמות, אזוריות או עולמיות, ייעשו פחות אפשריות. אולם שיקולים אלה הם מעבר לתחום עיסוקו של המאמר.

מטרתה הסופית של ישראל היא השלום. בשעה שמבקשים את השלום אך אין משיגים אותו, יש לשקול לפחות כריתתו של הסכם אי-התקפה, אשר קיומו יובטח על-ידי פיקוח חרדי, אם אפשר על-ידי צותים ערביים ישראלים מעורבים. הסכם כזה יבטל את האפשרות של התקפת-פתע אסטרטגית, ורק הוא שיוכל לבטל בכלל את האפשרות של מלחמה כללית חדשה. בינתיים, היבטו של צה"ל היא להבטיח את המשך קיומה של ישראל, עד לשעה בה יסכימו שכניה לעשות עמה שלום. אז תגיע העת לא רק להפסקת מרוץ החימוש אלא אף לפירוקו.

צקלון

לקט תרגומים

התוכן

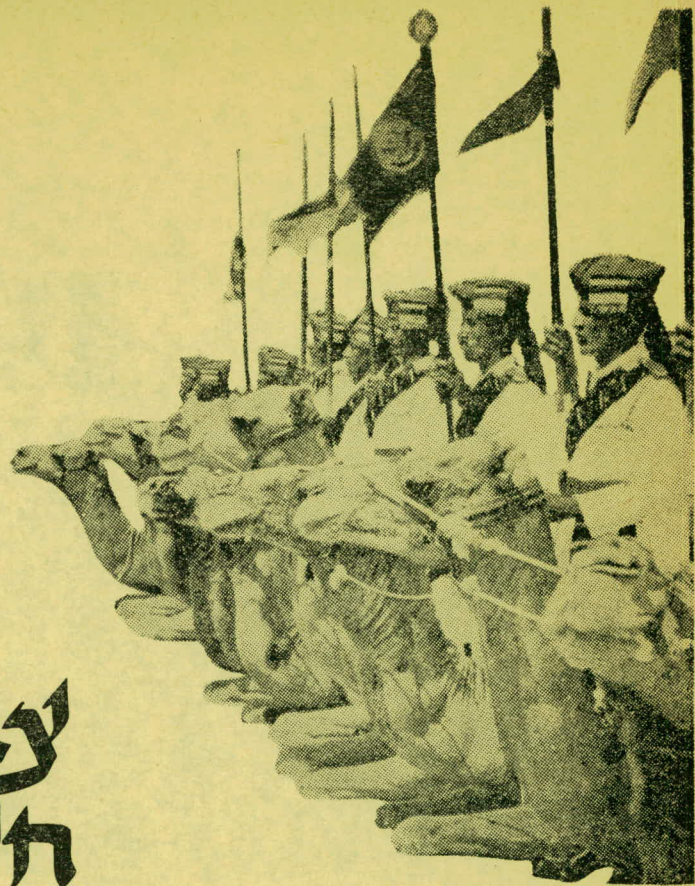
צבא ערבי חדש — חיל דרום-ערב — בריגי י. ד. לאנט — עמ' ב'

מקורות ומחברים

הערות והארות לקורא

צבא דרום-ערב

שני צדדים רבי-ענין ישנם בסקירה המאלפת על תהליכי בנייתו של הצבא הערבי הנודע, המוקסם והולך עתה במרחבי-עדן — „צבא פדרצית דרום-ערב“. ראשית קוי האופי, השאיפות, המגבלות, של חיל זה הריהם (לדעת בעל-הסקירה, שהיה במשך השנים האחרונות מפקדו) משותפים לו ולכל צבא ערבי חדש, וניתן ללמוד מתוכם לאי-מעט, שנית, לצבא קטן זה יהיה משקל סגולי רב בעיצוב גורלותיו של כל דרום-המערב שבחצי-האי הערבי (אשר עם צאת הבריטים, תחול בו ללא-ספק תמורה מרחיקת-לכת), ומעתידה של עדן (וה„פדרציה“) תהיינה תוצאות והשפעות גם על כל המרחב של ים-סוף, ואף המפרץ הפרסי. ויש ענין-מה גם מבחינה שלישית: הקצין הבריטי בעל הסקירה שירת שנים ב„לגיון הערבי“, העביר נסיונו לתפקידו החדש — ואף מותח עתה, בסקירתו, מקצת השואות בין „הניכיו“ שעל גדות הירדן לבין אלה שבמדבריות הדרום. לכאורה — נושא רחוק, אך ענינו קרוב לנו למדי.

עצמאות ערבית חדשה חייל דרום-ערב

בריגדיר י. ד. לאנט

היו במפקדה: הקצין הערבי הבכיר ועוזרו; שטחי האחריות של ה"קאיד-אל-אוול" לא היו מוגדרים כלל, ולמעשה לא היה לו כל תפקיד פיקודי. הוא היה יועצו של מפקד הכוח בעניינים ערביים טהורים, ולדבריו היה משקל רב בגיוס טירונים — אך לדעתי היה מעמדו נמוך ביחס לדרגתו. החלק העיקרי של הכוח חנה בצפון הארץ, בשלושה מחנות גבול ראשיים, ליד ד'לע, מוקייראס ועטק. בכל אחד מהמחנות נמצאו גדוד חי"ר, פלוגת שריוניות של הצבא הפדראלי הסדיר ופלוגה מסוללת-הסיוע הבריטית. נוסף לכך סופחה לכל מחנה פלוגת שריוניות בריטית. פלוגת רובאים בריטית אחת חנתה במוקייראס ואחרת בד'לע, אך אלו לא היו כפופות לפי קוד הצבא הפדראלי הסדיר, אלא נשלחו למקום כדי לאפשר לחיילים, "להחליף אוויר" לאחר שהות בעדן וכדי לאמנם. הגדוד הנותר של הצבא הפדראלי הסדיר חנה בעדן הקטנה והוחזק כעתודה. כל המחנות בצפון הארץ תוספקו תדיר בדרך האוויר.

שיערום הכוח

נסינותיו עם הלגיון הערבי בשנים 1952—1955 שיכנעו אותי, כי אי-שביעות הרצון בקרב הקצינים הערביים נבעה בעיקר מהרגשת קיפוח: הם סברו, שלא הוטלה עליהם אחריות מספקת. רדיו קהיר הדגיש נושא זה בוקר, צהרים וערב. אף כי לפי התכנית צריך היה להחליף את הקצינים הבריטיים בלגיון הערבי בערבים, הרי נראה היה לי, כי התהליך היה אטי מדי. הקצינים הבריטים הבכירים נמנעו מלקרב יתר-

בדצמבר 1961 כלל הצבא הסדיר של פדרצית דרום-ערב כ-4500 קצינים וחוגרים; ביניהם היו למעלה מ-400 בריטים, ובכלל זה כ-80 קצינים וכ-330 נגדים בכירים ומש"קים אחרים. כולם יועדו מלכתחילה למחזור שירות בן 18 חדשים, אלא שיכלו להאריכו לתקופה נוספת של 9 או 18 חדשים, כשבין שתי התקופות חופשה בת-חדשיים. את החופשה יכלו לנצל באקלים ממוזג, באירופה או בקניה. בדרך כלל התנדבו גם הקצינים וגם המש"קים למחזור שירות נוסף. יש ליחס תופעה זו להזדמנויות הרבות לחסוך כסף (דבר לא רגיל בחיי איש-צבא), ולעובדה, כי על כל אחד מהאנשים הוטל תפקיד מענין וחשוב, אותו ביצע ללא פיקוח מטריד ומתמיד.

הכוח כלל 4 גדודי חי"ר, כל-אחד מורכב משלוש פלוגות רובאים ופלוגת מפקדה, אשר כללה מחלקת מקלעים בינוניים מסוג "ויקס" ומחלקת מרגמות בנות 3 אינצט. גדוד האימור נים — או מוטב, גדוד הקלט — היה ממונה על הטיפול בטירונים ובקורסים וכן על מחלקת-הגמלים הטקטית — שרידי פלוגת הגמלים מימים עברו — על התזמורת של הכוח ועל בית-הספר לנערים או לשוליות. הכוח כלל גם גונדת שריוניות מצוידת ברכב סיור מדגם "פרט", פלוגת קשר, פלוגת תובלה ומחלקת אספקה; פרט לאלו יש להזכיר את סדנת הכוח, אשר היתה למעשה לא יותר מאשר כיתת תיקונים קלים במתכונת מוגדלת, את סוללת-התותחנים הברייתית שסייעה לכוח וכן כוח נוסף, בין כיתה לפלוגה של פלסים, אשר פעל אי-שם בפנים הארץ בסיוע לצבא דרום-ערב. מפקדת הכוח היתה בריטית. רק שני קציני-מטה ערביים

על-המידה את עמיתיהם הערביים ולשתפם בסודותיהם, ובכך לא הצליחו להפריך את תעמולתם של המצרים, אשר תוכננה במכוון כדי להטיל ספיקות בכונותיהם הטובות של הבריטים. נחושה היתה החלטתי, כי הצבא הפדראלי הסדיר לא יצדיק ספיקות מסוג זה. מיד בהתחלה הבהרתי לקצינים הערביים את מדיניותי ואת תכניותי לביצועה. גילוי-לב זה הניב פירות חשובים בימים הקשים אשר באו עלינו בעתיד.

קודמי ניסח תכנית רחבה להחלפתם של הבריטים בערבים, ואחת מפעולותי הראשונות היתה עיון במסמך זה. ראיתי, כי הוא טועה בשתי נקודות: ראשית, הביצוע המתוכנן היה אטי ומודרג מדי, ללא התחשבות בלחצים המדיניים, המלואים בהכרח העברת סמכויות מן האדמיניסטרציה הקולוניאלית אל הממשלה הפדראלית. שנית, ואולי חשוב מכל — התכנית התעלמה מהבעיות אשר עלו עקב הבדלי שפה וחינוך. מעטים מבין הקצינים הערביים הבכירים ידעו אנגלית די הצורך כדי להשתלב בשיטת-המינהל המסובכת, הבנויה לפי הדוגמה הנפוצה בצבא הבריטי. קשה היה גם למצוא ערבים בעלי חינוך ערבי מספיק, כדי לאמנם כקציני-מטה, מלבד הצורך ללמדם אנגלית כדי הבנת התקנות הכספיות, אשר אפילו קצינים בריטיים התקשו להבין. אולם, כל עוד נוהל הצבא הפדראלי באמצעות משרד המלחמה, דרך מפקד „כוחות היבשה" בעדן, לא היתה ברירה אלא להמשיך לנהוג כפי שנהגנו. דבר שחייב נוכחותו של סגל בריטי גדול למדי במקום.

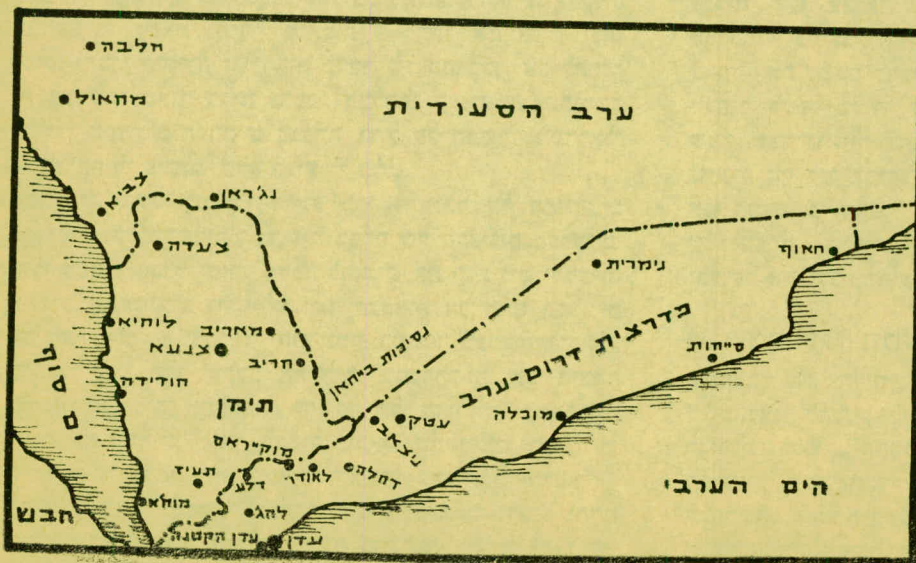
הגדודים, לעומת זאת, כבר עשו כברת-דרך ניכרת לקראת מסירת כל התפקידים לידי הערבים. כל מפקדי הפלוגות וסגניהם היו עתה ערביים. הבריטים היחידים אשר החזיקו עדיין בתפקידיהם היו מפקדי הגדודים, השלישיים, קציני-המודיעין ושני קצינים בדרגת מיוור בכל גדוד, אשר טיפלו בהדרכה ובמנהלת המחנות. כן נמצאו רב-סמל אפסנאי גדודי וכמה מש"קים בריטיים בכירים בכל גדוד, אשר עסקו בעיקר במנהלה, תחבורה וכד'. אולם מאחר שכל התכתבות (בכלל זה קשר רדיו) התקיימה באנגלית — אי-אפשר היה ללמד את הקצינים הערביים מנהל ברמה על-פלוגתית.

בסתיו 1962 חקר בריגדיר (עתה מיוור-גנרל) הלפורד את הבעיות הקשורות במסירת כל התפקידים לידי הערבים. הוא הגיש דוח חשוב למדי, אשר כלל את המסקנות הכלליות הבאות: יש להחיש את תהליך מסירת התפקידים לידי הערבים; יש להעביר את הניהול (כלומר, את הפיקוח הכספי) לידי הממשלה הפדראלית; על הערבים לפקד על הגדודים כבר בשנת 1965, כלומר — הקדמה בשנה אחת לעומת תכניתי. אך לבסוף הוחש התי-הליך במידה רבה, כך שבסוף 1964 פקדו בריטים רק על שניים מתוך ששת הגדודים.

השלום היחסי, אשר היה קיים בעדן ובפדראציה מאז 1959, בא אל קיצו בספטמבר 1962, עם התחולל המהפכה בתימן. הבעיה הראשונה אשר ניצבה בפנינו היתה הצורך להקים מתנה-קבע במדינת בייחאן, מאחר שהחלו צרות בגבולותיה, וכך אבד לנו גודד העתודה היחיד. אחר-כך התרבו המבצעים שהעסיקו את הגדודים זמן רב מחוץ למחנותיהם. במקביל גדל העומס המוטל על הקצינים הבריטיים המועטים אשר נותרו, ובו בזמן החילונו בתכנית מזרזת לשיפור החינוך, כדי שהכוח יוכשר לעמוד בכוחות-ירשלו כצבא ערבי. החיים הסתבכו והלכו, כאשר ניתנה הרשות לגייס גדוד חמישי (על-פי אחת מהמלצותיו של הלפורד). פירוש הדבר היה קיום קורסים נוספים, כדי להכשיר את הקצינים ואת המש"קים הדרושים. כל אלה — וכן חופשות, קורסים, מחלות וכו' — עשו את שלהם, והיו מקרים, בהם פעלו גדודים כאשר במצבתם 300 חייל בלבד.

העובדה, שרוח-האנשים לא ירדה משך כל התקופה הקשה הזו, נעוצה בגורמים רבים מכדי למנותם כאן. מכל מקום, לבריגדיר וורמלד חלק בהישג זה, מאחר שהמבצעים המוצל-חים אשר בוצעו בפיקודו בשנים 61—1960 הקנו לקצינים הערביים אמון רב בעצמם. אמון זה הוגבר על-ידי הידיעה, כי הפיכת הצבא הפדראלי הסדיר לצבא ערבי איננה עוד חלום-אחרית-הימים אלא מציאות — מציאות המתחוללת נוכח עיניהם ממש. תוספת גודד לכוח פירושה גם העלאות בדרגה, ולכן — תשלום גבוה יותר. להעלאת-השכר שהשיג בריגדיר וורמלד ב-1961 נודעה השפעה מייצבת על המוראל. היה בכך משום סיפוק, שאף כי הצבא הסדיר בשנים 64—1962 היה נתון ללחצים גדולים יותר מאשר בשנים 57—1954, ועל-אף העובדה, כי אחדתם של קצינים ערביים רבים היתה נתונה יותר לרפובליקאים מאשר למלוכנים בתימן — לא היו עריקות של קצינים, וגם בקרב החוגרים היו עריקות מועטות ביותר. שיעור העריקות הוא „ברומטר" לא-אכזב בכל צבא ערבי. לכל הנוגעים בדבר — בריטים וערבים כאחת — היה יסוד מספיק לכרך את עצמם על שהצליחו לשמור על מוראל כה גבוה.

מפת דרום-ערב

טיפוח נאמנויות חדשות

בדרך-כלל מסתגלים הצבאות „הקולוניאליים” באטיות רבה לדרישות העצמאיות הקיצוניות של המדינאים המקומיים — אך ברגע שהם מצטרפים לדרישות אלו, הם הופכים לעתים קרובות לנקודת המוקד של התסיסה הלאומית. האדישות היחסית בתחילה נובעת בדרך כלל מבידודם בתוך מחנות הצבא ומהעובדה, שהם נהנים לרוב מרמת חיים גבוהה יותר ממרבית עמיתיהם האזרחים. פרט לכך, קשה להם להינתק מהרגלם לציית לקציניהם הבריטיים. בצבא הפדראלי, כמו גם בכוחות דומים אחרים, התייחסו הקצינים הערביים במידה רבה של אי-אמון אל המדינאים. כל ערבי אוהב דיבורים על פוליטיקה, אך קצינים אלה חששו, כי המדינאים יעלו עליהם בשניות לשונם.

בריגדיר לאנט (המחבר) במיסקר פלוגתי

לראשונה הופגנה גישה זאת בבחירת שם חדש לכוח. רוב הקצינים, ולמעשה כל החיילים, סלדו תחילה מרעיון שמירת האמונים לפדראציה והפגינו זאת בצורה פעילה. משום כך החליטו שאופיו הסדיר של הכוח — לעומת אופיו הבלתי-סדיר של המשמר הפדראלי (שמו של המשמר הממשלתי הוסב ב-1959 למשמר הפדראלי) — ימצא ביטוי בשמו החדש. ואכן, מאבקי הראשון היה לשכנע את ממשלת הפדראציה להכניס את המלה „ניזאם” (סדר, משמעת) — לכל שם אשר יינתן לכוח. יתכן, שנקודה זו נראית כדבר של מה בכך, אך להישג זה הקדשתי שעות רבות מזמני. הצלחתי בענין זה, שפורשה על-ידי הקצינים הערביים כנצחון גדול על המשמר הפדראלי — הביאה לי פרסום, שלא הגיע לי כלל.

אכן, היה צורך במאמץ מייגע כדי להתגבר על המשפטים הקדומים ועל החשדות הטבועים בדמם של הקצינים הערביים. אולי מפתיע הדבר, שאני מרבה להדגיש את הקצינים ולמעשה מתעלם מהמש״קים והחיילים, אך בצבאות הערביים הקצינים הם החשובים — ודבר זה היה נכון במיוחד בצבא הפדראלי, בו כל קצין עלה מקרב החיילים. במקרה זה, אם תובטח נאמנות-הקצינים, מובטחת אף זו של החיילים, שמורגלים ללכת בעקבותיהם. אין להסיק מכאן, שהחיילים ברכו על הרעיון, כי מעתה יהיו בפיקוד קצינים ערביים; אדרבא — הם הצטערו על שהקצינים הבריטיים עוזבים, כי ידעו, שתחת פיקוד ערבי תותנה העליה בדרגה בהעדפה אישית או בקשרים שבטיים יותר מאשר ביעילות הצבאית (ויש להניח שצדקו

בזאת). על-כל-פנים, צריך היה לקחת סיכון זה, ורעיון הכוח הפדראלי היכה בהדרגה שרשים בקרב הצבא. לא נטעה אם נאמר, כי מאז סוף 1963 אין אף ארגון פדראלי הנוטה יותר לרעיון הפדרציה מאשר הצבא הפדראלי, אם כי הוא גם גלוי-הלב שבכולם בביקורתו על עבודתם של כמה משרדים פדראליים.

חינוך

החינוך היהו בעיה עיקרית, שהצריכה טיפול בקנה-מידה רחב ביותר. קצינים צעירים ומתאימים לתפקיד צריך היה לשלוח לאנגליה לקניית ידיעה מספקת באנגלית כדי למלא תפקידי-מטה זוטרים, תפקידי-שליש וכד' בתקופת הביניים ההכרחית בין החלפת שיטת-המנהל הכל-אנגלית למנהל כל-ערבי. כן צריך היה להכשיר את הקצינים הבכירים לקבל על עצמם תפקידי פיקוד, ובכוח כולו צריך היה לעשות מאמץ להעלאת רמת-החינוך, כדי לודא שהקצינים העתידיים יהיו מסוגלים גם לדברים אחרים, פרט לידיעת קרוא וכתוב. בשנת 1961 היו כמעט 80 אחוזים מן הכוח אנאלפבתיים, אך תוך שנתיים צומצם שיעור זה עד למטה מ-50 אחוזים. יכולת-הקליטה של בית-הספר לשוליות הורחבה, ואפילו עלה בידינו לפתוח בית-ספר לבנותיהם של הקצינים והחיילים — צעד מהפכני רב-משמעות בהברה השבטית, בה האשה סגורה ומ-סוגרת. אולם, על-אף מאמציהם המסורים של אנשי „שירות-החינוך המלכותי” והתלהבותם של הקצינים והמפקדים, היתה ההתקדמות אטית למדי.

ציוד

הצבא הפדראלי צויד אמנם בנשק קל, אך ההולם את תפקידיו: הגנת הגבול בפני התקפות תימניות ופעולות בטחון פנימיות (סיוע למשמר הפדראלי כנגד שבטים מתמרדים). זו היתה ההרגשה הכללית, על-כל-פנים. אולם שונה היתה דעתם של הקצינים הערביים. הם ראו, כי החיילים התימניים, למרות רמת אימונים נחותה ומשמעת לקויה, צוידו בנשק סובייטי וצ'כי; הם ידעו, כי אותם מקורות סיפקו לתימנים אפילו טנקים. אנו עצמנו לקחנו כשלל תותח בופורס מהמחנה המלכותי בחריב (ליד בייחאן), אחר שהמלוכנים הפקירו בחפזון את נשקם לרפובליקאים. „אם עבדים לועסי-קאת אלה יודעים לטפל בציוד זה”, אמר לי אחד הקצינים הערביים שעה שבדקנו את השלל, „אינני יכול להבין מדוע אינכם נותנים אף לנו ממנו?”

אני חושש, כי הסברי הארוך על אודות סדנאות וחלפים נפל על אזניים אטומות. הדרישה לספק נשק חדיש יותר — ובעיקר את רובה הפנ" — גברה והלכה.

הכשרת סגל המטה

שיעורכם של הגדודים לא הציב בפנינו קשיים מיוחדים, אם כי נאלצנו להסכיך לירידת-מה ברמה. מכל מקום, בהצטרפי לראשונה לכוח, התרשמתי מיכולתם הטקטית של הקצינים הערביים, כשהשוואתי לרמתו של הלגיון הערבי, בו שירתי לאחרונה. הלחימה בשטחים הרריים, נגד חיילים כמו התימנים, העשירה את נסיונם של קציני הצבא הפדראלי והעלתה את רמתם בהרבה מעל לזו של רעי לנשק בצבא-ירדן. בפעולות

שכרו שלו). הבטחתיה, כי אם יסכים לכך, אוכל בקלות לגייס מספר כפול של קצינים וחילים. האמת היא, שקשה לאדם הסרניסיון בתחום זה להבין את בעיות הכלכלה של ההגנה. לעתים קרובות מדי נמדדת תועלתו של צבא על-פי צידו וגודלו ולא על-פי יעילותו. חוששתי, כי בעיה זו תתמיד לעד.

היחסים עם המשמר הפדראלי

כפי שכבר הוזכר, נבעו רבות מבעיותינו מהתחרות בין שני כוחות הבטחון הפדראליים — תחרות הקיימת זה למעלה מ-25 שנים והולכת ומחריפה מדי שנה בשנה. במשמר הפדראלי לא התעוררה מעולם הבעיה של מסירת תפקידים לידי הערבים. סך-הכל שירתו בו קומץ בריטים, רובם אזרחים המועסקים על-פי חוזה מקומי, לרוב בעניני מנהלה והדרכה בבסיס הקליטה בעדן. רוב הכוח היה מוצב בצפון הארץ, החזיק במבצרים ועסק בתפקידי בטחון פנימיים. קצינים ערביים פקדו עליו, אם כי קצינים פוליטיים בריטיים פיקחו עליו. אף כי המשמר נועד לתפקידי שיטור, או במקרה

חילים של צבא דרום-ערב באימונים

של המשמר הפדראלי השני — לכוח משטרת-כפרי, הוא אורגן במתכונת צבאית וצויד ברובים, מקלע-ברזן ומרגמות. דרגות הקצינים והמש"קים היו מקבילות לאלו של הצבא הפדראלי. התשלום ותנאי השרות היו שווים פחות או יותר, והגיוס נעשה מקרב אותם שבטים ולעתים קרובות מאותן משפחות. אפשר היה איפוא לשער, שיהיה קל להחזיק את שני הכוחות על מישור אחד. אולם נכונה לי הפתעה כאשר גיליתי, שזה היה בלתי אפשרי כלל.

התכנות היא מחלת המזרח-התיכון; חלק גדול מדי מזמנם של הקצינים הערביים בשני הכוחות בוזבו על תכנים הדדיים. המשמר הפדראלי קינא בצבא הפדראלי הסדיר בשל צידו המעולה וניידותו, וכן חשו חייליו עלבון בשל זכויות-היתר

האחרונות באיזור רדפאן הוכיחו שני הגדודים שבפיקודם של קצינים ערביים יכולת ביצוע נאה מאוד, אך צפויים להם קשיי-מנהלה בעתיד. הדבר בלתי-נמנע, מאחר שלא כל אחד מייחס חשיבות רבה כל-כך למנהלה, כפי שעושים זאת הבריטים.

בשנים 64—1961 היו לי הזדמנויות רבות להרהר, האם צדקנו בהחישנו כל-כך את תהליך מסירת התפקידים לידי הערבים. כשראיתי איזה מאמץ מטילה מדיניות זאת על המפקדים הבריטיים, אשר נאבקו קשות כדי לשמור על מנהלה טובה ולנהל פעולות מבצעיות — ובו בזמן נאלצו להעביר יותר ויותר סמכויות לקצינים ערביים, אשר הסתייגו במקרים רבים מעצם קבלתן — לא אבוש להודות, כי התעוררו אצלי ספקות מסוימים. מצד שני, היה הכרח להחיש עוד יותר את התהליך, בשל הצורך להעלות ביולי 1963 קצינים ערביים לדרגת לויטננט-קולונל. אסור היה לנו לפגר אחר המשמר הפדראלי, אשר כבר הוציא לפועל העלאות אלה. תמיד היינו סובלים מן התחרות בין שני הכוחות ומן הצורך שלא לפגר אחר „השכנים“.

מכל מקום, אותם ספקות אשר כרסמו בלבי נפתרו בצורה מספקת פחות או יותר בפרוץ המרידות במזרח-אפריקה באמצע ינואר 1964. על-פי המספרים אשר פורסמו בעתונות הבינותי, כי התקדמנו בהרבה בהשואה לגדודי „הרובאים האפריקאים“ בהחלפת היסודות הבריטיים בקצינים מקומיים, ולפחות לא יכלו להאשימונו בסחבת. למעשה צומצם מספר הקצינים והמש"קים הבריטיים בשליש — אך הצימצום לא בלט כל-כך, משום שעם ריבוי הערבים בגדודים גדל במידת-מה מספר הבריטים במפקדה בעדן. בכל אופן, לא היה מקום לפקפק בעובדה, כי בפחות משנתיים צומצם היסוד הבריטי בגדודים כמעט ב-75 אחוזים. כשעזבתי את עדן שיערו, כי עד סוף 1964, הבריטים שיישארו יהיו שלישים ואפסנאים בלבד, ולידם קומץ מש"קים. לפחות בכל הנוגע לכיוון פעילותו המלחמתית, יהיה הצבא הפדראלי תלוי ביעילותם של קציניו הערביים — לשבט או לחסד.

בעיות ההתפשטות

בכל צבא „קולוניאלי“ לשעבר יש נטייה להתפשטות קדחת-נית, בורברגע שמסולקת היד המגבילה של המנהל הקולור-ניאלי. התפשטות פירושה, כמובן, מינויים בקנה-מידה רחב. כן קיימת הרגשה, כי עד כה מנעו מהם התפשטות זו מסיבות נסתרות. לעתים קרובות קיימות סיבות הגיוניות להגדלת הצבא, אשר מעתה אינו יכול לסמוך עוד על העזרה של הצבא הקולוניאלי, אולם לעתים קרובות מדי שוכחים, בלהט-ההתפשטות, כי יש להתחשב בשיקולים כספיים וארגוניים.

זוכר אני היטב את הערתו של קצין ערבי, כאשר סיפרתי לו (ביותר משמץ של סיפוק), כי ניתנה רשות לגייס גדוד חמישי. „מה בצע בכך?״ טען. „אנו זקוקים לפחות לעשרה גדודים“. כאשר הצבעתי על ההוצאות הכרוכות בהחזקת צבא בגודל כזה ועל עוניה היחסי של הממשלה הפדראלית, סירב להשתכנע, והצביע על התימנים, המצליחים להחזיק הרבה יותר חיילים חמושים. אולם הוא מיהר לשנות את טון דיבורו, כאשר שאלתי, אם הוא נכון לקבל תשלום כמו זה של קצין תימני בעל דרגה מקבילה (סכום המסתכם בפחות ממחצית

קציני אינם תומכים בממשלה, האשימני במצב עיניים זה. כאשר שאלתי בתשובה, מה עשה כדי להכיר יותר טוב את קציני, נאלץ להודות, כי כמעט לא פגש אותם, ואם פגשם לעתים רחוקות — היה זה בנסיבות רשמיות בלבד. „איני חש אהדה יתרה לחיילים“, הוסיף בגילוי־לב מפיג חששות. „אתם, הבריטים, הנכם בסדר, כי ממשלתכם מחזיקה אתכם בידיה. אך ראה־נא מה קרה במצרים ובעיראק“. נאלצתי להודות, כי היה דבר של ממש בטיעונו.

למעשה, היו סיבות רבות להחזקת שני הכוחות בנפרד, בהתאם לעקרון של „הפרד ומשול“, אם כי בכך התוספו לנו בעיות אינספור. בהיבמידה שגדלה התנופה של מסירת התפקידים לידי הערבים, נתקלנו אנו בתמידות בבעיות, אשר נבעו אך ורק מתוך תחרות זו. אין מלה, אשר הערבים כה מרבים להזכיר כמו המלה „שרף“ (כבוד), ואין לערבים מה ללמוד אפילו מהסינים בנושא „הפנים“ (כלומר — הכבוד). עיקר התחרות אשר בין שני הכוחות נבעה מסיבה זאת.

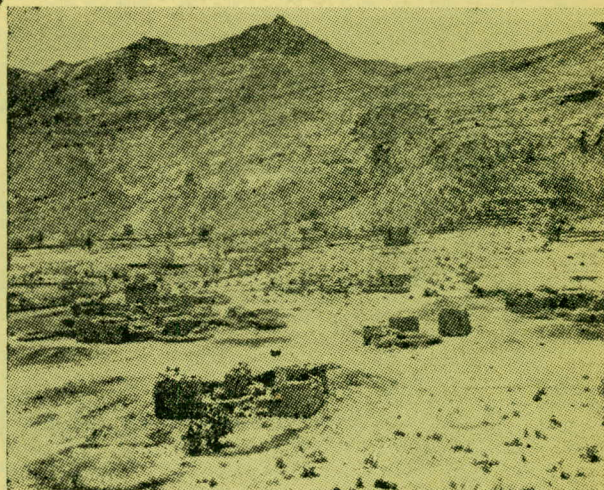
סיכום

השאלה אשר נשאלתי בשנים 64—1961 היתה: „איזה צבא יעמוד לרשותך לבסוף, לאחר שתפטר מהיסודות הבריטיים?“ תשובתי החלה לרוב בשאלה אחרת: איזה צבא דרוש לנו? מובן מאליו, כי לא נשיג את היעילות, המשמעת ורמת האימונים, להם מצפים מגודוד בריטי מעולה, אשר מאחוריו מסורת בת 250 שנה. אך לא היתה כל סיבה לשער, כי לא נוכל ליצור צבא מאומן היטב ומנוהל כראוי, אשר יעלה במידה רבה על יריבו התימני. ואכן — אם בכלל ייאלץ צבא זה ללחום, הרי יהא זה רק בתימנים. פעולותיהם של גדודים בפיקוד ערבי ברדפאן במאי, ביוני וביוולי 1964, תחת פיקוד הטיבת החי"ר ה-39 — מבלי לדבר על הצלחותיהם, כאשר פעלו תחת המפקדה העצמית שלהם ברדפאן בינואר אותה שנה — דיין להוכיח, כי ייטיבו לפעול במסגרתם העצמית. אי־אפשר לקבוע בבירור, האם הפוליטיקה תמשוך אליה בהדרגה את תשומת־הלב של הקצינים הערביים, כפי שאירע במקומות אחרים במזרח־התיכון — דבר שיביא כל אותן השפעות רעות על משמעת החיילים ועל אימונם. אלו מבינינו, אשר נהנו מהזכות לשרת ליד „הג'ונדי“ (החייל) הדרום־ערבי, ואשר זכו באמונו ובידידותו, יכולים אך לקוות, כי הצבא הפדראלי הסדיר יוכיח עצמו כיוצא מן הכלל ויישמר מפוליטיקה; אך אינני תמים כדי לחשוב כי הדבר קל להשגה, שהרי התיאבון בא עם האכילה.

מהן נהנה הצבא, שניתנו לו סידורי אשפוז, מזון משופר וכו'. אם קודם לכן היה זה מובן למדי, מאחר שהם היוו חלק מהכוחות הבריטיים, הרי לא היה קל להצדיק זאת, לאחר שהכוח נמסר לידי הממשלה הפדראלית ושמר אימונים מעתה לעדן ולא ללונדון.

התחוללו ויכוחים אינספור, בהם ניסה המשמר הפדראלי לשלול זכויות אלה מן הצבא הפדראלי הסדיר או להשיגן לעצמו. אני והמטה שלי, לעומת זאת, עשינו הכל, כדי שהמעבר מפיקוד בריטי לפיקוד פדראלי לא יהיה חד מדי וכדי שלא לפגוע במוראל של הצבא הפדראלי. ברור היה לי, שהצבא הפדראלי ייאלץ במקדם או במאוחר לותר על זכויות, אשר השיגן במציאות שונה למדי, אך רציתי, שהתמורה תבוא בהדרגה. אולם עלי להודות, כי אהדתי בסתר את טיעונו של עמיתי, מפקד המשמר הפדראלי.

אנו מצדנו סברנו בעקשנות (סברה שהיתה כנראה נכונה), כי הסולטנים מעריכים הרבה יותר את המשמר הפדראלי מאשר את הצבא הפדראלי. היתה זו עבודת־פרך לענין את השרים בצבא הפדראלי, ומועטים מהם בלבד היו נכונים

כפר אופייני בדרום־ערב

לערוך ביחידות יותר מאשר ביקורים רשמיים — ואף אלה נערכו בתחומי עדן בלבד, ואילו בבתיהם ובמקומות מגוריהם שרצו תמיד קציני המשמר הפדראלי. אין זה אלא טבעי, כי מרבית הקצינים היו קרובי משפחה של השרים, אך התנועה המתמדת שלהם בבתי השרים עוררה קנאה בצבא הפדראלי. אחד החשובים שבין השרים הפדראליים טען יום אחד, כי

ברכתנו לצה"ל ליום העצמאות ה-18

יוסף שמעוני

חיפה, רח' הגליל 83

טלפון: 221851

אלובין בע"מ, מוצרי אלומיניום לבנין

רח' השיש 2, מפרץ חיפה

טלפון: 72323

מצות דנברג בע"מ

פרדס-כץ, טל: 721451

אלקון אחים בע"מ

תל-אביב, רח' המשביר 7

טלפון: 822149

סקר אליעזר בע"מ

חיפה, דרך העצמאות 33

טלפון: 41177

גליקמן ל. בע"מ, חמרי בנין ומתכות

תל-אביב, דרך יפו 37

טלפון: 52019, 52817

פלמחים מכורה סוכריר

מפעלים לכרית זיפיץ

תל-אביב, רח' אלנבי

הדפוס החדש בע"מ

תל-אביב, רח' המסגר

טלפון: 31276, 34709

קדמה בע"מ מכונות וציוד

תל-אביב, רח' בן-אביגדור

טלפון: 31466

וולקן, מפעלי מצברים בע"מ

חיפה, ת.ד. 318 טל: 71073

שושנה, ביח"ר למוצרי מתכת

תל-אביב, רח' המסגר 31

טלפון: 35935

חב' לקרור והנדסה בע"מ

תל-אביב, רח' תוצרת הארץ 12

טלפון: 253849

שלב בע"מ

תל-אביב, רח' גבורי ישראל 92

טלפון: 38864

חריש בע"מ

תל-אביב, רח' לבונטין 30

טלפון: 614471, 625432

תעשית אבן וסיד

ככר סולל-בונה 1

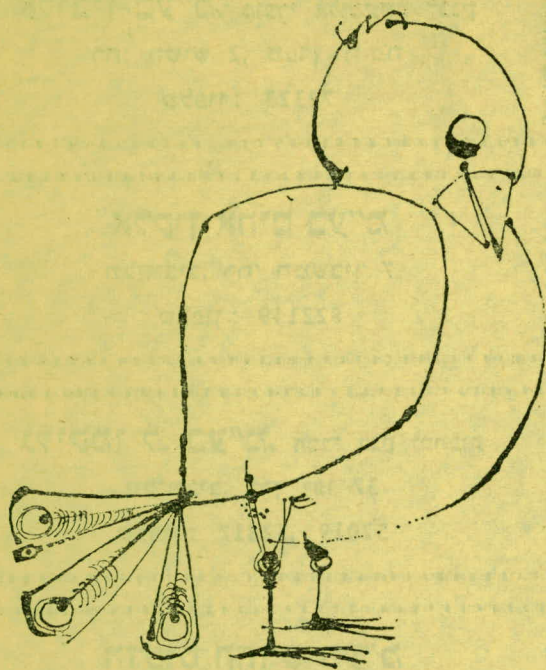
חיפה

מבטחים בע"מ

תל-אביב, רח' ארלוזורוב 148

טלפון: 220191

ברכתנו לצה"ל ליום העצמאות ה-18

הם בונים לעונה אחת בלבד...

כן, הם בונים לעונה אחת. העתיד אינו מדאגתם. לא כן האדם; בנינו חייבים לעמוד איתנים לדורות. טיב המלט קובע את איכות הבניה וטיב מלט „נשר“ הוא מהמפורסמות, שאינן זקוקות לראיה.

נשר מפעלי מלט פורטלנד ישראליים

מכרות נחושת תמנע בע"מ

ה צ פ ו ן

ארגון קניות של מושבי העובדים בצפון

לתינוק, בתי חרושת מאוחדים

תינוק עונג הילד בע"מ

ת-ל-א ב י ב

ארדי בע"מ

אזור התעשייה ב'

ה ר צ ל י ה

זוהר ביח"ר לסבון ודטרגנטים

קיבוץ דליה

טסקו בע"מ

רח' המגינים 52

ת.ד. 425, חיפה

זינוק את מיכלין בע"מ

חיפה, דרך העצמאות 55

ת.ד. 3020, טל. 40707, 40706

טקסטיל בית-שאן

ת-ל-א ב י ב, רח' יבנה 22

טלפון: 611936

ברכתנו לצה"ל ליום העצמאות ה-18

עירית ירושלים

מועצת פועלי תל-אביב

רח' ברנר 5

עירית אילת

הסתדרות המורים

תל-אביב, רח' ארלוזורוב 93

עירית אשקלון

התאחדות האכרים בישראל

תל-אביב, רח' קפלן 8

טלפון 223191

עירית בני-ברק

ועד עובדי שקם

עירית גבעתיים

ועד עובדי יכין חקל

מועצה מקומית קרית-אוננו

מועצה מקומית ערד

מועצה מקומית קרית-ביאליק

מועצה מקומית קרית-שמונה

מועצה מקומית קרית-מוצקין

מועצה אזורית מנשה

חדרה, ת.ד. 80

ברכתנו לצה"ל ליום העצמאות ה-18

ישאסבסט תעשיה ישראלית לאסבסט
נהריה

מסד בע"מ, חב' הדדית להלואות וחסכוניות
תל-אביב, שד' רוטשילד 79
טלפון 623306

קלת אפיקים
תעשית עץ לבוד
קבוץ אפיקים

הסתדרות העובדים הלאומית
תל-אביב, רח' בכורי העתים 23

א. פרידברג בע"מ
כלי בית ומטבח בסיטונות
חיפה
רח' הבנקים 5 טל. 524104

חב' שכון עובדים בע"מ
תל-אביב, רח' לאונרדו דה-וינצ'י 21
טלפון 248145

מ. אמסלם שווק בשר טרי וקפוא
חיפה, רח' הנמל 53
טלפון 65241

החופר אג' שתופית בע"מ
תל-אביב, רח' לוינסקי 98
טלפון 827157

חב' לים בע"מ
חיפה, רח' כיאט 1
טלפון 40840

קריסטל תעשית מכונות בע"מ
רמת-גן, רח' חלזון 12
טלפון: 721959, 727148

נשר רמלה בע"מ

תנובה במחוז ת"א בע"מ
השוק הסיטונאי החדש, תל-אביב
טלפון 36911

טרקטור אונימוג
כלמוביל בע"מ
אחים מילר, חיפה, שד' המגינים 76

תנועת המושבים
תל-אביב, רח' ריינס 6
טלפון 246241

אושה אחים בע"מ
כביש כפר אתא, טל. 71204

לשכת המס המרכזית
בית הועד-הפועל

ברכתנו לצה"ל ליום העצמאות ה-18

עיריית ראשון-לציון

מועצה מקומית
קרית אונו

מועצה מקומית
קרית שמונה

סולכור
חברה לשיווק וקניות בע"מ

המשרד הראשי:

תל-אביב, רחוב בן-יהודה 99, טל. 8-233221

"וולקן" בתי יציקה בע"מ

חיפה, ת.ד. 624, טל. 71304

מיטב ברכותינו

שלוחות

לצבא הגנה לישראל

ליום העצמאות הי"ח

לתכנון • לבנין • להנדסה • לתעשייה • ולפיתוח

הסוכנות הראשית למכשירי כתיבה
רחוב לבונטין 26, טלפון 622165 תל-אביב

אניה

ניר פחם • סרטים למכונת כתיבה
שעוניות • צבע להכפלה • נוזל לתקון

מחלקה מיוחדת לנייר רציף

וטפסים משרדיים אחרים

„אניה“, ביח"ר לנייר פחם

ד"ר אינג' ו. רוזה ובנו בע"מ

ת"א, ת.ד. 1700, טל. 32177

המפיץ הראשי:

מכשירי כתיבה

תל-אביב, רח' לבונטין 26, טל. 622165

ברכתנו לצה"ל ליום העצמאות

**הנהלת מפעל המים
כפר-טבא**

ת.ד. 30

כפר הנשיא

דאר נע הגליל העליון

ברכתנו לצה"ל ליום העצמאות ה-18

אושה

קבוצת פועלים להתישבות שתופית בע"מ

גבעת ברנר

קבוצת פועלים להתישבות שתופית בע"מ

גניגר

קבוצת פועלים להתישבות שתופית בע"מ

"גשר הזיו"

קבוצת פועלים להתישבות שתופית בע"מ

מגל

קבוצת פועלים להתישבות שתופית בע"מ

מעגן מיכאל

קבוצת פועלים להתישבות שתופית בע"מ

ניר-עם

קבוצת פועלים להתישבות שתופית בע"מ

נען

קבוצת הנוער העובד

להתישבות שתופית בע"מ

הלואה וחסכון

יפו תל-אביב, רח' הרצל 21

טלפון 50761

המועצה האזורית עמק-חפר

מברכת את חיילי צה"ל

לקראת חג-העצמאות הי"ח

ועד מושב כפר-ויתקין

מברך את חיילי צה"ל

לקראת חג-העצמאות הי"ח

מושב בית-חרות

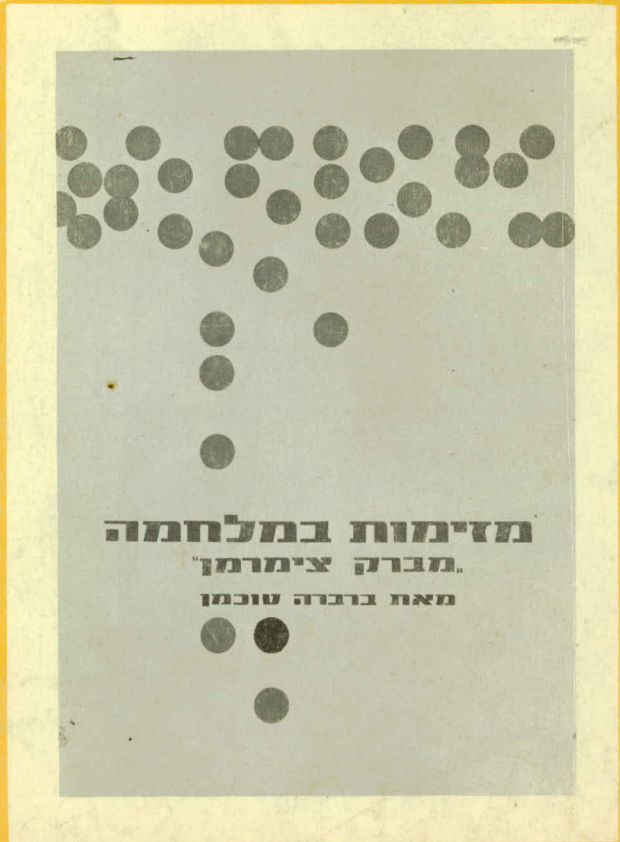
דואר כפר-ויתקין

תנובה מרכז

תל-אביב, רח' יהודה הלוי 17

טלפון 59511

הופיעו

דואר רשמי

צבא הגנה לישראל
הוצאת 'מערכות'

דפוס ניסוס בע"מ